

José Saramago

1998 NOBEL EDEBİYAT ÖDÜLÜ

UMUT TARLALARI

ROMAN



Türkçesi
AYÇA SABUNCUOĞLU

özelkitapgrubu

José Saramago

UMUT TARLALARI



ÇAĞDAŞ DÜNYA YAZARLARI

ISBN 975-510-998-6

© José Saramago & Editorial Caminho, SA - 1980 / by arrangement with Dr.
Ray-Güde Mertin, Literarische Agentur, Bad Hamburg, Germany /
Akcalı Telif Hakları Ajansı / Can Yayınları Ltd. Şti. (1999)

Bu kitap, İstanbul'da Can Yayınları'nda dizildi,
Özal Basımevi'nde basıldı. (1999)

Cilt: ZE Ciltevi
Dizgi: Bedriye Başkan

özelkitapgrubu

José Saramago
UMUT TARLALARI
1998 NOBEL EDEBİYAT ÖDÜLÜ

ROMAN

Türkçesi
AYÇA SABUNCUOĞLU

CAN YAYINLARI LTD. ŞTİ.

Hayriye Caddesi No. 2, 80060 Galatasaray, İstanbul

Telefon: (0-212) 252 56 75 - 252 59 88 - 252 59 89 Fax: 252 72 33

web sayfamız: <http://www.canyayinlari.com>

e-posta: yayinevi@canyayinlari.com

özelkitapgrubu

Özgün Adı
Levantado do Chão

**JOSÉ SARAMAGO'NUN
CAN YAYINLARINDAKİ
KİTAPLARI**

KÖRLÜK / *roman*
UMUT TARLALARI / *roman*

José Saramago, 16 Kasım 1922'de Azinhaga'da, Portekiz'in Ribatejo eyaletinde bir köyde, toprak işçisi bir ailenin oğlu olarak doğdu. Lise eğitimini Lizbon'da tamamladıktan sonra teknik ressam ve işçi olarak çalıştı. On iki yıl boyunca bir yayınevinde ve Lizbon'da yayınlanan çeşitli günlük gazetelerde çalışan *Saramago*, ilk romanını 1947 yılında yayınladı, 1976 yılından itibaren kendini ağırlıklı olarak yazarlığa verdi. Salazar'ın diktatörlüğü süresince muhalefette kaldı. 1993 yılında İspanya'ya bağlı Kanarya Adaları'na yerleşti. *Umut Tarlaları* adlı romanı 1981 yılında Lizbon Kenti Ödülü'nü aldı, roman okurlar ve eleştirmenler arasında çok büyük yankı uyandırdı. *José Saramago*'nun yapıtları 25 ülkede yayınlandı.

*Öldürülen Germano Vidigal ve José Adelino
dos Santos'un anısına.*

Uçsuz bucaksız uzanır bu topraklar. Başka şeylerin yoksunluğunu çekse de, bu uçsuz bucaksızlık fazlasıyla vardır orada. Hiç sona ermeyen bir mucize olarak açıklanabilecek bir bolluk sunar insanoğluna, hiç kuşku yok ki bu topraklar insanoğlundan önce de vardı, ama bu uzun süreli varoluş yine de bu toprakları yoramadı. Belki de sürekli değişime uğradığı için: Yılın kimi zamanlarında toprak yeşerir, bazen sararır, sonra yeniden kahverengi ya da siyaha bürünür. Yer yer kırmızıya da rastlanır, çamurun ya da damardan fışkıran kanın rengi. Bütün bunlar bir şey ekilip ekilmediğine göre değişir, insan eli değmeden, kendiliğinden yetişen ve ancak zamanı geldiğinde ölen bitkiler olup olmadığına bağlıdır. Buğday ise, daha içinde yaşam varken biçilir. İri gövdesi yüzünden öyle gözükmesine bile, daha hayatının baharında olan mantar meşesi de paramparça edilir. Acı çığlıklar altında.

Bu topraklardan renklerle de eksik değildir. Ama yalnızca renkler değildir görülen. Soğuğun öfkesini duyurduğu ya da sıcaktan havanın bile hissedilmediği günler olur; dünya asla kusursuz olmaz, öyle olursa, sonu gelmiş demektir. Dünyaya kokularla doludur, dünyanın bir parçası olan bu topraklar da öyle. Ormanda bir hayvan mı öldü, çok geçmeden çürümüş bir koku, ölümü haber verir. Yaprak kıpırdamıyorsa, kimse bir şey fark etmez, yakınından geçerken bile. Geriye yalnızca, yağmurda yıkanmış ve güneşte ağarmış çıplak kemikler kalır; ölen küçük bir hayvansa, buna bile zaman kalmaz, ölü gömücüler, yani kurtlar ve böcekler başına üşüşüp mezarını hazırlarlar.

Göz alabildiğine uzanır bu topraklar; tepeler vardır, gökyüzünün bir cimri, bir cömert davrandığı küçük ırmaklar ve tıpkı bir elin ayası gibi dümdüz yayılan bir ova; gerçi

ellerin çoğunda yazgının imzası vardır, kazma, tırpan ya da orakla biçimlenmişlerdir. Toprak. Tıpkı elin ayası gibi çizgiler ve yollarla doludur; kral yolları, daha sonra yapılan kentlerarası yollar ya da basit köy yolları. Üç yol olmalı, çünkü şiirsel, büyülü ve kutsal bir sayıdır üç. İnsanın bütün yazgısı okunabilir bu çizgilerden, zamanı geriye saran bu çizgilerden; toprak parçasından ya da ormandan, fundalıktan ya da anızı sökülmemiş tarladan, duvarların ya da işlenmemiş arazinin yanından geçen çıplak ya da yırtık pırtık bir şeyler giymiş ayakların izleri. Göz alabildiğine uzayıp giden topraklar. Dünyaya yitik gelen insan, kendini bulamadan yaşamı boyunca yürüyebilir bu topraklarda. Zamanı geldiğinde, o kadar çok şey ona ölümü getirebilir ki. Ada tavşanı ya da yabani kedi gibi güneşte çürüyüp gitmez, ama açlık, soğuk ya da sıcak, hiç kimsenin fark etmeyeceği bir yere fırlatıp atabilir onu; yardım istemek bir yana, farkına varacak kadar bile zaman tanımayan bir hastalığa tutulur belki de; iş işten geçmiş bile olsa, er geç bulunacaktır.

Savaşlar ya da çeşitli salgın hastalıklar yüzünden pek çok insan ölür, yine de yaşam her yerden fışkırır. Kimileri bunun anlaşılmasız bir gizem olduğunu söylerler, ama gerçek nedenler toprağın kendisindedir, yüksekteki tepelerden aşağıdaki ovaya kadar yayılan, göz alabildiğine uzanan arazidedir. Şu ya da bu arazi, önemli olan aralarındaki sınırdır; neyin sana, neyin bana ait olduğunu gösterir. Sınırlar, doğru ve uygun zamanda tapu siciline kaydedilir. Kuzeyi güneyden, güneşin doğuşunu batışından ayıran sınırlar; dünyanın başlangıcında, daha bu toprakların el değmemiş olduğu, yalnızca birkaç insan ve iri hayvanın yaşadığı ve hepsinin birbirinden aynı ölçüde çekindiği zamanlarda kararlaştırılmıştır sanki bu sınırlar. Gelecek sonsuza dek belirlenmiştir. Bir elin dallara ayrılmış çizgileri gibidir bugün toprak, güçlülerin kılıcının büyüklüğü, sertliği ve keskinliğine göre bölünmüş ve şu sırayla paylaştırılmıştır: Kral ve dük, dükten sonra asilzade, piskopos ve tarikat piri, daha sonra öz oğul ya da bir piç gelir, yasadışı evlilikten olan varis de hesaba katılır, alnındaki

leke silinir ve namuslu ilan edilir, sonra en genç kız çocuğun vaftiz babası ve son olarak cesur savaşçı vardır sırada; toprak böylece bölünür, ve kimse kalkıp da, dostlarım, bu benim toprağım, alın onu, bana hizmet edecek ve size mutluluk getirecek insanlar yerleştirin, inançsızlardan ve yabancılardan koruyun, demez. En kutsal ve en olağanüstü saatlerin kitabı, krallık sarayına ve kiliselere giden kutsanmış servetlerin kitabı, saraylarda ve silahlarla donatılmış kulelerde bunun için dualar edilir, bir liraya bir Pater Noster duası, on liraya bir Aziz Meryem duası, yüz liraya bir Salve Regina ve bir Meryem'e Şükür duası. Tabansız dolaplar, ambarlar, Hindistan'dan gelen yük gemileri kadar büyük samanlıklar, büyük fiçılar ve variller, sandıklar, Tanrım, bunların hepsi Côvados'a, Varas'a, Alqueires'e, Almuden'e, Moios'a ve Canadas'a göre, geleneklere göre ölçülür.

Irmaklar akar, mevsimler değişir, dakik ve güvenilirdir bu değişim. Zamanın sonu gelmezliği ve paranın da ondan aşağı kalmayışı, insanları saymazsak, en büyük sürekliliktir, mevsimler gibi sürekli değişim içindedir. İnsanoğlu eskiden beri bir şeyler satar ve satın alır. Her yüzyılın kendine özgü parası vardır; Maravedis, altın ve gümüş akçe, Riyal, Dobras, metelik, Réis, Dublin, ve yabancı ülkelerin Florinleri. Her hanedanda, insanlar bu paralar karşılığında bir şeyler satar ve satın alırlar. Değiş tokuş edilebilen, sevimsiz metal paralar, çiçek kokusu ya da ispirto gibi uçucudur: Sanki kanatları varmış gibi oradan oraya uçar para, yerinde saymak ona göre değildir. Paranın olduğu yerde bir gökyüzü, bir sunak vardır, azizler adlarını değiştirir burada, olduğu gibi kalan tek şey arazidir. Her şeyin kaynağıdır o, kocaman ve aç ağızları doyuran iri memeli bir annedir, en güçlü tarafından büyüklerin arasında paylaştırılmıştır. Öte yandan, büyüklerden biri hırsla en güçlünün sahip olduklarını ele geçirir, satın alarak ya da evlilik yoluyla, özenle soyarak ya da düpedüz cinayetle ya da, toprağı bol olsun, atalarından kalan miras yoluyla. Buraya kadar gelmek yüzyıllar aldı, sonsuza dek böyle kalacağından kimin kuşkusu vardı ki?

Ya şu öteki insanlar, küçük ve yitik olanlar, toprakla birlikte gelen ve tapu siciline kayıtlı olmayan bu insanlar kim, yalnızca ölü demirbaş mı, yoksa yaşayan ruhlar mı? Tanrı'nın bilgeliği, sevgili çocuklar, sonsuzdur: İşte toprak, ona hizmet etmek için büyüyün ve çoğalın. Büyüyün ve beni çoğaltın, der arazi. Ama bunların hepsini açıklamamanın başka bir yolu da var.

Akşama doğru yağan yağmur onları şaşırttı, güneş sağ tarafta alçak tepelerin iki parmak üstündeydi, cadıların saçlarını tarama zamanıydı bu. Adam eşeği durdurdu ve sarp yamaçta hayvanın yükünü hafifletmek için yerdeki bir taşı ayağıyla yük arabasının kenarına kadar itti. Ne yağmurdu ama, Yaratan'ı göğün bütün suyunu boşaltacak kadar kızdıran neydi acaba. Bu mevsimde yeri olmayan bir yağmurdu bu. Normalde yol tozlu olurdu, kurumuş tezek ve at pisliklerini kimse almaya gelmezdi, çünkü bir sonraki yerleşim yeri çok uzaktı. Hiçbir oğlan, koluna sepetini takıp doğal gübrenin izini sürmek ve arada olgun meyveler gibi patlamış yuvarlak nesneleri parmaklarının ucuyla dikkatlice toplamak için bu kadar uzağa gitmeye cesaret edemezdi. Kalın toz tabakasının üstüne sessizce yağan yağmurun altındaki sararmış, sıcak toprak ansızın koyu renk yıldızlarla kaplandı, ta ki yağmur sağanağa çevirip her yeri kaplayana dek. Ama çocuğu yük arabasından, iki sandık arasındaki delik, çizgili saman şilte-den almaya yetecek kadar zaman buldu kadın. Çocuğu göğsüne bastırdı, çalının ucuyla yüzünü yağmurdan korudu ve uyanmadığını söyledi. Bu ilk kaygıdan sonra, ikincisi geldi: Her şey ıslanacaktı. Adam yükseklerdeki bulutlara baktı, yüzünü buruşturdu ve erkek bilgeliğiyle, yağmurun yakında dineceğini, yalnızca bir sağanak olduğunu söyledi. Ama ne olur ne olmaz diye örtülerden birini ev eşyasının üzerine yaydı, tam da yağacak günü bulmuştu, lanet olasınca.

Sert bir rüzgâr yağmuru savuruyordu. Adam eşeğin böğrüne vurunca, hayvan kulaklarını hızla salladı ve arabanın okuna var gücüyle asıldı, adam da destek olmak için tekerleği itti. Böylece küçük tepeyi tırmandılar. Çocuğu kollarında

taşıyan kadın arkalarından geliyordu, küçüğün sakinliğinden hoşnut, gözünü onun yüzünden ayırmadan, oğlum benim, diye mırıldanıyordu. Yolun solunda ve sağında çalılıklar uzanıyordu, yarı kurumuş kökleriyle birkaç bodur meşe ağacı vardı, yitik, korunmasız ve rastlantıyla doğmuş gibi. Yük arabasının tekerlekleri gacırcı gıcır sesler çıkararak ıslak toprakla boğuşuyor, fazla çıkık bir taşla rastladığında havaya fırlıyor ve çatırdayarak yere iniyordu yeniden. Örtünün altındaki mobilyalar da çatırdıyordu. Adam eşeğin yanında sessizce yürüyor, sağ eli arabanın okunu tutuyordu. Böylece tepenin üstüne vardılar.

Saman rengi ovanın üzerinde güneyden onlara doğru iri ve yoğun bir bulut kütlesi yaklaşıyordu, sanki yuvarlanıyor gibiydi. Yol sağa döndü, havanın aşındırdığı, ufalanmış işaretler arasında zar zor görülüyordu. Ta aşağıda geniş bir ana-yol vardı, bu çevrenin acınacak durumdaki bağlantı yolları için gösterişli bir tanım bu. Solda, neredeyse tam ufuk çizgisinde, küçük bir köyün beyaz duvarları güneye doğru uzanıyordu. Demiştik ya, ova uçsuz bucaksızdı, dümdüzdü, sanki yontulmuş gibiydi. Tek tük meşe vardı, tek başına ya da ikisi yan yana duruyordu, daha fazla değil. O küçük tepeden bakınca, bu toprakların sonsuz olduğuna inanmak güç değildi. Orada, kurşuni bulut kalkanının altında, sarımtırak ışıktaki köy görünüyordu, yukarıdan bakınca erişilmez gibi görünen hedef. São Cristóvão, dedi adam. Ve daha önce hiç bu kadar güneye inmemiş olan kadın, Monte Lavre'nin daha büyük olduğunu söyledi, öylesine yapılmış bir karşılaştırma gibiydi bu, ama belki de ev özlemi yüzünden söylenmişti.

Yamacın yarısına kadar inmişlerdi ki, yağmur yine başladı. Birkaç iri damla düştü önce, bu damlalar incecik su yolları oluşturarak akıp giderken, sağanak indirdi. Derken rüzgâr ovayı bıçak gibi kesti, sanki dev bir süpürgeyle süpürdü ve samanlarla tozları havaya savurdu. Yağmur ufuktan bu yana doğru daha da yaklaştı, göz açıp kapayana dek bölgeyi tül bir perde gibi örttü. Geniş bir bölgeyi etkileyen, sürekli bir yağmurdu bu, saatlerce dinmeyen, oluk oluk akan ve her

şeyi kaplayan bir yağmur. Geldi mi gitmek bilmez. Ve toprak neredeyse sele kapılıp boğulduğunda, gökyüzü mü bizi sıırıslıklam ıslatıyor, yoksa toprak mı bizi emip içine çekiyor anlayamayız. Adam bir kez daha, lanet olasıca, dedi. İnsan-oğlu, daha uygun bir yol öğrenmemişse, kendini böyle sakinleştirir. Görünürde sığınacak hiçbir yer yok, yağmur nasıl yağıyorsa, öyle korunmasız katlanmak zorunda insan ona. Yorgun eşeğin adımlarına göre hesaplayınca, köye neredeyse bir saatlik yol var, o zamana kadar hava kararabilir. Evin eşyasını koruduğu pek de söylenemeyen örtü kayıyor, yağmuru iyice çekmiş, beyaz iplerden su damlıyor. Araziyi bir uçtan bir uca geçmek için nedenleri olan bu ailenin yoksul varıyoğu, sandıkların içindekiler, bu bez parçasına bağlı. Kadın gökyüzüne bakıyor, eski bir köy geleneği bu, havanın düzelip düzelmeyeceğini anlamak için başlarımızın üzerinde açılan kitabı okumak. Ama havanın düzeleceği yoktu, siyah mürekkep gibiydi, akşamüstünden hayır gelmezdi artık. Yük arabası ilerlemeyi sürdürüyor, selde sallanan bir tekne gibi, her şey yere düşecek sanki; adam eşeği güdüyor, bizi en kötüsünden koruyacak meşeye ulaşma telaşı bu. İşte vardılar meşeye, adam, yük arabası ve eşek, bir tek kadın eksik, çamurda bata çıka yaklaşıyor, koşamıyor, yoksa çocuk uyanır; dünya böyledir, kimileri anneyle çocuk kadar yakın olsalar da, birbirlerinin kaygılarını görmezler.

Meşenin altında adam sabırsızca kollarını açtı, bir çocuğu taşımanın ne demek olduğunu kesinlikle bilmediği belliydi; ipleri yeniden sıkılaştırsaydı bari, bu karmaşada düğümleri gevşemiş olmalıydı, mobilyalar da kaymıştı herhalde, bir zaten azıcık olan eşyamızın kırılması eksikti. Ağacın altında yağmur daha az yağıyor, ama yapraklardan iri damlalar düşüyor; bu dev gibi, budaklı dallar, bir portakal ağacının tepesi değil bu, deliklerle dolu bir çatı sanki, insan nereye kaçacağını bilemiyor; buyurun bakalım, çocuk ağlamaya başladı, acele etmeli, bluzun düğmelerini açıp memeyi vermeli, sütü neredeyse kesilmiş, ancak çocuğun ağzını oyalamaya yetecek kadar var. Ağlamanın başlamasıyla bitmesi bir oldu, yağmu-

run hışırtısı anneyle çocuğu huzurla sarmaladı; bu arada baba yük arabasının çevresinde dolaşıyor, düğümleri açıp ipleri yeniden düğümlüyordu, bunu yaparken ipleri iyice germek için dizini arabanın yanına dayıyordu, aynı anda eşek, kulaklarını hızla bir o yana bir bu yana sallıyor ve düşlere dalmış gibi yoldaki su birikintilerine ve derelere bakıyordu. Neredeyse başaracaktık, birden bu yağmur bastırdı, dedi adam, sessiz öfkenin sözcükleriydi bunlar, neşesiz ve tüm umudunu yitirmiş; yağmur dinmeyecek, anlatıcının sırf beni kızdırmak için kullandığı sözlerdi bunlar, söylemese de olurdu. Babaya dönelim, küçük nasıl? diye soruyor en sonunda. Yaklaşıp kumaşın kıvrımlarının altına bakıyor, kocanın özgürlüklerinden biri bu, ama kadın utanarak öyle çabuk örtündü ki, adam gerçekten oğlanı mı, yoksa çıplak memeleri mi görmek istediğini kendi de bilemedi. Ama yarı karanlıkta, buruşuk çamaşırların kokulu sıcaklığında, güvenli sığınağındaki çocuğun masmavi gözlerinin ona nasıl baktığını fark etmişti; kumaşın arasından ona bakan o inanılmaz derecede parlak ışık, saydam ve güçlü, tümü koyu renk, kahverengi olan gözlerin arasında kendini bir kenara itilmiş gibi hissediyor sanki, nasıl bir aileye doğdum ben acaba?

Kalın bulut tabakası biraz dağılır gibi oldu, yağmurun ilk saldırısı geçmişti. Adam yola doğru ilerledi, havayı yokladı, gökyüzünün her yanına baktı ve, yola devam etmeliyiz, gece olana kadar burada kalamayız, dedi karısına. Kadın da, gidelim haydi, diye karşılık verdi. Memesinin ucunu çocuğun ağzından çekti, çocuk boşuna emmeye çabaladı, ağlayacak gibi oldu, ama hayır, artık üstü örtülmüş memeye gömdü yüzünü ve iç geçirerek uykuya daldı. Sakin bir çocuktu, iyi huyluydu ve annesi için sevinç kaynağıydı.

Şimdi yan yana yürüyorlardı, yağmur gibi suskun; o kadar ıslanmışlardı ki, korunaklı bir samanlık bile onları kendine çekemezdi, eve varsınlar yeterdi. Karanlık çöktü, gece çabuk gelmişti. Batıda son bir donuk ışık kalmıştı, sonunda kırmızıya döndü ve parlamasıyla sönmesi bir oldu, toprak karanlık bir çeşmeye benzedi, sessiz ve yankılı, gece bastırın-

ca dünya ne kadar da büyük oluyor. Tekerleklerin çıkardığı inilti gelir kulağa, güdülen hayvanın soluğu aniden açığa vurulmuş bir gizem gibi kesik kesikti; ve sırsıklam çamaşırların kaşındırması bile bir söyleyişi, bir fısıldaşmayı, birbirini iyi tanıyanların bitmek bilmez konuşmasını andırıyordu. Kilometreler boyunca tek bir ışık görünmüyordu. Kadın haç çıkardı ve son hareketi çocuğun yüzüne doğru yaptı. Bu saatlerde bedeni savunmak ve ruhu korumak iyi olur, çünkü yollarda cinler belirir, döne döne geçip giderler ya da bir taşın üstüne oturup yolcuyu beklerler; üç soru yöneltirler ona, yanıtı olmayan sorular, kimsin, nereden geliyorsun, nereye gidiyorsun. Yük arabasının yanında ilerleyen adamın içinden şarkı söylemek geliyor, ama yapamıyor, gecenin onu korkutmadığını göstermek için tüm gücünü toplaması gerek. Anayola ulaştıklarında, çok kalmadı, diyor, dosdoğru gideceğiz, yol daha iyi olamazdı.

Önlerinde, ta uzaklarda, bulutlar parıldıyor, bu kadar alçakta duracakları kimin aklına gelirdi. Sonra ani bir sessizlik ve en sonunda boğuk bir gök gürültüsü. Bir bu eksikti. Aziz Barbara, bizi koru, diye yalvardı kadın ve belki de uzun zamandır süren bir şeyin sonu olan fırtına, başka bir yöne döndü sanki, kim bilir, belki de yalvarıp yakarılan Aziz Barbara, inancın daha az olduğu bir yere sürmüştü onu. Artık anayoldaydılar, yolun genişlemesinden anlaşıyordu bu, öteki farklar ancak çok sabırla ve gün ışığında görülebilirdi; deliklere ve çamura bata çıka ilerliyorlardı ve hava o denli kararmıştı ki, ayaklarının nereye bastığını göremiyordu insan. Eşek, içgüdüsüne kulak veriyor, yol kenarındaki hendek boyunca yürüyordu hep. Adamlar kadın, çamuru yararak izliyorlardı onu. Arada sırada, bir dönemece geldiklerinde, adam São Cristóvão'yu görebilmek için kör gibi öne doğru koşturuyordu. Karanlıkta ilk duvarlar beyaz beyaz göze çarptığı anda, yağmur birden dindi, öyle ani oldu ki bu, fark etmediler bile dindiğini. Yağmur gelir, yağmur gider. Sanki anayolun üzerini geniş bir çatı örtmüştü.

Kadının, evimiz nerede, diye sorması anlayışla karşılanmalı, bir çocuğa bakmakla yükümlü olan birinin huzursuz merakı bu, hatta mobilyaları da yerleştirmek istiyor, ancak ondan sonra yatağa girip bitkin organlarını dinlendirebilir. Köyün öteki yanında, diye yanıtlıyor adam. Tüm kapılar kilitli, yalnızca birkaç yarıktan sızan donuk ışık, burada yaşayanlar olduğunu gösteriyor. Bahçelerden birinde bir köpek havladı. Alışılmış bir şey, birisi yoldan geçerken havlayan bir köpek hep vardır, belki ötekiler de ona kulak verip nöbetçinin sesine katılırlar, her köpek böylece görevini yerine getirir. Küçük bir pencere açıldı ve hemen kapandı. Ancak yağmur dindiğinde ve eve yaklaştıklarında, anayolda esen soğuk rüzgârı hissetti adam, küçük yan sokaklara süzülüyor, alçak çatılardan sarkan yaprakları sallıyordu. Rüzgâr geceye aydınlık getirdi. İri bulut dağıldı, gökyüzü yer yer parlamaya başladı. Artık yağmur yağmıyor, dedi kadın uyuyan çocuğa, dördü arasında iyi haberi bilmeyen bir tek çocuktu.

Bir alan, rüzgârda hışırdayan birkaç ağaç. Adam yük arabasını durdurup karısına döndü, burada bekle, dedi ve ağaçların altındaki aydınlık bir kapıya doğru yürüdü. Bir meyhaneye; içerde üç adam bir sırada oturuyor, başka biri de içkisini yudumlayarak barda dikiliyordu, bardağı baş ve işaret parmakları arasında tutuyordu, sanki bir heykeltıraşa poz veriyor gibiydi. Barın arkasındaki uzun boylu, bir deri bir kemik ihtiyar kapıya doğru baktı, arabalı adam içeriye girdi ve topluluğa iyi akşamlar diledi; ister kardeşlik, ister iş için olsun, herkesle dostluk kurmak isteyen, yeni gelen birinin selamı böyle olur. Burada, São Cristóvão'da yaşamak istiyorum, adım Domingos Mau-Tempo,* kunduracıyım. Oturan adamlardan biri, kötü hava getirdiniz, diye takıldı ona, elinde bardak olan adam ise, içkisini bitirip dilini şapırdatarak, başka kötülükler de getirmezsınız umarım, diye ekledi, ötekiler güldüler, çünkü gülünecek bir şeydi bu ve tam zamanında gelmişti. Bu sözler kötü anlamda söylenmemiştir, São Cristóvão'da akşam oldu, tüm kapılar kapalı ve adı Mau-Tempo

* Kötü hava. (Çev.)

olan bir yabancı geliyor, bu fırsattan yararlanmayan delidir, çok fazla yağmur yağdı. Domingos Mau-Tempo da kahkaha-lara katıldı, gerçi alınmıştı, ama belli etmedi. İhtiyar, çekme-ceyi açıp büyük bir anahtar çıkardı, işte anahtarınız, dedi, gelmeyeceğinizden kaygılanıyordum; herkes Domingos Mau-Tempo'yu, yeni komşuyu süzüyordu, bir kunduracı her zaman bir şeyi düzeltir, São Cristóvão'da da bir kundu-racıya gereksinim vardı. Domingos Mau-Tempo, Monte Lav-re'den buraya uzun bir yoldan geldiklerini, üstelik yağmu-run bastırıldığını anlattı; aslında burada yaşamının hesabını vermek zorunda değildi, ama dostça görünmeye çalışıyordu, herkese benden bir içki, dedi. Kendini sevdirmenin iyi ve akıllıca bir yoluydu bu. Oturanlar, bardaklarını doldurtmak için ayağa kalktılar, gerçek bir tören; hepsi acele etmeden, yavaş, dikkatle bardağına uzanıyordu, şarap içiliyor, öyle bir dikişte yuvarlanan konyak değil. Siz de için meyhaneci, diye ısrar ediyor Domingos Mau-Tempo, sağlığınıza kiracı bey, diye karşılık veriyor ihtiyar; ev sahibi o, kentlerdeki toplum-sal alışkanlıkları iyi bilir. Kibar sözler havada uçuşurken, ka-dın kapıya yaklaşıyor, içeri girmiyor, meyhane erkeklerin yeridir, Domingos, çocuk huzursuzlanıyor, ıslak eşyayı da boşaltmamız gerek, diyor yumuşak sesiyle.

Çok haklı, ama erkeklerin önünde karısı tarafından uya-rılmak Domingos Mau-Tempo'ya göre değil, hakkında ne dü-şünürler sonra; salonun öbür ucuna doğru yürürken, bunu bir daha yaparsan, gününü görürsün, diye kızıyor. Kadın karşılık vermedi, çocuğu sakinleştirmeye çalışıyordu. Yük arabası ağır ağır, paldır küldür ilerledi. Eşek soğuktan uyuş-muştu. Sokaklardan birine saptılar, evler ve bahçeler birbi-rinden ayırdı burada, en sonunda basık bir kulübenin önünde durdular. Burası mı? diye sordu kadın, kocası da, evet, dedi.

Domingos Mau-Tempo, büyük anahtarla kapıyı açtı. İçeri girerken başlarını eğmeleri gerekti, yüksek kapıları olan bir saray değildi bu. Evin pencereleri yoktu. Solda, yerde ocak duruyordu. Domingos Mau-Tempo ateş yaktı, bir avuç

samanı tutuşturdu ve kadının yeni evi inceleyebilmesi için titrek alevi çevreye tuttu. Ocağın köşesinde çalı çırpı duruyordu. Yeteri kadar vardı. Birkaç dakika içinde kadın çocuğı bir köşeye yatırmıştı bile, talaş ve küçük odun parçalarını karıştırdı, alevler yükseldi ve kireç kaplı duvarı aydınlattı. Böylece eve yerleşmiş oldular.

Domingos Mau-Tempo, eşekle birlikte yük arabasını bahçe kapısından geçirdi, mobilyaları boşaltıp eve taşımaya başladı, ama kadın da el atmadan yerleştirmedi onları. Saman şiltenin bir yanı iyice ıslanmıştı. Çamaşır sandığına su sız mış, mutfak masasının bir bacağı kırılmıştı. Yine de ateşin üstünde bir tencere kaynıyordu, içinde birkaç lahana yaprağı ve azıcık pirinç tanesi, çocuk yine memeye kavuştu ve saman şiltenin kuru yanında uykuya daldı. Domingos Mau-Tempo, acil ihtiyaçını gidermek için bahçeye çıktı. Sara da Conceiçāo, Domingos Mau-Tempo'nun karısı ve João'nun annesi, evi bekledi, ateşi gözledi; yanlış anlaşılmış bir haberin düzeltilmesini bekler gibiydi. Karnına bir kez daha sancı girdi. Kocası geri döndüğünde, hiçbir şey söylemedi ona. Düşünmeleri gereken başka şeyler vardı.

Domingos Mau-Tempo yaşlanmayacak. Karısına beşinci çocuğı doğurttıktan sonra, günün birinde –ama bu gündelik neden yüzünden değıl– neredeyse Monte Lavre'den görülebilen, yapayalnız bir ağacın dalına ip bağılayacak ve kendini asacak. Ama o zamana dek pılsını pırtısını toplayıp dolaştı durdu, ailesini üç kez ortada bıraktı, sonuncuda barışacak fırsat bile bulamadı, çünkü zamanı dolmuştu. Kayınbabası Laureano Carranca, Domingos Mau-Tempo'dan başka kimseyle evlenmeyeceğine yemin eden Sara'nın inatçılığına boyun eğerken, Domingos'un sonunun iyi olmayacağını söylemişti. Öfke içindeki Laureano Carranca, her önüne gelene onun boş gezenin baş kalfası ve alkolik olduğunu söyledi, nasıl derler, belasını bulacaktı. Aile içindeki tartışma böylece sürüp gitti, ta ki günün birinde Sara da Conceiçāo gebe kalınca ya dek, ikna ve yalvarmanın işe yaramayacağı en son ve en etkili çözüm. Bir sabah Sara da Conceiçāo evden kaçmıştı,

aylardan mayıstı, tarlalardan koşarak geçip Domingos Mau-Tempo'yla buluşacakları yere gitti. Orada, uzun boylu buğdayların arasında yarım saatten biraz fazla kaldılar ve Domingos işinin başına, Sara da baba evine dönerken, erkek neşeyle ıslık çalıyor, kadın ise yakıcı güneşe karşın titriyordu. Ve ırmağı geçerken, birkaç söğüdün altına gizlenip yıkanmak zorunda kaldı, çünkü bacaklarından aşağı durmadan kan akıyordu.

João doğdu, ya da İncil'deki gibi söylersek, dünyaya geldi, ilk seferde ender görülür bu, o şaşkınlık anında spermiler genellikle hedefini şaşırır, daha sonra bulur. Ailede başka kimsede olmayan ve uzak-yakın hiçbir akrabada da görülmemiş mavi gözlerin şaşkınlık uyandırması çok doğal, ama kuşku uyandırması böyle bir kadına haksızlık; bildiğimiz gibi, evlenmek için iyi niyetle hareket edip bakireliğin doğru yolundan ayrılmış ve buğday tarlasında tek bir adamla yatıp ona isteyerek ve çok acı çekerek bacaklarını açmıştı. Oysa neredeyse beş yüz yıl önce, başka bir kıza zorla yapılmıştı bu; günün birinde çeşmede tek başına testisini doldururken, Lamberto Horques Alemão'yla gelen o yabancının yaklaştığını görmüş, Kral Birinci Dom João Hazretleri'nin atadığı Monte Lavre valisi, anlaşılmaz bir şeyler fısıldayıp el değmemiş kızı bağıırıp yalvarmasına aldırmadan sık bir eğreliotu çalılığına sürükleyip zorla ırzına geçmişti. Beyaz tenli, mavi gözlü, iri yapılı bir adamdı, suç kaynayan kanındaydı, ama kız ondan hoşlanmıyordu ve zamanı geldiğinde payına düşeni alarak, yalnız başına doğurmuştu. Ve dört yüz yıl boyunca Alman asıllı mavi gözler bir görünüp bir yok oldular, kimse onları umursamadığı ya da yörüngelerini kaydedip ölçümler yapmakla ilgilenmediği için yitip giden, sonra yeniden ortaya çıkan kuyruklu yıldızlar gibi.

Ailenin ilk taşınması bu. Monte Lavre'den São Cristóvão'ya yağmurla sona eren bir yaz günü geldiler. Kuzeyden güneye bütün bölgeyi bir baştan bir başa geçtiler, Domingos Mau-Tempo'nun bu denli uzağa taşınmaktaki amacı neydi, bu adam bir kunduracı, boş gezenin baş kalfası, Monte Lav-

re'deyken de sıkıntıları vardı, suç şaraptaydı ve ayağını kaydıran birkaç kişide. Kayınbaba, yük arabanızı bana ödünç verir misiniz, São Cristóvão'ya taşınacağım. İyi, gidin de aklınız başınıza gelsin, senin de, karının da, çocuğunun da, eşiği ve arabayı en kısa zamanda geri getir, bana gerekli onlar. Arabacıların tıkadığı bir yoldan gidebildikleri kadar gittiler, kral yolunu kullandılar, ama bir süre sonra kestirmeden gitmek için tarlaya vurdular, tepenin yamacı boyunca ilerlediler. Bir ağacın gölgesinde öğle yemeği yediler, yürümekten ter içinde kalan Domingos Mau-Tempo bir şişe şarabı yuvarladı. Solda uzaktan Montemor'u gördüler, onların yolu güneye doğruydı. São Cristóvão'ya bir saat kala yağmura yakalandılar, uğursuz bir tufan; oysa bugün güneşli, Sara da Conceição bahçede oturmuş eteklik dikeyiyor, bu sırada oğlan evin duvarı boyunca düşe kalka yürüme denemeleri yapıyor. Domingos Mau-Tempo, eşekle arabayı kayınbabasına götürmek ve iyi bir eve taşındıklarını, hatta ilk müşterilerin kapısını çaldıklarını, işsiz kalmayacağını söylemek için Monte Lavre'ye doğru yola koyuldu. Ertesi gün yürüyerek geri dönecek; neyse ki sarhoş değil, kötü bir insan değil o, gerçi içki içiyor, ama Tanrı'ya şükür doğru yolu bulacak; yine de ders alınacak çok daha kötü durumlar var, yeryüzünde adalet varsa, babanın, küçük çocuğu ve yolda olan ikinciye göz önünde bulundurması gerek, ben kendi adıma ailenin iyiliği için elimden geleni yapacağım.

João duvarın sonuna kadar gelmişti, tahta çitin başladığı yere kadar. Çite sıkı sıkı tutunuyor, kolları bacaklarından daha sağlam, dışarıyı gözlüyor. Ufku pek geniş değil, çamurlu sokak gökyüzünü yansıtan su birikintileriyle dolu, karşıdaki eşiğe kıvrılmış, postunu ısıtan sarı bir kedi. Bir yerlerde bir horoz ötüyor. Bir kadın sesi, Maria!, diye bağılıyor ve neredeyse çocuk denecek bir ses, sinyora? diye yanıt veriyor. Ve geri gelen büyük sıcağın sessizliği; çamurun kuruyup yağmurdan önceki gibi toza dönüşmesi uzun sürmez. João çiti bırakıyor, şimdilik yeteri kadar gördü, beceriksiz adımlarla yarım daire çiziyor ve annesine kadar olan uzun yola çıkıyor

yeniden. Sara da Conceição dikkatini ona veriyor, elindeki dikişı kucağına bırakıp kollarını oğlana doğru uzatıyor, gel bana küçüğüm, gel bana. Kolları güvenlik demek, onlarla João arasında karmaşa ve belirsizlikle dolu bir dünya var, başı sonu olmayan. Güneş, yere çekingen bir gölge düşürüyor, titrek bir saat gibi ilerliyor bu gölge, arazideki zamanı söylüyor.

Şatosunun balkonuna çıkan Lamberto Horques Alemão'nun gördükleri gözlerini kamaştırdı. Bütün bu insanların ve toprakların efendisiydi, on mil uzunluğunda, üç mil genişliğinde, vergi ve haraçtan muaf; bölgenin nüfusunu artırmakla görevlendirilmesine karşın, çeşmedeki kızın ırzına geçilmesi onun buyruğuyla olmamıştı, ama iyi ki olmuştu. Erdemli bir kadınla evli ve çoluk çocuk sahibi olan kendi bile, hoşuna giden yere spermlerini dökmek istiyordu, çünkü bu toprakların nüfusu şimdiki gibi az olmamalı, bölgedeki köyler bir elin parmakları kadar az, oysa sık ormanlar insanın saçları kadar çok. Biliyor musunuz sinyor, bu kadınların soyu karışıktır, Berberiler zamanından kalma dinsizler; erkekler konuşkan değildir ve genellikle kindardır, üstelik kralımız sizi, Salomo'yu hemen gebe bırakmanız için değil, bu topraklara özen göstermeniz ve insanların buraya gelip yerleşmelerini sağlamanız için görevlendirdi. Benim de yapmak istediğim bu, elimden geldiği kadar yapacağım da, çünkü bu topraklar ve üstündeki her şey bana ait; fazla çoğalmamalılar, görüldüğü gibi ayaklanmaya yol açabilir bu. Hakhsınız sinyor, geldiğiniz soğuk bölgeden deneyimlisiniz, dünyanın batısındaki bu terk edilmiş yerden çok daha fazla şey bilinir orada. Benimle aynı fikirde olmanıza sevindim, şimdi topraklarımdaki araziler ve resmi sınırlar için belirlenmesi gereken vergileri konuşalım... Bölgenin tarihinden küçük bir bölüm.

Bu kunduracı tam bir baş belası. İşinden sıkılınca, gözü kundura falan görmez, her şeyi fırlatıp atar; pençeleri, kunduracı bizini ve bıçağını boşverip meyhaneye gider, sabırsız

müşterilerle tartışır ve karısını dövmek için bahane arar. Yalnız her şeyi fırlatıp attığı için değil, iç dünyasında da huzur bulamadığı için yerinde duramayan bir insandır o, oturur oturmaz kalkmayı düşünür, bir yere gelir gelmez başka bir yeri düşünür. Rüzgârın oğludur o, yersiz yurtsuz bir adam, meyhaneden canı sıkkın döner, eve girer, duvara dayanarak sallana sallana yürür, çocuğa kötü kötü bakar, bilmemnemi niye hazır etmedin kadın, al bakalım, bundan sonra öğrenirsin. Gerisin geriye döner ve kendini şaraba verir, ayyaş dostlarıyla tek yürek olur, doldurun meyhaneci bey; olur kiracı bey, ama dikkat edin, hesap kabarıyor; olsun, ben borcumu hep ödeyen bir adamım, şimdiye kadar kimseye borçlu kalmadım, ortası delik beş Réis bile borcum yok. Birçok kez Sara da Conceição oğlanı komşu kadına bırakıp gece adamı aramaya çıktı, gözyaşlarını başörtüsüne ve karanlığa gizleyerek meyhane meyhane dolaştı, São Cristóvão'da çok meyhane yoktu, ama yine de epeyce vardı. İçeri girmezdi, dışarıda kalıp içeriyi gözlerdi, kocasını meyhanede görürse, sessizce beklemek için karanlığa sinerdi, gölge içinde gölge gibi. Yolunu kaybetmiş, dostları tarafından terk edilmiş adama sokakta rastladığı da olurdu; o anda dünya birden güzelleşirdi, çünkü Domingos Mau-Tempo cinlerle dolu ıssızlıktan kurtulduğu için teşekkür ederek kolunu karısının omzuna dolar ve küçük bir çocuk gibi kendini ona bırakırdı, çocuk kalmıştı zaten.

Günün birinde Domingos Mau-Tempo yanına bir yardımcı aldı, çünkü işler artıyordu ve elleri bununla başa çıkamıyordu; böylece boş gezmenin zevkine daha çok kaptırdı kendini, ama çok kötü bir gününde çılgınca bir düşünceye kapıldı, zavallı karısı, her şeyden habersiz Sara da Conceição, sözde yokluğunda onu aldatıyormuş. São Cristóvão'da geçen zamanın sonu oldu bu, suçsuz yardımcı bıçaklanmaktan zor kurtuldu ve karnı burnunda Sara, o sıkıntılı yolun güçlüklerine katlanmak zorunda kaldı, çünkü araba bir kez daha yüklendi, Monte Lavre'ye geri dönmek demekti bu, yürüyerek alınacak yorucu bir yol. Kayınbaba, sağlığımız yerinde,

kızınız mutlu, torununuz da, ikincisi de yolda, Torre da Gadanha için daha büyük umutlarım var, babam orada yaşıyor, bize yardım edecek. Ve yeniden yola koyuldular, kuzeye doğru, ama São Cristóvão'nun çıkışında meyhaneci bekliyordu, dur Mau-Tempo, kirayı ve içtiğin şarabın parasını ödemedin, eğer ödemezsen, iki oğlumla ben seni buna zorlayacağız ya da derini yüzeceğiz.

Neyse ki yolculuk kısıydı, çünkü Sara da Conceição eve adımını atar atmaz çocuğu doğurdu, nedendir bilinmez, adını Anselmo koydular. Çocuğun güzel bir beşiği oldu, çünkü babasının babası marangozdu ve evinin hemen yakınında bir torununun doğması çok hoşuna gitti. Kırsal sanatın ustasıydı, kalfası, çırağı ve karısı olmadan, kirişlerin ve kalasların arasında, talaş kokusu soluyarak yaşıyor, kendine özgü sözcükler kullanıyordu, pervaz, çivi, lata tahtası, geçme oyuğu ve keser. Namuslu, pek fazla konuşmayan, kendini şaraba kaptırmamış bir adamdı, bu yüzden de adına leke süren oğlu onu kaygılandırıyordu. Domingos Mau-Tempo'nun yaşamıyla ilgili pek az şey biliyordu, büyükbaba olan birinden beklenenden daha az. Büyük torununa, çivileri çıkarmak için özel bir çekiç kullanıldığını, rendenin ve marangoz kaleminin ne olduğunu öğretti; onun konuşmasına da susmasına da katlanamayan Domingos Mau-Tempo ise, bölgenin en batısındaki Landeira'ya kaçmaya, ruhunun hapishanesinden bir an önce kurtulmaya çalıştı, tıpkı kafesin demirlerine çarpan bir kuş gibi. Ve yeniden yük arabası, bu kez bir katır çekiyor, her şey uygun fiyata kiralandı, çünkü bu kadar çok serüven ve belirsizlik kayınbabaya garip gelirdi herhalde, şimdi susup ona daha sonra söylemek en iyisiydi. Ne zaman huzur bulacağız, deli danalar gibi oradan oraya gidip duruyoruz, üstelik çocuk da var, dayanılır gibi değil; kes sesini kadın, ben ne yaptığımı çok iyi biliyorum, Landeira'da iyi insanlar ve para getirecek iş var, üstelik ben mesleğini iyi bilen biriyim, baban ve erkek kardeşlerin gibi bir baltaya sap olmayanlardan değilim, bir zanaat öğrendim, önemli biriyim ben. Tamam, buna karşı çıkmıyorum, seninle evlendiğimde

kunduracıydın, ben de seni öyle kabul ettim, yalnızca barış içinde yaşamamızı, huzursuzluğun sona ermesini istedim. Sara da Conceição bunları söylerken, adamın ona kötü davrandığından söz etmedi bile, bunu konuşmanın zamanı değildi, Domingos Mau-Tempo sanki Landeira'ya değil de cennete gidiyormuş gibiydi, en büyük oğlunu omuzlarında taşıyor, ince, kirli ayak bileklerini tutuyordu, ne olacak ki, ağırlığı duymuyordu bile, çünkü çift ip çekmekten kasları ve lifleri çelik gibi olmuştu. Katır arkadan hızla geliyordu, huzur her yanı sarmıştı sanki, yük arabasında kendine yer bulan Sara da Conceição'yu bile. Ama yeni yuvalarına vardıklarında, ev eşyasının ağır hasar gördüğünü fark ettiler. Domingos, oradan oraya taşınmak bütün mobilyalarımıza mal olacak.

Landeira'da João, Monte Lavre'deki vaftiz babasından sonra yeni bir tane daha buldu. Rahip Agamedes, yeğeni olduğunu söylediği bir kadınla birlikte yaşadığı için, kadın da vaftiz annesi oldu. Böylece oğlanın eksik hiçbir şeyi kalmadı, hem gökyüzünde hem yeryüzünde korunuyordu artık. Rahip Agamedes'in ısrarı üzerine Domingos Mau-Tempo'nun kilise bekçiliği görevini üstlenerek, ayin ve cenazelere yardımcı olması bunu daha da pekiştirdi. Rahibin onu sağdıcı, João'yu da vaftiz çocuğu yapmasının nedeni de buydu. Domingos Mau-Tempo'nun kiliseye girmekteki tek amacı, işten uzak kalmasını ve bitmek bilmeyen sıkıntılarını dağıtmasını sağlayacak uygun bir yol bulmaktı. Ve mihrapta ağır hareketlerle töreni yönettiğini gören Tanrı, bunun için onu ödüllendirdi, büyük bir şarap dostu olan Rahip Agamedes'in ve ayinlerdeki yardımcısının başka bir özveride bulunabilmelerini sağladı. Rahip Agamedes boş zamanlarında küçük bir dükkân işletiyordu, işi çıktığında, yeğeni gelip tezgâhın arkasında ailenin dünyevi işlerini yürütüyordu. Domingos Mau-Tempo arada bir uğrayıp bir tek atıyor, rahip ona arkadaşlık etmeye gelmediği sürece ikinci içki için tekrar uğruyordu. Gül gibi geçinip gidiyorlardı.

Ama her gökyüzünün kendi şeytani ve her cennetin kendi baştan çıkarıcılığı vardır. Günün birinde Domingos

Mau-Tempo vaftiz anneye göz dikti, namuslu kadın ise onun kendisini yeğeni gibi gördüğünü sanıyordu; amcaya en ufak bir şey belli etmek bile, kutsal kilisenin uzman ve acemi hizmetkârları arasındaki uyumlu ilişkiyi bozmaya yeterdi. Rahip Agamedes açık konuşmaya çekiniyordu, böylece akrabalıktan kuşkulanan cemaatin yaptığı kötü dedikoduları doğrulamış oluyordu bir bakıma, bu yüzden kendi namusunu tehlikeye atmamak için, namusuna el uzatanın evli oluşunu kanıt olarak gösterdi. Çılgına dönen, aşk ve kunduracılık gururu kırılan Domingos Mau-Tempo, evde öfkeden kudurarak rahipten öc alacağını söyledi. Öcün nedenini söylemedi, Sara da Conceição da sormadı. Acı çekmeye ve sesini çıkarmamaya alışmıştı.

İnsanlar kiliseye çok az ve akıllarına estikçe gidiyorlardı. Bir yarar sağlamıyordu bu, gitmekle sorumlu değillerdi zaten, ama zarar da getirmiyordu. Konunun bununla ilgisi yoktu yani. Dindarlığa uymayan yetersiz dini çalışmalardı sorun, Rahip Agamedes yeğeniyle birlikte yaşayarak dine aykırı davrandığı için değil –çünkü ancak halktan olmayan biri bu tür gereksinimleri anlamaz–, elinde dua kitabı oradan oraya dolaşıp durduğu ve vaftiz edilecek çocuklara, evlenecek çiftlere ve ölenlere, sanki domuz kesip yiyormuş gibi kaba davrandığı, kilisenin sözlerini ve ruhunu pek de umursamadığı için. Halk bu tür konularda duyarlıdır. Ancak Domingos Mau-Tempo, kiliseyi nasıl doldurabileceğini biliyordu. Bir sonraki ayin çok güzel olacaktı, çünkü Rahip Agamedes artık Tanrı hizmetine, dualara ve ilahilere iyi hazırlanarak çıkmaya karar vermişti, bunları kaçıran budalalar, sonradan gelip sızlanmasınlardı. Rahip Agamedes, kilisenin tika basa dolu olduğunu görünce afalladı. Koruyucu azizlerin günü değildi, ilahi bir güce gerek duyulacak kadar kötü bir kuraklık da yoktu. Ama bir şey söylemedi. Koyunlar ağıla girerse, çobanın efendisine karşı başı dik olur. Hoşnut değilmiş gibi gözükmemek için kendini topladı, hiçbir şeyden kuşkulandıktan Domingos Mau-Tempo'nun ayini başlatmasına izin verdi. Ama kilise bekçiliği görevini üstlenen kunduracı,

yeni bir yolculuğu kafasına koymuş, darbeyi indirmek üzereydi. Ayini başlatmak için azizlere çan çalmaya sıra gelince, çanı büyük bir ciddiyetle kaldırıp salladı. Bir tavuk tüyünü sallasaydı, hiçbir farkı olmazdı. Cemaat genel bir sağırlığa kapıldığını sanmış olmalı, birkaçı elinde olmadan yere çöktü, ötekiler suçsuz bir yüz ifadesi ve dramatik bir sessizlikle çanı sallamayı sürdüren Domingos Mau-Tempo'ya baktılar kuşkuyla. Rahip donup kaldı, cemaat huzursuzlandı, gençler kıkırdamaya başladı. Ne büyük bir utançtı, tüm azizler onları izliyordu, her şeyi gören Tanrı da. Rahip Agamedes kendini tutamadı, zorunlu olarak kutsal töreni kesti, bir eliyle çanı tutup öteki elini içine soktu. Tokmağı yoktu. Ve bu kalpsizliği cezalandıracak bir yıldırım düşmedi. Korkunç bir dinsel öfkeye kapılan Rahip Agamedes, Domingos Mau-Tempo'yu eliyle sertçe itti, burada, bu kutsal yerde nasıl olabilirdi bu. Ama Domingos Mau-Tempo hemen aynı şekilde karşılık verdi ona, sanki ayindeki görevlerinden biri buymuş gibi. Çok geçmeden rahibin ve kilise bekçisinin cüppeleri birbirine dolandı, kimin üstte, kimin altta olduğunu anlamak zordu, Tanrı'ya söverek mihrabın basamaklarından aşağı, yanan mumların yarattığı hâlenin altına yuvarlandılar. İnsanlar çarpışan güçleri ayırmak için araya girdi ve birkaç tanesi bu karmaşadan yararlanıp rahipten öcünü aldı. Bir köşeye sinen yaşlı kadınlar, dualarıyla ilahi güçleri yardıma çağırdılar ve sonunda fiziksel ve ruhsal açıdan güçlenmiş olarak mihraba yaklaşıp rahiplerini kurtarmaya çalıştılar, o buna değmese bile; ama kısaca söylemek gerekirse, burada inancın zaferi egemendi.

Ertesi gün Domingos Mau-Tempo köyü terk etti, köyün gençleri onu ve ailesini tarlaların sonuna kadar bağıra çağıra izlediler. Sara da Conceição utançtan başını eğmişti. João'nun mavi gözleri, büyük bir ciddiyetle uzaklara bakıyordu. En küçük oğlan uyuyordu.

Cumhuriyet ilan edildi. Erkekler on iki ya da on üç Vintém kazanıyordu, kadınlar yarısını, her zamanki gibi. İkisi de aynı üzümlü ekmegi, aynı lahana yapraklarını ve marulları yiyorlardı. Cumhuriyet Lizbon'dan geldi, gelişi çok hızlı oldu, telgraf aletlerinin olduğu yerlerde bu aletlerle, okuma bilenler arasında basın yoluyla yayıldı ya da, en kolayı, ağızdan ağza taşınarak. Krallık yıkılmıştı ve kilise ilk olarak bu devletin onun dünyası olmadığını ilan etti, arazi bunu hemen anladı ve neyse o olarak kaldı; bir litre zeytinyağı iki bin Réis'den fazla ediyordu, bir erkeğin günlük yevmiyesinin on katı.

Yaşasın cumhuriyet, çok yaşasın! Patron, günlük yevmiye ne kadar şimdi? ötekiler ne öderse ben de onu öderim, kâhyayla konuş; pekâlâ, günlük yevmiye ne kadar; bir Vintém fazla; gereksinimlerimi karşılamam için çok az bu; istemiyorsan kalsın, senden başkaları da var; ah, Aziz Meryem, yaşamaya da ölmeye de yetmez bu, ya çocuklar, çocuklara ne vereceğim; çalıştır onları; ya iş yoksa; amma konuştun kadın, oğlanları odun kesmeye, kızları başak toplamaya gönder, şimdi yat şuraya; ben efendinin hizmetkârıyım, onun istediği olur ve oldu da, gebeyim, yüklüyüm, bir çocuğum olacak, sen de baba olacaksın, çok geç fark ettim; önemli değil, yedi boğaz yemek bulamıyorsa, sekizinci de idare eder.

Kısacası, monarşik ve cumhuriyetçi arazi arasında fark olmadığı, yalnızca benzerlikler bulunduğu için, yevmiyeyle ancak açlığı daha da artıracak kadar yiyecek satın alınabildiği için, birkaç tarla işçisi iyi niyetle bir araya gelerek, eyalet valisinden daha iyi yaşam koşulları istemeye karar verdiler. Yazma bilen birisi dilekçelerini kaleme aldı ve Portekiz'in yeni sevinçlerini ve genel umutlarını cumhuriyetin çocukları olarak ön plana çıkardı, Sayın Eyalet Valisi, size sağlık ve esenlik diliyor, yanıtınızı bekliyoruz. Lamberto Horques, dilekçe verenleri kapı dışarı ettikten sonra, Alman malı koltuğuna kurulup kendisinin ve devletin yönetimindeki topraklar için neyin en iyi olduğunu düşünmeye başladı; bakışlarını arazilerin işaretli olduğu haritada gezdirdi ve sonunda perso-

nel sayısının en fazla olduğu arazide karar kıldı, kraliyet taburunun komutanını yanına çağıldı. Bu adam bir zamanlar polisti ve savaşçı görüntüsü yeni bir üniformaya bürünmüştü, belleği zayıftı, bundan ötürü sol kolunda mavi-beyaz bir bant taşıdığı günleri aklından silmişti. Lamberto, bu gayretli ve açıkgöz adamdan, çiftçilerin ayaklandıklarını, angaryalara ve öteki baskılara karşı koyduklarını, sayısız vergiler ve çeşitli kesintilerden sonra ellerinde azıcık para kalmasından yakındıklarını öğrenmişti; bunlar dilekçede az çok dile getirilmişti, ölçülü bir dille yazılmıştı bu dilekçe, belki de kötü niyetleri örtbas etmek için. Tüm topraklarda isyanın amansız rüzgârı esiyordu, çembere alınmış aç bir kurtun hırlaması gibi, ısırmaya kalkarsa büyük zarar verirdi. Bu yüzden bir örnek gösterilmeli, bir ders verilmeliydi. Yaptığı görüşme ve aldığı buyruklar üzerine Teğmen Contente esas duruşa geçti ve kışlada askerlere at binmelerini emretti. Cumhuriyetçi ulusal tabur sıraya dizildi, kılıçlar kınında, dizginler gergin, parlak başlık takımları, bıyıklar, yeleler. Ve Lamberto belediye binasının penceresine çıktığında, kraliyet taburu yönetimi selamladı, parmak uçlarını sallayarak uğurladı onları Lamberto, tek bir hareketle beğenisini göstererek ve disiplini överek. Sonra odasına çekildi ve her zamanki gibi eğlenmek için karısını çağırttı.

Cumhuriyetçi ulusal tabur tarlaları aşılıyor, tırıda ve dört nala. Silahlar güneşte ıslıl ıslıl parlıyor, eğerlerin kenarlarındaki süslü örtüler atların bacaklarına çarpıyor, ey süvariler, ey Roldão, Oliveiros ve Ferrabrás, böyle oğullar doğuran anayurt, ne mutlu sana. Belirlenen toprak parçası görüş alanına giriyor ve Teğmen Contente süvari bölüğüne bir çizgi halinde saldırmalarını emrediyor, boru çalınınca askerler ileriye atılıyor, olağanüstü bir savaş görüntüsü, kılıçlar çekiliyor ve anayurt saldırıyı karşılamak için dışarıya çıkıyor; çiftçiler evlerinden, samanlıklardan ve ahırlardan çıkar çıkmaz atlar tarafından çevreleri sarılıyor, sırtlarından vuruluyorlar, önce kılıcın tersiyle, sonra Ferrabrás bacağını sokan sinekten ürken bir hayvan gibi çılgına dönerek kılıcın kabzasını çeviri-

yor ve vuruyor ve yarıyor, kesiyor ve saplıyor, öfkeden gözü dönmüş, neden bilmiyor. Çiftçiler yere yığılıp kalıyor ve acıdan inliyorlar, kulübelerine döndüklerinde onları bekleyen eğlenceler olmayacak, ellerinden geldiğince yaralarını saracaklar, su, tuz ve incecik bezlerle. Ölmek daha iyi olurdu, dedi bir tanesi. Zamanı gelince, diye karşılık verdi bir başkası.

Kraliyet taburunun süvari bölüğü, cumhuriyetin alımlı kızları, yine yollara düştü; atlar hâlâ titriyor ve terleri damla damla havada uçuşuyor; saldırı planının ikinci bölümü başlıyor, her ağacın, her çalılığın arkası didik didik aranıyor, isyana ve greve kalkışıp tarlaları bakımsız, hayvanları başıboş bırakan herkesin peşine düşülüyor; otuz üç tanesi yakalanıyor, aralarında isyanın elebaşları da var, askeri hapishaneyi boyuyorlar. Katırlar gibi çekiştire çekiştire götürüyorlar onları, kamçılایarak, yumruklایarak, lanetleyerek, orospu çocukları, attığınız adımlara dikkat edin, yaşasın cumhuriyetin kraliyet taburu, yaşasın kraliyet taburunun cumhuriyeti. Ve böylece tutuklu çiftçiler zorla götürüldü, hepsi zincire vurulmuş ve iple bağlanmış, tıpkı kürek mahkûmları gibi, gözünüzün önüne getirin, barbar dönemlere ait öyküler bunlar, Lamberto Horques Alemão'nun zamanına ait, on beşinci yüzyıl, daha yakın değil.

Peki, isyanın liderlerini Lizbon'a kim götürececek? Görev 17. piyade tümenine düşüyor, Contente adlı bir başka teğmen ve on sekiz er, gece treninin sessizliğinde otuz sekiz göz, isyanı ve grevi planlamakla suçlanan beş tarla işçisini gözetliyor. Yönetime teslim edecekler onları, bu yönetim yufka yürekli, teslim edilenleri kolları açık karşılayacak. Aylardan yine mayıs, sinyorlar. Tren yol alıyor, düdük çala çala ilerliyor, beş tarla işçisi Limoeiro'da* cezalarını çekmeye gidiyor. Bu barbar zamanlarda trenler yavaş ilerler, dümdüz yola anlaşılmaz bir nedenle durur, belki de pusu kurulmuştur, ölüm kapıda; suçluların bulunduğu kapalı vagonda perdeler açılmaz, eğer Lamberto Horques'in zamanında perde

* Lizbon'daki hapishane. (Çev.)

varsa, eğer üçüncü sınıfın vagonlarında böyle bir saçmalık olağansa; 17. piyade tümeninin erleri, sürgüsü açılmış, belki süngüsü de olan tüfeklerini yoldan geçene doğrultuyorlar, fazla yaklaştırmadan; tren durunca, baskınlar ya da suçluların kaçma girişimlerine karşı yalnızca on tanesi dışarı çıkıyor. Uyumalarına izin yok, zavallı askerler, beş serserinin sert ve kirli yüzlerine huzursuzca bakıyorlar, sana o kadar benziyorlar ki asker. Kim bilir kardeşim, belki de askerliğim bitince başka bir asker beni tutuklar ve gece treniyle, karanlıkta beni de Lizbon'a götürür; günün bize ne getireceğini bugün biliyoruz, ama yarın ne olacağım kim söyleyecek; eline bir tüfek tutuşturuyorlar, ama bu topraklara doğrultacağını hiç söylemiyorlar; aldığın bütün vuruş eğitimini kendi kendine karşı kullanıyorsun, silahının namlusu kendi aldatılmış yüreğini hedef alıyor, yaptığın hiçbir şeyin bilincinde değilsin, günün birinde tetiği çekmeni emrediyorlar ve sen kendi kendini öldürüyorsun; kesin bu konuşmaları isyancılar, Lizbon'da belanızı bulacaksınız, kaç yıl güneş yüzü göremeyeceğinizi tahmin bile edemezsiniz; evet, Lizbon büyük bir kent, dünyanın en büyük kenti dediler bize, cumhuriyet orada yaşıyor, adalet yerini bulacak ve bizi serbest bırakacaklar; yasalar var.

İki grup tarla işçisi karşılıklı duruyor, on küçük adım ayırıyor onları birbirinden. Yasalar var, diyor kuzeyden gelenler, bize iş verildi, çalışmak istiyoruz. Kendinizi küçük düşürüyor ve az para kazanıyorsunuz, diyor güneyden gelenler, gelip bize zarar veriyorsunuz, nereden geldiyseniz defolun gidin oraya, sizi tarla fareleri. Bizde yapacak iş yok, diyor kuzeyliler, her yer taş ve katırtırnağı kaplı, biz Beira'dan geliyoruz, bize fare diyerek kalbimizi kırıyorsunuz. Tarla faresisiniz işte, diyor güneyliler, ekmeğimizi yemeye gelen farelersiniz. Açız, diyor kuzeyliler. Biz de, diyor güneyliler, ama bu sefalete boyun eğmiyoruz, bu paraya çalışmaya hazırsanız, hiçbir şey elde etmeyiz. Bu sizin suçunuz, diyor kuzeyliler, o kadar gururlu olmayın, patron size ne önerirse kabul edin, hiç yoktan iyidir, iş hepimize yeter, çünkü sizin sa-

yınız az, biz de size yardıma geldik. Yanılıyorsunuz, diyor güneyliler, hepimizi kandırmak istiyorlar, bu ücreti kabul etmemeliyiz, bizimle birlik olun, o zaman patron hepimize daha fazla ödemek zorunda kalır. Her koyun kendi bacağından asılır, diyor kuzeyliler, yukarıda Tanrı var, sizinle birlik olmak istemiyoruz, uzaklardan geldik, patronla tartışmak istemiyoruz, çalışmak istiyoruz biz. Burada çalışmayacaksınız, diyor güneyliler. Çalışacağız, diyor kuzeyliler. Burası bizim toprağımız, diyor güneyliler. Ama onu işlemek istemiyorsunuz, diyor kuzeyliler. Bu paraya hayır, diyor güneyliler. Biz bu paraya çalışırız, diyor kuzeyliler. Yeter, diyor kâhya, yeteri kadar konuştunuz, şimdi bırakın da insanlar işlerini yap-sın. Onu dinlemeyin, diyor güneyliler. Dinleyin, diyor kâhya, çünkü burada emirleri ben veririm, yoksa kraliyet taburunu çağırırım. Kraliyet taburu gelene dek burada kan gövdeyi götürür, diyor güneyliler. Eğer kraliyet taburu gelirse daha çok kan akar, diyor kâhya, sonra sızlanmayın. Kardeşler, bizi dinleyin, diyor güneyliler, eğer yüreğiniz varsa bize katılın. Daha önce söyledik, diyor kuzeyliler, çalışmak istiyoruz.

En öndeki kuzeyli elinde tırpanla buğdaylara yaklaşıyor, en öndeki güneyli onu kolundan yakalıyor, hantal hareketlerle birbirlerine vuruyorlar, kuvvetli, sert ve kaba, açlık açlığa karşı, sefalet sefalete karşı; ekmek, bize pahalıya patlı-yorsun. Kraliyet taburu gelip kavga edenleri ayırdı, tek bir tarafı tuttu, güneylileri kılıç darbeleriyle dağıttı, sanki hayvanmışlar gibi. Hepsini tutuklamamızı ister misiniz? diyor çavuş. Buna değmez, diyor kâhya, bu zavallılar sakinleşene dek gözünüzü üzerlerinden ayırmayın. Bu farelerden birinin kafasını ezmek gerek, diyor çavuş, ortada bir saldırı vardı, yasa yasadır. Konuştuğuna değmez çavuş, diyor kâhya, ister kuzeyli ister güneyli olsun, koyun kafalarının kanı, patronun sidiği kadar etmez. Patron dedik de, biraz yakacak oduna ihtiyacım var, diyor çavuş. Bir araba dolusu alın, diyor kâhya. Ve birkaç kiremit, diyor çavuş. Nemli gece havasında

uyumanız gerekmez, diyor kâhya. Hayat pahalı, diyor çavuş. Size biraz sucuk gönderirim, diyor kâhya.

Fareler tarlada yok oldular bile. Altın sarısı başaklar kahverengi toprağa düşüyor, ne güzel bir görüntü, ter kokuyor, yıkanacak zaman var mıydı ki; uzaktan iki tekerlekli bir araba yaklaşıyor ve duruyor. Gelen patron. Benim adıma teşekkür edin, diyor çavuş, her zaman hizmetinizdeyim. Ser-serilerden gözünüzü ayırmayın, diyor kâhya. İçiniz rahat olsun, diyor çavuş, onlarla nasıl başa çıkılacağını bilirim. Buğday tarlasını ateşe verelim, diyor kimi güneyliler. Ruhunu yaralar bu, diyor ötekiler. Onların ruhunu hiçbir şey yaralayamaz, diyor hepsi.

Landeira'da bulunmuşlardı, Santano do Mato'da, o bölgenin içinde ve dışında, Tarrafeiro ve Afeiteira'da; bu yolculuklardan birinde üçüncü çocuk doğdu, bir kız çocuk, Maria da Conceição, sonra bir oğlan daha, ona da babasının adını verdiler, Domingos. Şansı açık olsun, çünkü babasından hayır yok, şarapla konyak, çekiçle kaşığı arasında gidip geliyor ve giderek daha da kötüleşiyor. Evden yük arabasına, yük arabasından eve taşınıp duran mobilyaların durumunu söylemesek daha iyi, sırtta alınıp oradan oraya taşınırken darbeler almışlar; yeni bir kunduracı geldi, adı MauTempo, nasıl çalıştığını göreceğiz, şuna bak, seninle benim ağustosta su içişimiz gibi yutuyor şarabı, lanet herif, usta mı olur bundan. Şimdi kocası ve çocuklarıyla Canha'da yaşayan Sara da Conceição, iki yıl üst üste sıtma nöbetleri geçirdi, sıtmanın nasıl olduğunu bilmeyenler varsa, dört gün ateşi çıkıyordu, bir gün var, bir gün yoktu. Bu yüzden, annesinin öylece yattığı günlerde, kardeşlerinin hiçbirinde olmayan mavi gözlere sahip João Mau-Tempo çeşmeye giderdi; bir keresinde testiye suya daldırırken dengesini yitirdi, zavallı küçüğe yardım edecek kimse yoktu, yedi yaşındaki boyu için fazla derin olan suya düştü. Onu kurtaran iyi yürekli kadının kollarında eve döndü, babası onu dövdü, bu sırada annesi yatakta ateşten

öyle sarsılıyordu ki, pirinç kapı kolları bile titriyordu. Çocuğa vurma Domingos, ama sanki duvara konuşuyordu.

Günün birinde Sara da Conceição kocasına seslendi, ama adamdan ses çıkmadı. Domingos Mau-Tempo'nun ailesini terk edip uzaklara ilk gidişiydi bu. Bunca zaman kendini tutan Sara da Conceição, yazı yazmayı bilen bir komşu kadından onun için bir mektup yazmasını rica etti, ruhu yerinden sökülüyor gibiydi, kocasını bunu yapsın diye almamıştı; baba, sizden rica ediyorum, Tanrı aşkına eşeğinizle ve yük arabanızla birlikte sizin yanınıza, evime dönmeme izin verin, size yaşattığım sıkıntı ve kaygılar için beni bağışlayın, düş kırıklığı için de, bana yalnızca acı getirecek bir adamla evlenmememi defalarca öğütlediniz, sizi dinlemediğim için çok pişmanım, sefalet, acı ve dayanın en kötüsünü yaşadım; edebiyattan biraz anlayan komşu kadın, verdiğiniz öğüdü tutmadım, kendi kuyumu kendim kazdım, diyerek bağladı mektubun sonunu; böylece klasikle moderni iddialı bir biçimde birleştirmiş oldu.

Yaşanan rezaletleri unutmamış olsa bile gerçek bir baba ne yapar, Laureano Carranca ne yaptı? Asık suratlı, sevimsiz oğlu Joaquim'i, kız kardeşini ve kaç taneyse çocuklarını getirmesi için Canha'ya gönderdi. Torunlarını yürekten sevdiği için değil, zaten alkolik bir kunduracının çocuklarıydı hepsi, onlara sevgi beslemiyordu, kaygının çocuklarıydı onlar, can sıkıcı torunlardı, daha çok sevilen başka torunlar vardı zaten. Koca ve baba tarafından terk edildikleri için hor görülen bu insanlar Monte Lavre'ye geldiler, kırık dökük ev eşyası bir kez daha derlenip toplandı, birkaç tanesi isteksiz bir acımayla baba evine alındı, ötekiler bir ev bulunana dek arkadaki samanlığa konuldu. Bu zorunlu sığınma tamamlandığında, yere serilen kaba hasır döşekler yatak görevi gördü ve yiyecek bir şeyler bulmak için yaşlılar dilenmeye gittiler, beyimiz de dilenmeye gitti, çalmak utanç verici bir şeydi. Sara da Conceição çalışıyordu, olması gerektiği gibi; insan yalnızca dünyaya çocuk getirmek için yaşamaz, anneyle baba elindekilerin birazını verdiler, anne fazlasıyla verdi, çok do-

ğal, anne her zaman annedir. Derken, bir iki hafta sonra Domingos Mau-Tempo ortaya çıktı ve Monte Lavre’de gizli gizli dolaşmaya başladı, uzaktan karısını ve çocukları izliyor, ama onlardan hep kaçıyordu, söylediğine göre yaptığından çok pişmandı, kilise bekçiliği yaptığı zamanı anımsıyordu herhalde. Laureano Carranca öfkeden çılgına döndü, kızı kafasını kullanmayıp damat olacak bu işe yaramaz herife geri dönerse, gözüne gözükmemesindi. Domingos Mau-Tempo pek de kararlı görünmeyerek karşı çıktı, sözde tüm hatalarını düzeltmiş ve tüm günahlarından arınmıştı, yalnızca karısı ve sevgili çocukları için yaşamak istiyordu artık; kaymbaba, eğer gerekirse diz çökerek yemin ederim. Kayınbabanın büyük öfkesi hafifledi, oluk oluk akan gözyaşları onu yumuşatmıştı ve aile yakındaki bir köye taşındı, Cortiçadas de Monte Lavre’ye, neredeyse baba evinden görülebiliyordu. Domingos Mau-Tempo, Gramicho ustanın atölyesinde çalışmak için anlaşma imzalamak zorunda kaldı, çünkü kendi ayakları üzerinde durabilmesini sağlayacak her şeyi yitirmişti. Sara da Conceição’nun işi kunduralara çivi çakmaktı, kocasına yardım etmeye ve çocuklara bakmaya yetiyordu. Ya alın yazısı? Domingos Mau-Tempo lanetlenmiş bir yaratık gibi acıyla doluydu, acıların en kötüsüydü bu, Güzel ve Çirkin masalındaki gibi, çok geçmeden şöyle söyleyecekti: Buradan gitmeliyiz, burada kendimi iyi hissetmiyorum artık, sen birkaç gün çocuklarla kal, bu arada ben başka bir yerde iş arayayım. Sara da Conceição çaresiz iki ay bekledi, kocasının geri geleceğini düşleyerek; yine terk edilmiş bir dula benzemeye başlamıştı ki, Domingos Mau-Tempo ortaya çıktı, saka kuşu gibi neşeli ve sevecen, Sara, iş ve kalacak çok güzel bir yer buldum, Ciborro’ya gidiyoruz. Ciborro’ya taşındılar, kötü bir değişiklik değildi bu, oradaki insanlar dost canlısıydı, parayı da hemen ödüyorlardı. Yeterince iş vardı ve kunduracı meyhaneyi kafasından silmişe benziyordu, tamamen olmasa da; kimse ondan bunu yapmasını istememişti, yine de namuslu bir adam sayılması için yeterliydi. Tam da o sırada bir ilko-

kul açılması çok yerinde oldu, okul çağına gelen João Mau-Tempo, okumayı, yazmayı ve hesap yapmayı öğrendi.

Ya alın yazısı? Yollar kurtadamlarla kaynıyor, başlarında kara bulutlar dolaşüyor, bilmediğim bir gizem, bunlar büyü; haftanın belirli bir gününde evi terkeder ve ilk kavşakta soyunurlar, yerde sürünürler, yuvarlanırlar ve o sırada izini bırakmış bir şeye dönüşürler; nasıl yani, herhangi bir iz mi, yoksa yalnızca bir memeli hayvanın izi mi; her türlü iz siniyor, hatta bir keresinde bir adam yük arabasının tekerleğine dönüştü, buralarda dolandı, döndükçe döndü, bir işkenceydi bu; ama genellikle hayvanlara dönüşürler, şu ünlü adamın gerçek öyküsü gibi, adını anımsamıyorum, karısıyla birlikte Monte do Curral da Léguas'da yaşıyordu, Pedra Grande'nin yakınlarında, alın yazısında her sah gecesi evi terketmek vardı, ama o bunun bilincindeydi, bu yüzden dışardayken ona kapıyı kesinlikle açmaması için karısını uyardı, ne duyarsa duysun; insanın damarlarındaki kanı donduran çığlıklar ve gürültüler gelirdi, kimseyi uyku tutmazdı; günün birinde kadın tüm cesaretini topladı, çünkü kadınlar çok meraklıdır, her şeyi açığa çıkarmak isterler, kapıyı açmaya karar verdi, ve ah, o da ne, İsa aşkına, dev gibi bir domuz, güçlü kuvvetli, kafası nah bu kadar, kadını midesine indirmek için bir aslan gibi üzerine saldırdı, kadının şansı vardı, kapıyı kapatmayı başardı, ama yeterince hızlı değildi, domuz kadının eteğinden bir parça kumaş kopardı, zavallı kadının yaşadığı dehşeti düşünün; kocası sabah karanlığında geri döndüğünde, ağzının kenarında kumaş kırpıntıları vardı, böylece her şey ortaya çıktı, adam her gidişinde bir hayvana dönüştüğünü anlatı, bu kez bir domuz olmuştu, kadın bu kez ucuz kurtulmuştu, ama bir dahaki sefere kapıyı açmamalıydı, çünkü adam olacaklardan sorumlu değildi; ulu Tanrım, düşünsenize; ardından kocasının annesi ve babasıyla konuştu kadın, oğullarının bir kurtadam olduğunu duymak dehşete düşürdü onları, ailede böyle bir şeye ilk kez rastlanıyordu, böyle uğursuzluklar için gereken duaları, büyüleri bilen bilge bir kadına gittiler, adam hayvan görünümüne bürünür bürünmez şap-

kasını yakmalarını önerdi, böylece adam kurtulacaktı, öyle de oldu, Tanrı'ya şükür, şapkasını yaktılar ve adam iyileşti; kötülük şapkadaydı ve yanınca yok oldu mu demek istiyorsunuz; kadın anlatmadığı için bunu bilmiyorum, ama size başka bir olay anlatacağım, burada Ciborro'da bir çiftlikte yaşayan bir karı-koca vardı, olaylar hep erkekle kadın arasında olur, neden acaba, tavuk ve başka kümes hayvanları yetiştiriyorlardı, her gece, bu kez her geceydi, adam yatağından kalkıyor, bahçeye çıkıyor ve gıdaklıyordu, tavan arası penceresinden onun dev gibi bir tavuğa dönüştüğünü gören kadının halini siz düşünün; boyu domuz kadar vardı; ah, bana inanmıyor musunuz, öyleyse gerisini dinleyin, bu karı-kocanın bir kızları vardı, kız evleniyordu, düğün için birkaç tavuk kestiler, bir sürü tavukları vardı zaten, ama o gece kadın kocasının kalktığını duymadı, gıdakladığını da duymadı, neler olduğuna inanamazsınız, adam tavukları kestikleri yere gitti, bir bıçak aldı, diz çöktü, bıçağı boğazına sapladı ve yere yığıldı, o sırada kadın yatakta yalnız olduğunu fark etti, kocasını aramaya gitti ve onu cansız buldu, hâlâ akan kanın ortasında; dediğim gibi, bunlar alın yazısı.

Domingos Mau-Tempo eski yaşamına geri döndü: şaraba, umursamazlığa ve dövmeye; sözleri ve davranışlarıyla ailesine zulmediyordu. Anne, galiba babam lanetli; böyle konuşma oğlum, sonuçta o senin baban. Bu tür olaylarda söylenen bildik sözler bunlar, fazla ciddiye almamak gerek, ne birini ne öbürünü, ne sızlanmaları ne özürleri. Acı yüzlerinden okunuyordu, her şeyin farkında olan çocuklar dilenmeye gidiyordu. Ama iyi yürekli ve dikkatli insanlar da vardı, Mau-Tempolar'ın oturdukları evin sahipleri gibi. Bazen yemeklerini onlara verirlerdi, ama böyle bir çocukluk yaşamak acıdır, ev sahipleri yemek pişirirken, João Mau-Tempo için her zaman bir parça ekmek ayırırlardı; João'yla aynı okula giden ve onunla arkadaş olan oğulları, bu ekmekle ona kötü şakalar yaparlardı, João Mau-Tempo'yu iple hayvan yemliğine bağlarlar, ekmek parçasını içine koyarlar ve ekmeği yeme-

den onu serbest bırakmazlardı. Bir de kalkıp Tanrı'nın olduğunu söylerler.

Böylece, olması gereken oldu, Domingos Mau-Tempo mutsuzluğuna bir son verdi. Öğleden sonraydı, taburesinde oturmuş, bir kunduranın ökçesini parlatıyordu, birden her şeyi elinden bıraktı, önlüğünü çözdü, eve gitti, eşyasını topladı, sandıktan bir çeyrek ekmek aldı, hepsini çıkınına koydu ve çekip gitti. Karısı küçük çocuklarla işe gitmişti, João okuldaydı, ötekiyse ortalıkta sürtüyordu. Domingos Mau-Tempo'nun evi son terkedişiydi bu. Birkaç söz söylemek ve birkaç söz dinlemek için bir kez daha geri dönecek, ama onun öyküsü artık sona erdi. İki yıl boyunca yersiz yurtsuz bir adam olarak yaşayacak.

Doğa, birbirinden değişik canlıları şaşırtıcı bir aldırmaçlıkla yaratır. Kimin ölüp kimin sakat kalacağını iyice ölçüp tartar, bundan kurtulup yaptıklarının meyvelerini toplayanların sayısı da az değildir; yani, üretmek ve karşılığını almak doğanın ana görevidir, yanlışlıklarla dolu dünyada insanın konuşmasını, davranışlarını ve varoluşunu yoldan çıkarır. Doğa sınır tanımaz, kendi sınırlarını koyar. Hasattan sonra binlerce karınca önceki gibi yiyecek bulamıyorsa, kazançlar ve kayıplar gezegenin büyük defterine yazılır, yiyecekten kendine düşen payı almayan tek bir karınca bile kalmaz. Milyonlarcasının suda boğulması, çapanın altında kalması ya da işeme yarışına kurban gitmesi, hesap çıkarılırken önemli değildir: Hayatta kalan, yemek yer; ölen, payını ötekilere bırakır. Doğa ölümleri saymaz, yaşayanları hesaplar, yaşayanlar ona çok geldiğinde, yeni bir ölüm ayarlar. Tüm bunlar çok basit, çok açık ve uygundur, hayvanların büyük dünyasında buna kimse karşı çıkmaz, ne karınca ne fil.

Neyse ki insan onların kralıdır. Yani her şeyi kâğıt kalemle hesaplayabilir ya da hedefine başka yollardan ulaşmaya çalışır, kendi kendine yarım yamalak, anlaşılmaz sözcükler mırıldanarak, şaşı bakarak ve başını hızla sallayarak. Bu mi-

mikler ve sesler, baştan çıkarmak ve kandırmak için kimi hayvanların başvurduğu savaş şarkılarının ve danslarının daha kaba bir türüdür. Sert ve ilkelerine bağlı Laureano Carranca'nın ölçüp biçerek hesap yapmasını –kızı Sara da Conceição'nun evliliğine hiç anlayış göstermemesi ve büyük bir hoşnutsuzlukla karşılaması göz önüne alınırsa– anlamak güç değil, çünkü torunu João'yu isteksiz bir acımayla evine aldı ve daha çok sevdiği bir torunu daha var, José Nabiça. Öykünün anlaşılması için önemi olmasa da, nedenini söyleyelim, kilisenin buyurduğu gibi yalnızca birbirimizi daha iyi tanımamız için. Bu José Nabiça, Sara da Conceição'nun kız kardeşlerinden birinin oğluydu, babası kim olduğunun bilinmesini istemiyordu, oysa bütün dünya onu tanıyordu ve parmağıyla onu göstermesi yeterdi. Böyle durumlarda çoğunlukla genel bir dostluk havası eser, herkes kesin olarak bilmektedir, ama söz konusu kişilerin nasıl tepki vereceklerini görmek ister, ashnda bunu kimse yargılayamaz, başkalarına dikkat etmeyen pek azdır. Bu çocuklar Tanrı sevgisi yüzünden yapılır, tek başlarına şaşkın şaşkın dolaşıp dururlar, kimi zaman babaları ve anaları onları terkeder, sokağa atar, alın yazılarıyla baş başa bırakır, kurtlar ya da iyi yürekli rahipler alır onları. Oysa koruma altındaki José Nabiça'nın, alnında bir namus lekesi taşımakla birlikte, bir şeylere sahip çıkan bir babası vardı neyse ki, gelecekteki miras için çalışıp didinen bir büyükbabasıyla büyükannesi vardı, gerçi kuşku uyandırıyordu, ama yine de sağlam bir şeydi bu, hiç olmazsa Carrancalar'ın evinde iyi davranılmak için yeterliydi. Buna karşın João MauTempo'ya, sanki onlardan biri değilmiş gibi davranıyorlardı, sanki hiç kimseymiş gibi: Serseri bir kunduracının oğlundan hiçbir şey beklemiyorlardı, ne para ne mal. Ama evlilikle silinmemiş bir utancın ürünü olmasına karşın, ötekini el üstünde tutuyordu büyükbaba, dedikodulara ve düpedüz lekeli olan evliliğe karşı kör ve sağırdı, asla gerçekleşmeyecek bir kazanca umut bağlamıştı. Tanrı'nın adaleti diye bir şey vardır.

João Mau-Tempo bir yıl daha okula gitti, bu kadar eğitim yeterliydi. Büyükbaba Carranca, küçüğün cılız bedenini tepeden tırnağa süzdü, korkuyla yere bakan mavi gözlere bininci kez takıldı kuşkuyla; amcanla birlikte tarlada çalışmaya gideceksin, diye buyurdu, davranışlarına dikkat et, gerekirse seni cezalandırırım. Carranca adının tarlada çalışmakla bir ilgisi olabilirdi, konu tarla açmaktı, toprağı havalandırmak; kaba kuvvet gerektiriyordu bu, bir çocuktan çok fazla şey beklemektir, ama büyüdüğü zaman onu nasıl bir yazgının beklediğini anlaması iyi olacak. Joaquim Carranca da acımasızdı, kulübeye göz kulak olması için geceleri tarlada bırakıyordu çocuğu, ya da harman yerinde, bu kadar zayıf bir bedenden beklenmeyecek bir şeydi bu. İçten pazarlıklı olduğu için, geceyarısı yeğeninin uyuyup uyumadığına bakmaya gider, üzerine bir buğday çuvalı atardı, zavalılık acıyla inlerdi; bu da yetmezmiş gibi, demir kaplı çoban değneğiyle vururdu ona, yeğeni bağırp ağladıkça, kahkahalarla gülerdi kalpsiz adam. Bunlar gerçek olaylar, o yüzden böyle bir şeyi öykü gibi anlatana inanmak zor geliyor. Bu arada Sara da Conceição bir kız daha dünyaya getirmiş, çocuk sekiz gün sonra ölmüştü.

Avrupa'da savaş olduğu söylentisi yayıldı Monte Lavre'de, buradaki pek az insanın bildiği bir yerde çıkmıştı savaş. Burada da savaşlar oluyordu, hiç de küçük değillerdi hem de, bütün gün çalışmak, eğer iş varsa, gün boyunca korkunç bir açlık, iş olsun ya da olmasın. Henüz fazla ölü yoktu ve bedenler genellikle zarar görmeden giriyordu mezara. Daha önce de belirttiğimiz gibi, biri sona yaklaşıyordu artık.

Kocasının Cortiçadas'ta tekrar ortaya çıktığını duyan Sara da Conceição, baba Carranca'nın yardım edeceğinden emin olamadığı için, çocuklarını ve João'yu kaptığı gibi, gizlenmek için soluğu akrabalarından birinin yanında aldı, köyden yarım saat uzaklıktaki Ponte Cava'da değirmencilik yapan Picançolar'm. Irmak yatağında eski bir köprüden kalma yıkık bir kemer ve taş parçaları vardı, João Mau-Tempo birikmiş suların içinde kardeşleriyle top oynadı, sırtüstü yatıp

gökyüzüne baktığında, gökyüzü ve su gözlerindeydi. Böylece, aile buraya sığındı ve Cortiçadas'tan gelen tanıdıkların aktardığı uyarıları titreyerek dinledi. Birisi ailenin aceleyle kaçtığını Domingos MauTempo'ya haber vermeseydi, belki de adam Monte Lavre'ye gelmezdi. Günün birinde çıkınını omuzuna vurup yollara düştü, gözlerinin önünde tek bir hedef, özür dilemeleri ve ona geri dönmelerini istemek için değirmenin önüne dikildi. José Picanço dışarıya çıkarken, karısı kaçakları korumak için içerde kaldı. İyi günler Picanço, diyor Domingos Mau-Tempo. İyi günler Mau-Tempo, ne istiyorsun? diyor José Picanço. Benden kaçan karımla çocuklarımı arıyorum, diyor Domingos Mau-Tempo, senin yanında olduklarını söylediler. Kim söylediye haklıdır, diyor José Picanço, benim yanımdalar. Öyleyse onları bana gönder, diyor Domingos Mau-Tempo, oradan oraya gitmek bitti artık. Kimi kandırdığını sanıyorsun Mau-Tempo, diyor José Picanço, beni kandıramazsın, seni çok iyi tanıyorum. Bu, benim ailem, diyor Domingos Mau-Tempo, senin değil. Ailen emin ellerde, diyor José Picanço, buradan kimse ayrılmayacak, çünkü kimse seninle gelmek istemiyor. Ben o kadının kocası, çocukların babasıyım, diyor Domingos Mau-Tempo. Çek git buradan, diyor José Picanço, senin komşunken, karına nasıl davrandığını çok iyi gördüm, yorulmak nedir bilmeden çalışan o kadına; ya çocukların, zavallı yavrucaklar, ne kadar perişan oldular, ben ve birkaç kişi daha onların açlığını dindirmeseydik, bugün buraya gelmene gerek kalmayacaktı, çünkü onlar artık yaşamıyor olacaktı. Ben o kadının kocası, çocukların babasıyım, diyor Domingos Mau-Tempo. Bir kez daha söylüyorum, diyor José Picanço, kimsenin seni duymayacağı ve görmeyeceği, kimsenin seninle konuşmayacağı bir yere defol git, bağışlanacak yanın kalmadı senin.

Bugün ne kadar güzel bir gün. Güneşli bir sabah, ama daha önce yağmur yağdı, ekim ayındayız. Domingos Mau-Tempo çıkınının değneğini yere sürttü, bir kışkırtmaya, bir savaş çağrısına benziyordu bu, Picanço da böyle anladı ve eline geçirdiği bir sopayla karşısına dikildi. Kendi davası değildi

bu, ama insan istemese de, elinde olmayan bir yerde bulur kendini sık sık. Arkasında dört tane korkmuş çocuk ve onlara bedenini siper edecek bir kadın olduğunu biliyordu, ama güçleri denk değildi, o yüzden Picanço da sopasını yere sürüttü. Ama artık buna gerek yoktu. Domingos MauTempo ağzını açmıyor ve yerinden kıpırdamıyor, ona söylenenler hâlâ kulaklarında, hepsini doğru anladıysa, çekip gitmesi gerek. Arkasını dönüp nereden geldiyse oraya gidiyor, ırmak boyunca uzanan yolu izliyor, Monte Lavre'yi geçiyor. Birisi onu görüp duruyor, ama o başını kaldırıp bakmıyor. Belki de kendi kendine, lanet olasıca topraklar, diye mırıldanıyor, büyük üzüntüsü yüzünden böyle söylüyor, çünkü arazilerin tek tek adlarını bilmez, zaten hepsi bir arada, hiçbir köy onun yargısından kurtulamaz, hepsi lanet olasıca, hem şikâyet ediyor hem şikâyet ediliyor; doğmak ne büyük bir acı. Çimenleri uzamış bir çayırdan geçiyor, üç taşa basarak suyu bol bir dereyi aşıyor ve Monte Lavre'nin karşısındaki bir tepeye tırmanıyor; hepimizin bir zeytinliği ve onu aramak için bir nedeni vardır. Domingos Mau-Tempo küçük bir gölgeye uzanıyor ve gökyüzüne bakarak düşüncelere dalıyor. Gözleri karanlık ve kuyu gibi derin. Düşünmüyor, resimlerin böyle ağır ağır, bir ileri bir geri gözün önünden geçmesine düşünmek denirse, o başka; tek başına, çözilemeyen bir sözcük taş gibi tepeden aşağı yuvarlanıyor arada sırada. Dirseklerine dayanıyor, Monte Lavre bir Noel resmi gibi uzanıyor önünde, en yüksek noktada, kilisenin kulesinde dev gibi bir adam durmuş, kunduralara taban çakıyor, çekici kaldırıp indiriyor. Böyle şeyler görüyor, üstelik sarhoş bile değil. Yalnızca uyukluyor ve düş görüyor. Şimdi de oradan geçen bir yük arabası görüyor, mobilyalarla tıka basa dolu, en tepede Sara da Conceição oturuyor, düşecek gibi oluyor, adam onu geri itiyor, öyle bir yük ki, Rahip Agamedes; boynunda tokmaksız bir çan var, çalması için iyice bir silkinmek gerekiyor, çalmak zorunda, ama mantardan yapılmış, ayinde işe yaramaz. Şimdi de yeğeni Picanço yaklaşıyor, bağışlanmayacak adamın boynundan çanı alıp yerine bir değirmen taşı asıyor.

Bütün öğleden sonra bu düşlerle geçmiş gibiydi, ama yalnızca birkaç dakika sürmüştü. Güneş çok az ilerlemişti, gölgelerde değişiklik yoktu, Monte Lavre ne büyümüş ne küçülmüştü. Domingos Mau-Tempo, ayağa kalkıp sağ eliyle sakalını sıvazladı, sakalının arasına karışmış bir saman çöpü parmaklarına takıldı. Parmaklarının arasında yuvarladı onu, sonra kırdı ve en sonunda fırlatıp attı. Elini çıkınına sokup bir ip çıkardı ve Monte Lavre'den görülmeyen zeytinliğe yürüdü. Ürünü inceleyen tarla sahibi gibi ölçüp biçerek baktı; yüksekliği ve sağlamlığı hesapladı, en sonunda öleceği yeri belirledi. İpi bir dala doladı, sıkıca bağladı ve dalın üstünde otururken ilmeği boynuna geçirip kendini aşağı bıraktı. Kendini asan hiç kimse onun kadar çabuk ölmedi.

Şimdi João Mau-Tempo evin erkeği, en büyüğü. Durup dururken ailenin reisi oldu, hiçbir şeyi olmayan bir efendi, yere vuran gölgesi küçücük. Annesinin ona yaptırdığı tahta kunduraları yerde sürüyerek yürüyor, ama bu takoz gibi şeyler ayaklarından fırlıyor, o da ilkel askılar kullanıyor, topuklarının altından geçirip pantolonunun delinmiş paçalarına tutturuyor onları. Garip bir görünümü var, omuzundaki çapa kendinden büyük, sabah karanlığında, lambanın yağlı, soğuk ışığında, içi saman dolu döşekten kalkıyor, her şey bulanık ve çok uykusu var, devinimleri kararsız, saman döşekten ayağında takunyalı ve sırtında çapasıyla kalkmış gibi sanki, küçük, ilkel bir makine, tek bir devinim için yapılmış, çapayı kaldırıp indirmek, gücü yettiği sürece. Oğlum, dedi Sara da Conceição, acıdıkları için sana iş verdiler, biraz para kazan diye, çünkü yaşam çok pahalı ve kimse bize bir şey armağan etmez. Ve yaşamı tanıyan João Mau-Tempo, o zaman tarlada çalışmaya giderim anne, dedi. Sara da Conceição becerebilseydi hayır diyecekti, hayır, gitmeyeceksin oğlum, daha on yaşındasın, bir çocuğa göre iş değil bu; ama ne yapabilir, bu arazide başka türlü yaşanmaz, ölmüş babanın mesleği de onur kırıcı. Böylece João Mau-Tempo daha gece bitme-

den kalkıyor, neyse ki Pedra Grande'deki çiftliğe giden yol Ponte Cava'dan geçiyor, zavallıların Domingos Mau-Tempo'nun öfkesinden kurtulabildikleri bir önceki bölümde gördüğümüz gibi, kutsal mutluluğun köyü bu, çifte kutsanmış bir yer; çünkü korkunç bir biçimde intihar etmiş ve bir sürü günah işlemiş olmasına karşın, kunduracı şu saatte Tanrı'nın yanında olmasaydı, acıma olmazdı. Domingos Mau-Tempo, şanssız, acınacak bir insandı, iyi insanlar onu lanetlemez. Böylece oğlu alacakaranlıkta oradan geçiyor, güneş daha uzakta. Picanço'nun karısı dışarı çıkıp, merhaba João, diyor, nereye böyle? Fundalıkta çalışmak için Pedra Grande'ye gidiyorum, diyor açık renk gözlü çocuk. Aman Tanrım, diyor Bayan Picanço, zavalılık, çapayı zor taşıyorsun, fundalık da çok büyük. Bunun basit insanların konuşması olduğu kolayca anlaşılıyor, yetişkin bir kadınla yetişmekte olan bir adam arasında, çok fazla önem vermeden ve üzerinde durmadan konuşuyorlar, çünkü bilindiği gibi, onlar sıradan insanlar, onları aydınlatacak ilimden yoksun kalmışlar, ilimin ışığını yaksalardı bile, böyle bir yaşamda çok geçmeden sönerdi. João Mau-Tempo ne yanıt vereceğini biliyor, kimse ona öğretmedi, ama bu zamana ve bu çevreye başka yanıt uymazdı; Tanrı biliyor ya, anneme yardım etmeye çalışacağım, zavallı kadıncağız, nasıl yaşadığımızı biliyorsunuz, erkek kardeşim Anselmo, Tanrı adına dileniyor, daha sonra çalıştığım yere bir şeyler getirecek, annemin bana yiyecek alacak parası yok ki. Yani yanında hiçbir şey yok, öyle mi? diyor Bayan Picanço. Evet sinyora, diye yanıt veriyor Tanrı'nın unuttuğu çocuk.

Yunan korosunun araya girmesinin tam zamanı, korku dolu çığlıklarla en yüce çöküntüye uygun dramatik havayı yaratabilir. Ama gerçekten acıyanlar her zaman yoksullardır, böylece en azından her şey eşit kalır. Picanço su değirmeninde çalışıyordu, karısı ona seslendi, hey, buraya gel. Değirmenci geldi, bak, João bu. Daha önce söylenen sözler tekrarlandı, her şey anlatıldıktan ve gözden geçirildikten sonra, João, Pedra Grande'deki çiftlikte çalıştığı günlerde o eve sığı-

nır oldu, Picanço'nun karısı ona bir yemek sepeti veriyordu, yufka yürekli bir kadındı. Şimdi o da Tanrı'nın yanında, Domingos Mau-Tempo'yla konuşmaya dalmıştır mutlaka, ikisi de düşünüp duruyorlardır, neden şanssızlık bu kadar büyük, mutluluk bu kadar küçük diye.

João Mau-Tempo iki Tostõe kazanıyordu, bir yetişkinin dört yıl önce kazandığı yevmiye, oysa bugün açlık çektiren bir yevmiye, yaşam o kadar pahalılanmıştı. Zavallı çocuk, zayıf gücüne direnen fundalıkla nasıl umutsuzca boğuştuğunu görmezden gelen gözcünün insafına kalmıştı. Bütün gün, saatler boyu, çalılıkların arasında neredeyse kaybolarak çapayla kökleri söküyordu, Tanrım, neden çocuklara böyle bir acı çektiriyorsun. Gözcü, şuradaki ufaklık ne yapıyor orada, işimize yaramaz, dedi Lamberto geçerken. Sevaptır, dedi öteki, babası Domingos Mau-Tempo'ydu, acınacak bir adam. Güzel, dedi Lamberto hoşnut bir tavırla ve sevdiği atları görmek için ahıra girdi. İçerisi bunaltıcıydı ve saman kokuyordu. Bunun adı Sultan, bu Delicado, bu Tributo, bu Camarinha; bu tayın adı da Bom-Tempo¹ olsun.

Tarla açma işi bitmişti, João da annesine geri döndü. Mutluluk denizinde yüzüyordu, iki hafta geçmemişti ki, Norberto adında başka bir patronun çiftliğinde iş buldu, Gregório Lameirão adlı ustabaşının emrindeydi. Bu Lameirão canavarın tekiydi. Ona göre gündelikçiler, yalnızca sopa ve kırbaçtan anlayan, isyancı bir it sürüsünden başka bir şey değildi. Norberto bu tür şeylere aldırmazdı, soylu birinin adından yararlanıyordu, beyaz saçlarıyla artık genç sayılmazdı, durumu parlak ve ailesi zengindi, köyde yaşasalar da kibar insanlardı, yazın Figueira'daki kaplıcalara giderlerdi. Lizbon'u komşu kapısı yapmışlardı, ailenin gençleri zamanla Monte Lavre'den taşındılar. Dünya onlar için büyük bir araziydi, onunla ilgili duyduklarını anlatırlardı, şimdiyse tarladan elini eteğini çekip uygarlığın yollarını arama zamanı yaklaşıyordu. Norberto kendisinden sonra gelenlerin yeni zevkine karşı çıkmadı, onun için hepsi birdi. Arazi aileyi bol

¹ Güzel hava. (Çev.)

bol besleyebilirdi, mantar, buğday ve besi domuzları için palamut vardı, hepsi nakit paraya çevrilmiş durumda, gündelikçilerin ve öteki herkesin söz dinlediği varsayılırsa tabii. Bunun için gözcüler vardı, sivil kıyafetiyle Teğmen Contente, atı ve kılıcından yoksun, ama aynı yetkiye sahip. Gregório Lameirão sıra halinde çalışan işçilerin biraz arkasında dururdu hep, koltuk altına değneğini sıkıştırırdı, gücünün simgesi, gözleri en ufak bir yavaşlama ya da zayıflık işaretini kaçırmazdı. Düzeni seven bir adamdı, bunun için övgü alırdı, örnek olsun diye kendi çocuklarını çahştırırdı. Çok geçmeden birkaçı sızlanır, hemen arkasından ötekiler başlardı, en küçükleri; bir ya da iki kez, hatta bunaltıcı havalarda üç kez sopa yedikleri gün çok olurdu. Gregório Lameirão evden ya da barınaktan çıkmadan önce, yüreğini kapının arkasına asardı, böylece her şey kolaylaşırdı; patronun isteklerine uymayan hiçbir şey yapmazdı, karşılığında da en çok parayı ve en iyi yemeği alırdı, sürünün gözcüsü ve cellat yamağı olarak. Büyük bir korkak olduğu kanıtlanmıştı. Bir keresinde, şanssız kurbanlarından birinin babası yoluna çıktı ve böyle körü körüne ceza vermeyi sürdürürse, gününü göreceğini söyledi, eğer hâlâ görececek hali kalırsa, çünkü parçalarını kapının önünden toplayacaklardı. Bu kez işe yaramıştı, ama sonraları durum daha da kötüleşti.

Norberto'nun evindeki hanımlar, beklendiği gibi son derece kibardı, çay saati düzenliyor, örgü örüyor ve en yakın hizmetçilerinin kız çocuklarının vaftiz anneliğini üstleniyorlardı. Salondaki kanepelerin üstünde moda dergileri duruyordu, ah, Paris, aptal savaş biter bitmez oraya gitmek istiyorlardı, öteki irili ufaklı isteklerin yanı sıra, özellikle bu isteği geciktiriyordu savaş. Bunlar kaçınamayacağımız aksiliklerdi işte. Gözcünün özel bir dikkat bekleyen, ezik bir sesle aktardığı, çiftliğindeki çalışmalarla ilgili haberler, yaşlanan Norberto'yu heyecanlandırıyordu, gazetedeki savaş haberleri de öyle. Alman İmparatorluğu'na duyduğu yakınlık ve belki de atası olan Lamberto Horques'in anayurduna duyduğu bağlılık, Almanca sevgisini artırdı. Günün birinde laf ol-

sun diye Gregório Lameirão'yla paylaştı bunları, adam tek sözcük anlamadan boş boş baktı, her zamanki gibi kaba ve görgüsüzdü. Ama her durumda saygıyla eğilmesini bilirdi, işine öyle geliyordu. En büyük çocukları, babalarının kılıcı altında çalışmaktan bıkmışlardı, başka araziler ve daha insan-cıl kâhyalar arıyorlardı, daha çok güvenlik, sırf ölmeyi biraz daha geciktirmek için değil.

Zaman, disiplin zamanıydı. Kötü bir örnek olan kocası gözünün önünden gitmeyen ve onun acı verici ölümünden dolayı biraz suçluluk duyan Sara da Conceição, durmak bilmeden öğüt veriyordu, davranışlarına dikkat et, kendini tutmazsan, sopayı yersin, kendimizi kurtarmaya çalışmalıyız. Bunları söylüyordu annesi, Lameirão da kendine özgü tarzıyla, hey, Mau-Tempo, kaldır kışını, annenle eti senin kemiği benim diye konuştuk. Tamamen aynı fikirde olan iki söz sahibi insan, onlara inanmaktan başka ne yapabilir ki João. Ama günün birinde, dayaktan ve ağır işten canı çıktığında, her şeyi göze alıp korkak annesine açıldı. Zavallı Sara da Conceição, dünyayı anlamıyordu artık. Haykırmalar ve Tanrı'ya yakarmalar sardı ortalığı; lanet olasıca herif, ben böyle bir şey kesinlikle söylemedim ona, bu zenginlerde acıma yok, kendi çocuklarına bile sevgi beslemiyor bu taş yürekli adam. Biz bunu biliyoruz zaten.

João Mau-Tempo, kahramanı oynayacak yapıda değil. Cılız bir çocukcağız, on acı yıl sırtına binmiş; ağaçlara bakıp onların mantar, palamut ya da zeytin vermeye değil, daha çok kuş yuvalarını gizlemeye yaradığını düşünen bir insan-cık. Gecenin köründe kalkıp gözlerinden uyku akarak ve boş mideyle o kısa ya da uzun yolu tepip işe gitmesi ve güneş batana dek çalışması haksızlık; her gece yeni baştan; geri döndüğünde yorgunluktan ölecek halde oluyor, can çekişiyor demek daha doğru. Ama bu çocuk, yalnızca alışkanlık-tan çocuk diyoruz, çünkü arazide halk bölümlere ayrılmaz, bir bütün olarak görülür ve öyle ele alınır, hepsi canlıdır işte, bu kadarı yeter, ölümler gömülür gider, onları çalıştıramazsınız; bu çocuk da binlerce insandan biri, hepsi birbirinin ay-

nı, hepsi aynı şeylere katlanıyor, bu cezayı hak etmek için ne yaptıklarını hiçbirisi bilmiyor. Baba tarafından bir işçinin soyundan geliyor, babası kunduracı, büyükbabası marangoz, yazgının nasıl çizildiğini görüyor insan, burada ne çivi var ne biz aleti, her yerde işlenmemiş toprak, öldürücü sıcak ve dondurucu soğuk, yazın kuraklık büyük, kış sabahları şiddetli don; Dona Clemência, mosmor kesilen, deriyi çatlatıp kanatan soğuk ısırmasına dantela diyor, şişmiş el bir ağaç kökünü ya da taşı tırmalamak istiyor, deri lime lime oluyor, bu sefaleti, bu acıyı kim tanımlayabilir ki. Bütün yaşam böyle sürüp gider, yeryüzünde bir hayvan, ötekiyle aynı, eğitilmiş ve vahşi olanla, yararlı ve zararlı olanla; hemcinsleri gibi araziye zarar ya da yarar sağladığı düşünülecek, hangisi gerekiyorsa, şimdi bana lazımsın, artık senden bıktım.

İşsizlik var, önce gençleri, sonra kadınları ve son olarak erkekleri vuryordu. Karavanlar, acınacak bir yevmiye için yollara düşüyor. Böyle zamanlarda ne kâhya ne gözcü ya da ustabaşı görürsünüz, efendiler çok daha seyrek çıkar ortaya, hepsi evlerine gizlenmiştir ya da başkente ya da öteki kaçış yerlerine. Toprak, kuru bir kabuk ya da çamurdan başka bir şey değildir, ne olacak ki. İnsanlar pişirdikleri otlarla beslenir, gözler yanar, mide guruldar, sonra bitmek bilmeyen, acı veren ishaller başlar, beden pes eder, işkence dayanılmazdır. Ölme isteği baş gösterir, kimileri ölür de.

Avrupa'da savaş var. Afrika'da da. Böyle şeyler dağda haykırmak gibidir, haykıran haykırdığını bilir, çoğunlukla yaptığı son şeydir bu, ama haykırış aşağıya doğru azalarak iner ve en sonunda hiçbir şey duyulmaz. Savaşla ilgili haberler Monte Lavre'ye yalnızca gazete yoluyla ulaşıyordu, o da yalnızca okuyabilen içindi. Ötekiler, fiyatlar tırmandığında ya da en temel besin maddelerinde bile yokluk çekildiğinde, neden, diye soruyorlardı; savaş yüzünden, diye yanıtlıyordu işin sırrını bilenler. Savaş çok yiyordu, savaş zenginlik zamanına denk gelmişti. Savaş bir canavardı, insanın kendisini yutmadan önce elindeki ekmeği yiyordu, parça parça, kuruş kuruş, hiçbir şey kaybolmasın ve her şey başka bir şeye dö-

nüßsün diye, doğanın temel yasasında olduğu gibi, sonradan anlaşıldı bu. Tıka basa yiyip yemekten çatlayacak hale geldiğinde bile ustalıkla el uzatmayı sürdürdü, hep aynı taraftan alarak, sürekli aynı çantaya doldurarak. Aslında barıştan kalma bir alışkanlık bu.

Bu çevredeki kimi köylerde yas tutanlar oldu, akrabalarımız savaşta öldü diye. Yönetim taziyelerini bildirdi, üzüntüsünü dile getirdi, anayurt için olduğu söylendi. Her zamanki gibi Afonso Anriques'ten ve Nuno Álvares Pereira'dan alıntılar yapıldı, Hindistan'a giden su yolunu keşfettik, Fransız kadını askerlerinize karşı koyamıyor, Afrikalı kadınla ilgili fazla şey bilmiyoruz, çar tahttan indirildi, Rusya'daki olaylar yönetimdeki güçleri kaygılandırıyor, batı cephesinde büyük hücum, uçaklar geleceğin silahıdır, ama piyade savaşların kraliçesidir, topçunun baraj ateşi olmadan hiçbir şey olmaz, denizleri ele geçirmekten vazgeçilemez, Rusya'da devrim, bolşevizm. Adalberto gazete okuyordu, başını kaldırdı, pencereden kapalı havaya baktı huzursuzca, gazetenin öfkesine katılarak, bu da geçecek, diye bağırdı.

Her şey güllük gülistanlık değil, ne bir taraf ne öteki taraf için, oysa bilindiği gibi gülün dikenine katlanmak tek tarafa düşüyor ve belki de gemi yolculuğuna uyan bir deyim buna ters düşüyor: Büyük gemi, büyük sıkıntı demektir. Ama karada işler değişik. Mau-Tempo ailesinin kayığı minicik ve dümdüz, rastlantıyla ve tarihin izniyle daha batmadılar. Bununla birlikte kayık, bir sonraki kayalıkta paramparça olma ya da içindekilerin zayıflığı yüzünden karaya oturma tehlikesiyle karşı karşıyaydı. O sırada, Joaquim Carranca, Sara'nın erkek kardeşi, karısını kaybetti. Yeniden evlenmeye niyeti yoktu, üç tane yarı yetişkin çocuk ve fazlasıyla kötü bir ruh için buna gerek de yoktu; böylece açlık, yeme isteğiyle birleşti, yani iki kardeş yaşamlarını birleştirdiler. Anlaşma uygundu, biri yeni bir baba, öteki yeni bir anne rolüne büründü, herkes birbiriyle akraba, bunun nereye varacağını göreceğiz. Beklemekten daha kötü değildi, hatta belki de daha iyiydi. Mau-Tempo'lar artık kapı önlerinde dilenmi-

yorlardı, Joaquim Carranca da çamaşırlarını temiz tutan birine sahipti, bir erkeğin gerek duyduğu bir şey, üstelik çocuklara da göz kulak olan birine. Ve erkek kardeşin kız kardeşi dövmesi, kocanın karısını dövmesi gibi alışılmış bir şey olmadığından, Sara da Conceição için daha iyi günler başladı. Bu durumun sağladığı yararları az bulanlar olacaktır. Ama dediğimiz gibi, yaşamdan hiçbir şey anlamayan insanlar bunlar.

Her günün kendi öyküsü vardır, bir dakikayı tanımlamak için yıllar gerekebilir, en dikkat çekmeyen devinim, sözcük ve hece, her ses çözümlenir, sonsuza dek uzayıp giden düşünceler suskunluk yaratır, ne düşünüleceğini ya da düşünüldüğünü ve başkasının kafasında nasıl bir düşünce olduğunu düşünmek, bunun sonu gelmez. Bu yılların João Mau-Tempo için mesleki açıdan gelişme yılları olacağım kabul etmek en iyisi, geleneksel ve yöresel anlamda; çalışan bir adam her şeyi yapabilmeli, orakla biçmek ve mantar ayıklamak, çit kurmak ve tohum ekmek; ağır yükleri sürüklemek için omuzları sağlam, çift sürmek için sırtı güçlü olmalı. Bu bilgiler kuşaktan kuşağa aktarılır, sınav olmaz, tartışma olmaz, her zaman öyle olageldiği için öyledir, bu bir ayırkotu çapası, bu bir orak, şu da bunaltıcı öğlen sıcağında bir ter damlası ya da balgam ya da başa güneş geçmesi ya da açlıktan bayılmak. Yaşamın onuncu ve yirminci yılları arasında her şeyi öğrenmek gerek, ne kadar çabuk öğrenirsen o kadar iyi, yoksa bizi alacak patron bulamayız.

Günün birinde Joaquim Carranca, sağlam yevmiye için bir patronun yanında çalışmanın iyi olacağını söyledi kız kardeşine, eş olarak boyun eğdiği yılların verdiği alışkanlıkla hak verdi ona kadın, yalnız bu kez bütün yıl boyunca işsizlikten uzak kalma umudu vardı, azla yetinmesini bilirlerdi, daha fazlasını istemezlerdi ki. O günlerde Monte de Berra Portas üç erkek kardeşe miras kaldı, çünkü babaları olan yaşlı patron öldü, uzağı gören metresinden olma çocuklarıydı

bunlar, patrik çileden çıkmıştı, bağıırıp çağırmış ve sert davranmıştı, ama zamanla kuzu gibi oldu ve evlilik dışı oğullar yararlansın diye akrabaların mirastan çıkarılmasını kabul etti. Pedro, Paulo ve Saul arazinin yönetiminde anlaşmazlığa düştüler, Pedro işleri yürütürken, ötekiler homurdanıp duruyordu, şakayla karışık bir iğnelemeydi bu, her kardeş ötekinin açığını arayan casusa dönüşmüştü, işlere göz kulak olmasa her şeyin mahvolacağını haykırıyordu Saul, yalnızca kendisinin yönetimden anladığını savunuyordu Paulo ve hepsi birden aile içi anlaşmalar ve gammazlıklarla boğuşuyorlardı, her ailede olduğu gibi. Bu üç ahbap çavuşun öyküsü tek başına ciltler doldururdu, oğullarının ondan yararlandığını, daha doğrusu, onu soyduğunu haykırıp duruyor anneleri bir yana, üstelik onlar için onca özveride bulunmuş, o yaşlı domuzun kölesi olmuştu, şimdi de kendi oğullarına hizmetçilik ediyordu, paracıklarını elinden alıyor ve kilitli tutuyorlardı. Geceleri, karanlığın gizlerinden korunmak için arazi sessizliğe büründüğünde, çığlıklar duyulurdu, sanki bir domuz kesiliyormuş gibi, paldır küldür adım sesleri, anneyle oğulları arasındaki savaştı bu.

João Mau-Tempo'nun gündelikçi olarak çalışması için bu beylerle anlaşma yaptı Joaquim Carranca. Elllerine geçen gülünç bir şeydi, açlıktan sızlanmayı kesecek kadardı, bu durumun tek iyi yanı, hepsinin birlikte olması ve pazar ve bayram günlerinde de didinebilecekleri birkaç sebze tarhı edinmeleriydi. Her dönemin sonuna kadar Joaquim Carranca yevmiye olarak altmış kilo mısır unu, yüz Escudo, üç litre zeytinyağı, beş litre bamya, ev, yakacak odun ve yıl sonunda uygun bir ikramiye alıyordu. Daha genç olanların yevmiyesi, kırk kilo mısır unu, bir buçuk litre zeytinyağı, üç litre bamya ve elli Escudo'ya düşüyordu. Her ay böyleydi: Çuvalar ve torbalarla siloya, testiyle Adega'ya* gidilirdi, kâhya gıdalardan alınacak payları ölçer ve patronun vereceği nakit parayı sayardı, bunlar yeterli olur ve her gün tüketilen güçler yerine konulurdu. Ama bunların hepsinin yeniden kaza-

* Şarap mahzeni. (Çev.)

nılamayacağı ortaya çıktı, insan bulduğuyla yetinirdi, ama sonuçta zamanın izlerini bırakması kaçınılmazdır, derinin altından kafatası görünür, bunun için doğar insan. Joaquim Carranca yatalak olmadan ölümü buldu, günün birinde bahçe işinden dönerken, Tanrı'ya inanmanın kolay geldiği o pazar günlerinden birinde, bu noktada Rahip Agamedes'e gerek yoktur, yazık ki çapa o gün çok ağırdı, evin önündeki arı kovanının üstüne oturdu, hiç olmadığı kadar yorgundu; Sara da Conceição yemeğin hazır olduğunu söylemek için erkek kardeşine yaklaştığında, Joaquim Carranca'da iştah filan kalmamıştı artık. Gözleri açıktı, elleri gevşek bir biçimde kucağında duruyordu, hiçbir zaman bu denli huzurlu olamamıştı, hayır, çabuk öfkelenirse ve en büyük yeğenine karşı çok kaba davranırsa da, kötü bir insan değildi sinyor, ne olduysa olmuştu işte. Ölüm büyük bir eşitleyicidir, yaşamın üzerinden geçer ve fazla olanı alır, ailenin hâlâ gereksinim duyduğu Joaquim Carranca'da olduğu gibi arada sırada ölçütleri anlaşılmasa da.

Ama yaşam ya da ona hükmeden birisi, mesleki gelişmeyle birlikte duyguların da gelişmesini kesin olarak ya da olmayarak ister. Bu bağlantıda kuşkusuz bir yetersizlik vardır, yaşamın kısalığı bunu güçlendirir, her şey doğru zamanda ve düşünüp taşınarak yapılamaz, bu da insana hiçbir şey kazandırmaz ve duygularını kaybettirir. Öyle ya da böyle, dünya değişmez; böylece hâlâ işine alışmakta olan João Mau-Tempo çevredeki kızlarla ilgilenmeye başladı, bir mızıka çalmaya görsün, hemen dans ediyordu, kızlar tarafından beğenilen bir dansçıydı, kimin aklına gelirdi bu. Bildiğimiz gibi, onbeşinci yüzyıldan büyük büyükbabası mavi gözlerini miras bırakmıştı ona, buraya çok yakın bir yerde eğreliotlarının arasında, buradaki gibi yalnızca çeşmeden su almak isteyen kızın ırzına geçmişti o adam, üzerlerinde yine bugünkü tüylü ve kanatlı hayvanlar, o ikisinin yeşillikler arasında nasıl boğuştuğunu tepeden izliyorlardı, uçan yaratıklar dünyanın yaratılışından bu yana kaç kez görmüşlerdir bunu. İşte bu gözler bugünkü kızın yüreğini hoplattı bir anda, dans sı-

rasında yapılan bir dönüşte João Mau-Tempo'nun bakışlarında çok derin bir ifade belirdi, eriyip gittiler sanki, bakışlarını yanıp tutuşturan şeyin sonsuz aşk acısı olduğunun kendi de farkında değildi, geçmişte yapılanların gücü o kadar büyüktü ki. Gençlik budur işte. Aslında João Mau-Tempo çok flört ediyordu, ama gerçek serüvenleri pek azdı. Birkaç hareketten öteye gitmiyordu yaptıkları, çakır keyifken pervasızca kızın elini tutmalar, deneyimden yoksun, beceriksiz öpücükler; daha sonraları deneyim, yüzyılın geleneği haline gelecekti.

Kırsal yaşamı işleyen tiyatro oyunları böyledir. Çobanlar lavtayı tıngırdatır, çoban kızları çiçekten çelenkler örер, ama João Mau-Tempo, Salvaterra yöresinde mantar ayıklamak için yaptığı on haftalık bir anlaşma sırasında, sivrisinekleri gövdesinden olabildiğince uzak tutmak için, bütün bir sarmısak demetini mideye indirmek ve çevresindeki on adımlık bölgeyi kokutmak zorunda kaldı. O zamanlar mantar ayıklayan ustalara ödenen onsekiz Escudo'yu kazanmak için bu işi öğrendi, neyse ki kızlardan çok uzaktaydı, gerçi kokular konusunda anlayışlıydılar, ama bundan hoşlanmazlardı belki de. Bilindiği gibi, insanların mutluluğu böyle küçük şeylere bağlıdır.

Şimdi de yoklamasını yaptırmaya gidiyor João Mau-Tempo. Kendi kendine düş kuruyor, Monte Lavre'den çok uzaklarda görüyor kendini, kim bilir, belki de Lizbon'da, askerliğini yaptıktan sonra tramvayda, poliste ya da kraliyet taburunda bir iş bulamazsa aptallık ederdi, kendini biraz zorlarsa okuyup yazabiliyordu, onu alırlarsa, ilk olmazdı. Bu yetenek yoklaması büyük bir şenlik, şarap ve havai fişekler var, delikanlılar erkek oluyor, hepsi temiz iç çamaşırlarıyla geliyor, anadan doğma beklerken, duydukları utancı gizlemek için erkekçe şakalar yapıyorlar, sorular soran doktorun önünde dimdik ve yüzleri kıpkırmızı duruyorlar. Ardından komisyon toplanıyor ve karara varıyor. Kimileri yetenekliydi; kabul edilmeyen dört kişiden yalnızca biri üzgün ayrıldı oradan. João Mau-Tempo'ydu bu, üniforma düşleri yıkılmış-

tı, elektrikli aracı sürmesi, ayağıyla sinyal çanını devreye sokması ya da polis olarak başkentin caddelerinde devriye gezmesi ya da şimdi eşek gibi çalıştığı tarlalarda kraliyet askeri olarak nöbet tutması; sonuncusu onu çok rahatsız etti ve düş kırıklığını atlatmasına yardımcı oldu. Her şeyin iki yönü vardır ve insan her şeyi aynı anda düşünemez.

João Mau-Tempo'nun içinden neler geçiyor acaba? Yirmi yaşında ve askerlik hizmeti için uygun değil; daha küçücükken Pedra Grande'de ayrıkotlarının kökleriyle boğuştuğu ve akrabalıktan ötürü ona yakınlık duyan Bayan Picança'nın verdiği mısır ekmegini yediği günlerden bu yana pek değişmedi. Salvaterra'da ilk paltosunu satın aldı ve âşık bir kedi gibi gerine gerine gezindi onunla. Topuklarına kadar iniyor palto, João bir fıçıya benziyor onunla, ama toprak abartılı bir şıklık gerektirmez, burada yeni eşyadan daha şık bir şey yoktur, nasıl görünürse görünsün. João Mau-Tempo, çapayı toprağa indirirken, paltoyu, dans şenliklerini, yakın ve daha az yakın kız arkadaşlarını düşünüyor, böylece, Lizbon'dan çok uzakta, bu toprağa zincirli yaşamının acısını unutuyor, eğer oradaki yaşamı düşünmeye bir zamanlar gerçekten cesaret etmişse, eğer bir gençlik, düşü değilse bu, çünkü gençlik, düş kurabilmemiz için verilmiştir bize.

Şiddetli fırtınaların zamanı geldi, birkaç tanesi doğal gümbürtüler kopararak patladı, ötekiler uzaktaki Braga'dan ulaştı buraya, usulca ve acele etmeden, iş işten geçtikten sonra farkına varıldı bunların. Ama anlatının kurallarını bozmak için her şeyi sırayla ele almak gerektiğinden, ölüm ve yıkımla belleklere kazınan o büyük fırtınadan söz edelim önce. Gerçi Joaquim Carranca'nın ölümünü öne aldık, ashnda birkaç yıl sonra öldü, yani öyküye yararı dokunacaksa, koşullar gerektirdiğinde sıralama değiştirilebilir. Yaz zamanıydı sinyorlar, anızların üzerinde ikide bir ciddi fırtınalar kopmasına hazır değildir kimse, vuuv, bir bakarsın uzaklaşır ve hafifler, bir bakarsın başlarımızın üzerinde şimşekler çakar ve korunmasız toprağı döver, Aziz Barbara bizi koruması ne yapardık. Alın yazısı Mau-Tempo ailesini şanssızlık

için seçmiş olmalı, ama yine de bunu kabul etme yürekliliğini göstermiyor. Sonuçta şimdiye dek yalnızca bir tanesi öldü, açlık ve sefalet öteki ailelerde de var, halk bunlardan bol bol payını almış. Zaten bu amca kan bağı olan bir akraba bile değil, Sara da Conceição'nun kız kardeşlerinden biriyle evliydi. Hayattayken nakliyatla uğraşırdı, onun dışında çiftlik kiracısıydı. Augusto Pintéu ölümle sözleşmişti, ama bakın dünyada neler oluyor, bu basit, suskun ve yumuşak başlı adamın, yeri göğü birbirine karıştıran, acı bir sonu oldu, tam bir trajedi. Onun gibi güler yüzlü biri, Joaquim Carranca gibi dünyadan güler yüzle ayrılamadı. Bu karşıtlıklar bizi düşündürmeli.

Augusto Pintéu'nun nakliyecisi olarak da bir yaşam sürdüğünü belirtmiştik. Tam olarak söylemek gerekirse, Vendas Novas'la Monte Lavre arasında. Tren istasyonları vardı, mantar, kömür ve odun oralara giderdi, çeşitli kolonilerden ürünler gelirdi bu istasyonlara, tohumluk tahıl ve kim bilir daha neler. Bir çift katır ve yük arabasından fazla şeyi olan pek yoktu. Yaz olduğu için, o gün çok berrak ve uzundu, ama öğlene doğru olanlar oldu, kara bulutlar gökyüzünü sardı, şiddetli bir fırtına koptu. Sanki gökyüzü delindi, bardaktan boşanırcasına yağmur yağmaya başladı, Augusto Pintéu pek kaygılanmadı, çünkü bu yaz fırtınaları geldikleri gibi hızla giderler; böylece, sırsıklam eve dönmekten daha kötüsünü aklına getirmeden, yükleme ve boşaltma işleriyle ilgilendi. Vendas Novas'tan ayrılırken gece olmuştu, şimşekler çakıyordu, sanki gökyüzünde panayır vardı ve efendimiz tören yapıyordu. Katırlar yolu tanıyordu, gözleri kapalı bulurlar, ortalığı sel götürse bile kaybetmezlerdi yolu. Augusto Pintéu, korunmak için başına iki çuval geçirmişti, bu yağmurda en azından yolda saldırıya uğrama tehlikesi olmaması avutuyordu onu, bir süre önce olmuştu bu. Böyle bir fırtınada yol soyguncuları mutlaka inlerine gizlenmişlerdi, çaldıkları domuzun bifteğini kızartıyor ve şarap fıçısının musluğuna asılıyorlardı herhalde, istisnalar olsa bile, genellikle başka bir şey çalmazlardı. Vendas Novas'la Monte Lavre arasında üç

mil vardı, ama sonuncuyu aşamadı Augusto Pintéu. Irmağa vardıklarında hava kararmıştı, kapkaranlıktı, su gürlüyor ve korkunç sesler çıkarıyordu. İyi havada ırmaktan yürüyerek geçilirdi, su dizlere kadar gelirdi, ama yayalar için her iki yakada da uzun bir tahta vardı, ırmak yatağı daha darken orada boy atmış bir dişbudak ağacından kıyıya kadar uzanıyordu. Dişbudak ağacı suyun ortasında hışırdıyor, akıntının hızı ve gücünün tehditi altındaki tahtayı kalın kökleriyle koruyordu. Augusto Pintéu, katır arabasıyla buradan sık sık geçmişti. Bir kez daha yapamayacaktı. Irmağın sığ olan geçit yerinin hemen yanında dik bir yar vardı ve her şeyin bir adı olması gerektiği için, Pego da Carriça diyorlardı ona. Augusto Pintéu, Aziz Bakire'ye ve katırların içgüdülerine güveniyordu, böylece ırmağın ortasına kadar gelebildi, burada su, arabanın çevresinde köpürüyordu. Önündeki engeli aşmaya çalışan sel karşısında korkuya kapıldı ve suda çaresizce boğulmak korkusuyla titreyerek, katırların dizginlerini yukarı çekti. Hayvanlar yapabildikleri kadar direndiler, ama sonunda kırbaç ve dizginin baskısına boyun eğdiler. Birden sağdaki katırın ayakları kaydı, bir tekerlek yara düştü, Augusto Pintéu, katırlar, eşya ve paketler arabayla birlikte çığlıklar ve haykırışlar içinde sele kapıldılar, suyun derin karanlığında, ölüm sessizliğinde yok oldular, kurtuluş yoktu. Dibe çöktüler ve bir daha kıpırdamadılar. Augusto Pintéu dizginlere dolanmış, katırlar yük arabasının önünde, burada akıntı yoktu, su durgundu, sanki yüzyıllardan beri öyleymiş gibi. Ertesi gün yürekli adamlar tarafından dul kadının ağıt çığlıkları ve çocukların gözyaşları arasında sudan çıkarıldılar, ırmağın iki kıyısında çevreden koşup gelen bir kalabalık toplanmıştı. En sonunda yağmur dinmişti. Bu yaz dert üstüne dert getirmişti. Fırtınalar, mantar ayıklayan erkekleri ağaçlardan söküp aldı, düşerken mantar bıçaklarıyla kendilerini yaraladılar. Yaşam ne acı, anlatılamayacak kadar kötü.

Mau-Tempolar o sıralarda amcaları Joaquim Carranca'yla Monte de Berra Portas'ta yaşıyorlardı. Ertesi yıl, Braga olaylarının üzerinden altı ay geçmişti, João Mau-Tempo,

kardeşleri Anselmo ve Maria da Conceição'yla birlikte kış sezonunda başka bir patron için çalışıyordu, arazinin adı her nedense Pendão das Mulheres'ti. Monte de Berra Portas'tan dört yorucu saatte, bozuk yollardan gidiliyordu, Monte Lavre olsa yalnızca bir buçuk saat sürecekti yol. Ama bir sürü kız vardı, delikanlıların hoşnut olmasının nedeni, bütün haftayı kızların yakınında geçirmekti, çünkü yalnızca cumartesi-leri eve gidiliyordu. Gençlerin kanı kaynıyordu işte. Tutkular alevleniyor ve kimisi tutuşuyordu. João Mau-Tempo'nun o sıralarda bir kız arkadaşı vardı, ama aklına eserse özgürmüş gibi davranıyordu, iyi bir dansçı olarak tanınması da bunu gerektiriyordu.

Tarlada çalışarak ve eğlenerek haftalar geçti, günün birinde Monte Lavre yolunda, perhiz dualarından beri vaftiz kardeşi olan kıza rastladı, bu nedenden ötürü onunla o kadar sıkı fıkıydı ki, kimi zaman durmadan dansederler ve kim daha uzun şarkı söyleyecek diye bahse girerlerdi. Ama flört João'nun aklının ucundan bile geçmezdi. Yarı şaka yarı ciddi, birbirlerine vaftiz kardeş João, vaftiz kardeş Faustina derlerdi, kızın adı buydu. Aralarında daha fazlası yokmuş gibiydi. Ama durum değişecekti. İçten, sevgi dolu ilişkileri yüzünden mi, yoksa düğümü atma zamanı geldiği için mi bilinmez, João, Faustina'dan, Faustina da João'dan hoşlanmaya başladı. Aşk böyledir işte. Camın içinde kristal, yabani otların arasında çiçekler keşfeder insan. Âşık oldular ve João başka kızları aklından çıkardı, ilişkileri ciddi olduğu için, Faustina'nın ailesine şimdilik bir şey söylememeyi yeğlediler, çünkü arkasından hiçbir kötü söz söylenemeyecek João Mau-Tempo, babasının kötü ününü miras almıştı, böyle şeyler insana yapışıp kalır, armut dibine düşer ve kendini güvenceye almaktan daha doğal bir şey yoktur. Ama Faustina'nın annesiyle babasının kulağına gitmeyecek kadar iyi sır tutamadılar ve böylece zavallı kızcağız için zor günler başladı. João iyi bir genç olamazmış, o mavi gözlerinden hemen anlaşılıyor-muş bu, hele babası, yola gelmez bir alkolikmiş, başına gelen tek iyi şey, kendini asmasıymış. Erkek katırtırnağı heyecanla

dişi katırtırnağını izleyip onunla eğretilerinin arasında birleşirken, yıldızlı gökyüzü altındaki köyde akşam gevezeliği sırasında böyle sözler çalınıyor kulağa. İnsan yaşamı son derece karmaşık, ama bunun da çaresi var.

Aylardan ocaktı ve gökyüzü soğuk, gri bir perdeyle örtülüydü, topluluk ondört günlük çalışmadan sonra dinlenmek için Monte Lavre yönüne doğru ilerliyordu. João, Faustina'yla konuşuyordu, evde kendisini bekleyen patırtıyı düşündükçe titriyordu kız ve neler çektiğini anlatıyordu oğlana. Birden Faustina'nın kız kardeşlerinden birinin öfkeli çığlıkları ve kızgın hareketleriyle doldu yol, anneleri yaşlandığı için evde o söz sahibiydi, pusuya düşen genç çiftimiz korktu. Natividade, kızın adı buydu, ciyak ciyak bağıırıyordu, utanmıyor musun Faustina, inadın öyle büyük ki, ne öğüt ne dayak işe yaramıyor, ne olacak senin halin. Böyle bağıırıp durdu, ama Faustina, João'nun yanından ayrılmadı. Natividade, onu gittiği yönden ve hedefinden saptırmak için karşısına dikildi, bir kız kardeşin gücü böyle bir şeye yeterse; o anda, deyim yerindeyse, dünyanın yükü João'nun omuzlarına bindi, çünkü artık bir erkeğin sahip olabileceği en önemli görevi üstleniyordu: yuva ve çocuklar, çifte sorumluluk. Elini Faustina'nın omuzuna koydu, bu, onun dünyasıydı ve heyecandan titreyen sesiyle, böyle yaşayamayız, dedi, ya daha fazla acı çekmemen için ayrılalım ya da ben bizim için ayrı bir ev tutana dek annemin evinde kal, bugünden itibaren senin için gücümün yettiği her şeyi yapacağım. Dediğimiz gibi, gökyüzü griydi ve öyle kaldı, sanki hiçbir şeyi umursamamanın doğal kanıtıydı, yoksa günlük güneşlik olurdu. Faustina, gözlerinin rengini ve yüzünü bile tanımlamadığımız o yürekli ve güvenilir kız, João, dedi sert ve yüksek sesle, bana her zaman iyi davranacağına söz verirsen, nereye gidersen git seninle gelirim. Ah, şanssız kız, diye haykırdı Natividade ve hırsıyla döndü, felaketi haber vermek için ok gibi eve doğru fırladı. İki âşık yalnız kaldılar, neredeyse akşamüstü olmuştu, ötekilerin arkasından gittiler, João son noktayı koydu, yaşadığımız sürece senin yanında olacağım, hastalıkta, sağlık-

ta, şimdi ikimiz de kendi evlerimize gidelim, köye vardığımızda buluşur, yola çıkacağımız saati kararlaştırırız.

João Mau-Tempo'yla birlikte erkek kardeşi Anselmo ve kız kardeşi Maria da Conceição da Pendão das Mulheres'deydi, ikisi de olayı uzaktan izlemişlerdi. João onlara yaklaşıp kararlı bir sesle konuştu, gidin ve sevgilimi eve getireceğimi, onun iznini istediğimi ve daha sonra her şeyi açıklayacağımı anneme söyleyin. Kardeşim, dedi Anselmo, ne yaptığını iyi düşün, hele böyle bir konuda. Maria da Conceição da ekledi, annemin ve amcamın neler söyleyeceklerini düşünmek bile istemiyorum, bunun üzerine João Mau-Tempo karşılık verdi, ben artık bir yetişkinim ve kararımı verdim, yaşamım er ya da geç değişeceğine göre, hemen olabilir bu. Günün birinde Joaquim amcanın aklına bir şey esecek ve çekip gidecek, dedi Anselmo, çünkü pek normal değil, o zaman evde seni arayacağız. Attığın adımın doğru adım olduğunu kim bilebilir, dedi Maria da Conceição. Ama João Mau-Tempo konuşmaya son verdi, heyecanlanmayın kardeşlerim, yaşam böyledir. Sonra ikisi uzaklaştılar, Maria da Conceição ağlıyordu.

Mau-Tempolar, Pendão das Mulheres ile Monte de Berra Portas arasındaki haftalık gidiş gelişleri sırasında Cipriana teyzenin evinde mola veriyorlardı, Pego da Carriça ırmağının kıyısında hıçkıran kadındı o, hani sular kocasını almıştıya ondan, daha önce anlatmıştık bunu. Yas giysilerine bürünmüştü ve yıllar sonra yaşamı sona erene dek çıkarmadı onları. Yeğenin durumu, içten ve ciddi evlilikler için beslediği çöpçatanlık ruhunu uyandırdı, tehlike altındaki aşkları korurdu, hiç pişmanlık duymadan, eleştiri de almadan. Ama bu kez öykü farklıydı. João Mau-Tempo teyzesine gelip sizden rica ediyorum, dedi, Monte de Berra Portas'a annemin yanına gitmeden önce Faustina'yla burada buluşmamıza izin verin. Ne yaptığını iyi düşün João, dedi Cipriana, herhangi bir sorumluluk almak da istemem, ölmüş amcanın anısını lekelemek de. Kaygılanmayın, diye karşılık verdi João, gece olunca gideriz.

Faustina'yla kararlaştırdıkları saate daha çok vardı; João'nun onu uzak tutamayacağı bir karşılaşmaya doğru titreyen adımlarla ilerliyordu Faustina, âşık olanlar bu temel taktikleri bilir; evden gitmek istediğini ona söylemeyecek olsa bile, annesini görmeden gitmek istemiyordu. Bu nedenle, berbere gitmeye karar verdi João, bir damat gibi görünmek, yani tıraş olmak için, ondört günlük sakalla yeni bir yaşama adım atmasın diye. Neredeyse hep tıraşsız gezen bu yüzler, usturanın işi bittikten sonra öylesine suçsuz ve korunmasız görünür ki, bu zavallılık karşısında insanın yüreği burkulur. João, tekrar Cipriana Pintéu teyzenin evine geldiğinde, Faustina onu bekliyordu, kız kardeşinin azarlamaları, babasının sinir krizi ve annesinin kaygılı bakışları yüzünden hâlâ hıçkırıyordu. Gizlice kaçmıştı, ama kimin yanında gizlendiğini öğrenmek için onu Monte Lavre'de arayacakları kesindi, bu niyetin önüne geçmek için acele etmeliydiler. Yol zorlu olacak, dedi Cipriana, gece de karanlık ve yağışlı, bu şemsiyeyi alın, yolda yemek için de biraz ekmek ve sucuk, gelecek yaşamınıza böyle düşünüp taşınmadan başladınız, bari aklınızı kullanarak devam edin. Bunları söyledi Cipriana, ama içinden ikisine de dua etti, gençliğin verdiği aldırmazlık hoşuna gidiyordu, ah, bunun için neler vermezdi ki.

Oradan Monte de Berra Portas'a kadar iki buçuk mil vardı, gece oldu ve yağmur iyice bastırdı. İki buçuk mil, gölgelerle ve korkuyla doluydu yollar, kurtadam öykülerini anımsamak bile yeterli, üstüne üstlük Pego da Carriça'daki geçitten geçmek zorundalar, başka bir yol yok, iyi bir insan olan ve böyle üzücü bir ölümü hak etmeyen amcamın ruhuna Pater Noster duası. Dişbudak ağacı usulca hışırdıyor, koyu renk ipeğe benzeyen sular akıp duruyordu, kimin aklına gelirdi, tam burada.. inanmak çok güç. João Mau-Tempo, Faustina'yı elinden tuttu, kızın parmakları titriyordu, João onu ağaçların altına götürdü, ıslak çalılıkların ve çimenlerin arasında, bir anda, nasıl olduğunu bilmeden, belki haftalar süren işin verdiği yorgunluktan, belki de artık dayanılmaz hale gelen titremeden, kendilerini yerde buldular. Çok geç-

meden Faustina bekâretini kaybetti, sonradan João'nun aklına ekmekle sucuk geldi ve karı-koca gibi bölüştüler bunları.

Bildiğimiz gibi, Lamberto, eski Alman ve şimdiki Portekizli, bu geniş araziye kendi elleriyle işleyecek bir adam değildi. Burası ona miras kaldığında, papazlardan satın aldığında ya da Adalet Hanım'ın bağlı gözleri önünde çaldığında, kolları ve bacakları olan birkaç canlı yapışıp kalmıştı buraya, dibinde kökler kalan toprak gibi, ve bunlar bir şeye çok önceden karar vermişlerdi: çocuklar doğurmak ve onlardan yararlanmak. Oysa gelenekler, bildik kurallar ve izlenecek yollar, hatta belki de akıl, Adalberto'nun bu toprağı aldığı insanlarla doğrudan ilişki kurmamasını istiyor. Böyle de olması gerekir. Monarşi döneminde kral ya da cumhuriyet döneminde başkan, alt tabakadan halkla ne sözlerle ne hareketlerle aşırı ilişkiye girdiyse, Floriberto'nun onlarla yakınlaşması hiç yakışık almaz, arazide kraldan ya da başkandan da güçlüdür o. Ama durun bakalım, kendini tutmanın da istisnaları vardır, isteklere ustaca uymaya ve kusursuz bir uyruk yetiştirmeye yönelir, şekerli ekmek ve kırbaça boyun eğen, birinciye sevdiği kadar ikinciye de değer veren bir uyruk. Patron ile işçisi arasındaki ilişki çok naziktir, yarım düzine sözcükle açıklamaya olanak yok, her şeyi görebilmek ve duyabilmek gerekir. Kaba kuvvet söz konusu, bilgisizlik, kibir ve ikiyüzlülük, acı çekme hevesi, yeteneği ve sanatı darbeleyecek derecede kıskançlık, öğrenmek isteyenler için kusursuz bir diplomasi gibi. Yine de, deneyimle kazanılan ve yüzyıllar boyunca kanıtlanan kimi kurallar, tek tek olayları daha iyi anlamaya yardımcı oluyor.

Toprağı aldıktan sonra Lamberto'nun ilk gereksinim duyduğu şey, bir kâhya oldu. Kâhya, serserileri terbiye eden kırbaçtır. Köpekleri ısırması için köpeklerin arasından seçilen köpektir. Onun bir köpek olmasında yarar vardır, köpeklerin becerilerini ve taktiklerini daha iyi anlar böylece. Norberto'nun oğullarından kâhya çıkmaz. Alberto, Humberto demek; kâhya, serserileri yönetmeyi beceren birinci hizmetçi demek, ayrıcalıkları olan ve kazançtan pay alabilen.

Ama o bir hizmetçi. Birinciyle sonuncu arasında, katırın insan olanı, bir değişim, daha fazla güç ve ekmek için kendi insanlarını ele veren bir hain.

En büyük ve belirleyici silah, bilgisizliktir. Çok güzel, dedi Sigisberto doğum günü akşamında sofrada, bilgisiz olmaları çok güzel, okuma-yazma, hesap-kitap bilmemeleri, düşünmeyi bilmemeleri, dünyanın değiştirilemeyeceğine alışmaları, başka türlüünü gözlerinde canlandıramamaları, ölümden sonra cennetin geldiğine inanmaları, siz bunları daha iyi açıklayabilirsiniz Rahip Agamedes; onur ve para getiren tek şey çalışmaktır, ama onlardan daha çok kazandığımı düşünmemeliler, toprak bana ait, vergi ve öteki harcamaların ödenmesi gereken gün geldiğinde, onlardan borç para almayacağım, bu hiçbir zaman olmadı ve hiçbir zaman da olmayacak; ben onlara iş vermeseydim kim verirdi, ben ve onlar, ben toprağım, onlar da iş, benim için iyi olan, onlar için de iyidir, Tanrı böyle düzenlemiş, bunu siz daha iyi açıklayabilirsiniz Rahip Agamedes, onların kafalarını daha da karıştırmayacak basit sözlerle; rahip de yetmezse, sahneye kraliyet taburu çıkar, köylerde şöyle bir tur atar, yalnızca kendini göstermek için, hemen anlayacakları bir mesajdır bu. Söylesene anne, toprak sahipleri de kraliyet taburu tarafından dövülüyor mu; Tanrı aşkına, bu çocuk normal değil, böyle bir şey nerede görülmüş, kraliyet taburu, çocuğum, halkı cezalandırmak için yaratıldı; bu nasıl olabilir anne, yalnızca halkı dövmek için bir kraliyet taburu kuruyorlar, peki halk ne yapıyor, toprak sahiplerini cezalandıracak kimsesi yok, ama onlar kraliyet taburuna halkı cezalandırmasını buyurabiliyorlar, ama bence halk, kraliyet taburundan toprak sahiplerini dövmesini rica edebilir. Maria, bence bu çocuğun aklı başında değil, çevrede dolaşıp böyle şeyler anlatmasına izin verme, bir de kraliyet taburuyla başımız belaya girmesin.

Halk, pis ve aç yaşaması için yaratıldı. Yıkılan bir halk, çalışmayan bir halktır, kentlerde başka türlü olabilir, ona bir şey diyemem, ama burada, arazide üç ya da dört haftadan fazlası için anlaşma yapılır ve evden çok uzakta geçer bu sü-

re, Alberto'nun canı isterse bazen aylar sürer, bu süre boyunca ne yüzü ne elleri yıkamak ve sakalı uzatmak, erkeklik onurunun gereğidir. Çok düşük bir olasılık, ama olur da bunun tersini yapan çıkarsa, patronun ve kendi arkadaşlarının alaylarıyla karşı karşıya kalır. O zamanın lüksü budur, acı çekenler acılarıyla, köleler kölelikleriyle övünürler. Yeryüzündeki bu canlının gerçekten yalnızca bir canlı olması gerek, sabah kalktığında gecenin uykusu kirpiklerine takılıp kalmış, sırada başka geceler; ellerindeki, yüzündeki, koltuk altlarındaki, ayaklarındaki ve bedeninin son deliğindeki kir, arazi işinin saygınlığını simgeliyor; insanın hayvandan aşağı olması gerek, çünkü hayvan kendini yalayarak temizler; ne kendini ne de kendinden sonra gelenleri umursaması için, insanın kendini alçaltması beklenir.

Bu da yetmez. İşçiler, tarlada çalışırken ellerinde çıkan nasırlarla övünürler. Meyhanede övünürken her bir nasır madalyaya dönüşür, Berto ve Humberto için şu kadar kazandım, denir bardaklar dolarken. Bunlar yararlı işçilerdi, kırmızı kırbaç izlerini gururla gösterirlerdi, kanıyorsa daha iyi; kentlerdeki alt tabakaya eşit olan ve erkekliği kiralık bir koğuş yatağında kapılmış belsoğukluğunun ve frenginin sıklığına bağlayan tantanacılar. Ah, ağzına bir parmak bilgisizlik balı çalınan halk, seni gücendirenler hiç eksik olmadı. Çalış, çalış, ölene dek çalış, gerekirse sakat kalana dek çalış, ancak o zaman kâhyanın ve patronun gözüne girersin, adın işe yaramaza çıkmaya görsün, bir daha kimse seni istemez. Meyhanelerin kapılarına, dert ortaklarının karşısına dikilirsin, onlar bile seni küçümser, kâhya ya da patron tiksinererek süzer seni, işsiz kalırsın, sana söyleyeyim. Ötekiler durumun farkındadır, her gün arazide eşek gibi çalışırlar, sense eve gelirsin, buna ev denirse, iş alamadığını seninkilere nasıl söylersin, ötekilerin aldığını, ama senin alamadığını. Yetişmek istiyorsan geri dön, yirmi tane nasırın olduğuna yemin et, haç çıkar, kolunu uzatıp damarını kes ve şöyle de, işte kanım, için, işte etim, yiyecek, işte yaşamım, alın, Tanrı aşkına, yarıya inmiş bayraklar altında, ordunun geçit töreninde, işte izin

kâğıdım, yeterlilik belgem, gökyüzünde olduğu gibi yeryüzünde de sizin istediğiniz olsun.

Ama yaşam aynı zamanda bir oyundur, hilelerle dolu, oynamak son derece ciddi bir iştir, ağır ve hatta felsefidir, çocukların büyümesi için önkoşul, büyüklerin çocuklukla bağlantısıdır, herkes için yararlıdır. Bunlarla ilgili kütüphaneler dolusu kitap yazıldı, hepsi de ciddi ve saygın, yalnızca aptallar bunlara inanmaz. Ama böyle önemli şeyleri yalnızca kitaplarda bulacağını sananlar yanılıyor, aslında kedinin fareyle nasıl oynadığını, onu nasıl yediğini anlamak için bir bakış, bir anlık dikkat yeter. Çünkü gerçekten sorulması gereken tek soru, oyunun ilk baştaki zararsızlığından kimin yararlandığıdır, zararsız görünen şu örnekte olduğu gibi: Gözcü, haydi bahse girelim, diyor işçilere, koşuda kim sonuncu olacak görelim. Ve her şeyden habersiz işçiler, öyledir onlar, apaçık numara olan oyunu göremiyorlar, birinci olmak ya da en azından yenilen olmamakla avunmak için Monte Lavre'den Vale de Cães'e kadar tırısta, dört nala koşuyorlar. Çünkü sonuncu olan –her zaman birinin sonuncu olması kaçınılmazdır– soluk soluğa kalmış kazananlar tarafından küçümsenir, alaya alınır, üstelik işten önce, zavallı aptallar kahkahalarla gülerler ona. Eyvah, kendini tuzığa düşüren João Mau-Tempo oldu, nedenini kimse bilmiyor, öyle işte, diyorlar, bir de yeteri kadar hızlı olmayan bacaklardan, erkek olmamaktan, yani bir hiç olmaktan söz ediyorlar. Defol git hanım evladı, yediğin ekmek kadar değer yok, Portekiz erkeklerin ülkesi, koşuda sonuncu olanların değil.

Ama oyunların sonu gelmez. Yenildiği için utanç dolu olan, en iyi hamal olmak ister, böylece kendini kanıtlayabilecektir; büyük bir kömür ocağı kurulmaktadır, acıyı azaltmak için sırtına boş bir çuval attıktan sonra, şu ağaç gövdesini verin, onu ben taşıyacağım, dersin. Gözcü şöyle bir bakar, onlar gibi bir adam olduğunu arkadaşlarına göstermelisin, ayrıca gelecek haftanın işini kaybetmemelisin, çocukları düşün, aslında senin oğulların sayılabilecek iki çocuk, ama değiller; böylece iki kişi ağaç kütüğünü kaldırır, ağırlığı altında

inleyerek omuzlarına koyar, bir deve gibi eğilmişsindir, sanki deve gördün de, yükü hissederken dizlerin titrer, ama dişlerini sıkar, belini doğrultur ve yavaş yavaş kalkarsın, kütük çok ağır, sanki sırtında yüz yıllık bir meşe taşıyor gibisin, ilk adımı atarsın, ocak uzakta, arkadaşların ve gözcü bakıyorlar; bakalım buna dayanacak mısın, eğer başarırsan, erkeksin demektir. İşte erkek olmak bu, kütüğü taşımak, gıcırdayan kürek kemikleri, inleyen yürek, gözcü bunu görmeli ve Adalberto'ya söylemeli, bu Mau-Tempo tam bir erkek, kütüğü sırtına yüklediler, inanmayacaksınız patron, birinci sınıf biri, iyi iş çıkardı. Böyle olacak, ama şimdilik ancak üç adım atmaya gücün yetti. Yükü sırtından atmak istersin, gücü tükenen bedeninin bunun için yalvarır. Ruhun, eğer bir ruha sahip olmaya hakkın varsa, aklın, eğer onu uyandırmayı başabilirsen, bunu yapmamayı söylerler sana, korkak diye anılmaktansa, o yükün altında kal daha iyi, yeter ki bu utancı yaşama. İsa, Kyrene'li Simon'un yardımıyla haçı Golgatha'ya taşıdığı için iki bin yıldır söylevler verilir, ama burada çarmıha gerilen adamdan kimse söz etmeyecek, dün akşam azıcık yemek yemiş, bugün de ağzına neredeyse tek lokma koymamış, daha yolun yarısında gözleri kararmaya başladı bile, bu bir ölüm kalım savaşı sinyorlar, herkes izliyor ve bağılıyor, ayy, başaramayacak, ayy, başaramayacak; ve sen artık sen değilsin, ama yine de hâlâ hayvana dönüşmedin, bu senin yararına, çünkü hayvan olsa yere çökerdi ve yükün altında kalırdı, ama sen yapmazsın, sen bir insansın, büyük ve evrensel bir düzenbazlığın aldatılmış bir oyuncususun, oyna işte, daha ne istiyorsun, aldığın yevmiye yaşamaya da yetmez ölmeye de, ama adı yaşam olan oyun böyle; başarmak üzere, dediklerini duyarsın ve hissetmezsin, sanki bu dünyadan değilsin, böyle bir yük, acıyın kardeşler, yardım edin, hepimiz birlikte olursak her birimize çok daha az yük düşer, ama hayır, olamaz bu, onuruna sığmaz, sana yardım etmeye kalkacak biriyle, yaşamın boyunca bir daha konuşmazsın. Kütüğü tam olması gereken yerde indirirsin, ne büyük bir başarı, yaşasın, diye bağırır arkadaşlar; artık sonuncu değilsin, gözcü

ciddi bir sesle, evet sinyor, iyi iş çıkardın, der. Bacakların titrer, dünyanın yükünü taşıyan bir katır gibi ter içinde kalırsın, soluk almakta zorlanırsın, yırtılma, Tanrım, yırtılma, neyin olduğunu nereden bileceksin, bir kas yırtılması, zavalılık, yalnızca acısını bilirsin, adını değil.

İş üstüne iş. Şimdiki Monte Lavre'den çok uzakta, Infatado yakınlarında yeni ocaklar kuruluyor, kimileri ailelerini de birlikte götürüyor, karısı olmayan erkekler büyük barakanın orasına burasına yerleşiyorlar, ailesi olanlar birkaç bez ve basma örtüyle kendilerine bir bölme ayırıyorlar, çocuklar anneyle babanın yanında uyuyor, hepsi bu kadarına bile sahip değil. Sivrisinekler deli gibi sokuyor, ama gündüzleri çok daha kötü, kümeler halinde geliyorlar, o kadar çoklar, o kadar çoklar ki, görüş bulanıyor, birinin üstüne çullanıp sanki cam kırıkları yağıyormuş gibi ince ince sokuyorlar; bilge büyükanneler sızlanmakta haklı, ayy, zavallı torunlarım, onları bir daha asla göremeyeceğim, yaban ellerde ölüp gidecekler. Onlar yaşamı tanırırlar ve çocukların narin bedenlerini bilirler, tek bir yara, gece açlıktan kazınan mideleriyle paçavraların üstünde yatan zavallı küçük hastalar, her şeyleri eksik, küçücük bir avuntu bile bulamadan büyüyorlar, oysa anne-babaları birbirlerine nazikçe dokunuyor, oradan oraya dönüyor ve inliyor, gecenin kaçınılmaz ayrıntısı, az çok dindirilen duygular; yandaki çift, birinin ya da öbürünün baştan çıkarmasıyla dokunmayı, dönmeyi ve inlemeyi sürdürürken, barakadaki bütün çocuklar uyanıktır ve kulak kabartmışlardır, kendi devinimlerini ve yanlışlarını yaparak.

Hava açıksa, mantar meşelerinin oradan Lizbon'u görebilir insan, bu denli yakın olduğu kimin aklına gelirdi, dünyanın ucunda yaşadığımızı sanırdık hep, hiçbir şey bilmeyen ve hiçbir şey söylenmeyenlerin yanılgıları bunlar. Baştan çıkaran yılan gelip yaprakların arasına kadar tırmandı, João Mau-Tempo'nun Lizbon'a baktığı yere, başkent'in tüm olağanüstü nitelikleri ve zenginliklerini vaat etti ona, birazcık yol parası karşılığında, biriktirdiği paraya göre pek de az değil, ama öldükten sonra para neye yarar, şimdi kullanmamak

aptallık olur. Böylece Cais do Sodré'den yola düştük ve gözlerimize inanamadık, demek Lizbon bu, büyük kent ve deniz, bak, deniz, ne çok su, şimdi şu kıvrımlı yoldan gidelim, burası Augusta, ne kalabalık, böyle işsiz güçsüz dolaşmaya alışık değiliz, bu karmaşada sürekli tökezliyoruz, birimiz korkuyla ötekini tramvaydan uzaklaştırıyor ve ikimiz birden yere yuvarlanıyoruz, Lizbonlular'a eğlence çıktı. Hey Saloio,^{*} hey Manel,^{**} diye sesleniyorlar. Sonra Avenida da Liberdade, ortadaki bu kazığın^{***} anlamı ne acaba? bunlar restorasyoncular, yaa, bunu bilmiyordum, kendi kendime diyorum ki, pek de kurnaz değilim, ama bilgisizliğini itiraf etme utancı daha da kötü; burada hizmetçi olarak çalışan kız kardeşimizi aramak için tüm cesaretimizi toplayıp Avenida da Liberdade'den yukarı çıktık; cadde doğru, numara doksan altı, sen bak, okuma biliyorsun, bir yanlışlık olmalı, nasıl olur bu, burada doksan beşten sonra doksan yedi geliyor, ama arayan bulur, işte burada, doksan altının öbür sırada olduğunu bilmediğimiz için bizimle alay ettiler, bu Lizbonlu insanlar çok gülüyor. Kız kardeşimizin çalıştığı ev burası, ne kadar büyük, ilk katta oturan ve bazen bizim patronumuz olan Sinyor Alberto'nun evi, hepsi aynı aileye ait; bakın kimler gelmiş, diyecek Maria da Conceição, ah ne iyi ettiniz, ne kadar şişmanlamış, çalışmaktan iyisi yoktur. Sonra hepimiz dışarı çıkacağız, çünkü sinyora cömerttir, izin verir, bir sonraki iznin yerine sayılır bu, iki haftada bir öğlen ve akşam yemeği arasında çıkmaya izin var. Buradaki cadde ve sokaklara dağılmış birkaç kuzene uğrayacağız, her yerde aynı sevinç yaşanacak, bakın kimler gelmiş; sonra hep birlikte gece revüsüne gitmek üzere sözleşiriz, ama önce hayvanat bahçesini görmek gerek, maymunların maskaralıkları, şurada bir aslan var, bak, fil, böyle bir canavar bizim fundalıkta ortaya çıksa, korkudan altına işersin; gelelim revüye, adı O Bur-

* Lizbon çevresinden gelen köylülere verilen ad. (Çev.)

** Tarla işçisi; aptal anlamına da gelir. (Çev.)

*** Portekiz'in 1640 yılında İspanyol egemenliğinden kurtuluşunun anısına Praça dos Restauradores'e yerleştirilen, bronz yontularla süslü dikilitaştan söz ediliyor. (Çev.)

rié," Beatriz Costa ve Vasco Santana oynuyor, komik herif, gülmekten gözlerimden yaş geldi. Burada mutfakta, yerde uyuyacağız, sorun değil kuzen, biz her şeye alıştık, Lizbon'da uyumak başka türlü, burada gecenin sessizliği bir başka. Pekâlâ, iyi uyudunuz mu? Kimse iyi uyuyamadığını, bütün gece dönüp durduğunu itiraf edemedi; önce kahve içelim, sonra kentte bir gezinti yaparız, bir kontluk kadar büyüktür burası; Alcântara'da demiryolunda çalışan bir grup adama rastlıyoruz, hey Saloio'lar, diye sesleniyorlar bize. Hepsi bizimle öyle dalga geçiyor ki, kayınbiraderimiz cesaretini toplayıp onlara çıkışıyor, bunu bir daha söylerseniz, suratınıza bir yumruk yersiniz; ama sonra oradan uzaklaşmaya bakıyoruz ve ötekiler arkamızdan bağırırken utanıyoruz, şu ceketliye bakın, şu zavallı köylülere bakın, oysa biz köylü değiliz, öyle bile olsak, bunda bir kötülük yok ki. Yeniden ırmağı, büyük denizi aşip geri dönüyoruz, tekne de oturan bir bey kibarca açıklıyor, burası Tejo, deniz daha geriden başlıyor, o yönü gösteriyor, biz de o zaman görüyoruz, görünürde kara yok, nasıl olabilir bu. Montijo'da karaya çıktıktan sonra yürüyerek birkaç kilometre vardı önümüzde, eve kadar sekiz kilometre, bir sürü para verdik, ama değdi; Monte Lavre'ye geri dönersek, anlatacak çok şeyimiz olacak, kimse yaşamın iyi yanları yok diyemesin diye.

İnsanlar evlendiğinde, kimi zaman bir çocuk yoldadır. Rahip ikisini kutsar, ama etekteki belirgin kabarıklıktan anlaşıldığı gibi kutsama üçüne gider. Böyle olsa da olmasa da, gelin bakireyse de değilse de, bir yıl geçmeden bir çocuğun gelmemesi çok enderdir. Tanrı isterse, bir tanesi dışarı çıkar çıkmaz bir başkası içeri düşer, kadın yeni doğum yapmıştır ki, tekrar gebe kalır. Sorumsuz insanlar bunlar, bilgisiz ve hayvanlardan beter, çünkü hayvanların çiftleşme mevsimleri vardır ve doğanın yasalarına uyarlar. Buna karşın erkekler işten ya da meyhaneden gelirler, karyolaya uzanırlar, kadının kokusu, şarabın etkisi ve hafif yorgunluk onları harekete geçirir, kadının üstüne çıkarlar, başka türlü olduğunu bilmezler, so-

* Salyangoz. (Çev.)

luk soluğa kalırlar, incelikten yoksun kaba herifler, hiçbirini anlamadıkları kadınsal şeylerin özünü kuruturlar. Yabancı kadınlara gitmemek doğrudur, ama aile büyür, çocuklarla dolar, dikkat etmezler; anne, ben açım, Tanrı'nın olmadığını kanıtlar bu, eğer olsaydı, insanları çayırdaki otları yiyebilen koyunlar olarak yaratırdı ya da palamutlarla beslenen domuzlar olarak. Ama palamut ve otları bile yeseler, bunu sakince yapamazlar, çünkü dikkatli gözleri ve sürgüsü açık tüfekleriyle kır bekçisi ve kraliyet taburu vardır orada; Norberto'nun kır bekçisi, bacağı delen ya da öldürücü olabilen bir kurşun sıkmaya çekinirse, kraliyet taburu yapar bu işi, emir alarak ya da almadan, para cezası, hapis cezası ya da dayaktan daha etkilidir bu. Ama bu, sinyorlar, bir sepet kiraz gibidir, insan içinden bir tanesini almak isterse, üç ya da dörtü birlikte gelir; kendi hapis odaları ve kendi ceza hakkı olan kimi araziler vardır burada. Burada her gün adalet uygulanır, yönetim olmasa sonumuz ne olurdu.

Sonradan gelenler ishalden ölse bile, aile büyüyor, zavalı küçük melekler göçüp gidiyorlar, mum alevi gibi sönüyorlar, kollarıyla bacakları çırpı gibi, karınları davul gibi; zamanları gelene dek, gözlerini son kez açıp gün ışığını görene ya da karanlıkta, kulübenin sessizliğinde ölene dek böyle yaşıyorlar; anne uyanıp da çocuğunun öldüğünü görünce, çığlıklar kopuyor, hep aynı şey, çünkü bu anneler ölen çocuklarının yerini dolduracak bir şey bulamıyorlar. Babalara gelince, onlar sessiz kalıyor ve ertesi gün meyhaneye giderlerken, sanki birini ya da bir şeyi öldürmek ister gibi bir ifade oluyor yüzlerinde. Eve sarhoş dönüyorlar, hiçbir şeyi ve hiçbir kimseyi öldürmeden.

Biraz daha fazla para kazanabilmek için, uzaklara çalışmaya gidiyor erkekler. Aslında hepsi birer serseri mayın, oradan oraya dolaşıp duruyorlar, yeni bir çocuk yapmak için aylar ya da haftalar sonra geri dönüyorlar. Bu arada çiftlik kiracısının hizmetinde meşe koruluğunda tarla açıyorlar, her ter damlası yitirilen kandan bir damla, zavallılar tüm kutsal gün boyunca çalışmakla cezalandırılıyor, bazen gece yarısına

dek; çalışma saatlerini saymak için üç elin parmakları gerekiyor, hatta bazen dört; ondört gün boyunca çamaşırlar terden sıırıslıkla. Dinlenmek için, eğer burada böyle bir ifade kullanmak doğruysa, samanla kaplı bir ot döşegin üstüne atarlar kendilerini, bütün gece boyunca sıkıntıyla bir sağa bir sola dönüp dururlar, baştan aşağı kir içinde ve sivrisinekler tarafından sokulmuş, bu yaşamak değil, pazar günü Floribertos'un evindeki öğlen yemeğinden gelen Rahip Agamedes'in sözlerine nasıl inanırsın, arazinin üzerinde çınlayan geçirtilere bakılırsa, iyi bir yemektir.

Gökyüzünün gücü bu. Üstelik, öykünün sık sık tekrarlandığını görüyor insan. Erkekler, giysilerini çıkarmadan ve dayak yemiş gibi yatıyorlar saman kulübede, kimisi uyuyor, ötekiler uyuyamıyor, saman duvarlardaki yarıklardan garip bir aydınlık sızıyor içeriye, sabaha daha zaman var, hayır, sabahın ışığı değil bu, içlerinden biri dışarı çıkıyor ve korkudan donakalıyor, gökten yıldızlar yağıyor, havai fişekler gibi düşüyorlar ve ay ışığının yapamayacağı kadar aydınlatıyorlar yeri. Ötekiler de bunu izlemek için kulübenin önüne çıkıyorlar, yıldızlar sessizce yere süzülürken kimileri korkuya kapılıyor, dünyanın sonu ya da başlangıcı bu, zaman gösterecek. Bazı şeyleri bilmekle ünlü biri, yıldızların hareketleri yeryüzünün hareketleridir, diyor. Birbirlerine iyice sokulup boyunlarını gererek yukarı bakıyorlar, düşen yıldızların parlak tozu kirli yüzlerine geliyor, yeryüzünde yeni ve daha büyük bir susuzluğa yol açan, eşsiz bir yağmur. Ertesi gün oradan geçen yarı deli bir serseri, hâlâ yaşayan annesinin üzerine yemin ederek, gökten gelen bu işaretlerin anlamını söyledi: Yıkık dökük bir çoban kulübesinde, buradan üç saat uzaklıkta, bir çocuk doğmuş, annesi de çocukmuş ve kesinlikle bakire değilmiş, çocuk da İsa olmayacakmış, çünkü bu adla vaftiz edilmemiş. Kimse ona inanmadı, bu da Rahip Agamedes'in işini kolaylaştırdı, ertesi gün ağzına kadar dolu kilisede alışılmadık bir sabırsızlıkla bekleyen ve İsa'nın yeryüzüne geri döndüğüne inanan cemaatin önünde deliyle alay edebildi; Tanrı'nın söylediklerini size aktaran bir rahip ola-

rak duruyorum burada, bunun için kutsal Roma Katolik Kilisesi'nden buyruk aldım, hepiniz anladınız mı, yoksa bunu kafanıza zorla mı sokmam gerekiyor?

Oysa, yıldızların hareketleri yeryüzünün hareketleridir, diyen haklı, Etiyopyahlar bunu fark etti, hemen ardından İspanyollar ve daha sonra dünyanın yarısı. Ama burada her şey her zamanki gibi sürüyor. Cumartesiyle birlikte yevmiye geliyor, ama o kadar az ki, o hafta nasıl ve neyle yaşayacağını bilemiyor insan, hava soğuk değil, ama insanın sırtı ürperiyor. Kadın bakkala gidip rica ediyor, gerisini sonra ödeme izin verin lütfen, iş olmadığı için kocam bu hafta tek kuruş kazanmadı. Başka bir zaman, parası olmayan birinin utançla eğilmiş bakışlarıyla konuşur, sinyor, kocam yazın yine para kazanacak, o zaman sizinle hesaplaşır ve bütün borçlarımızı öder. Bakkal deftere yumruğunu indiriyor, bu lafları çok duyduk, neredeyse yaz bitecek, köpek hâlâ havlayıp duruyor; komik, demek ki borçlar birer köpek, bunu kim akıl etmiş acaba, küçük parlak buluşlarla dolu bir halk bu; bakkala ya da fırına olan borçların listesini çıkarıyor insan, kuruşunkalemle yazılmış kocaman sayılar, buna bu kadar, şuna şu kadar, uzun tüylü küçük bir köpek daha, bırakalım büyü-sün, kurt dişleri olan bu canavar ise büyük bir borç, geçen yıldan kalmış; ya ödersiniz ya da artık veresiye vermem; ama çocuklarım aç, bir de hastalıklar var, üstelik kocam işsiz, neyle yaşayacağımızı bilmiyoruz; bana ne, ancak borcunuzu ödedikten sonra bir şeyler alabilirsiniz. Tüm çevrede köpeklerin havladığı duyuluyor, kapılarda onları duyuyoruz, para ödemeyeni izliyor, bacağını ısırıyor, ruhuna kadar sarsıyorlar; bakkal sokağa çıkıp konuşuyor, duymak isteyeninin duya-cağı biçimde, kocanıza söyleyin... gerisini biliyoruz zaten. Bugün kimin utanç içinde bırakıldığını görmek için hain hain pencerenin aralığından bakanlar var, yoksulların acımasızlığı bu, bugün sana yarın bana, onları ayıplamamak gerek.

Bir insan sızlanıyorsa, canı acıyor demektir. Adı olmayan acımasızlık yüzünden sızlanırsınız, adı olmaması kötüdür. Bu kadarcık para ve bu kadar çok borçla ne yapacağız şimdi,

ödemedede haftalarca gerideyiz, bakkal artık deftere hiçbir şey yazmıyor, parayı ödemededen zırnık koklatmayacağını söylüyor her gidişimde; kadın, bir kere daha dene, adam bunu öylesine söylemiştir, taş yürekli değil ya; tek başıma gitmem, oraya gitmeye cesaret edemiyorum artık, sen de gelersen giderim; böylece ikisi giderler, aslında bu erkek işi değil, bizim para kazanmamız gerek, evi çekip çevirmek kadının işi, kadınlar böyle şeylerde deneyimlidir, karşı çıkarlar, yemin ederler, söz verirler, yutkunurlar, hatta gerekirse kendilerini yerden yere atarlar, ah Tanrım, bir bardak su, zavalıcık kriz geçiriyor; adam onunla birlikte gider, ama bunu içine sindiremez, çünkü o para kazanmalı, ama kazanamıyor, ailesine bakmalı, ama bakamıyor; Rahip Agamedes, evlenirken verdiğim sözleri nasıl tutabilirim, söyleyin nasıl? Dükkâna geliyoruz, başka müşteriler var, gelip gidiyorlar, hiçbiri sakın bir alışveriş yapamıyor, arka tarafta duruyoruz, köşede, fasulye çuvalının yanında, aman dikkat, hırsızlık yapmaya geldiğimizi sanmasın. Bütün müşteriler gitti, tam zamanı, tüm cesaretimi topluyorum, erkeğim ben, ama ellerim titriyor, Sinyor José, rica etsem biraz veresiye yazar mısınız, ama size olan borçlarımızın hepsini bu hafta ödeyemem, daha çok para kazandığımda gerisini alacaksınız, bundan emin olabilirsiniz, size tek kuruş borcum kalmayacak. Bu sözler yeni değil, diyenler olabilir, bir önceki sayfada da geçmişti, araziyle ilgili kitabın her yerinde ortaya çıktılar, yanıtın değişik olması nasıl beklenir. Hayır sinyor, artık veresiye yok; ama bakkal bu yanıtı vermeden önce, onu inandırmak umuduyla tezgâhın üzerine koyduğum paranın hepsini cebine indirdi. Bunun üzerine elimden geldiğince sakın bir sesle, bu parayı nasıl zorlukla kazandığımı Tanrı bilir, dedim, Sinyor José, bunu bana yapmayın, çocuklarıma ne yiyecek götüreceğim, acıyın. Daha fazla duymak istemiyorum, artık veresiye yok, hâlâ bir sürü borcunuz var. Sinyor José, diye karşılık verdim, hiç olmazsa aldığınız para karşılığında bir şeyler verin bana, daha iyi bir iş bulana dek çocuklarıma yiyecek götürebileyim. Artık size veresiye veremem, şimdiye kadar aldıklarım,

borçlarınızın dörtte birini bile karşılamaya yetmez. Tezgâhı kaldırıyor, kendimi kaybediyorum, onu odunla döveceğim ya da bıçakla şişleyeceğim, evet, eğri kılıçla, Berberi kılıcıyla. Ah, hayatını mahvedeceksin, diyor karısı, çocuklarımızı düşün, siz ona aldırmayın Sinyor José, söylediklerini ciddiye almayın, yoksulların düştüğü umutsuzluk bu. Kapiya dek sürüklüyor beni, bırak beni kadın, bu dolandırıcıyı öldürecekim, diyorum, oysa içimden onu öldürmeyeceğim geçiyor, bunu yapamam ki; arkamızdan bağılıyor, herkese veresiye versem, kimse para ödemese, ben nasıl yaşarım. İkimiz de haklıyız, öyleyse düşmanım kim?

Bu ve öteki başarısızlıklar yüzünden gizli define öyküleri canlandırırız gözümüzde ya da zaten bilinen öykülerle karşılaşırız, onlara olan büyük özlem, üzerinden zaman geçtikten sonra bile canlı kalır, yalnız bugün de değil. Çok dikkatli olmak gerekir, çünkü en küçük bir yanlışlıkta altın zifte, gümüş kuruma dönüşür ya da insan kör olur, daha önce olduğu gibi. Kimileri, düşler köpük gibidir, der, ama üç gece üst üste düşümde bir define görürsem ve kimseye bundan söz etmezsem, düşte defineyi gördüğüm yeri de söylemezsem, onu kesinlikle bulacağım demektir. Ama insan bundan söz ederse her şey biter, çünkü definelerin önceden belirlenmiş bir yazgısı vardır, insanın isteğine göre paylaştırılamazlar. Çok eski bir öykü vardır, bir kız üç kere aynı düşü görmüş, bir ağacın dalında ondört Vintén varmış, köklerinin arasında da altın paralarla dolu bir toprak testi gömülüymüş. Böyle şeylere inanmak gerekir, uydurma bile olsalar. Kız, yanlarında yaşadığı büyükannesiyle büyükbabasına düşü anlamış ve birlikte ağacın yanına gitmişler. Ondört Vintén'i daldaki bir kovukta bulmuşlar, düşün yarısı çıkmıştır, ama köklere kadar toprağı kazmak onları üzer, çünkü ağaç çok güzeldir, kökler güneşe çıkarsa, ağaç ölecektir, duygusallık işte. Nasıl olduğunu hiçbirisi bilemez, ama olay çevrede duyulmuştur ve iyice düşündükten sonra oraya geri döndüklerinde, ağaç yerde yatmaktaymış, köklerinin arasında toprak bir testinin kırıklarını bulmuşlar, o kadar. Altın ya büyüyle

ortadan yok olmuştur, ya da incelikten uzak, vicdansız biri defineyi gizlice çıkarmıştır. Olabilir.

Berberiler tarafından gizlenmiş, biri altınla, öteki vebayla dolu iki taş sandığın öyküsü daha da ilginçtir. Onları aramaya kimsenin cesaret edemediği söylenir, vebalı sandığı açma korkusundan. Ama eğer açılmamış olsaydı, dünya böyle olmazdı, böyle veba dolu.

João Mau-Tempo'yla Faustina'nın evliliği gerçekleşmişti, o romantik olayın taçlanması, hani ay ışığı ve bülbül ötüşü olmayan yağmurlu bir ocak gecesini, birbirine karışan giysiler arasında ikisi de özlem gidermişti ya. Üç çocuk var şimdi ortada. En büyüğü oğlan, adı António, babasına çekmiş, ama daha güçlü bir bedeni var, mavi gözleri yok, yeniden ortaya çıkmadı bunlar, nerede takılıp kaldılar acaba? Öbür ikisi kız, anneleri gibi yumuşak başlı ve çekingen. António Mau-Tempo çalışmaya başladı bile, domuzları gütmeye yardım ediyor, şu an için ne yaşı ne kolları daha ağır işlere uygun. Başçoban ona iyi davranmıyor, bu çevrede ve bu zamanda olağan bir şey, böyle ufak ayrıntılara kızmayalım. Ama başka olağan bir şeyi daha söylemeden geçmeyelim, bütün gün yetmesi gereken erzak çıkınının ağırlığını neredeyse hissetmiyor António Mau-Tempo, yarım Carapau ve bir parçacık mısır ekmeğinden oluşan bir ziyafet. Evden çıkmasıyla birlikte balığı silip süpürmesi bir oluyor, çünkü açlık beklemeye gelmez ve bu çocuk ergenlik çağına gelmiş. Yani günün geri kalan bölümü için mısır ekmeği var, çok geçmeden onun da kenarı kalıyor, yerdeki otların arasına tek kırıntı düşmesin diye binbir özenle tükürükle ıslatıyor ekmeğin kabuğunu, köpek gibi başlarını yukarı uzatmış karıncalar, dikkatsizce saçılan artıklarla depolarını doldurabilme umudunu yitiriyorlar. Başçoban otoriter bir havayla çayırın kenarında dikilip, hey delikanlı, diye gür-lüyor, haydi öbür tarafa, hayvanları geri çevir; António sürünün çevresinde süpürge gibi dolanıyor, sanki çoban köpeğiymiş gibi. Başçoban, birine iş yaptırmanın hoşnutluğuyla,

olgun çamfıstığı kozalaklarını toplamaya verdi kendini, bunları ateşe attı, sonra kabukları açıp fıstıkları ayıkladı, en sonunda bunları dikkatle kızarttı ve bir keseye doldurdu, bunların hepsi o güzel çam korusunun huzurlu sessizliğinde oldu. Ateş parladı, alevlerin sıcaklığında reçineli kozalaklar açıldı ve Tanrı'nın lütuflarından biri Ant3nio Mau-Tempo'nun aç bakışlarına takılıp ağzının suyunu akıttı, kimi 3z3c3 olaylarda olduğu gibi 3tekilere de kaymasın diye bakışlarını kaçırmak en iyisiydi. Çocuklukta 3ç duygusu b3y3k olur ve çoğu zaman haklıdır: G3zel bir g3nde başçoban çamfıstığı kozalakları kızartıyordu, evre balçıkla kaplıydı ve yakında birkaç buğday tarlası vardı, Ant3nio olağan buyrukları alıyor ve her zamanki gibi işini yapıyordu, haydi git, dikkat et, ekinlerin arasına dalmasınlar. O g3n sert bir r3zg3r esiyordu, dayanmak çok g3t3, hele bir de insan Ant3nio Mau-Tempo gibi yetersiz giyinmişse; domuzları kendi haline bırakıp bir Machuco'nun arkasına gizlendi; Machuco ne; Machuco, genç bir Chaporro'dur, bunu herkes bilir; peki ya Chaporro ne; genç bir mantar meşesi; şu işe bak, demek ki Machuco bir mantar meşesi, bunu bilmek gerek elbette; neredede kalmıştım, evet, Ant3nio Mau-Tempo bir Machuco'nun arkasına gizlendi ve fırtınadan korunmak için bir çuvala sarındı, yağmur ve soğukta bu eski kuş g3bresi uvalalı onun pelerini olurdu, Tanrı soğuğu giysiye g3re dağıtır; t3m d3nya hoşnuttu, ekinlerin arasındaki domuzlar, çamfıstığı kızartan başçoban, gizlendiği yerde ekmek kabuğunu dişleyen Ant3nio Mau-Tempo; bakın, bir de arazi hakkında ileri geri konuşanlar var; ama başçobanın bir k3peği olması k3t3yd3, akıllı bir hayvan, Ant3nio Mau-Tempo'nun yeri ona garip geldi, bu y3zden utanmadan havlamaya başladı; k3peğin insanın en yakın dostu olduğunu s3ylemek doğru mu acaba; bunun Ant3nio Mau-Tempo'nun dostu olmadığı kesindi, 3nk3 başçoban havlama 3zerine dikkat kesildi ve zavallı çocuğu yakaladı; ne, uyuyorsun ha!, sopayla vurdu ona; biraz daha yaklaşsaydı, Ant3nio'nun sonu olurdu bu, oğlan g3sterinin ikinci b3l3m3n3 bekleyecek kadar aptal değildi, sopayı kaptığı gibi

ekinlerin arasına fırlattı ve tabanları yağladı; ah, domuzların sevinci uzun sürmedi yani; evet sürmedi, haklısınız, ötekinin sevinci de öyle, hep böyle biter zaten.

Bunlar hayvan gütmeye öyküleri, neşeli bir çocukluğa ait komik anlar. İyice bakıp itiraf etmek gerek, arazide hoşnut yaşamak ne kadar kolay. Örneğin temiz hava, böyle havayı soluyabilen için gökyüzünün bir armağanıdır. Ve üzerimizde kuşlar cıvıldarken, durup küçük bir çiçeği inceleriz ya da karıncaların davranışlarını ya da şu ağırkanlı, siyah böceği gözleriz, hiçbir şeyden korkusu yok gibidir, uzun, ince bacaklarıyla korkusuzca karşıdan karşıya geçer ve canımız isterse çizmelerimizin altında ölür, ama bazen aklımıza eser, o yaşamı kutsal görürüz, o zaman kırkayak bile canını kurtarır. Sıra António Mau-Tempo'dan şikâyetçi olmaya geldiğinde, babası ona arka çıkacaktır, oğlanı dövmeyin, ne olduğunu biliyorum. Siz yalnızca çamfıstığı kozalağı kızartmayı ve gevezelik etmeyi bilirsiniz, oğlansa köpek rolünü oynamak, ok gibi koşmak ve dönüp durmak zorunda; çizmeyle ezilebilecek bir böcek değil o. Başçoban gidip başka bir yardımcı aradı, António Mau-Tempo ise yeterince büyüyene dek başka bir patronun domuzlarını güttü.

Erkek işi çok var. Kimilerinin adı konmuştur, genel tabloyu tamamlamak için başkalarını ekleyeceğiz şimdi, çünkü bilgisiz kent insanların tek bildiği ekmek ve biçmektir, evet, en azından tanımlamaları dile getirmeyi ve ne olduklarını anlamaya çalışmayı öğrenmeliler: orakla biçmek, ekin demetlerini yüklemek, tırpanla biçmek, makineyle ya da kanla harman dövmek, saman yığını yapmak, kuru otları toplamak ve samanları bağlamak, mısırın kabuğunu soymak, katırın semerini çıkarmak, gübreyi yaymak, tahıl ekmek, çift sürmek, ağaç kesmek, tarla açmak, mısırları çapalamak, tohumluk tahılı sermek, çalılıkları kırpma, halka takmak, ağaç budamak, toprağı bellemek, avlanmak, gübre için çukur kazmak, su yolları açmak, asma çubukları aşılama, aşı yerlerini sarmak, sulamak, üzümle taşıma, şarap mahzeninde ve sebze tarlasında çalışmak, tarhlar yapmak, ağacı silkererek

zeytinleri toplamak, yağ değirmeninde çalışmak, mantar ayıklamak, koyunları kırmak, kuyu açmak, toprağı kazarak su damarını bulmak, yakacak odun hazırlamak, reçine akıtmak için ağaçta yarık açmak, ekmek pişirmek, araziye tarçalandırmak, çiçek tozlarını yaymak, buğdayı çuvallara doldurmak, ulu Tanrım, güzel sözcükler saymakla bitmiyor, bunlarla sözlükler doldurabilir insan, orada çalışanlar mutlu, her bir işin hangi mevsimde, hangi araçlar ve aletlerle yapıldığını ve neden birinin erkek, ötekinin kadın işi olduğunu nasıl anlatsam.

Bir adam işinin başında, rastlantı bu ya, bir adam, iyisi mi işten eve yeni gelmiş olsun, o sırada bir tazi kapısının önünden geçiyor, adı ne Guadiana ne de Piloto, yalnızca iki bacağı ve bir insan adı var, ısırabilir, imzalamanız gereken bir kâğıt getirdim, diyor, pazar günü Évora'ya gitmeniz gerek, İspanyol milliyetçilerin gösterisi var, komünist karşıtı bir gösteri, kamyonla gidiş bedava, her şeyi patron karşılayacak ya da yönetim, ikisi de aynı kapıya çıkar. Adam hayır demek istiyor, ama bu isteğı sözcüklere dökemiyor, duraksıyor ve anlamazlıktan geliyor, ne işe yarar ki, öteki her şeyi tekrarlıyor, sesinin tonu da eskisi gibi değil, tehdit dolu bu kez, João Mau-Tempo evde olan karısına bakıyor, Faustina da, keşke evde olmasaydım, diyen kocasına; tazi, elinde kâğıt yanıt bekliyor, ne söylemeliyim, belki de bu işlerin beni ilgilendirmediğini, komünizmden hiç anlamadığımı, aslında pek de öyle değil, daha geçen hafta taşların altında bazı kâğıtlar vardı, sanki göz kırpyormuş gibi bakıyorlardı, ötekileri önden gönderdim ve kâğıtları çekip aldım, kimse fark etmedi; bu çomar niye böyle dişlerini gösteriyor ki, birisi ona bir şeyler çıtlatmış olmalı, şimdi de gelmiş, Évora'ya gitmek istemediğimi, kâğıdı imzalamayacağımı söylemeye cesaretim olup olmadığını görmek istiyor; en kötüsü de, bu canavar, adı Requinta, seni dinler ve sonra herkese anlatır, herkes onu tanır, kimilerinin ondan şikâyetçi olmak için nedenleri vardır, ama bir özür bulsam, örneğın sancılarım olduğunu ya da tavşan ağılında acil bir işin beni beklediğini söylesem inanmaz, son-

ra da beni tutuklamaya gelirler; tamam Requinta, imzalıyorum.

João, ötekilerin imzaladığı ya da yazma bilmeyen çoğunluğun parmak izini bastığı yeri imzaladı. Requinta, imza toplamayı sürdürmek için küstah bir tavırla evden ayrılırken, João Mau-Tempo büyük bir susuzluk hissetti, sözcüklerle anlatılamayacak bir utancın göstergesi olan ve içini kaplayan sıcaklığı suyla soğutmak için testiye olduğu gibi tepesine dikti, başkaları bunu şarapla yaptılar. Faustina'nın kulağına bir şeyler çalınmıştı ve duydukları hiç hoşuna gitmedi, ama onu yatıştırmaya çalıştı, böylece en azından Évora'yı görmüş olursun, üstelik kamyonla gidiş-geliş bedava, keşke António'yu da götürebilseydin, onun için çok iyi olurdu. Faustina'nın söyledikleri yalnızca bunlar değildi, ne söylediğine bakmadan mırıldanmayı sürdürdü; João Mau-Tempo, sözlerin, kurtuluş sağlamayan, ama hastaya iyi gelen devinimler gibi olduğunu çok iyi anlıyordu, alına dokunan nazik bir el gibi, daha çok kaba bir el, nerede olduğumuzu sanıyorsunuz. Neyse, kesin olan şu ki, bir adama şiddet uygulamak doğru değil, yaptıkları bu, elimden gelse hasta numarası yapardım. Boşver, dedi Faustina, bunu bir gezi olarak düşün, incilerimiz dökülmez ya, yönetimin kötü şeyler yapmadığından eminim. Herhalde yapmıyordur, diye yanıtladı João Mau-Tempo. Ve bu konuşmayı duyan birisi halkın yitip gittiğini düşünüp hayıflanırsa, neler olduğunu bilmiyor demektir ve şunu onun kafasına sokmanın zamanı gelmiştir: Halk o kadar dipte yaşıyor ki, hiçbir haber alamıyor ya da aldıklarını anlamıyor, tek bildiği şey, hayatta kalmak için çabalamak.

O gün gelip çattı, erkekler belirlenen saatte yolun dönemecinde toplandılar, birkaçı beklerken meyhanede zaman geçirdi, yelek ceplerinden para çıktıkça bardaklar dolup dolup boşalıyordu, işini bilenler kokulu köpüğü höpürdeterek içmek için dudaklarını büzüyordu, ah şarap, seni kim bulduysa, Tanrı ondan razı olsun. Ya daha akıllı olan ya da daha iyisini bilen ötekiler, Évora'nın güzelliklerini bekliyor ve iştahlarını o zaman saklıyorlardı, ama boğa güreşi arenasının

kapısında bırakılıp gösterinin sonunda yine oradan alınmak bu açıkgözleri şaşırtacaktı. Önden giden ışık, yolu iki kez aydınlatır. Bir kere almak, iki kere vermekten daha değerlidir; insanlar olacakları beklerken böyle özlü sözlerle konuşurlar, hatta kimisi böyle bilgeliklere bel bağlar, onlarla mutlu olur ve onlar yüzünden ölmez. Bu kez kafayı bulanlar haklıydı, kamyon geldiğinde mideler bayram ediyor, şarap geçirtileri yükseliyordu, ağızda kalan bu olağanüstü tat, cennetin nime-ti.

Bir yolculuk bu. Kamyon hızlı gitmese de dönemeçlerde yana yatıyor, adamlar kayıp düşmemek için birbirlerine tutunmak zorunda kalıyorlar, birbirlerinin ayaklarına basıyorlar, rüzgâr şapkaları uçurdu uçuracak, uçup gitmesinler diye onları da tutmak gerek, hey şoför, yavaş sür kardeşim, yoksa birisi kamyonundan düşecek. Çok şakacı biri söyledi bunu, böyle de olması gerekir, insan şaka yapamazsa, bütün yaşam yalnızca üzüntüyle dolar. Foros'ta başka insanları da almak için durdular, oradan sonra yol dosdoğru gidiyordu, görünürde Montemor var, çok da uzak değil, sonra Santa Sofia ve São Matias; buraya daha önce hiç gelmedim, ama burada akrabalarım var, yengemin yeğeni burada berberlik yapıyor, iyi de kazanıyor, erkeklerin sakallarının uzaması büyük şans, yoksa berberler silinip giderdi, orospular da öyle, eğer müşteri bulamasalar. Bunları söyleyen adam sevinçle gerindi, her gün pazar günü değil, buraya geldiğimden beri kızlara gitmedim, şimdi kesenin ağzını açacak. Erkekler arasındaki olağan konuşmalar bunlar. Ama devamı gelir, insanoğlu iletişimi kolaylaştırmaya çalışmıştır, hatta artık arazide bile uzak yerlerle bağlantı kurulabiliyor; Évora ufukta belirdi, indiğimizde herkes beni izleyecek, diye buyuruyor Requinta; bu ölümcül sözler şarap ve kadına duyulan iştahı kaçırıyor, bir kadın için duyulan bu sevinç uykusuz gecelerde düşlenir, düşlere de güvenilmez ki.

Alan dolu. Köylüler evcil hayvanlar gibi geliyorlar, gruplar ve sürüler halinde, gülümseyen bir patron konuşmak için yaklaşıyor bazen, salt işini kaybetme korkusundan ge-

lenlere uşak gibi davranarak onların onurunu kıran biri her zaman bulunur. Ama genelde hepsi kendini zorlayıp mutlu görünmeye çalışıyor. Bizden canlılık bekleyenleri düş kırıklığına uğratmamak kibarlığın bir gereğidir, bu, her ne kadar bir kutlamaya benzemese de, bir cenaze töreni de değil, yani, yaşasın falanca, ya da, falancaya ölüm, diye bağırırken nasıl bir yüz ifadesi takınmalıyım, gülmeli miyim, ağlamalı mıyım, haydi, söyleyin. Sıralara oturdular, ötekiler ayakta dikildi, öküz olsalardı daha iyi olurdu, neler olup bittiğini, bir gösterinin ne olduğunu kimse anlamadı; Requinta neredeseyse hey Requinta, kutlama ne zaman başlıyor? Arkadaşlar ve tanıdıklar birbirlerine el sallıyorlar, korkaklar fazla iddialı gözükmeyen birini aramak için yer değiştiriyor; en iyisi birbirinizden ayrılmayın ve dikkatli olun, burada ciddi bir olay var, kimin iyiliğimizi, kimin kötülüğümüzü istediğini öğrenmek için buraya geldik; iyi ve kötü olanı Requinta sayesinde öğrenmek güzel olurdu, bu kadar kolay Sinyor Rahip Agamedes, inanması güç, burada bankta oturduğunuz yerden bilgi almak; hey Requinta, burada nereye işeyebiliriz, ama böyle konuşmak saygısızlık, Requinta alnını kırıştırıyor ve hiçbir şey duymamış gibi yapıyor. En sonunda başlıyor; bayanlar, baylar!; bunda komik bir yan var, sonuçta ben Évora'daki boğa güreşi arenasında bir beyim, daha önce bir bey olduğumu hiç anımsamıyorum, bey olmayı hiç istemedim, şuradaki adam ne diyor, yaşasın Portekiz, onu tam anlayamıyorum; biz burada aynı yurtsever ülkü içinde birleşerek, büyük Portekiz kahramanlarının ve dünyaya yeni ufuklar açan, inancımızı yayan, zenginliğimizi çoğaltan büyüklerimizin izinden yürüdüğümüzü yönetime göstermek için toplandık, bir işaretle Salazar'ın çevresinde erkek gibi kenetleneneceğimizi de ekliyoruz, o dâhi ki, yaşamını –burada herkes, Salazar, Salazar, Salazar, diye bağırıyor– o dâhi ki, yaşamını yurduna hizmete adadı, Rus barbarlığına karşı, o lanet olası komünistlere karşı, onlar ailelerimizi tehdit ediyor, ana babalarınızı öldürmek, karılarınızın, kızlarınızın ırzına geçmek, oğullarınızı zorla Sibirya'ya çalışmaya göndermek ve kutsal kiliseyi yık-

mak istiyorlar, çünkü onlar dinsiz, ahlak ve utanç nedir bilmezler, kahrolsun komünizm, kahrolsun, vatan hainlerine ölüm, ölüm; kendilerine göre özlü sözler haykırıyorlar, kimisi neden burada olduklarını hâlâ anlayamadı, ötekiler anlamaya başladı ve üzüldü, akli yatanlar ya da düş kırıklığına uğrayanlar da var, bir işçi konuşuyor, onu başka bir konuşmacı izliyor, ordudan biri bu, kollarını açıp haykırıyor, Portekizliler, buyuran ve iyi yaşayan kim; güzel soru, buyuran patron, iyi yaşayacak olan da o. Ama kalabalık, o bilinmeyen azize olan bağlılığını ortaya koyuyor ve asker susar susmaz, bir başkası ağzım yırtarcasına konuşmaya başlıyor, İspanyollar, milliyetçiler ve kızılardan uzun uzun söz ediyor, Kastilya ve Andaluzya'daki savaş alanlarında Batı uygarlığının kutsal ve ölümsüz değerlerinin nasıl savunulduğunu anlatıyor ve inançlı kardeşlerimize yardım etmenin görevimiz olduğunu söylüyor, komünizmden kurtulmanın çaresi Hristiyan ahlakına geri dönmekmiş, bunun yaşayan simgesi Salazar'ın ta kendisiymiş; caramba, yaşayan bir simgemiz var; düşmanlara acımamak gerekiymiş; tüm yaşamını yurt hizmetine adanmış ölümsüz devlet adamı, büyük Portekizli'ye teşekkürlerini sunmak için burada toplanan, bu yörenin sevgili halkından söz ediyor şimdi de; Tanrı onu bize bağışlasın, bu tarihi Évora kentinde gördüklerimi eyaletin ileri gelenlerine anlatacağım, buradaki binlerce insanın yüreğinin yurdun yüreğiyle uyum içinde attığını söyleyeceğim onlara, yurdumuz dünyanın en ölümsüz, en değerli, en güzel yurdu, çünkü ulusun çıkarlarını herhangi bir sınıfın çıkarlarından üstün tutan bir yönetimimiz var, çünkü insanlar göçüp gider, ama ulus kalır, komünizme ölüm, kahrolsun, kahrolsun komünizm, ölüm!, ne var bunda, bütün bu insanların arasında benim sesim zar zor duyulur, Alentejo'daki yaşamın, çoğu kişinin düşündüğünün tersine, bölücü düşüncelere yataklık etmediğini anımsıyoruz, çünkü işçiler mal sahiplerinin yasal ortakları, kârı ve zararı onlarla paylaşıyorlar, gel de gülme; nereye işeyebileceğimi söyle artık Requinta; bu yalnızca bir şaka, böyle ciddi bir anda böyle bir şeyi yüksek ses-

le söylemeye kimse cesaret edemez, asla işlemeyen yurdun bir evladı kürsüde dikilmiş, herkese sarılmak istiyormuşçasına kollarını açıyor, o kadarına yetişemediği için yukarıdakiler birbirlerine sarılıyorlar, ordu komutanı, Setúbal'dan gelen binbaşı, Ulusal Birlik'in milletvekilleri, 5. süvari taburunun başındaki yüzbaşı, En-i-a-pe'den birisi, bunun ne olduğunu bilmiyorsan sor, Ulusal Çalışma ve Planlama Enstitüsü, Lizbon'dan gelen öteki herkes, meşe ağacının dallarına konan uzun, ince bacaklı kargalara benziyorlar, işte bunda çok yanılıyorsun, kargalar biziz, sıralara dizilmiş oturuyoruz, kanatlarımızı çırparak ve gıklayarak; şimdi de müzik çalıyor, ulusal marş, herkes ayağa kalkıyor, birkaçı böyle olması gerektiğini biliyor, çoğunluk onlara öykünüyor, Requinta adamlarına bakıyor, hepiniz söyleyin!; isterdim, ama marşı kim biliyor ki, Marianita olsaydı tamam ya da Vamos lá sa-
indo" adlı şarkı, ama o kadar uzağa gitmeye gerek yok, uçmak daha iyi olurdu, kanatlarını şöyle bir açıp tarlaları aşmak ve geri dönen kamyonlara yüksekte bakmak, üzgün görünüyorlar, acıklı bir tablo, sanki bize bunun için para ödemişler gibi bağırp duruyoruz, üstelik daha kötü olup olmayacağını bile bilmiyorum, ilkel bir ayı dansı oyunu gibiydi; demek eğlenmedin João; hem de hiç Faustina, koyun gibi götürüldük, koyun gibi geri döndük. Hâlâ kamyondayız, güneş batmak üzere ve hüznün artıyor, biri çekinerek bir şarkı mırıldanmaya çalışıyor, ikisi daha katılıyor, ama acı öyle büyük ki, o üzgün ses de susuyor, artık yalnızca motorun sesi duyuluyor, herkes suskunluk içinde bir o yana bir bu yana sallanıyor, yük iyi bağlanmamış, ucuz mallar, bu erkek işi değildi João Mau-Tempo. Monte Lavre'de adamlar indiriliyor, kara bir kuş sürüsü gibi duruyorlar orada, sanki yürümeyi unutmuşlar gibi, birkaçı susuzluğunu ve acısını dindirmek için meyhaneye gidiyor, ötekiler öfkeli sözler mırıldanıyor, en üzgün olanları evlerine gidiyor, bizi kukla gibi oradan oraya sürüklediler, günlük yevmiyemizi kim verecek, bu Requinta şeytani olmasaydı bahçede çalışacaktım, günün

* Bırakın bizi. (Çev.)

birinde bunun hesabını soracağım ondan; bu sözler ve vaatler, arkalarında gizli olan acıyı gösteriyor, ama tam olarak dile getiremiyor, çünkü insanı ezen, karmaşık bir duygu bu. Hasta mısın, diye soruyor Faustina. Hayır, diyor João Mau-Tempo, insan içindeki duyguyu kavrayamadığı için bu kadar az konuşur. Yattıktan sonra bir kere daha konuşuyorlar, demek eğlenmedin; hem de hiç; bu itiraftan sonra João Mau-Tempo rahatlayarak başını Faustina'nın omzuna koyuyor ve kendini uykunun kollarına bırakıyor.

Arazinin efendileri güneşte ısınmak için tepeye çıkıyorlar, João Mau-Tempo'nun gördüğü karışık bir düş bu, beylerin yüzleri yok, tepe adsız, João Mau-Tempo uyandığında da değişmiyor bu, tekrar uykuya daldığında, bir sürü bey onu karşılıyor, kendisi önden gidiyor, çapayla otların köklerini ayıklıyor, bu sevimli topluluk için yolu açıyor, elleriyle katırtırnaklarını söküyor, kanıyor elleri, arazinin beyleri gevezelik ederek ve gülererek onun peşinden gidiyorlar, iyi yürekli ve sabırlılar, João tarla açmayı beceremezse bekliyorlar ve ona kötü davranmıyorlar, kraliyet taburunu da çağırmıyorlar, yalnızca bekliyorlar ve bu arada piknik yapıyorlar, João bütün gücünü toplayıp çapayı sallıyor, şimdi daha iyi gidiyor, toprağı kazıyor ve kökleri söküyor, artık bir erkek o; yukarıdan, tepenin yamacından kamyonların geçtiğini görüyor, üzerlerinde şöyle yazıyor: "Portekiz'in İspanya'ya gönderdiği fazlalıklar", kızılar için değil elbette, ötekiler için, kutsanmış olanlar, temiz olanlar, bana çalışanlar için, bana, João Mau-Tempo'ya, cehennem zebanileri kahrolsun, geber-sin; şimdi peşimden bir atlı geliyor, atın adı Bom-Tempo, bu düşte bir tek onun adı var, demek ki atlar uzun yaşıyor; uyan João, zaman geldi, diyor Faustina; daha gece yarısı.

Bu arada ötekiler kalktı, saman çuvalının tartışılır rahatlığını inleyerek bırakmak değildi bu, günün ortasında uyanmanın ve daha bir dakika önce gece olduğunu anlamamanın verdiği garip bir duyguydu daha çok, çünkü insanın gerçek zamanı güneşin doğuşuna ve ayın batışına göre ayarlanır, da-

ha önce başka biçimlerde söylendiği gibi, yalnızca köye özgü bir durumdur bu. Her şeyin kendi zamanı olduğu doğrudur elbette, bu olay da ekin biçme zamanına denk geldi. Kimi zaman ruhun kıpırdanması için bedenin sabırsızlanması, hatta isyan etmesi gerekir, ruh demekle adı olmayan bir şeyi adlandırmak isteriz, bedeni söyleyen kim, belki de ikisi bir bütündür. Günün birinde, eğer pes etmezsek, bütün bunları anlayacağız, onları açıklamaya çalışan sözlerin farkını da, bu sözler ve söyledikleri şeyler arasındaki uzaklığı da. Böyle yazılı olunca, karmaşık görünüyor.

Örneğin, bu makine de karmaşık görünüyor, oysa çok basit. Adı harman makinesi, bu ad ona uyuyor, çünkü yaptığı tam olarak bu, başaklardan tahılları harmanlıyor, samanı bir yana, tahılları öteki yana yığıyor. Titreyen, çatırdayan, sarsılan ve pis kokan bir motora bir kayışla bağlı olan, demir tekerlekli büyük bir tahta sandıktan daha fazlası bu aslında. Bir zamanlar yumurta sarısına boyanmış, ama toz ve yakıcı güneş rengini açmış, şimdi daha çok arazideki tepeleri andırıyor, onlar da aslında tepe değil, saman yığını, ama bu güneşte bir şeyleri ayırt etmek çok güç; hiçbir şey durmuyor, motor zıplıyor, harman makinesi saman ve tahılları ayırıyor, gevşek kayış sallanıyor ve hava titreşiyor, sanki güneşin aynadaki yansıması gibi, yapacak başka işi olmayan meleklerin salladığı bir ayna. Bu sisin içinde bazı insanlar hareket ediyor, bütün gün boyunca, dün ve önceki gün ve daha önce de, harman başladığından beri; beş kişiler, biri daha yaşlı, dördü çok genç, yaşları on yedi-on sekiz, böyle ağır bir iş için fazla gençler. Harman yerinde, saman balyalarının üstünde uyuyorlar, motor gece yarısına dek susmuyor ve güneş çok uzaktayken bu canavarın sesi tekrar duyuluyor, benzin gibi siyah, koyu bir sıvıyla besleniyor ve sonra bütün gün boyunca kulakları tırmalayan gürültüsü kesilmiyor, şeytan canını alsın. İşin temposunu belirleyen bu gürültüdür, harman makinesi gıdasız kalamaz, hemen göze çarpar bu, o zaman da gözcü, durduğu korunaklı yerden çıkar ve bağırıp çağırır. Makinenin aldığı öç, bir volkanın patlaması gibidir,

beş kişiden en yaşlı olanı onu en çok besler. Ötekiler demetleri yukarı atar, saman tanelerinin vızıldadığı bu cehennemde çılgınlar gibi çalışırlar, sert ve kuru buğdayların, kalın saman çöplerinin, tüylü başakların ve tozun arasında; bahar gelip de toprak cenneti andırdığında, ekinler zarif bir yeşile bürünür. Ama şimdi dayanılacak gibi değil. Yaşlı adam makineden iniyor, delikanlılardan biri yukarı tırmanıyor, makine dipsiz bir kuyu gibi. İçeriye bir insan atmak eksik kaldı, o zaman ekmek ona çok yakışacak kırmızı renge bürünür ve suçsuzmuş gibi beyaz ya da gri olmaz.

Gözcü gelip, tınaza gideceksin, dedi. Tınaz, harmanlanmış samandan arta kalan önemsiz süprüntü yığınıdır, burun deliklerine kaçıp tıkar, giysilerin her yerine girer ve deriye dalar, pis bir iş, hele o kaşıntı, sinyorlar, hele o susuzluk. Toprak testiden içilen su çok geçmeden tazeliğini yitirir ve sağlıksız olur, tıpkı benim su içmek zorunda kaldığım, kurtçuklar ve bizim sülük dediğimiz hayvanlarla dolu su birikintisi gibi. Delikanlı tınaza gidiyor, bir ceza gibi yüzüne çarpıyor bu, bedeni çökmeye başlıyor, gücü neredeyse tükeniyor, sonra bedenin güçsüzlüğü umutsuzluğa yol açıyor, ancak böyle bir şeyi yaşamış biri anlayabilir bunu, umutsuzluk öyle güçleniyor ki, bedeni ele geçiriyor ve iki kişinin gücüne sahip delikanlının, adı Manuel Espada, gözü tınaz mınaz görmüyor, arkadaşlarını çağırıyor, ben gidiyorum, diyor, çalışmak değil, ölmek bu. Harman makinesinin üstünde yine yaşlı adam var, demetler nerede kaldı, ama sesi havada çınlayarak yok oluyor, kolları aşağıya sarkmış, delikanlıların birlikte uzaklaştıklarını görüyor; eşyalarını boşaltırken, pişmemiş kilden heykelcikleri andırırlar, gri renkli, yüzleri ter içinde, palyaço gibiler, eğer öyle olsalardı, insanın onlara gülesi gelirdi. Yaşlı adam harman makinesinden atlıyor ve motoru kapatıyor. Sessizlik kulakları acıtıyor. Gözcü aceleyle, soluk soluğa geliyor, nedir bu, neler oluyor; ben gidiyorum, diyor Manuel Espada, biz de gidiyoruz, diyor ötekiler, harman yeri korkunç. Ya, demek çalışmak istemiyorsunuz. Hava titriyor, sıcak onu titreştiriyor, ama arazi de titriyor gibi, gitmek

için haklı nedenleri olan dört genç yüzünden, henüz kadın ve çocuk düşünmek zorunda değil onlar; onların yüzünden Évora'ya gittim, diyor João Mau-Tempo, Faustina'ya. Artık düşünme bunu, diye yanıt veriyor kadın, kalk, zaman geldi.

Manuel Espada ve arkadaşları kâhyaya gidiyorlar, şaşı Anacleto'ya, şimdiye kadarki çalışmalarının karşılığını istiyorlar, daha fazla dayanamadıkları için çekip gidecekler. Anacleto'nun şaşı gözleri dört gence dikiliyor, ah, keşke ellerine bir değnek verebilseydim, size para falan yok, diyor Anacleto, kulağınıza küpe olsun bu, sizi grev yapmakla suçluyorum. Söz dinlemeyen gençler bunun ne demek olduğunu anlamıyorlar, birincisi, genç oldukları için, ikincisi, böyle bir şeyi daha önce yaşamadıkları için. Çok uzakta olan Monte Lavre'ye dönmek için yola koyuluyorlar, eski patikalarından yürüyorlar, dosdoğru, ne hoşnutluk ne pişmanlık duyuyorlar, oldu bir kere, bir adam tüm yaşamını boyun eğerek geçiremez, bu dört adam yaşlarına uygun biçimde konuşuyorlar, durumu abartmanın gereği yok, bir tanesi yalanarak karşıdan karşıya geçen bir hayvanı taşlarla korkutuyor, aslında kuzeyli kadınları bir daha görememek onlara dokunuyor, bu kadınlar harman yerinde onlarla birlikte çalışmışlardı, çünkü bu mevsimde onların da ellerine gereksinim vardı.

Yürüyerek gitmek güzel, insan her şeye zaman bulur, ama acelesi varsa ve adalete susamışsa, utanç verici davranışlarda bulunan alçaklar arazinin kötülüğünü istiyorlarsa, arabayla gitmek daha iyi, Anacleto da böyle durumların ele alındığı Montemor'a arabayla gidiyor, Monte Lavre'den dört kişinin grev yaptığını karakola bildiriyor, ne yapacağım şimdi, dört kişi eksikken patrona harmanın hesabını nasıl veririm. Kaygılanmayın, diye yatıştırıyor onu Teğmen Contente, biz bununla ilgileneceğiz, Anacleto da sakinleşerek harman yerine geri dönüyor ve işine gelen bir görevi yerine getirmenin tadını çıkarıyor, artık pek de acele etmediği için, resmi bir araba onu geçiyor, içerde oturanlardan biri el sallıyor, eyalet valisi, merhaba Anacleto, onun arkasından da devriye birliğiyle birlikte kraliyet taburunun teğmeni, düş-

mana karşı bir Sherman panzeri götürüyorlar, en küçük tabancadan geri tepmesiz topa kadar irili ufaklı bir sürü silahla dolu, gidiyorlar işte, tek düşündükleri yurdun iyiliği, göğüslerini kurşunlara siper ederler, hücum borusu çalınıyor, bu arada arazinin eski, daha önce belirtilen yollarında dört canı, kimin en yükseğe ve en uzağa işeyeceğini bulmakla zaman öldürüyor.

Monte Lavre'nin girişinde köpekler arabaya havlıyorlar, ama daha yakından bakmayınca buna inanmak güç; yol dik olduğu için, süvariler attan inip koruma hattına çekiliyorlar, bu kez sivil yönetim önden gidiyor, arkasını sağlama almış. Harekâtı yöneten ve tehlike bulunmadığını anlayan teğmenin aldığı ilk önlem, onları belediye reisine götürmek oluyor, teğmeni ve valiyi birdenbire karşısında görünce adamın dili tutuluyor, bu sırada devriye birliği dışarda kapının önünde kuşkuyla çevreye bakınıyor. Yolun öteki yanında birkaç bücür toplanmış, neresi olduğu anlaşılmayan yerlerden anneler oğullarına sesleniyorlar, tıpkı suçsuzların idamında bağırان anneler gibi. Bırak bağırsınlar, hiçbir zaman yararı olmadı bunun, biz belediye reisine geri dönelim, bu arada adamın dili açılmış, boyun eğme ve bağlılık akıyor her yerinden, Sinyor Eyalet Valisi, Sinyor Teğmen, yalnızca Sinyor Askerler demiyor, çünkü biraz komik kaçır bu, Sinyor Asker; vali, Anacleto'nun ihbar ettiği suçlularla ilgili bilgileri kayıtlardan buluyor, bunların nerede oturduğunu bana söyleyin, Manuel Espada, Augusto Patracão, Felisberto Lampas, José Palminha; belediye reisi istenen bilgiyi vermekle kalmıyor, odasındaki masaya ve dosya dolabına göz kulak olsun diye kadını çağırdıktan sonra topluluğun önüne düşüyor, Monte Lavre'nin dolambaçlı sokaklarına dalıyorlar, pusuya karşı tetikte, tıpkı sivil kraliyet taburunun İspanya'da yaptığı gibi, Tanrı onu korusun. Monte Lavre yakıcı sıcakta bomboş, bücürler bile heveslerini yitirmişler, güneş parlıyor, tüm kapılar kilitli, ama görünmek istemeyenler için yarıklar var, kraliyet taburu geçerken, kadınların ve bazen meraklı bir yaşlının bakışları onu izliyor, kim kızabilir ki onlara. Bakışları

yakalamaya çalışmaktan vazgeçelim artık, Tanrım, bu öykü gerçekten sona ermeyecek galiba, oysa her şey, bu kadar küçük ve gereksiz görünen şeyler bile aynı öykünün parçası, araziyi anlatmanın birden fazla yolu var.

Komik olaylar vardır, bunun gibi örneğin, dört tehlikeli asiye tutuklamak için silahlı güçler ve sivil yönetim geliyor, ama onları yakalayamıyor. Grevciler henüz uzakta. Monte Lavre'nin en yüksek noktasından bile görülmüyorlar daha, kuleden de öyle, on beşinci yüzyılda Lamberto Horques, süvarilerinin saldırısını izlemişti bu kuleden, daha önce anlatmıştık. Güneş bile kırsal alanın karmaşıklığı içinde onları gördüğünü iddia edemez, dört küçücük alın yazısı, havanın biraz serinlediği akşamüstünü beklemek için bir gölgeye uzanmış uyuyorlar belki de. Tüm bu olanları kabul edemeyen birileri varsa, o da anneler; teğmen ve eyalet valisi, oğullarının ertesi sabah Montemor'da hazır bulunmalarını, yoksa kraliyet taburunun onları ite kaka götürmeye geleceğini söylüyorlar, pek de kibar bir açıklama olduğu söylenemez. Resmi araba, arkasında toz bulutları bırakarak uzaklaşıyor, ama daha önce vali oradaki arazinin en güçlü patronunu ziyaret etmişti, adı Lamberto ya da Dagoberto, ne fark eder, patron hepsini buyur etti, askerler dışında, şarap içsinler diye şarap mahzenine gönderdi onları, yani birinci kattaki serin salonda Teğmen Contente ve vali kaldılar, gölge insanı nasıl da canlandırıyor, sinyoralar ve kızlar nasıllar, Majesteleri hiç değişmemiş, likörden bir bardak daha alır mısınız, ayrılırken teğmen sanki törendeymiş gibi kusursuz bir selam çakıyor, bu sırada vali patronla aynı düzeydeymiş gibi konuşmaya çalışıyor, oysa arazi daha güçlü, Alberto birden yumruğunu sıkıyor ve, bu kadar lükse kaçmasınlar, diyor, Goncelho diye garip bir adı olan vali de, iş olmayınca, iş yok diye bağırlıyorlar, diyor, iş olunca da, canları çalışmak istemiyor. Pek de resmi bir dille söylenmemişti bu, ama öyle gibi geldi kulağa ve köydeki iyi komşu olan arazi hak verdi ona, Norberto sakin sakin gülümsedi, ne istediklerini bile bilmeyen zavallılıklar; nankör bunlar, diyor vali, teğmen duyduğu saygıyı

tekrarlıyor, elinden başkası gelmez, elbette gelebilir, becerileri henüz tükenmiş değil, özellikle askeri olanlar, ama burası onları açığa vurmanın yeri değil.

Güneşin batışıyla birlikte suçlular geldi. Onlar gelir gelmez, anneleri bağırmaya başladı, bir yaygaradır koptu, İsa aşkına, ne yaptınız siz; hiçbir şey yapmadık, dediler bunun üzerine, makine bize işkence ettiği için çalışmayı bıraktık. Kötü bir şey yapmazlardı, eğer bu yaptıkları kötü bir şeyse, olmuştu bir kere; yarın oraya gideceksiniz, kendinizi tutuklatmayın, dedi babaları. Böylece gece geçti, boğucu sıcak, harman yerinde kadınlar uyuyordur şimdi, belki de dışarda kuzeyli kadınlardan biri su döküyor ve gece havasını solumak ya da daha iyi bir dünyayı beklemek için oyalanıyor, sonra biri karar verene dek, sen mi gidersin, ben mi gideyim, küt küt atan yüreği ve gergin kalçalarıyla, on yedi yaş böyledir, ne yaparsın; kadın gitmez, kalır, belki de dünya gerçekten daha iyi olur, saman balyalarının arasındaki bu yer üst üste yatan iki beden için yaratılmış sanki, delikanlının kadını, kadının da delikanlıyı tanımadığı ilk kez görülmüyor, gece utanmayan kimsenin gün ışığında da utanması gerekmeyecek, oyun dürüstçe oynanıyor, her oyuncu verebildiğini veriyor, saman balyalarının arasına girince insanın elinin ayağının kesilmesi, o tatlı koku ve sonra devinen organlar, tüm beden sarsılır, ama bunları düşünmek geceyi uykusuz geçirmek demek, yarın da Montemor'a gitmeliyim.

José Palminha'nın babasından kalma, pek de hızlı olmayan, ama yine de işe yarayan küçük bir katır arabasıyla gidiyorlar oraya, delikanlılar suskun ve üzgün, köprüden geçip yokuşu tırmanıyorlar, şimdi Foros'talar, orada burada evler, çiftlik kiracılarının evleri, önlerinde, sol kolda Pedra Grande var, bu sıcak sabahın ufkunda Montemor kalesi giderek yükseliyor, yıkılmış duvarların kalıntıları üzgün duruyorlar. On yedi yaşında bir adam geleceğini düşünüyor, ben ne olacağım, adım grevciye çıktı, Anacleto beni ihbar etti, ya benim tarafımı tutmaktan başka hiçbir suçu olmayan bu üç arkadaşım; suçumuz harman makinesindeki ölümcül işin altından

kalkacak güce sahip olmamak, o makine seni tıpkı buğday gibi eziyor, koca ağzıyla yutuyor ve kemiklerini tükürüyor, saman, toz ve tınazım ben, ama tahılı benim belirlemediğim bir fiyata almak zorundayım. Augusto Patracão, ıslık çalarak sinirini yatıştırmaya çalışıyor, ama o da bir insan olduğundan midesi kasılıyor, bir kahraman değil o, bir kahramanın nasıl olması gerektiğini de bilmiyor; José Palminha'ya gelince, katırları sürmekle uğraştığı için şanslı, saygın bir iş bu, sanki katırlar soylu koşu atları. Gelelim Felisberto Lampas'a, adının Felisberto olması rastlantı, içine dönük, bacaklarını arabadan aşağı sarkıtmış ve hedefine sırtını dönmüş, bütün yaşamı boyunca böyle olacak. Montemor'a geldiler bile.

Arabayı bir çınarın altına çekip katırların önüne yem çuvallarını bağladıktan sonra, dört genç kraliyet taburunun karakoluna gittiler, oradaki asık suratlı karakol müdürü, saat birde belediyede hazır bulunmaları gerektiğini bildirdi. Dört genci bir korku sardı, henüz Montemor'da öğlen olmamıştı, isteseler bile meyhanenin serinliğinden yararlanamazlardı, bunun için çok gençtiler, bir sorgulamadan önceki saatleri tanımlamak olanaksızdır, insan pek çok şeyi düşünür ve pek çok şeyden korkar, bunları kafasında pek çok kez evirip çevirir; dört genç de bir şey belli etmemeye ve heyecanını bastırmaya çalışıyor, boğazdaki düğüm ise ne şarapla ne suyla geçecek gibi değil. Benim yüzümden başınız belada, diyor Manuel Espada, ama ötekiler omuz silkiyorlar, ne yapalım, kendimizi toplamalıyız, diye yanıt veriyor Felisberto Lampas, zayıflık göstermemeliyiz.

Bu yaştaki delikanlılar için bu durum kasıtlıydı. Saat tam birde belediye binasının holüne girdiler ve Eyalet Valisi Goncelho'nun duvarları titretecek kadar gürlediğini duydu- lar, Monte Lavre'li gençler burada mı? isyanın lideri durumundaki Manuel Espada, buradayız sinyor, diye yanıt verdi; dört genç, olacakları beklerken bir sıra halinde durdular. Eyalet valisi, Teğmen Contente'nin önünde sivil yönetim rolünü en iyi biçimde oynadı, evet düzenbazlar, sizde hiç utanma yok mu, sizi denizaşırı bir yere göndereceğiz, Afrika'ya,

böylece yetkililere saygı göstermeyi öğreneceksiniz, içeri gel Manuel Espada; sorgulama başladı; sizi buna kim yönlendiriyor, böyle bir şeyi size kim öğretti, iyi ustalarımız var, canınız çalışmak istemiyor; Manuel Espada, suçsuzluğundan aldığı güçle yanıt verdi, kimse bizi kışkırtmadı, biz grevden falan anlamayız, suçlu olan makine, çok fazla yuttu ve demetler de çok büyüktü. Sizi çok iyi tanıyorum, bu sözleri birisi soktu kafanıza, size arka çıkanlar var, zemin hazırlamak için böyle konuştu Vali Goncelho, çünkü Monte Lavre'li birkaç gencin işi bırakmakla suçlandığı Montemor'da duyulunca, üç-dört kişi kendiliklerinden teğmene başvurup bunları ciddiye almaya değmeyeceğini, bunların gençlik hataları olduğunu söylemişlerdi, grevin ne olduğunu nereden bileceklerdi ki. Buna karşın dört genç sorgulandı ve hepsinin sorgusu bittikten sonra, vali her zaman söylediklerini söylemek için bir konuşma yaptı, aklınızı başınıza toplayın, size iş verenlere saygı duymayı öğrenin, bu seferlik serbestsiniz, ama buraya bir kez daha gelmeniz gerekmesin, o zaman kemikleriniz zindanda çürür, bir takım kâğıtlarla ya da yönetime karşı konuşmalarla aklınızı çelmelerine izin vermeyin, bunları kralliyet taburuna bildirin, o gerekeni yapacaktır, bağışlanmanızı isteyenlere teşekkür edin, şimdi gidin buradan, Teğmen Contente'ye iyi günler dileyin, çünkü o sizin dostunuz, tıpkı benim gibi o da sizin iyiliğinizi istiyor, bunu aklınızdan çıkarmayın.

Bu ülke böyledir. Kral, Lamberto Horques'e, ona iyi bak ve nüfusunu çoğalt, dedi, benim çıkarlarım için durmaksızın çalış, kendininkileri de unutma, öğüdümü her zaman tutarsan, barış içinde yaşayıp gideriz. Rahip Agamedes de korunması gereken koyunlarına şöyle dedi, bu dünya kimseye kalmaz, cenneti kazanmak için boyun eğin, bu acılı dünyada ne kadar çok gözyaşı dökerseniz, lanetler ve günahlarla bu dünyayı terk ederken efendimize o kadar yakın olursunuz, gözüm hep üzerinizde olacak, çünkü Tanrı'nın, efendimizin, iyiliklerinizi olduğu kadar kötülüklerinizi de hoş göreceğini sanıyorsanız yanılıyorsunuz, hayır, her şey hesap

gününde teraziye konacak, bu dünyada hesabını bilmek, ötekinde borçlu olmaktan daha iyidir. Bence bunlar güzel dersler, belki de bu yüzden Monte Lavre'li dört genç, kazandıkları ama ödenmeyen yevmiyelerini –gün başına dokuz Escudo, toplam üç çeyrek işgünü– huzurevine bırakmayı kabul ettiler; gerçi Felisberto dönüş yolunda biraz homurdandı, belki de paramızı biraya yatırırılar. Daha deneyimli olanlarla ilgili ileri geri konuşan gençler, kolay kolay bağışlanmaz. Eyalet valisinin eline geçen yüz on yedi Escudo sayesinde, huzurevindeki yaşlılar topluca güzel bir yemek yediler, tam bir şölendi bu; bugün bile, üzerinden o kadar yıl geçtikten sonra, o büyük ziyafet hâlâ anlatılır ve huzurevinin çok yaşlı sakinlerinden birinin şöyle dediği söylenir, artık ölebilirim.

İnsanlar garip yaratıklardır, delikanlılar belki daha da garip, başka bir açıdan. Felisberto Lampas'tan yeteri kadar söz ettik, yüzü hep asıktır, ödenmeyen ücret yalnızca bahane. Ama Monte Lavre'ye hepsi üzgün döndü, sanki onları yevmiyeden daha değerli bir şeyden yoksun bırakmışlardı, belki de onurdan, gerçi onurlarını yitirdikleri söylenemezdi, ama kuşkusuz incinmişlerdi, aşağılanmışlardı, sıraya dizilip valinin söylevini dinlemek zorunda kalmışlardı, bu sırada teğmen yan taraftan onları izlemişti, yüzlerini ve davranışlarını süzerek. Onlara arka çıkanlara bile öfke duyuyorlardı. Bu olay Salazar'a yapılan başarısız bombalı saldırıdan iki gün önce olmasaydı, büyük olasılıkla bu desteğin onlara bir yararı dokunmazdı.

Pazar günü dört genç pazar yerine gittiler, ama hiçbir patron onları istemedi. Ertesi pazar ve daha sonraki pazar da aynı şey oldu. Arazide iyi bir bellek ve etkin bir iletişim vardır, söylenen sözlerin hiçbirini kaçırmaz ve işine gelirse olan biteni bağışlar, ama asla unutmaz. En sonunda iş aldıklarında, gençlerin hepsi bir yana dağıldı. Manuel Espada domuzları güdüyordu, bu çobanlık işi sırasında António MauTempo'yla tanıştı, zamanı gelince onun kayınbiraderi olacaktı.

Sara da Conceição sararıp soluyor. Kocası düşlerine giriyor, onu zeytin ağacında asılı görmediği tek bir gece geçmiyor neredeyse, boynunda ipin mosmor izi, böyle gömülemez, bu yüzden Sara onu şarapla yıkıyor, çünkü morluğu yok etmeyi başarır, kocası yeniden yaşama dönecek, gündüz bu dileği asla gerçekleşmez, ama düşte oluyor işte, kim açıklayabilirdi bunu. Gençliğinde oradan oraya taşınıp duran bu kadın, şimdi sakin ve suskun yaşıyor, ama aslında hep öyleydi, oğlu João Mau-Tempo ve gelini Faustina'nın yanında ev işlerine yardım ediyor, kız torunları Gracinda ve Amélia'yla ilgileniyor, tavuklara bakıyor, çamaşırları tekrar tekrar yamıyor, kunduraların kenarına dikiş attığı günlerden kalma bir beceriyle pantolonların ağını dikiyor, bir de kimsenin anlamadığı bir alışkanlığı var: Geceleyin evdekiler uykuya yatınca, dışarı çıkıyor. Hiçbir zaman çok uzaklaşmıyor. Korku izin vermiyor buna, sokağın sonuna dek yürümek yeterli oluyor. Yaşlı kadın yarı deli, diyor komşular, belki de doğru, çünkü oğulları ve gelinleri ya da kızları ve damatları rahatça eğlenebilsinler diye tüm yaşlı anneler geceleyin dışarı çıkıyorlar, gölgede ya da ay ışığında dolandıkları, yerdeki alçak duvarlara ya da kilise alanındaki basamaklara oturdukları görülüyor, sessizce geçmişteki mutlulukları anıyorlar, nasıldı, nasıl değildi ve mutluluklar ne kadar sürdü, ta ki içlerinden biri, artık geri dönebiliriz, diyene dek; hepsi kalkıyorlar, yarın görüşürüz; eve gelip sürgüyü dikkatle kaldırıyorlar, evli çift uyuyordur belki, hiçbir bedensel birleşme belirtisi yok, insan her gece yapamaz bunu anne. Sara da Conceição bir kez daha avarelik etmeyi yeğledi, ancak kötü havada zor geliyor, o zaman bahçedeki çardağın altında durması gerekiyor ve Faustina ona acıyor, çünkü kadınlar kadın oldukları için çok anlayışlıdırlar, kapıdan seslenip onu içeriye çağırıyor, suçsuz bir gecenin işareti, soğuk yıldızlar kadar suçsuz, João Mau-Tempo nikâhlı karısını yorganın altında yoklamıyor.

Ama belki de Sara da Conceição'nun bu gidip gelmelerdeki tek amacı, onu bekleyen gözyaşlarından kurtulmak;

ama cesedi buldukları gün, sabahları zeytin ağacının yanına gideceği anlaşıldı, düşünde bir şişe şarap ve bir bezle oraya gidiyor ve aynı devinimleri tekrarlıyor, sildikçe siliyor ve başı bir sağa bir sola sallanıyor; buraya her gelişinde, kocasının soğuk gözleri ona dikiliyor, oraya gittiğinde ise, cesedin yüzü kayboluyor, bu daha da kötü. Soğuk terler dökerek uyanıyor Sara da Conceição, oğlunun horultusunu, erkek torununun hafif uykusunu duyuyor, kız torunlarını ve gelinini hissetmiyor, onlar kadın, bu yüzden sessizler; yakınında uyuyan kızlara bakıyor, neden bu kadar üzerlerine titrediğini kim bilir, böyle kötü düşler görmek yerine, onlar için daha iyi bir yazgı düşünse daha iyi değil mi?

Böyle sürüp gitti ve bir gece Sara da Conceição evi terk edip bir daha da geri dönmedi. Gün ısrken onu köyün dışında buldular, aklını kaçırmıştı ve sanki hâlâ yaşıyormuş gibi kocasıyla konuşuyordu. Ne acı. Lizbon'da hizmetçilik yapan kızı Maria da Conceição yardım edebilirdi; izin vermeleri için göz yaşları içinde rica etti efendisine, o da izin verdi, bir de zenginler hakkında kötü konuşurlar. Sara da Conceição, Monte Lavre'den ayrıldı ve ilk kez bir taksiye binerek güneyden güneydoğuya gitti, limandan Terreiro do Paço'ya, Rilhafoles'teki akıl hastanesine, yağı biten bir lamba gibi yaşamı sönene dek orada kaldı. Maria da Conceição arada sırada annesini ziyaret ederdi, sık değil, çünkü herkesin yaşayacak kendi yaşamı var, ikisi birbirlerine bakıp dururlardı, başka ne yapabilirlerdi ki. Birkaç yıl sonra, ilerde öğreneceğimiz nedenler yüzünden João Mau-Tempo'yu Lizbon'a getirdiklerinde, Sara da Conceição ölüm döşegindeydi, hemşirelerin gülümsemeleriyle çevrili, zavallı şanssız kadın bir şişe şarap rica etmişti onlardan, herhalde çok geç olmadan bir işi tamamlamak istiyordu. Çok acı bir şey bu, efendim.

Savaş kayıtları arasında küçük de olsa arazinin de yeri vardır. Şimdi yeni bir savaşın başladığı Avrupa'da çok daha büyük bu; bilindiği gibi, İspanya yerle bir olursa, dünyadan

kopuk olan bu topraklarda insanın ruhuna dokunacak fazla bir şey yok. Ama ölüleri düşünecek olursak, tüm savaşlar fazla büyüktür, çünkü kimse ölmek istemez.

Lamberto Horques, Monte Lavre'nin tarlalarını ve köylerini sahiplendiğinde, toprak taze Kastilya kanıyla sulanmıştı, taze sözcüğü gözünüzün önüne bir kasap tezgâhını getirsin, çünkü daha önce akıtılan kanları sayarsak, bu benzetme çok yerinde, Lüsitanyalılar ve Romalılar'ın, Alanlar, Vandal-lar ve Suebler'in kanları, Vizigotlar gibi buraya gelselerdi eğer, daha sonra da Araplar, bu lanet olasıca, kara suratlı haydutlar, Burgundiyalılar da kendilerinin ve başkalarının kanlarını döktüler, kimi Haçlılar ve sonra yine Berberiler, Aziz Meryem, bu ülke o kadar çok kan gördü ki, Portekiz kanından henüz söz edilmedi, çünkü kaynak orası ya da uyum için gerekli zamanın geçmesinden sonra orası olacak, gerçek yabancıların, Fransızlar ve İngilizler'in adı bu yüzden anılmıyor.

Lamberto Horques'ten bu yana hiçbir şey değişmedi. Sınır açık bir kapı, büyük bir adım atınca Caia'ya geçiliyor, savaş melekleri ovayı sevgiyle ve özenle cilalamış gibi, savaşçı-lar karşılıklı iyi durabilsinler ve oklar, daha sonra da her tür kurşun, hedefini şaşırmazın diye. Silah deposundan bir sürü ad sayılıyor, demir miğferden eğri kılıca, baltalı mızraktan yivli tüfeğe, ondan da çakmaklı tüfeğe ve obüs topuna; bu kadar çok silahın işe karıştığını, ezdiğini, parçaladığını ve ufaladığını bilmek bile bir Hristiyan'ın korkudan kanım dondurmaya yeter, böyle buluşların kimilerine sağladığı kârı düşününce, bir korkuya daha kapılır. Sonuçta akacak kan damarda durmaz, boyundaki yaradan ya da güneşin altındaki yarılmış gövdeden akar, bu insanlar neden öldüklerini biliyorlar mı ya da ölümü kabulleniyorlar mı gibi bilmeceleri çözmek için iyi bir mürekkeptir kan. Ölümler buradan götürülür ya da öldükleri yerde gömülürler, arazi temizlenir, toprak yeni bir çarpışmaya hazırdır bile. Bu yüzden bu işlerden anlamak ve sonuçlarını düşünmeden pratik davranmak gerekir, Vimioso Kontu olayında olduğu gibi, Majesteleri'ne ay-

rıntılı bir mektup yazdı kont: Sinyor, süvarinin silahlandırılmasında her askere bir yivli tüfek ve iki tabanca düşüyor, yivli tüfeklerle fitilli tüfek mermisi ya da daha küçüklerini atıyoruz, bu tüfeklerin namluları üç karıştan uzun olmamalı, bu kadarı yeterli, çünkü kurşunlar yüzünden namluyu güçlendirmek gerek, daha uzun bir namlu kullanışsız olur, normal barutluklar için dürtme silahları olmalı, tabancalar kesin vuruş içindir, namluları iki karış olmalı, kılıfları eğere takılabilir, birkaç yedek tabanca ve yivli tüfek alabilirsem ve belirli bir sayıda silah Vila Viçosa'daki silah atölyelerine gönderilirse çok iyi olur, bu silahların bir bölümü Montemor ve Évora'da kalabilir, süvariyle ilgili düşüncelerim bunlar, ama Majesteleri'nin istekleri bizim için emirdir.

Ancak Majesteleri, devlet kasasındaki sıkıntılar yüzünden zamanında ve yeterince karşılık veremiyordu. Montemor'u güçlendirmek için şimdiye dek iki bin Cruzado harcadık, Majesteleri seve seve verdi bu parayı, halk da iki bin verdi, anlaşmaya göre Majesteleri'nin de halkın da altı bin vermeleri gerektiğinden, kurulun bana yazdığına göre, halkın kendi payını vermesi için Majesteleri'nin öteki iki bini vermesi gerekiymiş, verdiğim yanıtta, onların payına düşen iki bin için uğraşmalarını söyledim, iki binin gönderilmesine izin vermesini Majesteleri'nden rica edeceğim. Büyük bir güvensizliği açığa vuran bürokratik yazışmalar bunlar, ama bu oyunda kan için pazarlık edilmiyor, kanınızdan bir litre verir misiniz Majesteleri, denmiyor, kırmızı ya da mavi olması fark etmez, çünkü toprağa sızmasının üzerinden yarım saat geçmeden, onun rengini ahyor. Halk bu kadarını istemeye çekinmiyor, çünkü tüm kraliyet ailesinin kanı bir araya gelse, prensler ve prenseslerle birlikte kral ve kraliçenin piçlerinin kanları, savaşın yarattığı gereksinimi karşılamaya yetmez. Halk, kan ve Cruzado veriyor, Majesteleri ise, daha önce halkın vergilerle kendisine ödemek zorunda kaldığı Cruzadolar'ı veriyor.

Mutsuzluk hiç eksik olmaz. Süvari, Cruzadolar, kenti güçlendirmek ve her şeye yapışan kan, bunlar on yedinci

yüzyılın mutsuzluğu, üzerinden yıllar geçti, uzun bir süre, ama bunlar hiç düzelmiyor, portakal savaşında Olivença'yı yitirdik, bir daha da alamadık, Manuel Godoy tek kurşun atmadan ele geçirdi orayı, ne ayıp, en ufak bir direnme yok, bizimle alay etmek ve hava atmak için sevgilisine, Kraliçe María Luisa'ya portakal ağacının bir dalını gönderdi, oysa bu ikisi için altımızdaki döşegi bile vermiştik. Mutsuzluğun sonu yok, acının avuntusu yok, ta on dokuzuncu yüzyıldan bize kaldı bunlar, portakalların bireysel ve toplumsal yazgılara kötü etkisi var, öyle olmasaydı, Alberto soğukta yere düşenlerin gömülmesini buyurmaz ve kâhyaya şöyle demezdi: Portakalları gömün, biri onları yerken yakalanacak olursa, gün batımında asılacaktır. Olgun portakalları toprakta çürümeye bırakmak yerine, yasak meyveden gizlice yedikleri için gerçekten de birkaçı asıldı, zavallılıklar, canlı canlı toprağa gömüldüler, suçumuz ne, bizim ve onların? Ama her şeyin bir nedeni vardır, olayları daha dikkatli gözden geçirelim, şimdi Avrupa'da başlayan savaşın sonlarına doğru, Hitler adında biri Horques Alemão adında birine, on iki-on üç yaşlarındaki çocukların biraraya toplanmasını buyuracak, son imha taburunu oluşturacak onlar, kendilerine büyük gelen ve bacaklarına dolananan üniformaları içinde, geri tepmeli silahları ve ona karşı koyamayacak omuzlarıyla; domuzlara ya da hindilere bakacak altı-yedi yaşlarında çocuklar bulunmuyor diye sızlanan arazi beyleri de cabası, oğlanlar ekmek paralarını kazanmazlarsa bunun sonu nereye varır, diyorlar bilgisiz anne-babalara, kan ve Cruzado vermiş bu anne-babalar, ama hâlâ hiçbir şeyin farkında değiller ya da yavaş yavaş kuşkulanmaya başlıyorlar, tıpkı başka bir yüzyılda Majesteleri'nin çekinmesinden kuşkulanmaları gibi.

Keşke sorun yalnızca savaşlar olsaydı. İnsan her şeye alışır, biriyle ötekinin arasında birkaç çocuk yapabilir ve bir mızrak darbesi ya da bir kurşun yaşam ipliğini koparmadan bu çocukları araziye sunabilir, belki de oğlan şanslıdır ve ustabaşılığa ya da kâhyalığa ya da uşaklığa kadar yükselir ya da insanın daha yavaş öldüğü kentte yaşamayı yeğler. En kötü-

sü veba ve açlıktır, bir yıl daha çok, öteki yıl daha az kırar halkı, tarlalar boş kalır, köyler ıssızlaşır, miller boyunca insan izine rastlanmaz, yalnızca orada burada yollara düşmüş serseriler, şeytana külahını ters giydirir onlar. Çıkmaz yolda yürüyorlar, kadavralar sürüsü, veba ve açlıktan hayatta kalanlar sayılabildiği kadar sayılıyor, ama pek de fazla oldukları söylenemez.

Bunların hepsi kötülük, büyük kötülükler. Rahip Agamedes'in dilinden konuşursak, kıyametin üç şövalyesinden kaynaklanıyor bu kötülükler, bir zamanlar dört taneydiler, saymaya kalkarsak, ilk şövalye savaş, ikincisi veba, üçüncüsü açlık, dördüncüyü de ekleyelim, yeryüzündeki vahşi hayvanlar. Bu sonuncusu en sık görülendir ve üç tane yüzü vardır, birincisi arazinin yüzü, sonra tüm mal varlığını, özellikle araziyi koruyan kraliyet taburunun yüzü ve üçüncüsü. Üç başı, ama tek hedefi olan bir yılan. En kararlı olan, bir şeyi en iyi yapabilen değildir, bir şeyi en iyi yapabilen, onu en çok isteyen değildir. İyisi mi daha açık konuşalım. Tüm büyük ve küçük kentlerde, tüm kasaba ve köylerde yaşar bu at, kurşuni gözleri çevreyi tarar, ayakları insan eli ve ayağının aynısıdır, ama insan değildir. Haberi zamanından önce vermenin zararı yok, yıllar sonra Manuel Espada'ya Azor Adaları'ndaki askerliği sırasında şöyle söyleyen insan değildir: Burada işim bittiğinde, güvenlik ve devlet polisine gideceğim; nedir o, diye soruyor Manuel Espada; politik polis, diye yanıtlıyor öteki, inanmayacaksın, ama katlanamadığın herhangi biri varsa, onu tutuklayıp sivil makamlara teslim edebilirsin, eğer istersen, kafasına bir kurşun sıkarsın ve karşı koymaya çalıştığını söylersen, olur biter. Evlerin kapılarından giren bir at bu, Bom-Tempo adlı tay bir tutuklunun kafasını ezerken, arazideki sofrada Rahip Agamedes'le birlikte yemek yiyen ve nöbetçilerle kâğıt oynayan bir at. Büyük ve küçük kentlerde, köylerde ve başka yerlerde atlar buluşur, kişnerler, ağızlarını birbirine sürterler, gizleri ve işaretleri paylaşırlar, zorla inandırır ve inandırıcı zorlamalar yaparlar, işte bu yüzden at ırkından olamazlar, hepimizin fark ettiği

gibi, İncil'de yer aldıkları için onları gerçekten at sanan Rahip Agamedes budalanın tekidir ve Manuel Espada'nın Azorlar'da pek çok söz veren tabur arkadaşı tarafından yarı yolda bırakıldığını düşünmek de budalalıktır. Bilgi ağacının kökleri fışkıracağı toprağı seçmiyor, uzaklıklardan da ürkmüyor.

Rahip Agamedes de yakınıyor, çevrede kafanızı karıştırmak isteyen kimi adamlar dolaşıyor, Efendimiz'e ve Bakire Meryem'e şükür, İspanya'da yok edildiler, geri çekil şeytan, Tanrı bizi onlardan korusun, size söylüyorum, açlık ve savaş gibi kaçının onlardan, vebadan kaçın, kutsal topraklarımıza gelebilecek en kötü mutsuzluktur onlar, nasıl diyeyim, Mısır'daki çekirgeler gibi, işte bu nedenle size şunu söylemekten hiç bıkmayacağım: Dikkatli olmalısınız, yaşamdan daha çok anlayanları ve dünyayı daha iyi bilenleri dinlemelisiniz, kraliyet taburunu koruyucu meleğiniz olarak görün ve ona karşı kin beslemeyin, çünkü baba bile oğlunu sevmesine ve ona değer vermesine karşın, bazen onu dövmek zorunda kalır, hepimiz biliyoruz ki, daha sonra oğlan, ben bunu hak etmiştim, der, bu arada defalarca çekilen kulağa yazık; işte çocuklarım, kraliyet taburu böyledir, öteki sivil ve askeri makamlar bir yana, Sinyor Belediye Başkanı, Sinyor Eyalet Valisi, Sinyor Alay Komutanı, Sinyor Kıta Komutanı ve emir yetkisine sahip öteki sinyorlar, en başta size iş verenler, tabii ya, size iş veren kimse olmasaydı haliniz ne olurdu, ailelerinize nasıl bakardınız, söyleyin bana, yanıt verin, size soruyorum, biliyorum, ayin sırasında konuşulmaz, ama ruhunuzla yanıt verin, size yalvarıyorum, burada dolaşıp duran ve kötülüğümüzü isteyen bu kızıl şeytanlara uymayın, çünkü Tanrı dünyayı bunun için yaratmadı, herkesin sevgilisi Bakire Meryem'in kucağından ayrılmasın diye yarattı, birinin sizi tatlı sözlerle yoldan çıkarmak istediğini düşünürseniz, kraliyet taburunun kışlasına gidin, Tanrı'nın buyruklarına uymuş olursunuz, ama öç alınmasından korktuğunuz için buna cesaret edemiyorsanız, günah çıkarma köşesinde sizi dinlemeye hazırım, ruhumu ve aklımı bu işle ilgilenmeye veririm, şimdi hep birlikte yurdumuzun kurtuluşu için bir

Pater Noster duası okuyalım, Rusya'nın yola gelmesi için bir Pater Noster ve bizim iyiliğimiz için kendini feda eden yönetimimiz için de bir tane, gökyüzündeki Babamız, adın kutsansın.

Rahip Agamedes çok haklı. Arazide adamlar dolaşıyor, üçü-dördü gizli gizli buluşuyor, ıssız bir yerde, kimi zaman terk edilmiş evlerde, kimi zaman korunaklı bir vadide, ikisi buradan, ikisi oradan, uzun uzun konuşuyorlar. Hep biri konuşuyor ve ötekiler dinliyor, biri onları uzaktan görse, serseri bunlar, der, çingeneler, dinsizler; işleri bitince arazide yok oluyorlar, olabildiğince sapa yolları kullanıyorlar, yanlarında kâğıtlar ve belgeler taşıyorlar. Bunların hepsine organizasyon diyorlar, Rahip Agamedes öfkeden kıpkırmızı kesiliyor, kutsal öfke bu, lanet olsun onlara, ruhları cehennemin dibinde yansın, yalnızca yaşamınızı kötüleştirecek tehlikeli bir hastalık bu. Daha dün bir konuşma sırasında Sinyor Belediye Başkanı bana dedi ki, dikkat edin, ölümcül hastalık küçük kentimize bulaştı, inancımızın ve uygarlığımızın düşmanlarının ailelerimizin önünde yaptığı zararlı konuşmalara karşı bir şeyler yapılmalı. Nankörler, öteki ulusların ülkemizi, bu barışı ve düzeni kiskandıklarını bilmiyor musunuz, şimdi bana gelip de bunların hepsini yitirmek istediğinizi söylemeyin, o zaman aklınızı kaçırmışsınız demektir, işte o kadar.

João Mau-Tempo hiçbir zaman ayinlere meraklı bir adam olmamıştı, ama Monte Lavre'ye taşındığından beri arada sırada kiliseye gidiyor, karısının hatırına ve mecburen. Rahip Agamedes'in ateşli konuşmalarını dinliyor, gizlice eline tutuşturulan kâğıtlardan anladıklarıyla karşılaştırıyor bunları, sıradan adamın yapacağı hesabı yaparak kâğıtlarda yazanların birkaçına inanıyorsa, rahibin sözlerinin birine bile inanmıyor. Rahip Agamedes'in kendi bile bunlara inanmakta güçlük çekiyor gibi, bağırp çağırırken ağzından köpükler saçıyor, bunun Efendimiz'in bir elçisine pek de yakıştığı söylenemez. Ayin sona erdiğinde, João Mau-Tempo cemaatle birlikte kilise alanına çıkıyor, kadınların arasındaki

Faustina'yla buluşuyor, onunla birlikte caddenin yarısına kadar iniyor, sonra da iki tek atmak için arkadaşlarına katılıyor, ama evdeki hesap çarşıya uymuyor, her zamankinden çok alay ediyorlar onunla, hey MauTempo, çocuk gibi içiyorsun! Yalnızca gülümsüyor João, o kadar çok şey söylüyor ki bu gülümseme, ötekiler susuyorlar, sanki meyhanenin tavan kirişlerinin birinden ansızın kesik bir kafa sallanmış gibi. Ve arkadaşlarından biri, eee, Rahip Agamedes güzel konuştu mu, diye soruyor. Yanıtsız kalan bir soru, çünkü soruyu soran, Monte Lavre'de asla ayine gitmeyen iki-üç kişiden biri, tek istediği alay etmek. João MauTempo yeniden gülümsüyor, vaaz her zaman aynı, daha fazla konuşmuyor, kırkına merdiven dayadı ve asla dili çözülecek kadar çok içmez. Ama soruyu soran adamın elinden almıştı kâğıtları, birbirlerine bakıyorlar, adı Sigismundo olan adam göz kırparak şarap bardağını kaldırıyor, sağlığına.

António Mau-Tempo daha domuzları güderken, günün birinde Manuel Espada çıkageldi, böyle aşağılık işler yapmaktan başka çaresi yoktu, çünkü o ve arkadaşları iki millik bir çevrede grevci olarak ilan edildiklerinden beri başka iş bulamıyordu. Monte Lavre'deki herkes gibi António Mau-Tempo'nun da bu olaydan haberi vardı ve çocukça düşüncelerle bu olayı, kendisinin çamfıstığı kızartan ve değnek sallayan başçobana başkaldırışına benzetiyordu, ama bundan söz etmeye cesaret edemiyordu, haklıydı da, çünkü onunla Manuel Espada arasında altı yaş vardı, haylaz bir çocuğu bir delikanlıdan, bir delikanlıyı da bir erkekten ayırmak için yeterli bir süre. Bu sürünün başçobanı ötekilerden daha az hareket ediyordu, ama yaşlı olmak gibi iyi bir özürü vardı, gençler de onun buyruklarını göz ardı etmiyorlardı, birinin yönetmesi gerekliydi, o bizi, biz de domuzları. Hayvanları güderek geçen günler uzun olur, kışın bile, saatler yavaş geçer, acele etmez, bir gölgenin buradan oraya gitmesi zaman alır, hele bir domuz sürüsüyse bu, domuzun düş gücü zayıf-

tır, hortum gibi burnunu hep öne uzatır, biraz uzaklaşırsa kötülük olsun diye yapmaz bunu, iyi nişanlanmış taş atışları ya da böğrüne indirilen birkaç uygun darbe çok geçmeden kulaklarını sallayarak sürüye katılmasını sağlar. Kısa sürede sakinleşir, kin tutmayışı ve belleğinin zayıf oluşu övgüye değerdir.

Başçoban, bodur bir meşe ağacının altında uyurken ya da öteki tarafta hayvanlara göz kulak olurken, biraz laflayacak zaman kalıyordu. Manuel Espada grev serüvenini anlattı, abartmadan, çünkü bu onun tarzı değildi, geceleyin harman yerinde gruptaki kadınlarla neler yaşanabildiğine ilişkin birkaç aydınlatıcı açıklamada bulundu, hele kadınlar kuzeyden-se ve kocaları olmadan gelmişlerse. İki genç arkadaş oldular, Ant3nio Mau-Tempo yaşça daha büyük olan ötekinin durgunluğuna şaşırdı, kendisi öyle değildi, çok yakında göreceğimiz gibi, onun içinden yaşadığı yeri değiştirmek geliyordu hep. Yersiz yurtsuz dolaşıp durmak büyükbabası Domingos Mau-Tempo'dan miras kalmıştı ona, sevindirici bir farkla, Ant3nio neşeliydi, ama herkese ve her şeye de gülmezdi. Şimdilik yaşına uygun sevinçler ve sorunlar yaşıyor, ama çocuğı delikanlıdan ayıran o görünmez çizgiye gelince, kendine özgü konuşmalar ve belirgin bir öfke ortaya çıkar, işte tam bu yüzden yerinde duramayan bir serseriye dönüşecek. Babasının gençliğinde yaptığı gibi dansa gitmekten zevk alacak, ama gönül eğlendirmekten pek hoşlanmayacak. Pek çok öykü anlatacak, gözlemlenmiş ve uydurulmuş, yaşanmış ve canlandırılmış; biriyle öteki arasındaki sınırları yıkmak gibi büyük bir sanata yeteneğı olacak. Ama doğası gereğı toprakla ilgili her alanda her zaman iyi bir işçi olacak. Bu, onun elinden okuduğumuz alın yazısı değil, bir yaşamın temel gerçekleri, başka şeyleri ve onun kuşağının önceden bilemeyeceklerini de içeren bir yaşam.

Ant3nio Mau-Tempo domuzların yanında fazla durmadı. Onları Manuel Espada'ya bıraktı ve işleri öğrenmeye verdi kendini, öteki yaşça daha büyük olduğu için bunları zaten biliyordu. Ant3nio, on üç yaşında orman yakma, çift sürme

ve su bendi yapma işlerinde yetişkinlere yardım ediyordu; su bendi yapmak, çok fazla çalışma gerektiren ve güç isteyen bir işti. Daha on beş yaşındayken mantar soymayı öğrendi, değerli bir el becerisiydi bu, eğitimi almadan el attığı her işte olduğu gibi bunda da usta oldu. Babasıyla annesinin bakışlarından kaçıp büyükbabasının izler ve kötü anılar bıraktığı yerlerde dolaşırken henüz çok gençti. Ama büyükbabasından öyle farklıydı ki, biriyle ötekinin soyadı arasında kimse bağlantı kurmuyordu. Deniz onu kendine çekti, Monte Lavre'de bulamadığı birkaç fazladan Tostõe'yi kazanmak için yürüyerek uzun yoldan giderken Sado kumsalını keşfetti. Ve günün birinde, çok sonraları, zamanı gelince, yaşamının yıllarını peşin paraya çevirmek için Fransa'ya gidecek.

Arazide kimi zaman hiçbir şey olmaz, günler birbirinin aynı geçer ya da en azından öyle görünür, hangi gün olduğunu unuttur insan. Ölümlerin ve doğumların, olayların çokça yaşandığı zamanlarda olması gibi, açlık da midenin gereksinimlerini göz önünde bulundurmaz ve ağır iş hemen hemen hiç hafiflemez. Daha büyük değişimler başka yerlerde olur, oralarda daha çok cadde ve daha çok otomobil var, daha çok radyo ve daha çok zaman, radyoyu dinlemek, anlamak başka bir beceri, daha çok bira ve daha çok limonata; oysa adam gece kendi yatağına ya da tarladaki samanların üstüne yattığında, bedenindeki acı aynı, ama işsiz değilse yine de şansı var. Kadınlardan söz etmeye değmez, değişmez yazgılarında doğurmak ve yük hayvanlığı yapmak var.

Bu arada ölü gibi görünen şu fundalığa bakalım, oysa ancak doğuştan körler ve bilgisizler, toprağın dibinden suların nasıl yüzeye çıktığını fark etmez, balçıktaki gazın açığa çıkmamış gücünün işi bu, oluşum, yokoluş ve kimyasal dönüşüm sonunda gaz özgür kalıp dışarı püskürür. Ama bunu fark etmek dikkat gerektiriyor, burada durmaya değmez, gidelim, diyerek geçip gitmemeli oradan. Bir süre uzaklaşırsak, başka toprakların ve garip olayların içine dalarsak, geri dönüşümüzde her şeyin değişmiş olduğunu fark ederiz, oysa değişmez görünürdü. Şimdi António Mau-Tempo'nun yaşa-

mini yaşamasına izin verirsek ve başladığımız öykünün iplerini yeniden tutarsak, bize de böyle gelecek, José Gato'nunki gibi öyküler anlatılsa da; öykünün yalnızca ondan ve yoldaşlarından söz etmesi José'nin zararına. António Mau-Tempo bunun iyi bir tanığı.

Brezilyalı Lampião'dan duyduğum kadarıyla sevimsiz öyküler değil bunlar, bizim çevremizde olan türden de değil, João Brandão ya da José do Telhado olayı gibi, kötü ve yoldan çıkmış adamlar bunlar, kimin aklına gelir bu. Arazide kötü yaradılışlı insanların olmadığını savunmuyorum, bir hiç uğruna yolcuları soyan ve öldüren haydutların, ama bildiğim kadarıyla José Gato ve arkadaşlarının, daha doğrusu çetesinin durumu başkaydı. Belleğim beni yanıltmıyorsa, bu çete Parrilhas, Venta Rachada, Ludgero, Castelo ve şu anda anımsayamadığım başkalarından oluşuyordu, bir insan her şeyi aklında tutamaz. Onların haydut olduklarına kesinlikle inanmıyorum. Serseri demek daha doğru olur. İşe gelince, herkes kadar iyi ve herkes kadar çok çalışırlardı, düzenbaz değillerdi, ama günün birinde canlarına tak etti, çapayı ya da kazmayı bir kenara atıp çalıştıkları günlerin yevmiyesini istemek için kâhyaya ya da sorumlu kişiye gittiler, onlara borçlu kalmaya kimse cesaret edemezdi, sonra da ortadan yok oldular. Belirli bir noktaya kadar yaşamları böyleydi, her biri yapayalnız ve suskundu, ta ki günün birinde toplanıp bir çete kurana dek. Duyduğum kadarıyla, José Gato çetenin reisiydi ve kimsenin onun yerinde gözü yoktu. Çoğunlukla domuz çalarlardı, yeryüzünde yeterince var bunlardan. Yemek ve tabii ki satmak için çalarlardı, insan yalnızca yemekle yaşamaz. O sıralarda Sado'da demirli bir tekneleri vardı, kasap tezgâhı olarak kullanıyorlardı onu. Hayvanları kesip kötü günler için tuzluyorlardı. Tuzlamak deyince, aklıma bir olay geldi, bir keresinde tuzları bitmişti, ne yapacaklarını düşündüler, yalnızca gerektiğinde konuşan José Gato, Parrilhas'a tuzladan tuz almasını söyledi. Genellikle José Gato'nun bir kere buyurması yeterdi, o ne derse o olurdu! Tanrı'nın sözleriydi bunlar, Efendimiz'in, ama bu kez Parril-

has'ın nesi vardı bilmiyorum, gitmeyeceğini söyledi. Onun için kötü oldu bu. José Gato, şapkasını çıkarıp havaya attı, şapka yere düşmeden tüfeğini kaptığı gibi iki atışta parçaladı onu, ardından son derece sakın bir sesle, tuz almaya gideceksin, dedi Parrilhas'a; ve Parrilhas eşeği eyerleyip yola koyuldu. José Gato böyleydi işte.

Yakında çalışan ve yeterince cesareti olanlar için José Gato, domuz eti kaynağıydı. Bir keresinde Venta Rachada benim çalıştığım yere geldi, et isteyen olup olmadığını öğrenmek için gizlice gelmişti. Ben ve iki arkadaş biraz et istedik, böylece Silha dos Pinheiros adlı bir yerde buluşmayı kararlaştırdık. Hepimizin elinde bez bir torba, buluşma noktasına geldik, ne olur ne olmaz diye evde biraz birikmiş para bıraktık, bıçak altına gidiyor olabilirdik. Ben elli Mil-réis aldım, ötekilerin de yanında aşağı yukarı o kadar vardı. Gece yarısıydı, buluşma noktası sevimsizdi, Venta Rachada gizlenmiş bizi bekliyordu, şaka bile yaptı, biz oradan geçerken yola fırladı ve tüfeği üzerimize doğrulttu; güldük, ama ödümüz koptu, verecek pek bir şeyimiz yok, dedim. Venta Rachada da güldü, tamam, korkmayın, diye karşılık verdi, haydi gidelim.

Bunlar olurken, José Gato'nun kasap tezgâhı Loureiro dağlarında bulunuyordu, Palma yakınlarında, adını duymuşsunuzdur. Burada kocayemiş ağaçları evden yüksekti ve kimse oraya gitmeye cesaret edemezdi. Eski, terk edilmiş bir barakadaydı kasap tezgâhı. Hep birlikte bu barakada yaşıyorlardı, ancak çevredeki insanlar ya da kraliyet taburu tarafından rahatsız edilirlerse başka yere taşınıyorlardı. Uzun uzun yürüdük, en sonunda silahlı iki gencin nöbet tuttuğu barakayı gördük. Parrilhas çarptı gözümüze, içeri girdik, José Gato ve ötekileri gördük, ağız armonikası çalıyor ve Fandango dansı yapıyorlardı, bu işlerden çok iyi anlamam, ama bence güzel dans ediyorlardı, herkesin eğlenmeye hakkı vardır. Tellerle kirişe bağlanmış büyük bir kazan ateşin üstündeydi domuzların iç organları pişiyordu. Demek alıcılar bunlar, dedi José Gato. Evet, bunlar, dedi Venta Rachada, başkası gel-

medi. Kendinizi evinizde sayın gençler, dedi José Gato, işe başlamadan önce, kazanımızdaki çorbadan için. Bunlar güzel sözlerdi, evet, çünkü kokuyu duymak bile ağzımın suyunu akıtmaya yetmişti. Şarapları vardı, her şeyleri vardı. İştahımızı açmak için biraz ekmek ve şarabı mideye indirdik, José Gato ağız armonikası çalıyor ve kazandaki çorbayı gözlüyordu, alışıldığı gibi kuzu pöstekisinden, büyük düğmeli, dizlerine kadar bir pantolon vardı üzerinde, kısa ceketle bir çiftçiye andırıyordu bu neşeli adam. Barakanın bir köşesinde birkaç çakmaklı tüfek duruyordu, onların cephanesiydi bu, hatta bir tanesi beş atışlıktı, bir zamanlar Marcelino'nundu, ona da geleceğim. Daha ön yemekteydik ki, küçük bir çingirığın çalındığını duyduk, cling, cling, titrediğimi itiraf etmeliyim, bu hiç de iyi değil, diye düşündüm. Korktuğumu sezen José Gato, sakın olun, dedi, alışverişe gelen tanıdıklar bunlar. Gelen Manuel da Revolta'ydı, Monte da Revolta'da bir dükkânı olduğu için bu adı almıştı, onunla ilgili öyle öyküler var ki, anlatmadan geçmeyeceğim. Manuel da Revolta, altı domuzu arabasına yükledi ve bildiğimiz gibi ertesi gün satmak üzere alıp götürdü, sanki kendi kestiği domuzlarmış gibi davranıyordu, kraliyet taburunun önünden geçti, evet sinyor, hatta kraliyet taburuna bile sattı, taburun kuşkulanıp kuşkulanmadığını ya da dükkâna gelip gelmediğini bugüne dek öğrenemedim. Sonra tanıdığımız bir sardalye satıcısı geldi, balık ve José Gato'ya gereken başka şeyler getirdi. Bisikletine bir domuz yükledi, hayvanın kafasını orada bıraktı, onunla ilgilenmiyordu. Onun ardından biri daha geldi, çingirak yerine birkaç kez ıslık çaldı ve nöbetçi ona karşılık verdi, güvenlik açısından böyle kararlaştırılmıştı. Katırın iki yanına birer domuz yükledi, yine kafa yok, domuzların kafası elbette, nereye bastığını görmesi için katıra kafa gerek. Böyle sürüp gitti ve en sonunda eski çuvalların üzerinde yatan iki domuz kaldı yalnızca. Kazandaki çorba kaynıyordu, zamanı gelince kızartılmış domuz eti eklendi, baharatlar, soğan ve başka şeyler de, sonra hepsi birden mideyi boyladı, çorba güzeldi, bir testiden fazla da şarap içtik. Evet, görelim bakalım,

yanında ne kadar varmış, diyor José Gato. Bana, António Mau-Tempo'ya söylenmişti bu, yanımda elli Escudo var, diye yanıt verdim, bütün param bu. Çok değil, diyor José Gato, ama buradan kızgın ayrılmamalıyım, domuzu ikiye böldü, dört buçuk-beş Arroba kadar vardı, torbanı aç, ama daha önce kâğıt parayı kesesine soktu. Ötekilerle de aynı şey oldu, hepimiz çenemizi tutmak için uyarıldık, yoksa pişman olurduk, böylece etlerimizi yüklenip oradan ayrıldık, hazırlıklı ve uyarılmış olmamız iyiydi, çünkü domuzlar bizim çalıştığımız çiftlikten çalınmıştı ve kâhya durmadan sorular soruyordu. Ama üçümüz de iyi idare ettik. Kendi etim için yerde bir çukur kazdım, içine sepet biçiminde bir arı kovani koydum, altına mantar ve desteklemek için bez, eti küçük parçalara ayırdım ve tuzladım. Hiç fena değildi, düşünsenize, uzun bir süre yetecek kadar etim vardı.

Bu bir rastlantıydı. João Brandão oralarda olsaydı, belki de oralardaydı, yine de José Gato'yu yeğlerdim, ötekiyle ilgili ne düşünmem gerektiğini bilmiyordum. Daha sonra çete Vale de Reis bölgesine gitti, kentliler oradaki vahşi doğayı gözlerinde canlandıramazlar. Issız bir yerde birkaç mağara vardı, içeriye dalmaya kim cesaret edebilirdi ki, kraliyet askerleri bile kendilerinde o gücü bulamıyordu. Çete orada barınıyordu, kraliyet taburu yakınlardaysa, Monte da Revolta'dan işaret veriliyordu çeteye, Manuel da Revolta'nın annesi ucuna bez sarılı bir sopayı her zaman ocağın içinde tutuyordu, onu ocaktan çıkarırsa, ötekiler durumu anlıyordu. Çeteden birisi sürekli ocağı gözlüyordu, sopanın ucundaki paçavrayı görürse ötekilere haber veriyordu, bunun üzerine gizleniyorlar ve iz bırakmadan ortadan yok oluyorlardı. Kraliyet taburu birini bile yakalamayı başaramadı. Bizim de bu sığınaktan haberimiz vardı, çahşırken uzaktan işareti görürsek, kraliyet taburu yine boşuna arıyor, derdik.

Tamam, şimdi gelelim Marcelino'ya olanlara. Marcelino, Vale de Reis'in kâhyasıydı ve göz kamaştırıcı bir tüfeği vardı, José Gato'nun çetesinden birini soygunculuk yaparken yakalarsa ensesine bir kurşun sıksın diye patron almıştı

bu tüfeği ona. Ama bu öyküye gelmeden önce başka bir tanesini anlatmak istiyorum, o da bir tüfekte ilgili: Bir keresinde Marcelino kısırağına binmiş çevrede dolaşırken, José Gato yoluna çıkıp silahını ona doğrulttu ve her zamanki alaycı haliyle, kollarını kaldırman yeterli, diye seslendi, ben silahını alırım. Marcelino'nun başka çaresi kalmadı, ağırına gitti bu. José Gato ufak tefekti, ama büyük bir şakacının yüreğine sahipti. Sonra şu beş atışlık silah olayı var, insan bir şeyi anlatmaya başlıyor, ama başka öyküler araya giriyor. Marcelino yayladan iniyordu, her yer çalılık kaplıydı, kimse çevreyi umursamazdı, mantarı ayıklar ve birkaç köşede toprağı işlerlerdi, böylece çalılık saygınlığını korurdu. Kendini beğenmiş Marcelino beş atışlık tüfeğiyle oraya geldi, içinde beş fişek, sıkıysa gelsinler bakalım, diye düşündü. Tam o sırada José Gato, cılız, genç bir meşeye yaslanmış duruyor ve ona bakıyordu, ver bakalım, tam da böyle bir tüfeğe ihtiyacım var. Böylece o tüfek de gitti. Daha sonra patron, Marcelino'ya, silahsız kalmayasın diye sana yivli tüfek alacağım, dedi, Marcelino da sıkıntıyla karşılık verdi, istemiyorum patron, yivli tüfek falan istemiyorum, bundan sonra kısırağın üstünde yalnızca sopamla nöbet tutacağım, en iyi böyle nöbet tutarım.

Marcelino'nun gerçekten de tüfeklerden yana şansı yoktu, belliydi bu. Evde sakladığı, patrondan almadığı kendi tüfeğinden bile oldu. Günün birinde domuz çobanının köpekleri havlamaya başladılar, bir şeyin kokusunu almışlardı, domuz çobanı Marcelino'nun yanına gelip, köpekler havlıyor, dedi, birileri domuz çalmak istiyor herhalde. Bunu duyan Marcelino, tüfeğini ve fişek torbasını kapıp domuzları korumaya gitti. Arada sırada çevreye kurşun sıkıyordu, José Gato'nun yoldaşları gizlendikleri yerden bu kurşunların kendilerini hedef aldığını hemen anladılar, fazla cephane harcamadan onlar da karşılık verdiler. Peki José Gato neredeydi, çatının üzerindeydi, fark ettirmeden çıkmıştı oraya, bütün gece orada kaldı, yakalanmasın diye bir kertenkele gibi sinmişti, korkusuz bir herifti. Tan ağarırken ya da hava aydınlandıktan biraz sonra, öteki taraftan gelen silah sesleri çoktan sus-

tuğunda, gittiklerine eminim, dedi Marcelino, ama bir kahve içip hemen döneceğim. Bu konuşmadan iştahı kabaran domuz çobanı, ben de bir şeyler yemeye gideceğim, diye düşündü, başkalarının yaptığıı ben haydi haydi yaparım. Ortalık düşmandan temizlenmişti, José Gato çatıdan atlar, Marcelino'nun tüfeğini ahırda bıraktığını söylemeyi unuttum, José Gato çatıdan atlar, tüfeği ve domuz çobanının yeni çizmelerini kapar, bir de örtü alır, herhalde örtü sıkıntısı çekiyordu, o bunlarla uğraşırken, öteki beşi, o zamanlar beş taneydiler, domuzların üzerine atlarlar, onları ağılın dışındaki bir köşeye sürerler, yüz-yüz elli metre uzağa. Domuzların da bizim gibi ses telleri vardır, onu kesince, hayvanlar susar, biri sürekli nöbet tutarken ötekiler bunu yaptı. Domuzların yokluğu fark edildi ve ta uzakta, yolun aşağısında aramaya başladılar onları, kimse onların yakınlarda bir yerde olduklarını tahmin etmiyordu. Geceleyin José Gato onları almaya gitti. Ve böylece bir tüfek daha yok oldu.

Başka, daha güzel bir öyküde, Marcelino nöbete tüfeksiz gitti, elinde tüfek kalmamıştı, bunun üzerine José Gato, onun harmanlanmayı bekleyen baklalarına kancayı taktı. Her şey çetenin sığınağının yakınlarında oluyordu, kimsenin haberi yoktu bu sığınaktan, ancak o çevredeki ağaçlar kesilince dikkatimiz çekti, ama o sırada çete çoktan dağları aşmıştı. İnanılmaz derecede derin bir çukurun içindeki iyi döşenmiş birkaç mağarada bulduk yataklarını. Hepsi çimenle kaph birkaç büyükçe tepeye bir geçit oymuşlardı, tıpkı köstebekler gibi, duvarlara saz ve yapraktan yataklar için delikler kazılmıştı, konfor yerindeydi. Ve José Gato baklaların arasına daldı, Marcelino orayı alt üst edilmiş buldu, harman da dövülmüş baklalar ve bakla sapları çevreye yayılmıştı. Orospu çocukları, dedi Marcelino, baklalarım kancayı taktılar. Ne yapmalıydı. Oradaki çukurluk yere gideyim. Kısrağı bağladı, bir çuval aldı, yazın örtü yerine çuval kullanılırdı, sopasını aldı ve pusuya yattı. Az sonra biri geldi, bir çıtırtı duyuldu, gelen José Gato'ydu, üç-dört demet baklayı bir bezin üzerine attı, ayaklarıyla çiğnedi, baklalar sıcaktan kupku-

ru kesilmişti, havada salladı onları, kararlaştırılan saatte baklaları taşımaya yardım etmek için bir arkadaşı geldi, bu yolla birkaç yüz litre baklayı alıp götürmüşlerdi daha önce. Belki de onları Manuel da Revolta'ya götürmek istiyorlardı, ekmek ya da başka önemli şeyler karşılığında takas etmek için, bilmiyorum. José Gato baklalarla uğraşırken, Marcelino usulca yanına sokuldu, çıplak ayakla; anlatan o olsaydı, şöyle derdi, çıplak ayakla yürüdüm, adım adım ilerledim ve gerçekten de çok yaklaştım ona, herifin yalnızca altı-yedi metre uzağındaydım, üç-dört metre daha yaklaştırmama izin verse, sopayı kafasına indireceğim, ama geldiğimi sezdi, nasıl da duyarlı, üzerine atladım, sopayla yere yığdım onu, ama hayır, ortadan yok olmuştu bile, Gato* değil, bir tavşandı bu, olay buydu, seni yakalarsam, elimdesin demektir, ama tavşan gibi kaçıyor, ben de pek yavaş koşuyor sayılmam, ama yine tavşan gibi kaçıyor ve birden elinde tüfekle karşıma dikiliyor. Marcelino'nun anlattığına göre, José Gato ona şunları söylemiş, şanslısın, arkadaşlarımdan birine iyi davrandın. Kraliyet taburunun acımasız olduğu bir dönemde, Marcelino çeteden birini dostça evine almış ve ağırlamıştı. Şanslısın, yoksa hapi yutmuştun, çek arabanı! Oysa Marcelino da yürekli bir adamdı, bir dakika, diye karşılık verdi, her işten sonra sigara içilir, biraz tütün çıkardı, bir sigara sardı, ağzına götürdü ve yaktı, şimdi gidiyorum.

Daha sonra çete yakalandı. Piçarras'ta oldu, Munhola ve Landeira arasında çok gizli bir yerde. Kraliyet taburuyla olan bir çatışmada, savaştaki gibi silahlar patladı. Hepsini tutukladılar, ama çiftçilerin yanına yerleştirdiler, Venta Rachada, Zambujal'daki bir üzüm bağında gözcü oldu. Duymaktan hoşlandığım bir şey varsa, o da kraliyet askerleriyle çiftçiler arasındaki konuşmalardı, elimizde bir adam var; ben onu alırım. Kimin daha çok utandığını bilmiyorum. José Gato, çok sonraları Vendas Novas'ta yakalandı. Orada sebze satan bir kadınla ilişkisi vardı, hep kılık değiştirerek giderdi, bu yüzden kraliyet taburu onu tanımazdı, kadının onu ele verdiğini

* Kedi. (Çev.)

söyledi birisi, ama bundan emin değilim. Sevgilisinin evinde tavan arasında uyurken yakaladılar onu, beni uyurken yakalamasalardı, kesinlikle ellerinden kaçırdım, dedi. Sonra onu Lizbon'a götürdükleri duyuldu, ötekilerin hepsi çiftçilerin yanına yerleştirildiği için, José Gato'nun güvenlik ve devlet polisinin casusu olarak kolonilere gittiği söylendi. Bunu kabul edip etmediğini bilmiyorum, buna inanmak bana zor geliyor, acaba onu öldürüp bu öyküyü mü yaydılar, başka olaylarda olduğu gibi.

José Gato adildi, bunu kabul etmek gerek. Yoksullardan asla bir şey çalmadı, ilkesi, yalnızca çalınacak bir şeyin olduğu yerde çalmaktı, yani zenginlerden, José do Telhado'nun tersine. Ama bir keresinde Parrilhas, ailesine küçük bir tavuk götüren bir kadına rastladı ve tavuğu onun elinden aldı, şeytan ruhlu herif. Neyse ki ağlayan kadın José Gato'yla karşılaştı. Kadına neden ağladığını sordu ve kadının tarifi üzerine, onu ağlatanın Parrilhas olduğunu anladı. Kadın hemen oracıkta üç tavuğa yetecek kadar paraya kavuştu, Parrilhas ise yaşamının en büyük dayağına. Hak etmişti.

Bu José Gato içten bir insandı, ufak tefekti, ama her şeyi becerirdi. Monte da Revolta karmakarışık bir yerdi, ülkenin her yanından insanlar gelirdi buraya, hatta Algavre'den gelen ve tarla açma işinde çalışan birisi kendine bir kulübe bile yaptı ve buraya yerleşti, onun gibilerin yuvası olmazdı, olsa bile, bunu kimseye söylemezlerdi. Bunlardan biri Manuel da Revolta'yla José Gato'nun arasını bozmaya kalktı; Manuel da Revolta'ya, José Gato'nun onun karısıyla ilişkisi olduğunu söylediğini anlattı. Ama José Gato'ya çok güvenen Manuel da Revolta, bundan ona söz etti. Orospu çocuğu, dedi José Gato, barakasına gidelim; oraya vardıklarında, hey, efendi, diye seslendi, Manuel'e böyle böyle demişsin, bir daha söyle ki, ben de duyayım. Sarhoştum, o yüzden söyledim, diye karşılık verdi öteki, ama düpedüz yalan söylüyordu. Haydi bakalım, dedi José Gato sakın bir sesle, yüz adım yürü. Bu uzaklıktan adama ciddi bir şey olmazdı, sonra, dan, dan, iki fişeği öyle bir ayarlayıp ateşledi ki, birkaç saçma adamın derisine

saplanıp kaldı ve ötekiler sekti, José Gato onu öldürmek istemiyordu, çalı süpürgesiyle iki tane patlattı, adam sırtüstü düştü; bir erkeğin nasıl davranması gerektiğini öğren, şakacı gençlik yılların geride kaldı artık. José Gato böyle bir yaşam sürdürmesi gereken bir adamdı, çünkü başka türlü günlük ekmeğini kazanamazdı.

Ben basit bir serseriyken geldi buralara. Monte Lavre'den Coruche'ye kadar olan tarlalarda ustabaşılık yaptı. Anayol oradan oraya gidip gelenlerle doluydu, o zamanlar pek çok kişi üç-dört hafta çalışır, yeterince para biriktirdikten sonra ortadan yok olurdu ve başkaları gelirdi. José Gato ortaya çıktı, iyi bir izlenim bıraktı, ustabaşı oldu, ama hiçbir zaman kötü niyetli olmadı. Ben domuzları güdüyordum, Manuel Espada'nın zamanından önceydi bu, hepsini yaşadım. José Gato'nun kraliyet taburuyla sorunları olduğu duyuldu, onun buralarda olduğunu kraliyet taburu anladı ya da birileri yerini bildirdi, onun izini sürdüler ve gerçekten de yakaladılar. Ama o zamanlar José Gato'nun kim olduğunu henüz bilmiyorlardı. Söz dinleyerek devriye birliğinin önünden yürüdü, kraliyet taburundakiler bu avdan hoşnuttular; birden yerinden fırladı, askerlerden birinin gözüne bir avuç kum fırlattı, oradan oraya koşturdu ve ortadan yok oldu. Gün gelip de yakalanana dek, kimse onu bir daha görmedi. José Gato saygıdeğer bir serseriydi. Ama düşünüyorum da, her zaman yapayalnız bir insandı.

Tüm ağırlığıyla dünya, başlangıcı ve sonu olmayan bir küredir, karalar ve denizlerle kaplı, nehirler, ırmaklar ve derelerin geçtiği, bulutlardan dökülse de, kaynaklarda gizlense de hep aynı kalan berrak suların aktığı; ordan oraya savrulan bir vahşi gibi evrende beliren ya da günün birinde astronotların göreceği gibi, sessizce kendi kendine sallanan bir topaca benzeyen dünya; Monte Lavre'den bakınca, dünya duyarlı bir şeydir, zembereği dayandığı sürece işleyen, daha fazla kıpırdamayan küçük bir saattir, sarsılır ve titrerse, kaba bir

parmak huzurunu bozarsa, usulca bile olsa bu, zemberek korkak bir yürek gibi sıçrar. Bir saat, cilalı, paslanmaz yuvasında güvendedir, direnme sınırına kadar işleyeceği ölçülmüştür, keyfine düşkün insanlar onunla banyoya girebilsinler diye su geçirmez yapılmıştır, bunların hepsi bilmem kaç yıl garantilidir; pek çoğu yaşırdı, dün aldıklarımıza burun kıvrırma alışkanlığımız olmasaydı, fabrikaların çalışması ve hisselerin akışı bu yolla sağlanıyor. Ama saatin elinden yuvası alınırca, rüzgâr, güneş ve nem içine işlerse, yakut taşlarına ve dişlilerine zarar verirse, hepimiz güzel günlerin yakında sona ereceğinden kesinlikle emin olabiliriz. Monte Lavre'den bakınca, dünya açık bir kapı, içi güneşe dönük, zamanının gelmesini bekliyor.

Buğday doğru zamanda toprağa ekildi, serpildi, büyüdü ve şimdi olgunlaştı. Tarlanın kenarında bir ekin koparalım, avuçlarımızın arasında yuvarlayalım, eskiden beri böyle yapılmıştır. Kuru ve sıcak tınaz dökülür, çukur yaptığımız avucumuzda bu saptan on sekiz-yirmi buğday tanesi kalır, ekini biçme zamanı geldi, deriz. Makineleri ve insanları harekete geçirecek büyümlü sözler bunlar, saatten söz etmeyi bırakalım, toprak yılanının derisini kaybettiği ve korunmasız kaldığı an bu. Başka bir şey olmasını istiyorsak, tekrar gizlenmeden önce onu yakalamak gerek. Yüksekteki Monte Lavre'den arazinin beyleri, rüzgârda devinen sarı dalgalara bakıyorlar, ekini biçme zamanı geldi, diyorlar kâhyalara. Lizbon'dan bu haber üzerine kısa ve öz bir yanıt geldi, yapın; herkes dünyanın şimdiye dek olduğu gibi dönmeyi sürdüreceğine, arazide ne alışkanlıkların ne zamanın değişmeyeceğine güveniyordu ve bir biçimde her şey toprağa bırakılıyordu, toprak ise ekinlerin arasında yardım çığlıkları atıyordu. Savaş yeni bitti, artık kardeşlik zamanı başlayacak. Çok geçmeden yiyecek kartlarına gerek kalmayacağından söz ediliyor, insanın ödeyecek parası ya da karşılığında para kazandığı bir şeyi olsa da, yemek yeme hakkını ancak bu küçük, renkli kâğıtlar veriyor. Aslında buradaki insanlar bu konuda pek de heyecanlı değil. Tüm yaşamları boyunca iyi-kötü ye-

mek yediler, sürekli açlığa dayanmak zorunda kaldılar, burada yapılan açlık yürüyüşleri, gelenekler ve tarih kadar eskidir. Yine de gün olur, her şeyin zamanı gelir. Herkesin görebildiği gibi, buğday olgun, insanlar da öyle.

İki yol var, yirmi beş Escudo'luk günlük yevmiyeyi kabul etmemek, gün başına otuz üç Escudo'dan azına çalışmamak, güneşin doğuşundan batışına dek, çünkü böyle olması gerekiyor, meyvelerin hepsi aynı anda olgunlaşmıyor. Tahılın dili olsaydı, gecikme karşısında şaşırarak şöyle derdi, neler oluyor burada, bizi almaya gelmiyorlar, birileri görevini unutuyor anlaşılan. Olgun tahıl bekliyor, yavaş yavaş iş işten geçiyor. Ya insanoğlu bu işe el atar, ya da zaman akıp gider, saplar bükülmeye başlar, ekinler düşer ve yere saçılan tüm taneler kuşlara ve böceklerle yem olur. Bu da yetmiyormuş gibi, hayvanlar da tohumlara üşüşür, sanki bolluk diyarında yaşıyoruz. Bir tarafın pes etmesi gerek, çünkü tanelerin saplarda kaldığı hiç görülmemiştir, ama böyle bir şey olsa bile, bir çiçekle yaz olmaz. Arazi, gözcülere ve kâhyalara sert olmayı buyurur, konuştuğu dil savaşçıdır, geri adım atmaz, büyük kraliyet taburu ölür de teslim olmaz, burada ölmeleri söz konusu olamaz, savaş borularının yankısı duyuluyor, eğer yitirilmiş çarpışmaların yankısı değilse bu. Kraliyet taburunun kozaları açılmaya başlıyor, onbaşılar ve çavuşlar havanın nasıl olduğunu görmek için kışlanın pencerelerine yaklaşıyorlar, başka yerlerde silahlar yağlanıyor ve atlara çifte porsiyon yem veriliyor. Köylerde erkekler bir araya geliyor, baş başa verip usulca konuşuyorlar. Kâhyalar yeniden ortaya çıkıyor ve soruyorlar, eee, karar verdiniz mi; verdik, daha azına çalışmıyoruz, yanıtını alıyorlar. Uzakta tepeler ekinlerin köklerini sıkıca tutuyor, sıcak bir öğleden sonra, topraktan boğucu bir koku yükseliyor. Ekin ormanında gizlenmiş keklikler kulak kabartıyorlar, ama tek bir insan adımı, tek bir motor gürültüsü duyulmuyor, ekin sapları yaklaşan tırpanın ya da biçerdöver kanatlarının önünde titreyerek eğilmiyor. Ne garip şu dünya.

Cumartesi böyle geçiyor. Kâhyalar rapor verdiler, işçilerin dik kafalı olduklarını söylediler; arazinin beyleri, Norberto, Alberto, Dagoberto hep bir ağızdan yanıt verdiler, toprakta herkesin yeri var, bırakın, geleceklerdir. Erkekler evde gece yemeklerini bitirdiler, her gün azıcık yiyecek ya da neredeyse hiçbir şey. Kadınlar sessizce onlara bakıyor ve birkaçı soruyor, ne olacak şimdi; kimi erkekler çaresizce omuz silkiyor, yarın akıllarını başlarına toplayacaklar, diyor ötekiler; bir-iki tanesi geçen yılki yevmiyenin aynısını verme önerisini kabul etmeye karar verdi. Erkeklerin çoğunun böylesine düşük bir yevmiyeyle çalışmaya karşı çıktıkları haberleri geliyor her yerden, çünkü bir erkeğin karısı ve çocukları varsa başka ne yapabilir ki, açlıktan büyümüş gözleriyle bu yüzler, üzerinde pek bir şey olmayan masaya çenelerini uzatıp ıslak işaret parmaklarıyla ekmek kırıntılarını toplarlar, tıpkı karıncalar gibi. Bu işlerden pek anlamayan birine öyle görünmese de, daha şanslı olan kimileri, küçük bir patronla anlaşma yapmış, hasatın kaybını göze alamayan ve otuz üç Escudo'yu ödeyen bir çiftlik kiracısıyla. Uzun bir gece olacak, tıpkı kışın olduğu gibi. Çatıların üzeri her zamanki gibi yıldızlarla dolup taşmış, insan onları yiyebilecek olsa bile, çok uzaktalar. Gökyüzünün sakinliği etkileyici, Rahip Agamedes de istediği etkiyi yaratmak için bunu sık sık kullanır. Bu adam başka laf bilmiyor, evet, bu acılı dünyanın savaşları yukarıda bir son bulacak ve herkes Efendimiz'in önünde eşit olacak. Boş bağırsaklar buna karşı çıkıyor, çaresizce devinip duruyor, eşitsizliği haykırıyorlar. Yanda yatan kadın uymuyor, ama onun üstüne çıkma isteği bile yok adamda. Belki de yarın patronlar anlaşma yoluna giderler, belki de ocağın altında Libralar'la dolu bir testi bulunur, belki de tavuk altın yumurtlar, gümüş de idare eder, belki de yoksullar zengin, zenginler yoksul uyanır. Ama düşte bile böyle istekler yerine gelmez.

Sevgili çocuklarım, diyor Rahip Agamedes ayinde, pazar oldu bile, sevgili çocuklarım, dinleyicilerin az sayısını ve ilerlemiş yaşını fark etmemiş gibi yapıyor, yalnızca yaşlı kadın-

lar ve kilisenin gediklileri var, sevgili çocuklarım, yaşlı kadınların şaşırıp şöyle düşünmeleri doğal, nereden onun çocukları oluyoruz, doğru ya, dünya erkeklere ait, ne yapalım. Sevgili çocuklarım, dikkat edin, mutlu topraklarımızda isyan rüzgârı esiyor, tekrar ediyorum, sakın... Gerisini yazmaya değmez, Rahip Agamedes'in vaazını zaten hepimiz biliyoruz. Ayin sona eriyor, rahip cüppesini çıkarıyor, pazar günü, en kutsal gün, öğlen yemeği Clariberto'nun yemek odasının serinliğinde sunulacak, bu adam yalnızca canı istediğinde ayine gider, pek sık olmaz bu, sinyorların durumu da aynı, şu sıralar en rahat zamanları, Rahip Agamedes onları eleştirmiyor, dindarlıkları tutarsa ve öteki dünya korkusu onları sararsa, kendi arazilerinin küçük kilisesi var, duvarda yeni boyanmış aziz resmi, din uğruna ölen Aziz Sebastian, göğsünü oklara siper etmiş, hoşuna gidiyor gibi görünüyorsa, Tanrı beni bağışlasın. Rahip Agamedes'in içeri girdiği kapıdan Kâhya Pompeu çıkıyor, kulaklarında hâlâ o güzel haber çınlıyor, bir Tostão fazla yok. Hiçbir şey güç sahibi bir insandan üstün değildir, yeryüzünde de, gökyüzünde de.

Birkaç pervasız adam buralarda dolanıyor ve pazarın başlamasına daha zaman olmasına karşın, birisi kâhyaya yaklaşıp soruyor, patron neye karar verdi? Aldığı yanıt şu: Bir Tostão fazla yok! iyi ve uygun olasılıkları akılda tutmak gerekir, dalgalanmaları geçersiz kılarlar. Ama otuz üç Escudo ödeyen çiftçiler de var; bu, onların bileceği iş, diye karşılık veriyor Pompeu, kendilerini mahvetmek istiyorlarsa, bu, onların çok işine yarayacaktır. O anda João Mau-Tempo konuşmaya başlıyor, sözcükler öylesine doğal akıyor ki, sanki gürül gürül akan bir çeşmeden çıkıyor, öyleyse tahıl yerinde kalır, çünkü daha az paraya çalışmayız. Kâhya yanıt vermiyor, çünkü onu da öğle yemeği bekliyor, belirsiz konuşmalarla uğraşacak zamanı yok. Güneş cayır cayır yanıyor, ışınları kraliyet taburunun kılıcı gibi keskin.

Yemeği olan yer, olmayan açlıktan ölür. İşte zamanı geldi, işçi pazarı, Monte Lavre'nin tüm tarla işçileri orada, iş verilmiş olanlar da, ama yalnızca otuz üç Escudo'ya çalışanlar,

eski yevmiyeyi kabul eden ötekiler utançtan evden çıkamıyorlar, sessiz duramayan çocuklarına kızıyor, nedensiz yere başlarına vuruyorlar, kadın da cezalandırılmayı hak ediyor, sonuçta çocukları doğuranlar kadınlar, kadın karşı çıkıyor, suçu olmayanlara el kaldırılmaz. Pazardaki erkeklerin de suçu yok, olanaksız bir şey istemiyorlar ki, güneşin doğuşundan batışına kadar süren bir iş günü için otuz üç Escudo, sömürü değil bu, demek istedikleri, patronun kaybedeceği bir şey yok. Ama Pompeu'nun ve öteki kâhyaların yanıtı sert, belki de Pompeu'nun özellikle kaba konuşması Romalı adı yüzünden, yapmak istediğinize sömürü derler, tarıma zarar vermek istiyorsunuz. Sesler yükseliyor, ama bu parayı ödeyenler var. Kâhyalar hep bir ağızdan, onlar ödesin, biz kesinlikle ödemeyeceğiz, diyorlar. Böylece pazarlık üstüne pazarlık ediliyor, kimin önce pes edeceğini görmek için iğneliyici sözler söyleniyor karşılıklı, çok ilginç bir konuşma değil, ama o zamanlar böyleydi işte.

Dalgalar sahile vuruyor, denizin konuşma biçimi bu, herkes anlamaz, çünkü hiç bu denli uzağa gelmemiş olanlar var burada; dalgalar vuruyor, kumdan kaleye ve sağlam olmayan duvarlara ulaşıyor, ilkinde değilse bile ikinci seferde kule yıkılıyor ve duvardan geriye yalnızca dalgalarla oradan oraya sürüklenen kumlar kalıyor, artık yapacak bir şey yok. Daha basit söylersek, pek çok adam yirmi beş Escudo'yu kabul etti, yalnızca birkaçı boyun eğmedi. Ve şimdi yeniden alanda bir araya geldiklerinde, işe yarayıp yaramadığını soruyorlar birbirlerine, Sigismundo Canastro da orada, cesaretinizi yitirmeyin, diyor, durumun böyle olduğu tek yer Monte Lavre değil, biz kazanacağız ve herkes bundan payına düşeni alacak. Bu kadar güveni nereden alıyor, yalnızca yirmi adam var, beyler de onları aramayacaktır. Cesareti kırılan João Mau-Tempo, en azından daha fazla olsaydık, diyor; bu yirmi adam da zayıf düşecekmiş ve eve gitmekten başka bir şey istemeyecekmiş gibi görünüyor, içinde bulunmak için kötü bir durum bugün. Sigismundo Canastro düşüncesini anlatmayı sürdürüyor, yarın çiftliklere gideceğiz ve yoldaşla-

rimızdan çalışmamalarını isteyeceğiz, çünkü her yerde otuz üç Escudo için savaş veriliyor ve Monte Lavreliler olarak bizler geride kalmamalıyız, biz ötekilerden daha aşağı değiliz, tüm bölgede böyle yapılırsa, patronları yeneriz. Topluluktan birisi soruyor, ya öteki yerlerde? Birisi yanıt veriyor, Sigismundo Canastro ya da Manuel Espada ya başka biri, oralarda da durum aynı, Beja'da, Santarém'de, Portalegre'de, Setúbal'da, tek bir kişinin düşüncesi değildi bu, ya hepimiz birlikte ipe asılırız, ya da yitip gideriz. Bu sözlerden sonra João Mau-Tempo uzaklara bakıyor, sanki kendi iç dünyasına bakıyormuş gibi, burada yaşça en büyüklerden biri o, bu da sorumluluğunu iki katına çıkarıyor, bu nedenle tıpkı Sigismundo'nun söylediği gibi, bunun yapılması gerektiğini belirtiyor. Bulundukları yerden kraliyet taburunun kışlası görülebiliyor. Onbaşı Tacabo, akşam serinliğinin keyfini sürmek için kapıya çıkıyor. Tam o anda ilk yarasanın usulca havayı yarararak alacakaranlıkta belirmesi tamamen bir rastlantı olsa gerek. Garip bir hayvan, kör denilebilir, kanatları olan bir fareyi andırıyor, şimşek gibi uçar ve hiçbir şeye çarpmaz, hele bir insana asla.

Sıcak bir haziran sabahı. Monte Lavre'yi terk eden yirmi iki adam var, kraliyet taburunun dikkatini üzerlerine çekmemek için birlikte değiller. Nehir kıyısında buluşuyorlar, hemen Ponte Cava'nın altında, sazların arasında. Birlikte mi yoksa ayrı ayrı mı gideceklerini tartışıyorlar ve bir süre düşündükten sonra, az sayıda olduklarından topluluğu bölmeye karar veriyorlar. Daha uzağa ve daha hızlı koşmaları gerekecek, ama her şey yolunda giderse çok geçmeden arkadaşlarıyla buluşacaklar. Rotayı belirliyorlar, önce Pedra Grande, ardından Pendão das Mulheres, sonra Casalinho, Carriça, Monte da Fogueira, Cabeço do Desgarro. Zamanı geldiğinde ve insanlar toplandığında, gönderilecekleri başka yerler belli olacak. Böylece yola çıkıyor ve nehrin sığ yerinden geçiyorlar. Bu noktada nehrin suyu az, küçük, doğal bir liman gibi burası, çocuklar gibi şakalaşıyorlar, ama gülüşleri daha ciddi, ya da az bulunur silahlarıyla acemi erler gibi.

Ayakkabılar çıkarılıyor, ayakkabılar giyiliyor, bir tanesi şaka yapıyor, ben şimdi banyo yapıyorum, siz keyfinize bakın. Pedra Grande'ye dek bozuk yollardan üç kilometre var, sonra Pendão das Mulheres'e dek dört kilometre daha, Casalinho'ya üç kilometre daha, oradan sonrasını saymayalım daha iyi, ama ilk adımı attıktan sonra vazgeçmeyeceğiz. İleride havarilerin gittiğini görüyoruz, şimdi bir balık mucizesi bize ne iyi gelirdi, ızgarada pişmiş, bir yudum zeytinyağı ve bir tutam tuzla, tam burada, mantar meşesinin altında, ama görev bizi çağırıyor, ısrarcı sesiyle bize fısıldıyor, öyle ki bu sesin içimizde mi yoksa dışımızda mı olduğunu anlayamıyoruz, bizi itiyor ya da kollarını açmış ileride bizi bekliyor. Orada yol kenarında duran insanoğlu da kim, kim bu? Tahıl tarlasını kendi bağımsız isteğiyle, ona nedenleri açıklayacak kimseyi beklemeden terk eden ilk yoldaş o, şimdi yirmi üç kişiler, hiç de azımsanacak bir sayı değil. Pedra Grande görünüyor, önümüzde tahıl tarlası var, epeyce bir bölümü ölümcül bir çalışmayla biçilmiş, onlarla kim konuşacak, Sigismundo konuşsun, en iyi o yapar bunu; yoldaşlar, sizi kandırmalarına izin vermeyin, çalışanlar arasında birlik olması gerek, sömürölmek istemiyoruz, istediğimiz para patronun dişinin kovuğuna bile gitmez. Manuel Espada öne çıkıyor, şu anda öteki bölgelerde bizim gibi daha adil bir ücret isteyen yoldaşların gerisinde kalmamalıyız. Ve bir Carlos var, başka bir Manuel, bir Afonso, bir Damião, bir Custódio, bir Diogo ve de bir Filipe, hepsi kendi yörelerinde aynı şeyi tekrarlıyorlar, eksiksiz tekrarlıyorlar bu sözleri, çünkü başka sözleri, kendi sözlerini düşünecek zamanları olmadı şimdiye dek. João Mau-Tempo da cesaretini toplayıp konuşuyor, ne yazık ki oğlum António burada değil, ama umuyorum ki, bulunduğu yerde babasının sözlerinin aynısı söylüyordur, birleşelim, paramızı isteyelim, çünkü yaptığımız işi değerlendirebileceğimiz zaman geldi, ne ödeneceğine hep patronlar karar verecek değil ya. Yemek yerken iştah açılır ve insan konuşurken hitap etmeyi öğrenir. Gözcüler el kol hareketleri yaparak yaklaşıyorlar, kargaları uzaklaştırmak için dikilen kor-

kulukları andırıyorlar, defolun buradan, bırakın çalışmak isteyen çalışsın, hepiniz serserinin tekisiniz, bir temiz sopa gerek size. Ama tarla işçileri çalışmaya ara verdiler, ekin demetleri yerden kaldırılmayacak. Erkekler ve kadınlar yaklaşıyorlar, tozdan renkleri kararmış ve sıcakta öyle bir kavrulmuşlar ki, artık terleri bile akıyor. Artık hiçbirisi çalışmıyor, iki topluluk birleşiyor, patrona söyle, eğer yarın bizi burada istiyorsa, hesap ortada, gün başına otuz üç Escudo. Dini konularda bilgili, şakacı bir adam, İsa da otuz üç yaşındaydı, diyor. Balıklar çoğalmamıştı, ama insanlar çoğalmıştı. İki topluluk oluşturuldu, rota ikiye bölündü, bir topluluk Pendão das Mulheres'e, ötekiler Casalinho'ya doğru yola çıktı, hepsinin tekrar buluşacağı ve yeniden ayrılarak yola devam edeceği bir yer kararlaştırıldı.

Gökyüzünde melekler pencere pervazlarına ya da sonsuz verandanın gümüş parmaklıklarına dayanıyorlar, ufkun tam üzerinde geniş bir daire oluşturuyor bu veranda, berrak günlerde iyice görülebiliyor. Parmaklarıyla gösteriyor, birbirlerine sesleniyor, pervasızca davranıyorlar, gençliklerinden kaynaklanıyor bu, içlerinden biri, yüksek rütbeli birisi, eskiden tarım ve hayvancılıkla ilgilenen iki-üç aziz çağırıyor, arazide neler olup bittiğine baksınlar diye, huzursuzluk, insanlar yollarda kümelenmiş ya da yolu kısaltmak için çahhklardan geçen görünmesi zor patikalara yığılmış ya da bir sıra halinde tarla sınırı boyunca yürüyorlar, siyah bir karınca sürüsü gibi. Melekler uzun zamandır böyle eğlenmemişti, bitkiler ve hayvanlar üzerine kısa açıklamalar yapıyor azizler, bellekleri onları biraz yarı yolda bırakıyor, ama buğdayın nasıl büyüdüğünü ve ekmeğin nasıl pişirildiğini, domuzun her şeyinden yararlandığını anlatabiliyorlar; kendini tanımak istiyorsan, bir domuz kes. Bu deyiş küstahça ve dine aykırı, yaratıcının vicdanını sorguluyor, ne yaratması gerektiğini bilemeyerek insanı yaratmış ve bunu yaparken domuzu tekrarlamış; bu kadar çok insan bunu söylüyorsa, herhalde doğru olmalı.

Dünyadan çok yüksekte ve çok uzakta yaşayan azizler, Casalinho'dan Carriça'ya, Monte da Fogueira'dan Cabeço do Desgarro'ya koşturmanın nedenlerini açıklayamıyorlar, kimileri bu yerlere giderken, ötekiler daha uzak köylere doğru yola çıkıyorlar, Herdade das Mantas'a, Monte da Areia'ya, Efendimiz'in hiç uğramadığı yerlerin adları bunlar, eğer uğrasaydı bile, bundan bizim ve onun kazancımız ne olurdu ki? Bundan böyle Rahip Agamedes her gün, dinsiz bunlar, diye bağırarak, hatta evinin penceresinden bile, çünkü hacılar Monte Lavre'de buluşuyor, burası sanki yeni Kudüs, göğe yükseliş gibi bir geçit töreni. Tam o anda kraliyet taburundaki onbaşı yola fırlıyor, kim bilir nereye gidiyor, belki de biri çağırdı onu. Patron sizinle konuşmak istiyor. Böylece kasketini kafasına geçirip yola koyuluyor, kemerini bağlayarak, tıpkı askeri disiplinin gerektirdiği gibi, çünkü bu kraliyet taburunun ordu olması için çok az şey noksan, işte tam da bu, çok az şey yüzünden bu kadar mutsuz onbaşı, Humberto'nun bulunduğu şarap mahzeninin kokulu sessizliğine giriyor; evet, olanları biliyor musunuz; Tacabo biliyor, bilmek onun görevi, bunun için para alıyor; evet sinyor, grevciler işçi topluluklarından kaçtı; peki ne yapacağız; Montemor'dan talimat aldım, isyanı başlatanların kim olduğunu bulacağız; kendinizi yormayın, bende liste var, işçi topluluklarının yanına gitmeden önce Ponte Cava'ya ayak bastıklarında yirmi iki tanesi görülmüş. Bu sözler söylenirken, Tacabo kendine bir içki dolduruyor, bu sırada bir aşağı bir yukarı gidip gelen Norberto, çizmelerini sertçe yere vuruyor, çalışmak istemeyen serseriler bunlar, savaşı düşündüğüm kişiler kazansaydı, kollarını bile kıpırdatamazlardı, sus pus kesilirler ve ödediğimiz paraya çalışırlardı. Alberto bunları söylüyor, ama şaşkın onbaşı ne yanıt vereceğini bilemiyor, Almanlar'dan hoşlanmıyor, ama Ruslar'a da hiç dayanamıyor, İngilizler'e düşkün, şunu bunu düşünüyüm derken, savaşı gerçekte kimin kazandığını unutuyor, listeyi alıyor, yazacağı rapor için iyi bir bilgi bu, yirmi iki tane saptanmış grevci, melekler bunların hepsini çok eğlenceli bulsa da, bu serserilere göz aç-

tırmamak gerek, bir gün yaşamın çıplak gerçekliğini kavramayı öğrenecekler, çocuk yapmaya başladıklarında; adil ve ahlaka uygun olması için meleklerin de çocukları olmalı, o zaman çocukları beslemek gerekir, gökyüzü bir arazi olur, böylece onların nasıl olduğunu görürler.

Nasıl olduysa, karıncalar kazandı. Akşamın alacakaranlığında erkekler pazarda toplandı, kâhyalar geldi, sert ve suskun, ama sakın, yarın otuz üç Escudo karşılığında işe gidebilirsiniz, utanç içinde geri çekiliyor ve misilleme düşünüyorlar. Bu gece meyhanelerde bayram havası esiyor, João Mau-Tempo bile ikinci içkiyi göze alıyor, ne büyük bir olay, dükkân sahipleri borçları hesaplamaya ve fiyatları yükseltmeyi düşünmeye başlıyorlar. Paradan konuşulduğunu duyan çocuklar, kendileri için ne isteyeceklerini bilemiyorlar, öte yandan beden ruhun sevincine karşı duyarlı olduğundan, erkekler kadınlara, kadınlar da erkeklere sokuluyor, hepsi çok mutlu; gökyüzü el falına bakmaktan birazcık anlasaydı, Hozanna duaları ve trombon sesleri duyulurdu, ay ne kadar da güzel parlıyor, haziranda sıkça görüldüğü gibi.

Yine sabah oldu. Her iş günü sekiz Escudo fazla ediyor, saatte on Tostõe fazlası değil, dakika başına hiçbir şey, o kadar az ki, parayla ifade etmek olanaksız; tırpan buğdayı biçerken, sol el sapı tutup sağ el demiri neredeyse yeri yalayacak kadar sert indirirken, bu devinimlerin değerini ancak yüksek matematik hesaplayabilir, virgüllerin sağında kaç sıfırın yer alması gerektiğini, terin kaç binde birinin ölçüleceğini, el bileğini, kol kasını sallamanın, dayanılmaz acının, yorgunluktan kaymış gözlerin, kavurucu sıcağın. Bu denli az kazanç için bu denli çok acı. Yine de işçi topluluğundan kimileri şarkı söylüyor, kısa sürüyor bu, çünkü bir gün önce kraliyet taburunun tarla işçilerini Montemor'daki boğa güreşi arenasına doldurduğu, hepsini hayvanlar gibi yakalayıp içeri tıktığı haberi geliyor çok geçmeden. Belleği güçlü olanlar Badajoz'u anımsıyor, orada olan katliamı, yine boğa güreşi arenasında, bu, bir işaret olmalı, oradaki herkes makineli tüfekle öldürülmüştü, ama burada kesinlikle başka türlü olacaktır,

bizimkiler o kadar acımasız değildir. Karanlık sezgiler sarıyor tarlaları, sıra halinde ekin biçenler tutuk, düzensiz ilerliyor, gözcüler bağırmak için bahane arıyor, sanki para onların parasıymış gibi, ah hayır, şimdi daha fazla kazanıyorsunuz, ama tarla tembellerle dolu. İnsanların onuruna dokunuyor bu, patrona borçlu kalmak istemiyor ve daha hızlı hareket ediyorlar, ama sonra resimler yine gözlerinin önüne geliyor, Montemor arenası, arazinin her yerinden gelen insanlarımızla dolu, kimisinin korkudan ağzı kuruyor, su taşıyana seslenerek bulanık sudan istiyor. Bize ne olacağını kim bilir. İlerden yaklaşmakta olan kraliyet taburu biliyor, sıranın her ucunda birkaç tane asker, silahları hazır, parmakları tetikte, birisi kaçmaya kalkarsa, ilk kurşun havaya sıkılır, ikincisi bacaklara, üçüncüden fazlası gerekmez, aslında buna bile değmezler. Ekin biçenler doğruluyor ve şu adları duyuyorlar, Custódio Calção, Sigismundo Canastro, Manuel Espada, Damião Canelas, João Mau-Tempo. Bu topluluktaki elebaşları bunlar, ötekiler de aynı saatlerde yakalanıyor ya da yakalandılar bile ya da çok geçmeden yakalanacaklar, isyanın bedelini ödemeyeceklerini düşündülerse çok yanıldılar, bu demektir ki, hangi arazide yaşadıklarını bilmiyorlar. Toplulukta kalanlar başlarını, kollarını, yürekleri ve ciğerleriyle tüm gövdelerini eğdiler, kendilerini yere atmamak için acıya göğüs gerdiler ve tırpan yeniden buğdaya vurdu, kuru sapları kesmek için elbette, başka ne olabilirdi ki. Gözcü, gündelikçilerin arkasından bir kurt gibi hırladı, hepiniz gitmek zorunda kalmadığınız için şanslısınız, bana kalırsa bunu hak etmiştiniz, uzun süre unutamayacağınız bir ders olurdu size.

Beş isyancı kraliyet taburunun arasında yürüyor, tabur iğneliyor onları, yalnızca grev liderleri olarak yargılanacağınıza sanıyorsunuz, ama sizin neyin beklediğini göreceksiniz. Hiçbiri yanıt vermiyor, başları dimdik yürüyorlar, ama mideleri kasılıyor, açlıktan değil, ayakları normalden daha çok tökezliyor, heyecan böyledir işte, insan ne konuşarak ne susarak kurtulur ondan, bizi avucuna alınca her şey bir anda geçiverir, insan insandır, kedi belki de hayvandan daha fazla-

sıdır. João Mau-Tempo, Sigismundo Canastro'ya bir şey söylemek istiyor, ne olduğunu öğrenemeyeceğiz, çünkü kraliyet taburu bir lider gibi istediğini yaptırıyor, hey, çenenizi tutmazsanız dipçiği yersiniz, dişleriniz ağzınıza dökülür! Bu tehditten sonra kimse ağzını açmaya cesaret edemiyor, hiç konuşmadan Monte Lavre'ye varıyorlar, kraliyet taburunun kışlasına giden yokuşu çıkıyorlar, görünüşe göre ötekilerin hepsini yakalamışlar, yirmi iki kişiler, bakın, biri bizi ele verdi. Arka bahçedeki bir barakaya tıkıyorlar onları, sürü halinde, içerisi o kadar tıkiş tıkiş ki, yere oturmak bile olanaksız, ne olacak ki, buna alışkınlar, acı pathcanı kırağı çalmaz, derileri bizimkinden çok bir eşeğinkini andırıyor, daha iyi, böylece daha az hastalanırlar, kentte hastalıklardan kolay etkilenen bizler böyle bir şeye kesinlikle dayanamayız. Kapı açık, ama öte yanda bir çardağın altında sürgüsü açılmış tüfekleriyle üç kraliyet askeri duruyor, içlerinden biri nöbet tutma görevinden hoşnut değil gibi, başka yerlere bakıyor, silahının namlusu yeri gösteriyor, parmağının tetikte olmadığı görülüyor, sanki üzgün ya da bitkin gibi, kimin aklına gelirdi bu. İsyancılar bu konudan söz etmiyorlar, başka şeyden de, buyruk çok açıktı, ama Sigismundo Canastro mırıldanıyor, cesaret, yoldaşlar. Sorgu sırasında hep aynı yanıtı verin, yalnızca hakkımız olanı kazanmak istiyorduk, diye fısıldıyor Manuel Espada; korkmayın, diyor João Mau-Tempo, ölüm kalım meselesi değil bu, Afrika'ya da sürülmeyiz.

Yoldan sesler duyuluyor, ıssız bir sahile vuran dalgalar gibi. Bir haber almak, hatta serbest bırakılmalarını rica etmek isteyen akrabalar ve komşular bunlar, Tacabo'nun bağırdığı duyuluyor, hepiniz defolun, yoksa şişlerim. Bunlar planlı abartmalar, nasıl şişleyeceksin, at değil ki bunlar, kraliyet taburunun süngülerini takıp çocukların karınlarına sapladığını düşünmek çok zor, kadınların karınlarına, kimisi gebe, ah, ilk çocuğumuz, ayakta zor duran, yarı ölü yaşlıların karınlarına. Ama kalabalık söz dinleyerek dağılıyor, kadınların hıçkırıkları duyuluyor yalnızca, olay çıkarmak istemiyorlar, kocaları, oğulları, ağabeyleri ve babaları bunun acısı-

nı çekebilir korkusuyla, buna karşın kendileri acı çekiyor, her biri kendine göre, o hapiste kalırsa bizim halimiz ne olur.

En sonunda akşama doğru Montemor'dan bir kamyon geliyor, oradaki kraliyet taburunun güçlü devriye birliğini taşıyor, bunlar başka türlü, biz buradakilere alıştık, ne fark eder, ikisini de bağışlayamayız, nasıl oluyor da kendileri de halkın acılı bağrından kopmuş bu adamlar, onlara hiçbir şey yapmamış halka bu denli düşman kesiliyorlar. Kamyon yolun çatal olduğu yere kadar çıkıyor, buradan bir kol Montinho'ya gidiyor, João Mau-Tempo oturmuştu orada, ölmüş anesi Sara da Conceição da, orada burada yaşayan, ama hiçbir Monte Lavre'de bulunmayan kardeşleri de, ama öykümüz kalanlarla ilgili, gidenlerle değil, unutmadan söyleyeyim, yolun öteki kolu arazinin yerel beyleri tarafından sıkça kullanılır. Bu arada kamyon döndü, sallanarak yokuş aşağı iniyor, ardında kesif bir duman bırakıyor ve yoldaki kuru tozu havalandırıyor. Kadınlar, çocuklar ve yaşlılar sallanan kamyonun önünde geriliyorlar, ama üzerinde kraliyet taburu kışlasının yükseldiği temel duvarının önünde durduğunda, umutsuzca yan duvarlara yapışıyorlar, ama akıllıca değil bu, çünkü kamyonun içindeki devriye birliği, kara, kirli parmaklara dipçigi indiriyor. Bu insanlar yıkanmıyor galiba Sinyor Rahip Agamedes; doğru, Dona Clemência, ama ne yapalım, hayvanlardan beterler. Montemor'lu Teğmen Armamento bağılıyor, yaklaşan olursa kurşunu yer; kimin sözünün geçtiği hemen belli oluyor. Kalabalık susuyor ve yolun ortasına doğru çekiliyor, kışlayla okul arasına, sonra tutuklular çağırılıyor, devriye birliği kraliyet taburunun kapısından kamyonu dek ya da tam tersi iki sıra oluşturuyor, balık ya da insan yakalamaya yarayan bir çeşit sepet bu, konu yakalamak olunca pek fark yok. Yirmi iki kişi geldi, her seferinde içlerinden biri kışlanın basamaklarında belirdiğinde, kalabalıktan bir çığlık ve bastırılan bir hıçkırık duyuluyordu, ikinci ya da üçüncüden itibaren tek bir yakarış yükseliyordu, ah, sevgili kocam, ayy, sevgili babam. Silahlar suçluların üzerine

doğrultulmuştu, yerel kuvvet olası bir isyanı bastırabilmek için kalabalığı gözlüyordu. Herhalde yüzlerce insan var, umutsuzlar, ama silahların namluları şöyle diyor, gelin, gelin, geleceğiniz varsa, göreceğiniz de var. Tutuklular kışladan çıkıyor, gözleriyle yakınlarını arıyorlar, ama zamanları yok, yola devam, duvara varınca kamyonu atlamaları gerek, halkın cesaretini kırmayı amaçlayan bir gösteri bu. Bu sırada akşam olmak üzere, gölgelerin düştüğü yerde yüzler bile seçilmiyor, ilk tutuklu daha yeni çıkmıştı ki, hepsi kamyondaydı bile. Kamyon hareket ediyor ve keskin bir dönüş yapıyor, sanki kalabalığı yere yıkmak istiyor, kimileri düşüyor, neyse ki birkaç çizik dışında büyük bir hasar yok. Yokuş aşağı iniş kolay, adamlar kamyon kasasında yere oturuyorlar, fırlatılıp atılmış çuvallar gibi, askerler yan duvarlara sıkıca tutunuyor, yalnızca Teğmen Armamento sırtını kabine dayamış, ayakta duruyor ve kamyonun arkasından koşan kalabalığa bakıyor, görüyorum, en zavallılar geride kalacak, yolun aşağısında sola manevra yapmak gerektiğinden kamyonu yaklaşıyorlar, ama ondan sonra hiçbir şey yapamıyorlar, araç Montemor'a doğru uzaklaşıyor, soluğu kesilen zavallı insanların devinimleri ve çığlıkları tükeniyor, uzakta bir an yankılanıyor, sonra bir daha duyulmuyor, daha iyi koşabilen birkaç kişi yarışa kalkışıyor, neye yarar ki, daha ilk dönemeçte kamyon gözden yitiyor, köprüden geçerken bir kez daha göreceğiz onu, şimdi, şimdi, ne biçim bir adalet bu ve ne biçim bir ülke, bizim payımıza düşen acı neden bu kadar büyük, hepsini bir kerede öldürseler daha iyiydi, böylece acı sona ererdi.

Herkes kendi açısından düşünür. Sigismundo Canastro, João Mau-Tempo ve Manuel Espada kışladan çıkmak için dışarıda beklerken duydukları sözlerden, grevin elebaşları olarak görüldüklerini anladılar. Üçü arasında Sigismundo Canastro en sakin olanı. Herkes gibi yere oturduktan sonra, kollarını dizlerine dayayarak başını kollarına yasladı, bu duruşu gözünüzde canlandırabilirsiniz. Böylece düşünmeyi kolaylaştırmak istiyor, ama birden aklına bir şey geliyor, bu sa-

kin duruşu yüzünden arkadaşları onun cesaretini yitirdiğini düşünebilirler, bir bu eksikti, kollarını aşağı indiriyor ve dik oturuyor, buradayım. Manuel Espada anımsıyor ve karşılaştırıyor. Sekiz yıl önce aynı yolu küçük bir arabanın içinde yoldaşlarıyla, kendi gibi delikanlılarla birlikte katettiğini düşünüyor, yalnızca Augusto Patracão var yine, Palminha uslandı, daha yararlı işlerle uğraşıyor, Felisberto Lampas ise çekip gitti, kimsenin ondan haberi yok. Manuel Espada, şimdiki durumun daha ciddi olduğunu söylüyor kendi kendine, karşılaştırma yapılamaz, o zamanlar genç delikanlılardı, şimdiyse hepsi erkek, başka bir sorumluluk bu, bahse girerim herkes kendi sorumluluğunun bilincinde. Ancak bu üçü, insan her şeyden söz edemez, yoksa öykünün sonuna varamayız, bu üçü pek yürekli değildi, biraz zayıftı, elleri ve bacakları titriyordu, kimse böyle şeylerden kaçamaz. João Mau-Tempo sanki bir düşte, neredeyse gece oldu, gözler yavaş yavaş yaşlarla dolarsa, insan taştan değil ya, önemli olan tek şey başkalarının görmemesidir, onlar da zayıflaşmasın diye. Yolun solunda ve sağında yalnızca ıssızlık. Son canlının geçişinden sonra yalnızca anız tarlası, çok geçmeden ay çıkacak, aylardan haziran, ay erkenden çıkıyor, ilerde birkaç kaya var, hangi devler yuvarlamış onları oraya, pusu kurmak için iyi bir yer, bir düşünün, José Gato çetesiyle orada olsaydı, Venta Rachada, Parrilhas, Ludgero, Castelo, ansızın hepsi başıboş kayaların ardından yola fırlardı, bu konuda deneyimliler, durun!, diye bağıırırlardı; kamyon sert bir fren yapmak zorunda kalırdı ve yolda kayardı, lanet olsun, lastikler patlayacak, sonra şöyle derlerdi, kıpırdayan kurşunu yer. Hepsi silahlarını nişan alıyor, şaka yapmadıkları yüzlerinden okunuyor, işte José Gato'nun Marcelino'dan aldığı beş patlar, Teğmen Armamento bir hareket yapmaya kalkıyor, üstlerinin ondan beklediği bu, ama kalbinin ortasında bir delikle kamyonundan aşağı düşüyor, José Gato ikinci fişegi yuvaya sürüyor, tüm tutuklular aşağı!, diye bağıırıyor. Askerlerin hepsinin kolları havada, vahşi batı filmlerinde olduğu gibi, Venta Rachada'yla Castelo tüfekleri ve fişeklikleri topluyor, do-

muz taşımaya alışkın iki katırları var kayaların ardında, bu domuzları da taşıyabilirler. João Mau-Tempo, hemen Monte Lavre'ye geri mi dönsün, yoksa ortalık yatışana dek burada mı saklansın bilemiyor, ama ailesine bir haber yollaması gerek, kaygılanmayın, neyse ki her şey yolunda gitti.

Herkes aşağı, çabuk, çabuk!, öldükten sonra tekrar dirilen Teğmen Armamento söylüyor bunu, kalbinde delik filan yok. Montemor'daki kraliyet taburu kışlasının kapısı önünde bulunuyorlar, José Gato'dan tek bir iz yok, gölgesi bile yok. Kraliyet askerleri kamyonundan iniyor, rahatlamış gözüküyorlar, çünkü kendilerini evlerinde hissediyorlar, bir isyan ya da silahlı saldırı tehlikesi yok, José Gato'nun işe karışması, herhalde herkes çoktan anlamıştır, yalnızca João Mau-Tempo'nun kafasında canlanmıştı. Kayalar yolun kenarında kaldı, yüzyıllardır orada duruyorlar, ama kimse ansızın onların ardından yola fırlamadı, kamyon mekanik kayıtsızlığı içinde geçip gitti, bizi burada püskürttü ve görevini yerine getirdikten sonra yok oldu. Yirmi iki adam bir koridora itiliyor ve bir avludan geçiyor, kapıda iki asker duruyor, bir tanesi kapıyı açıyor, içerde bir sürü adam var, birkaçı ayakta duruyor, ötekiler yerde oturuyor, döşek görevi görsün diye bir kenara atılmış iki saman demetinden saçılmış saman çöpleriyle kaplı yer. Yer çimento, yani yapısı gereği soğuk, ama sıcak mevsimi ve içerdeki bir sürü insanı düşününce yine de şaşırtıcı bu, belki de arkadaki nemli duvar yüzünden, şatonun duvarına bitişik. Yeni gelenlerle birlikte adamların sayısı altmışı buldu, iyi bir işçi topluluğu olurdu bu. Kapı kapanıyor ve anahtarın şıkırtısı sinirleri cam kırıkları gibi kesiyor, tıpkı arazideki sınır duvarlarının üzerindekiler gibi, güneş ışınları vurunca göze çok hoş görünür, hepsi ışıldar ve parlar. Portakal da eksik değildir orada, o güzelim meyve, portakaldan söz eden şeftaliyi de söyler, çünkü bu da esaslı bir meyvedir; çiftliğin yolları üzerinde gül dalları kemerler oluşturur, biri işine giderken oradan geçerse, rüzgâr kokuları burnuna getirir, bu adamların böyle güzelliklerin keyfini çıkaracak durumda olup olmadıklarını bilmiyorum,

Sinyor Rahip Agamedes. Binanın tavanı alçak, bir elektrik lambası var, yalnızca bir tane, yirmi beş Watt, daha fazla değil, hâlâ tutumluluğa alışkınsınız, zaten başka türlü sıcağa dayanılmazdı, tersini kim savunabilir. Adamlar karşılıklı selamlaşıyor ya da tanışıyorlar, Escoural'dan gelenler var, Torre da Gadanha'dan; Cabrela'dan gelenlerin Vendas Novas'a gönderildiği söyleniyor, peki şimdi bize ne yapacaklar? Escoural'dan gelen biri şöyle diyor, otuz üç Escudo'yu bizden geri alamazlar, şimdi dayanmamız gerek.

Dayanıyorlar. Saatler geçiyor. Arada sırada kapı açılıyor, yeni gelenler giriyor içeri, oda bu kadar çok insana dar geliyor. Neredeyse hepsi sabahtan beri ağzına tek lokma koymadı ve kraliyet taburunun tutuklulara yemek getirmeyi düşündüğünü gösteren hiçbir belirti yok. Birkaçı samanların üzerine uzanıyor, en umutlular ve sinirleri en sağlam olanlar uyuyor. Saat gece yarısını vurdu, büyük kilisenin çan sesleri duyuluyor, bugün hiçbir şey olmayacak artık, bu saatte hiçbir şey olmaz, en iyisi uyumak. Bağırsaklar ayakta, ama çok değil, beden yığınınından çıkan kokular ve sıcak yüzünden gevşeyen adamlar kendilerini uykunun kollarına bırakmaya başlıyor, tam o sırada kapı hızla açılıyor, Onbaşı Tacabo altı askerin eşliğinde çıkageliyor, elinde bir liste, onbaşı tutuyor onu, çünkü askerler tüfekleri tutuyorlar, sanki bunlarla birlikte ana karnından çıkmışlar gibi. Onbaşı haykırıyor, Monte Lavre'den João Mau-Tempo, Safira'dan Agostinho Direito, Torre da Gadanha'dan Carolino Dias, Santiago do Escoural'dan João Catarino. Dört adam ayağa kalkıyor ve dört gölge gibi dışarı çıkıyorlar. Yoldaşların yürekleri ağızlarına geliyor, zavalıcıklara ne olacak? Ve sırrı daha fazla tutamayan birinin sesi duyuluyor, dün burada bir adamı öldürdüklerini duydum.

Bu kez avluya çıkmıyorlar. Askerlerin arasında bir duvar boyunca yürüyor, sonra bir kapıdan içeri itiliyorlar. Burada lambanın ışığı çok daha aydınlık, tutuklular gözlerini kırıştırıyor, ışığın ani saldırısından korunmak için, ilk saldırıdan. Askerler gitti, yalnızca onbaşı kaldı ve listeyi bir yazı

masasının üstüne koydu, iki adam oturuyor bu masanın başında, biri üniformalı, Teğmen Contente bu, öteki adam sivil. João Mau-Tempo, Agostinho Direito, Carolino Dias ve João Catarino bir sıra halinde durdular, yan yana. Kafanızı kaldırın da, o orospu analarınıza benzeyip benzemediğinizi görelim, dedi sivil adam. João Mau-Tempo kendini tutamadı, benim annem öldü; suratına bir yumruk yemek ister misin, yalnızca sana emrettiğimde konuşacaksın, varsın canın istemesin, zamanı gelince bülbül gibi öteceksin. Teğmen Contente de emir vermekten geri kalmadı, doğru düzgün durun, burası tembel yatağı değil, Sinyor Görevli'nin size söyleyeceklerini dinleyin. Alışılmış askeri dil işte. Sivil adam ayağa kalktı ve delici bakışlarla çeteyi süzdü, lanet olasıca herif, sanki beni delip geçmek istiyordu, korkutmak için hepimize uzun uzun baktı, adın ne; sorulan kişi yanıt verdi, João Catarino; ya sen; Carolino Dias; sen kimsin; Agostinho Direito; ya annesi ölen sen, senin adın ne; João Mau-Tempo. Görevli gülümsedi ve aklınca şaka yaptı, çok güzel bir adın var, kötü hava, içinde bulunduğun duruma tam uyuyor. Birden üç adım atıp yazı masasına gitti, çantadan tabancasını çıkardı, sertçe geri koydu ve hırsıyla adamlara döndü tekrar, şunu kafanıza sokun, eğer grevi düzenleyen ve size emirleri verenlerle ilgili bildiklerinizi örtmezseniz, buradan sağ çıkamazsınız, her şeyin ortaya dökülmesini istiyorum, konuşmazsanız hırpı yuttunuz demektir! Teğmen Contente, masanın üzerinde tek başına duran dört deftere uzandı. Her biriniz bir defterle ayrı bir hücreye kapatılacaksınız, orada kurşunkalem bulacaksınız, bildiğiniz her şeyi yazın, adlar, tarihler, buluşma noktaları ve evler, malzeme aktarımı, kaç tane gazete olduğu filan, anladınız mı, her şeyi en ince ayrıntısına dek yazmadan dışarı çıkmayacaksınız. Görevli masaya geri döndü, tabancayı tekrar kılıfına soktu, güç gösterisi sona ermişti, sizin yüzünüzden insan kendini kaybediyor, bu lanet grev yüzünden uyuyamayan, bitkin bir adam var karşınızda, en iyisi akıllıca davranıp her şeyi yazın, bir şeyi gizlemeye kalkarsanız onu bulurum, o zaman her şey daha kötü olur. Ben pek

iyi yazamam, diyor João Catarino; ben yalnızca adımı yazabiliyorum, diyor Agostinho Direito; ben çok az yazabiliyorum, diyor João Mau-Tempo; ben de, diyor Carolino Dias. Bizim istediğimizi yerine getirmek için yeterince yazabilirsiniz, diyor görevli, okuma-yazma bildiğiniz için bulduk sizi, eğer istemiyorsanız sizin için kötü olur, koyun gibi kalmadığınıza pişman olursunuz, zaten öylesiniz ya. Görevli kendi şakasına güldü, onbaşı ve erler güldüler, Teğmen Contento hoşnutlukla güldü, adı gibi hoşnuttu. Teğmen onbaşıya emir veriyor, onbaşı erlere söylüyor, erler kapıyı açıyor, dört azılı suçlu dışarı çıkıyor, dışarıda başka erler var, tam bir pazar alanı, suçlular domuzlar gibi itilip kakılarak koridordan geçiyor, kapılar açılıyor ve dört adamdan her biri defteriyle birlikte bir hücreye tıkılıyor, Dias, Direito, Catarino, Mau-Tempo, insanlığın yüz karaları, böyle bir şey söylediğim için Tanrı beni bağışlasın, Sinyor Rahip Agamedes.

Kraliyet taburunun kışlasında sessizlik var, arada sırada bir ses duyuluyor. Yan binada uykusuz adamlar sızlanıyor ve inliyor, uyuyanlar da öyle, acılı bedenlere özgü bir şey, odun kömürü yapılan yerde dev gibi bir kütüğü kaldırmak isterken alana gelen kas yırtılması yüzünden, bugün olması gerekirdi, daha çok beklersiniz. Yoldaşlarımıza ne yaptınız, nöbetçinin adımlarından ve kuledeki çanın vuruşlarından başka bir şey duyulmuyor, biri şu baykuşu sustursun, ötüşü insanı kötü düşüncelere sürüklüyor. Hücreye kapatıldıktan sonra dördü de aynı hareketleri yaptılar, çevrelerine baktılar, bir masa ve kurşunkalem vardı, bir şakayı gibiydi bu, sanki yeniden okuldaydılar ve dikte edilen bir şeyi yazmaları gerekiyordu, ancak dersi okuyacak ve not verecek öğretmen yoktu, inandırıcılık öğretmenin yerine geçmiş olmalıydı, yamuk ve beceriksiz yazıyla nelerin yazılacağına karar verecekti; eninde sonunda hepsi ilk sayfanın en üst satırına, tam kenara adlarını yazdılar, sanki arkadan gelecekler için kâğıtta yer bırakmak istiyorlardı, benim adım Agostinho Direito, benim adım João Mau-Tempo, benim adım João Catarino, benim adım Carolino Dias; sonra sayfanın sonuna dek uza-

nan bir sürü satıra ve arkadaki sayfalara baktılar, defterin sonuna dek, sanki ellerinde tırpan tahıl tarlasına bakıyorlardı, ama buradaki tırpan bir kurşunkalem, nesi var bunun, kesmiyor, ileri gitmiyor, köklere dolanıyor, her taşa takılıyor, ne yazayım sinyorlar, bildiklerimi bu eğri satırlara yazmam bekleniyor, yoksa benim yorgunluğum yüzünden mi eğri bunlar? Defteri bir kenara iten ilk kişi João Catarino oluyor, adını yazdı, daha fazlasını yazmayacak, adını yazdı ki, bu adın sahibinin adından başka bir şey yazmadığı bilinsin, tek bir sözcük bile; ardından her biri ağır, kara elleriyle aynı devinimi yaparak defteri bir kenara itiyor, bir tanesi kapatıyor, öteki kapatmıyor, açık bırakıyor, onları almaya geldiklerinde yalnızca adının yazdığını görsünler diye.

Şiirsel ve kırsal bir tarzda söylersek, delik aydınlandı, kırık dökük çatıdaki delikten içeriye giren ışık ortalığı aydınlattı, zamanın aşındırması ve çatı kaplayanların usta olmaması yüzünden çatıda delikler oluşmuş, gün doğduğunda buradan içeriye ışık giriyor, gerçi daha önce de ışık girmiş olabilir, bir yıldız gökte kayarken uykusuz birinin gözleriyle buluştuyorsa eğer. Belki de defter olayı görevliyle teğmenin bir oyunuydu, caniler itiraflarını sıralarken kendileri uyuyabilinler diye, ya da bir kâtibin işini yaptırmanın düzenbazca bir yoluydu. Gerçek ortaya çıkmayacak, hapishane ve sorgu öyküsündeki gerçeklerin onaylanabilmesi yeterli. Delik aydınlandı, buna geri dönmeliyiz, çünkü bölüm tamamlanmadı ve mantık kayboldu, kapılar açıldığında ortalık aydınlandı. Sanki iyi bir yatakta uyumuş gibi dinlenmiş ve güç toplamış görünen görevli, hücre hücre gezerken giderek daha çok öfkelendi, çünkü her defter zaten bildiklerini söylüyordu ona, şu serserinin adının João Catarino, şu orospu dölünün Agostinho Direito, şu piç kurusunun Carolino Dias ve şu orospu çocuğunun, evet orospu çocuğunun João Mau-Tempo olduğunu. İşbirliği kokusu var bunda. Boktan herifler, hepiniz buraya gelin, şakayı bırakın, grevi kimin düzenlediğini, kimlerle bağlantıda olduğunu öğrenmek istiyorum, yoksa ötekilerin başına gelenler size de olur. Kimden söz edildiğini bil-

miyorlar, başka bir şey de bilmiyorlar, başlarını sallıyorlar, uyanık ama yorgun, gururlu ve aç. Gözlerimin önündeki sis dağılıyor mu ne? Teğmen Contente de orada, hepiniz Lizbon'a gönderileceksiniz, dedi, kendi yurdunuzda, tanıdığınız insanlar arasında itiraf etmeniz daha iyi olurdu. Ancak görevli, nedendir bilinmez, biraz pes etti, onları ötekilerin yanına gönderin, sonra bakarız. Dördünü yakalayıp adeta sürükleyerek koridordan geçirdiler, dışarıya avluya, yukarıya bak amigo, güneş henüz doğmadığı halde gökyüzü ne kadar aydınlık; yerde yatan yoldaşlarının üzerinden tökezleyerek hapishanenin yarı karanlığına daldılar. Uyuyanlar uyandı ya da homurdanarak öte yana döndü, sonunda hepsi sakinleşti, çünkü dört adam hak ettikleri huzura kavuşmadan önce hiçbir şey, tek bir sözcük bile söylemedikleri konusunda şerefleri üzerine yemin etti. Ortak yorgunluk uzun sürmedi, bu adamlar az uykuya alışkın, güneş daha İspanya dağlarının üzerindeyken örtülerini topladılar. Üstelik bir huzursuzluk sardı onları, bilinçaltının her köşesine yayılıp onları rahat bırakmıyordu. Korkunç bir duygu bu, kim bilir kaç saattir tek lokma almayan midedeki ağrıyan boşluğa baskı yapıyor. Hayvanlara bile böyle davranılmaz.

Öğleden önceydi, kapı yeniden açıldı ve Tacabo seslendi, João Mau-Tempo, ziyaretçin var! O sırada Manuel Espada ve Sigismundo Canastro'yla laflayan João Mau-Tempo şaşkınlıkla ayağa kalkıyor ve ötekilerin de şaşırdığını fark ediyor, hakları var, çünkü böyle durumlarda ziyaretçi olmadığını herkes bilir, böyle bir iyiliği kimse duymamıştır. İçlerinden bir-iki tanesi kuşkuyla, hatta güvensizlikle bakıyor, arkadaş konuştu mu acaba, bu yüzden João Mau-Tempo iki sıra suskun, ciddi insanın arasından geçip dışarı çıkıyor, ayaklarını sürüyerek yürüyor, sanki dünyanın suçu omuzlarına yüklenmiş gibi. İçi kaynıyor, düşünceler gelip gidiyor, gökyüzü şimdi pırıl pırıl, beni ziyarete gelen kim acaba, mutlaka Faustina ve kızlardır, ama olamaz bu, teğmen buna izin vermezdi, sivil görevliyi, o pis ağızlı köpeği söylemeye bile gerek yok.

Koridor ona çok daha kısa görünüyor, bu kapının ardında geceyi bir deftere bakarak geçirdi, öğrenmenin bedeli ağır olmalı, adım Mau-Tempo; şimdi askerler kapıya vurup içeri gir emrinin gelmesini beklerken, Faustina içerde olacak ya da beni kandırmak için onun orada olduğunu söyleyecekler, sorguya alınacağım, belki de dayak yiyeceğim, eğer konuşmazsak bize de ötekilere olanın aynısının olacağı tehdidini savururken görevli ne demek istiyordu, ötekiler kimdi? Düşünceler hızlıdır, işte bu yüzden beklerken bu kadar çok düşünebildi João Mau-Tempo, ama kapı en sonunda açıldığında beyni boştu ve başının içinde yalnızca derin bir gece karanlığı vardı, sonra büyük ölçüde hafifledi, çünkü görevliyle teğmenin arasında Rahip Agamedes duruyordu, rahibin önünde beni dövmezler, onu buraya getiren ne olabilir?

Bir gün gökyüzü şöyle olacak: Ben ortada olacağım, kendimi tanıdığımdan ve sizin de beni tanıdığınızdan beri düşlediğim gibi, siz, teğmen, sağında olacaksınız, adaleti koruduğunuz için, siz, görevli, solumda olacaksınız, işin geri kalanını yaptığınız için, zorunlu bile olsam bilmek istemiyorum bunu. Bu iyi döşenmiş evin kapısı açılıyor ve ne görüyorum, ah zavallı gözlerim, kör olsaydınız da görmeseydiniz bunu, beni yanılttığınızı, bunun Monte Lavre'li João Mau-Tempo olmadığını söyleyin, çalışmaya hevesli halkımın yaşadığı yer orası. Siz aklınızı mı kaçırdınız, Sinyor Teğmen ve Sinyor Görevli, daha doğrusu Sinyor Görevli ve Sinyor Teğmen bildiklerinizi anlatmak istemediğinizi söylediler, kendinizin ve ailenizin iyiliği için anlatın, babalarının hataları ve boş umutlarından suçlu olmayan o zavalıcıklar için, utanmıyor musunuz João Mau-Tempo, yetişkin ve saygın bir adam genç serserilerin arasında, böyle bir saçmalık nerede görülmüş, kilisede size ve ötekilere kaç kez vaaz verdim, sevgili çocuklarım, dikkat edin, çünkü tuttuğunuz bu yolun sonunda lanet ve cehennem bekliyor, korkudan dişleriniz birbirine çarpacak, o kadar söyledim, tekrarlamaktan yorulmadım, ama adam olmadınız João Mau-Tempo, ötekiler pek de umurumda değil, ama Sinyor Görevli ve Sinyor Teğmen, Monte

Lavre'den gelenler arasında bu deftere yazması için size rica ettiklerini söylediler ve siz hiçbir şey yazmadınız, yardımcı olmadınız, görünüşe göre yanlış bir oyun oynadınız, buradaki sinyorlar çok sabırlı, zavalcılıklar bütün gece ayakta, uykusu nedir bilmiyorlar, aileleri de bütün gece onları bekliyor, ne sandınız ya, sizin inatçılığınız yüzünden ailelerine şöyle demek zorunda kalıyorlar, bugün geç geleceğim, ya da, gece işim var, akşam yemeğini bensiz yiyin ve yatın, çünkü ancak yarın eve döneceğim. O zaman bile dönmüyorlar, çünkü neredeyse öğlen oldu, Sinyor Görevli ve Sinyor Teğmen hâlâ burada, böyle bir şey olamaz João Mau-Tempo, böyle davrandığınıza göre sizde yönetime karşı hiç saygı yok, grevi kimin planladığını söyleseydiniz ne kaybederdiniz, bir de şu el ilanları var, kimlerin eline geçti ve kimler dağıtıyor, nereden geliyor ve kaç tane var, evet, söylemeniz ne kaybederdiniz, Tanrı'nın oğlu, sizi böyle adlandırmak neredeyse dine aykırı, yalnızca adlar yeter, Sinyor Görevli ve Sinyor Teğmen gerisini halleder, siz de evinize dönersiniz, ailesinin yanında olan bir erkekten daha güzel bir şey olabilir mi, haydi konuşun artık, benim konumumda biri günah çıkarma sırasında verilen sırları açıklayamaz, Fulano ve Beltrano değil miydi, yanıt verin, yüksek sesle yanıt vermek istemiyorsanız yalnızca başınızı sallayın, her şey dördümüzün arasında kalacak, Fulano ve, evet, Beltrano muydu değil miydi, böyle bir şey duydum, ama kesin bir şey söyleyemem, açık açık soruyorum, durumunuz son derece umutsuz João Mau-Tempo, ailenizi böylesine mutsuzluğa sürüklemek size acı vermiyor mu, en azından bunu söyleyin bana, yanıt verin artık.

Yanıt ver be adam, Rahip Agamedes, teğmen ve görevlinin karşısındasın, başka tanık yok, bildiklerini rahatlıkla söyleyebilirsin, çok şey bilmiyorsun, ama herkes içindekini döker, bu onun görevidir. Sinyor Rahip Agamedes, hiçbir şey bilmiyorum, yapmadığım bir şey için de pişmanlık duyamam, karımla kızlarımın yanında olabilmek için her şeyi verirdim, ama benden istediğiniz şeyi veremem, çünkü hiçbir şey bilmiyorum, bilseydim bile söylemezdim. Demek öyle

serseri, diye bağılıyor görevli, şimdi kendini ele verdin. İzin verin, diyor Rahip Agamedes usulca, zavallı adamlar bunlar, bunu söylemekten yorulmayacağım, daha geçenlerde Dona Clemência'nın evinde söyledim, büyük olasılıkla gerçekten bir şey bilmiyor, yalnızca ötekilerin etkisinde kalmış. Ama grevin başı olduğu söylendi, diyor teğmen. Tamam, geri gönderin onu, diye buyuruyor görevli.

João Mau-Tempo dışarı çıkıyor, yüzüncü keredir kordondan geçerken, bir kapıdan Fulano ve Beltrano çıkıyor karşısına, bir sürü askerle çevrili, birbirlerini tanıyor ve bakışıyorlar, ikisi de perişan halde, zavallıcıklar, João Mau-Tempo avluyu geçerken gözlerinin yaşlarla dolduğunu hissediyor, delici güneş ışınları yüzünden değil, onlara alışık, uygunsuz bir mutluluk yüzünden, Fulano ve Beltrano'yu ele veren kendisi değil, tutuklanmaları ne kadar iyi, saçmalama, ne kadar kötü, artık ne söylediğimi ve neden yine gözlerimin yaşardığını bilmiyorum, önce mutluluktan, sonra kaygıdan, onları burada gördüğüm ve kesinlikle dayak yemiş oldukları için, adımın João Mau-Tempo olduğu kadar eminim, görevlinin söylediği gibi, bu günlere uygun bir ad.

Yan binaya varınca, neler olduğunu anlattı. Ağlamış gözlerini fark ettiler ve dayak yiyip yemediğini sordular. Yemediğini söyledi, ama ağlamayı sürdürdü, ruhu acıyla doluydu, mutluluk uçup gitmişti, şimdi son derece üzgündü. Monte Lavre'den gelenler onun çevresini sardı, yaşıtlarıydı bunlar, daha gençler utanarak uzaklaştı, çocuk gibi ağlayan beyaz saçlı bir adamın yakınında olmak onlara doğru gelmiyordu, günün birinde bizim de başımıza gelecek bu. Fazla kurcalayıp tartışmadan kabul etmemiz gereken kaygılar bunlar.

Öğleden sonra durum iyiye gitti. Avluya götürüldüler, uzaktan gelen akrabalar bekliyordu burada. Gelebilen gelmişti, kısa süre önce dışarıdaki odalarda beklemeleri söylenmişti, ondan önce kışlanın karşısında durmak zorunda kalmışlardı, bir devriye birliği yaklaşımlarını engellemiştir, ama inlemeler ve sızlanmalar dinmek bilmedi. Onbaşı Tacabo ge-

lip içeri girmelerine izin verdiğinde, tüm umut alevleri parladı, Faustina'yla iki kızı Gracinda ve Amélia da oradaydı, Monte Lavre'den yürüyerek gelmişlerdi, dört mil, yaşam güçlüklerle dolu; ötekiler de buradaydı, neredeyse tüm kadınlar, işte geliyorlar. Askerler güvenlik kordonunu açtılar. Ah, ne ateşli öpücükler verildi! Zavallılar kucaklaştılar ve ağladılar, ruhları ayağa kalkmıştı sanki, eğer amaçları gerçekten öpüşmekse, bu konuda pek de iyi oldukları söylenemez. Ama burada kimsesi olmayan Manuel Espada, babasına sarılan Gracinda'ya baktı, kendisinden büyüktü ve omzunun üstünden bakıyordu, elbette birbirlerini tanıyorlardı, ilk görüşte aşk değildi, merhaba Manuel, dedi kız en sonunda, merhaba Gracinda, diye yanıt verdi oğlan. Çok daha fazlasının gerektiğini sananlar yanılıyor.

Akrabalar daha kolların arasındayken, Teğmen Contentte ve görevli avluda belirdiler ve aynı anda konuşmaya başladılar, kimin kime öykündüğünü anlamak güçtü, belki de onları elektrik kablolarıyla Lizbon'a bağlayan ve iki gramofon gibi konuşturan mekanik bir düzenek vardı; gençler, kulaklarınızı iyi açın, bu seferlik gidebilirsiniz, ama sizi uyarıyoruz, yeniden pis işlere bulaşırsanız, karşılığını iki-üç katı ödersiniz, sakın yanlış öğütlere kapılmayın, yurdumuzun düşmanlarına inanacak kadar aptal olmayın, köy yollarında eleştiri yazıları bulursanız okumayın, eğer okursanız hemen yakın, başkasına vermeyin ve okuduklarınızı anlatmayın, çünkü bu bir suçtur, sonra bunun cezasını suçsuz aileleriniz çeker, bir sorununuz olduğunda greve kalkışmayın, üstlerinize başvurun, çünkü onlar size öğüt vermek ve yardım etmek için var, böylece neyin adil ve yasal olduğunu öğreneceksiniz, isyan ve öfke olmadan, biz bunun için buradayız, şimdi huzur içinde çalışmaya gidin, Tanrı yardımcınız olsun, ama gitmeden önce, sizi Monte Lavre'den Montemor'a getiren kamyonun parasını ödemek zorundasınız, kötü davrandınız ve bunun karşılığını ödemelisiniz, devlet böyle harcamaları karşılayamaz.

İstenen para toplandı, küçük-büyük tüm cepler ters yüz edildi, düğmeler çözüldü. İşte paranız, Sinyor Teğmen Contente, böylece en azından devlete borçlu kalmayız, devletin ağırına giderdi bu, dönüş yolunun daha uzun sürmemesi yazık, çünkü Monte Lavre'den buraya gelen yolu biliyorduk. Bu sözler söylenmedi, anlatıcı özgür davranıyor, ama görevlinin şu sözleri sinir bozacak kadar gerçektir, parayı ödediğinize göre, güle güle gidin, hepinizin dostu olduğunu kanıtlayan Sinyor Başrahip'e teşekkür edin önce. Bu sözler üzerine Rahip Agamedes kollarını kaldırıyor, sanki kilisenin mihrabındaymış gibi, insanlar ne yapmaları gerektiğini bilmiyorlar, birkaç tanesi gidip teşekkür ediyor, kimileri hiçbir şey duymamış gibi yapıyor, ötekiler havaya bakıyor ya da karıları ve çocuklarıyla ilgileniyorlar, rastlantıya bakın ki Gracinda Mau-Tempo'nun yanında duran Manuel Espada dişlerini gıcırdatıyor, sanki yüreğine bir ok saplanmış gibi, utanç duyuyor. Ama en kötü utancın geçtiğini düşündüyse, Rahip Agamedes'in neşeli sesinden bir tanesini daha öğrendi: İyi bir haberim var, dedi rahip, benimle gelin, yolun aşağısında bizi arabalar bekliyor, patronlarınız gönderdi onları, hiçbir şey ödemeniz gerekmiyor, herkes patronların arabalarına binebilir. Bir de onlar hakkında kötü konuşurlar. Böylece Rahip Agamedes öne düşüyor, cüppesi rüzgârda salınıyor, karalara bürünmüş haliyle kutsal bir iz bırakıyor, yanlarında getirdikleri basit yiyecekleri geveleyen yoldan çıkmış budalalar sürüsüne yol gösteriyor; rastlantıya bakın ki Gracinda Mau-Tempo'nun hemen yanında yürüyen Manuel Espada, bir de onlara teşekkür etmemizi istiyorlar, alçak herifler, diyor. Gracinda Mau-Tempo karşılık vermiyor, Manuel Espada kararını bildiriyor, ben arabalara binmeyeceğim, yürüyerek gideceğim. O hep çekingen davranan kız buna tepki gösteriyor ve korkusuzca atılıyor, o kadar, ama hemen kendini tutuyor, çünkü kimi övmesi ve kimi eleştirmesi gerektiğini bilmiyor, arabalara binenleri mi, yoksa bu isyancıları mı, senin bilmen gerek. Manuel Espada bildiğini doğruluyor ve üç adımda uzaklaşıyor, ama bu üç adımdan sonra, senin için ar-

kadaştan fazla olmak isterim, diyor. Kız yalnızca gözleriyle yanıt veriyor, bu yeterli, Manuel Espada bir sonraki köşeyi dönüp gözden yiterken, Gracinda Mau-Tempo yüreğinde de evet diyor.

Sonraki günlerde Rahip Agamedes, pek de boş olmayan kilerini müşterilerinin teşekkür göstergeleriyle dolduruyor, bu kadar az olduğu için kusura bakmayın, ama yürekten geliyor, bizim için yaptığınız her şeye teşekkürler. Bir kile fasulye, bir torba mısır, bir tavuk, bir şişe zeytinyağı, üç damla kan.

Olé! Yardımcı, üst makamlardan aldığı emirle arenaya giriyor ve ağılların sürgülerini gözden geçiriyor, yularları sayıyor ve yeterli olmaları gerektiğini düşünüyor, her şeyi tamamiyle görmek için alanın çevresini dolaşıyor, sıraları, locaları, müzik topluluğunun yerini, gölgeyi ve güneşi; taze tezek kokusu çarpıyor burnuna, gelebilirler, diyor. Bunun üzerine kapılar açılıyor ve sürü içeri giriyor, bugün bu sanatın tüm kurallarıyla savaşılabacak, kırmızı pelerinle kışkırtılacak, Bandarilha'lar saplanacak, mızraklarla acı verilecek ve sonunda ölüm bir kılıç darbesiyle taçlandırılacak, çünkü kılıcın ucu ve keskin yanı yüreği delip geçecek, olé. Kraliyet taburu onları buraya sürdü, yakın ve uzak yerlerden geliyorlar, bu yazıda daha önce adı geçen köylerden, bir tek Monte Lavre'den değil, tamamen rastlantı bu; arena hızla doluyor, sıralar değil, ne akıl ama, izleyiciler başkaları olacak, çepeçevre sıralanmış kraliyet askerleri, olabildiğince gölgelerde, ama çemberin tamamlanması gerek, tüfeklerini nişan almışlar, onlar olmadan kendilerini insan gibi hissetmiyorlar. Arena kara renkli vahşilerle doluyor, kraliyet taburunun kilometreler boyunca verdiği kahramanca savaşta ele geçtiler, işte geliyorlar, grevci hayvanlar, tırpanlı aslanlar, sabır taşları; sert çatışmanın ganimeti burada, ayaklarınızın dibinde siniyor; düşmandan ele geçirdiğimiz bayrakları ve topları bırakalım, kırmızı renklerine bakın, savaşın başlangıcına göre daha

az kırmızı, çünkü bu arada onları toz toprağın içine yuvarladık ve üzerlerine tükürdük, onları müzeye ya da cemaatin kilisesine asabilirsiniz, acemi erlerin diz çökerek, kendilerine kraliyet taburuna katılma şerefının verilmesini bekledikleri yere, ama belki de sinyor, onları yakmak daha iyi olurdu, çünkü bakışları bize hissetmeyi öğrettiğiniz duyguları incitiyor, başka hiçbir şey istemeyiz. Yardımcı, müdürün iyiliksever izniyle arenada birkaç demet saman dağıtmıştı, bitkin adamlar bunların üzerine oturuyor ya da yatıyorlar, sonuçta onlar insan, aslan değil, tırpanlarını yanlarına almamışlar, topluluklar halinde, geldikleri köylere göre duruyorlar; bu sürünün güdülmesi kaçınılmaz, ama topluluklar arasında gidip gelen bir-iki adam da var, ya iki çift laf ediyorlar, ya da ellerini birinin omzuna koyuyorlar, oraya buraya gizli bir bakış fırlatıyor ya da çaktırmadan bir hareket yapıyorlar; her şey olabildiğince güven altına alınıncaya ve açığa kavuşturuluncaya dek yapılacak tek şey beklemek.

Kraliyet askerleri gözlem yerlerinde durup bakıyorlar, içlerinden biri o askeri gülümsemesiyle şöyle diyor, maymunlar köyü gibi, yanımda fıstık olsaydı, onlara atıp kapişmalarını izleyerek eğlenirdim. Demek ki bu asker çok gezmiş, hayvanat bahçesini biliyor, karşılaştırmalı gözlem ve kesin sınıflandırma kurallarına uygun konuştu, eh, böyle biri Montemor'un boğa güreşi arenasına tıkılmış sabırlı halkın maymunları andırdığını savunuyorsa, kim karşı çıkabilir ki ona. Bizden üstün güçleriyle orada durmuş, tüfekcayı üzerimize doğrultmuşlar, tabancayla uyaklı olsun diye tüfekca diyorum, kraliyet taburu ile kusursuz uyak yapsa da tabancuru kulağa pek hoş gelmiyor, ama kraliyet taburu yerine kraliyet taburuca ya da kraliyet taburunca denebilir, bu da olur, insan böyle kendi kendine konuşarak zamanı geçirmeye ya da durdurmaya çalışır, eliyle bir dur işareti yapıp yalvarır, daha fazla gelme, bir adım daha atarsan üzerimden geçecek-sin, oysa ben sana hiçbir şey yapmadım. Ama istesem yere eğilip elimi toprağa koyar ve şöyle derdim, dur, dönmeyi bırak ki, güneşi daha uzun görebileyim. Böyle konuşmalarla

oyalanıyorlar, bir sözcük ötekini izliyor ve yeni birini doğuruyor, yardımcının aşağı inip bir adamı aradığını kimse fark etmiyor, bu kez yalnızca bir adam, tırpanlı bir aslan değil ve uzaktan da gelmiyor, bu adama bildiği her şeyi yazması için bir defter verseydiniz, tıpkı ertesi gün Monte Lavre, Escorial, Safira ve Torre da Gadanha'dan gelen dört adam gibi, ilk satıra adını yazardı ya da hiçbir kuşku bırakmamak için her satıra tam adını döşerdi, Germano Santos Vidigal.

Onu buldular. İki kraliyet askeri onu alıp götürüyor, gözlerimiz onları izliyor, hep aynı resmi görüntülüyor, onu arenadan çıkarıyorlar, saat altı yönündeki çıkışta iki asker daha ekleniyor ve o andan itibaren her şey bilerek yapılmış gibi görünüyor, sanki İsa'nın yaşamı üzerine bir film izliyor gibiyiz, yukarıda Golgatha Dağı, bunlar ağır adımlarla yürüyen ve savaşçı teri döken Roma lejyonierleri, mızrakları hazır, boğucu bir sıcak var, durun. Yoldan aşağı inen adamlar var, Onbaşı Tacabo korkuya kapılıyor, yine José Gato ve çetesi olabilir, uzak durun, diyor bu yüzden, bu adam bir suçlu! Askerler olabildiğince uzak durarak yanından geçiyorlar, tehlikenin olmadığı duvara iyice yapışarak, evet, aldıkları emir ve bilgi hoşlarına gitmiş gibi görünüyor, daha yüz adım ilerlemişlerdi ki, yukarıda duvarın üzerinde bir kadının ipe çarşaf astığını görüyoruz, bu kadının adı Bayan Verónica olsaydı ne hoş olurdu, ama öyle değil, adı Cesaltina ve İncil'in öyküsüyle pek ilgisi yok. Kraliyet askerlerinin arasında yürüyen adamı görüyor ve bakışlarıyla onu izliyor. Onu tanımıyor, ama kim olduğundan haberi var, yüzünü nemli çarşafa gömüyor, sanki terini alan bir mendil gibi, güneşte oynamak isteyen çocuğuna, eve giriyoruz, diyor sonra.

Kraliyet askerleri, şatoya çıkan yolun geniş bir dönemeç yaptığı yerde karşıdan karşıya geçiyorlar, burası bir alan gibi, birkaç adım daha kaldı, ama yaşamı pek uzatmaz bu adımlar, bunu düşünenin tutuklu olduğunu sanıyorsanız yanılıyorsunuz, onun ne düşündüğünü ve düşüneceğini bilmiyoruz, bu yüzden bizim düşünmeye başlamamız gerek. Burada kalıp Cesaltina'yı izleseydik, örneğin çocukla oynayabi-

lirdik, çocukları kim sevmez ki, ama daha sonra neler olduğunu öğrenemedik o zaman, öyleyse kesinlikle burada kalmayalım. İki nöbetçi çatışmaya hazır bir biçimde kapıda duruyor, Efendimiz, bugün yeniden Portekiz'in şanı ve zaferi için kutsal Bakire Meryem'i gönder, küçük bir mucize gerçekleştirsin yeter, ülkenin her yerinden hacıların buraya üşüşmesini istemeyiz. Buradan biraz toprak görünüyor, birkaç tane de sebze bahçesi, bu daracık yerde daha fazlasına yer yok. Eve giriyoruz, diyor Cesaltina çocuğa, biz de giriyoruz, ama nöbetçilerin arasından geçerek, bizi görmüyorlar, bu da bizim ayrıcalığımız. Avluyu geçiyoruz, hayır, büyük ek binaya doğru, bir tür depo bu, değil, ağır suç işleyenler için, yarın Monte Lavre ve öteki yerlerden adamlar buraya getirilecek, önemsiz olaylar; işte kapı, ama bu koridordan değil şundan geçelim, buradan dönelim, on adım daha, dikkat, sıraya takılıp düşmeyin, işte burası, daha fazla gitmemize gerek yok, kapıyı açmak yeterli.

Açılıştan hazır bulunmak için geç kaldık. Manzarayı seyretmekle oyalandık, annesiyle babasının tüm uyarılarına karşın güneşte kalmaktan çok hoşlanan küçük çocukla oynadık, Cesaltina'ya sorular yönelttik; rastlantı eseri kocasının en son olaylarla ilgisi yok, belediyede memur, adı da Ourique; tek yaptığımız kaçamaklar, ertelemeler ve şaşırtmacalardı, ama şimdi kireç kaplı dört duvarın arasındaki tuğla zeminin kırık kenarları çarpıyor gözümüze, burada kaç adım atıldı kim bilir, basılmaktan aşınmış yerler görüyoruz, ek yerleri boyunca sıra halinde ilerleyen karıncalar, sanki vadiler aşıyorlar, onların gözünden bakınca, beyaz gökyüzüne doğru yükselen dev gibi kuleler deviniyor, bu gökyüzü bir tavan, bir de güneş var, bu da bir lamba, kuleler insanlar, karıncalar bunu çok iyi biliyorlar, çünkü yüzyıllardır onların adımlarının ağırlığını hissettiler, pek çoğu onların bedeninden sarkan hortumdan fışkıran uzun, ılık sıvının altında kalıp öldü, yer yüzünün pek çok yerinde boğuldular, ama şimdi adamların başka işlerle uğraştıklarından emin gibi görünüyorlar. Karıncaların duyma sistemi ve müzikal yapısı, insanların sözlerini

ve şarkılarını anlamalarına uygun değil, bu yüzden sorgunun tüm ayrıntılarını anlayamayacaklar, ama bunun önemi yok, yarın aynı kışlada, ama daha uzak bir odada Monte Lavre, Torre da Gadanha, Safira ve Escoural'dan gelen adamlar sorgulanacak, biz de orada olacağız ve aynı hakaretleri duyabileceğiz, orospu çocuğu, orospu dölü, orospu çocuğu, serseri, orospu çocuğu, piç kurusu, bunlara kimin tepki gösterdiğini söylemeye değmez, komşu kadınların dilindeki gülünç öyküler işte, kimi rahatsız eder ki bunlar, üç gün içinde barış yeniden sağlandı, ama bu kez uzun sürmedi.

Şu karıncayı ele alalım, daha doğrusu ele almayalım, onu yakalamak demek olurdu bu, diyelim ki en büyük karıncalardan biri bu, kafasını köpek gibi kaldırıyor ve kardeşleriyle ormanın yanı başında koşturuyor, karınca yuvasıyla ilgilendiği şey arasındaki uzun yolculuğu on kez yapacak kadar zaman bulacak, ama biz farkında değiliz, belki de biraz garip ya da etkili bir şeyler oluyor bu uzak odada, ölüm bu bölümü sona erdirene dek. Az önce adamlardan biri yere yıkıldı, karıncaların arasında yatıyor, onları fark etti mi bilmiyoruz, ama karıncalar onu fark ediyorlar, daha o kadar çok düşecek ki, en sonunda yüzünü, kulak kepçelerini, kaşlarının koyu renk kıvrımını ve ağzının kenarındaki yumuşak gölgeyi saçlarının ve gözlerinin rengine uyduracaklar, buna karşın sonraları uzun süre karıncalar arasında konuşulacak, yeni kuşaklara örnek olacak, çünkü dünyada olup bitenleri bilmeleri gençler için iyidir. Adam yere düştü ve ötekiler hemen zorla ayağa kaldırdılar, her biri başka bir soru soruyordu, istese bile nasıl yanıt verebilirdi ki, zaten isteyemezdi de, çünkü yere düşen ve yeniden ayağa kaldırılan adam tek bir söz bile söylemeden ölecek. Ağzından yalnızca inilti çıkacak ve derin inlemeler ruhunu çökertecek, dişleri kırılacak ve bunları tükürmesi gerekse, ötekilerin onu daha çok dövmelerine neden olur, çünkü devletin malı hor kullanılmaz, o zaman bile yalnızca tükürme sesleri duyulur, başka bir şey değil, dudaklar istem dışı devinir, yere damlayan kanlı tükürük karıncaların tat alma duyularını harekete geçirir, bembeyaz gökyüzünden

inen garip, kırmızı renkli bu yepyeni nimeti birbirlerine haber verirler.

Adam yine yere düştü. Aynı adam, dedi karıncalar, kulak kepçeleri aynı, kaşlarının kıvrımları aynı, ağızının kenarındaki gölge aynı, karıştırmaya olanak yok, neden hep aynı adam düşüyor, kendini savunmuyor mu, savaşmıyor mu? Bunlar karıncaların değerlendirmeleri, onların kültürüne uygun, Germano Santos Vigidal'ın bu Escarro ve Escarrilho adındaki işkencecilerle değil, kendi bedeniyle savaştığını bilmiyorlar. şimdi de bacakların arasındaki korkunç acıya katlanmak gerek, fizyoloji sözlüğündeki adıyla hayalar, halk arasındaki adıyla taşaklar, böyle daha kolay akılda kalıyor, kırılğan toplar, havayla dolu balonlar, heyecanlanınca haklı olarak ayağı kalkarlar, erkeklerde böyle olur, gökyüzüyle yeryüzü arasında bir yolculuğı çıkarlar, ama işkence görenlerde olmaz bu, eller korkuyla kapatır onları, ama şimdi eller çekiliyor, çünkü böbrek bölgesine ayakkabının topuğuyla acımasız bir darbe indi. Karıncalar şaşıyor, ama yalnızca gećici olarak. Sonuçta görevleri var, yaptıkları planlara uymaları gerek, düşen adam aynısı mı, yoksa öyküde bir şeyler mi değişti, diye anlamak için başlarını köpek gibi kaldırıp, zayıf bakışlarını odaklamaya çalışacak zamanları yok. Daha büyükçe olan karınca duvardaki turunu tamamlıyor, kapının altındaki yarıktan gećip yok oluyor, bir süre sonra geri gelecek, o zaman her şeyi değişmiş bulacak, yine üç adam var, ama yere hiç düşmeyen iki tanesi eğleniyor, kesinlikle bir oyun bu, başka türlü açıklanamaz, Tanrı, Cesaltina'nın oğlunu böyle bir oyundan korusun, iki adam ötekini duvara iterek eğleniyorlar, onu omuzlarından yakalayıp duvara doğru fırlatıyorlar, neresine denk gelirse, bir keresinde sırtını vuruyor ya da başının arkasını ya da zaten parçalanmış yüzünü çarpıyor, kireç duvara toslayıp duruyor, geride kan izleri bırakıyor, ağızından ve saę yanağından akıyor kan. Onu bıraktıklarında, baygın halde duvarın dibine yığılıyor ve yerde iki büklüm yatıp kalıyor, karınca yolunun yanı başında. Bu büyük kütle birden yukarıdan düşünce karıncalar korkuyor,

ama üzerlerine gelmiyor, sıyırmıyor bile onları. Onu orada öylece bıraktıkları süre içinde bir karınca giysilerine tırmanıyor, onu yakından görmek istiyor, aptallık ediyor, çünkü ilk önce o ölecek. Tam onun olduğu yere ilk sopa darbesi iniyor, ikinciye hissetmiyor bile, ama adam hissediyor, acıdan midesi düğümleniyor, kendisi değil, bir kez daha kusuyor, mide acımasız tekmeye karşı direnmiyor, işte bir tane daha, bu kez erkeklik organına, çok da uygunsuz bir sözcük değil bu.

Adamlardan biri dinlenmek için dışarı çıkıyor. Escarrilho bu, bir anneyle bir babanın oğlu, evli ve çocukları var, ama bu pek bir şey ifade etmiyor, çünkü tutukluya göz kulak olmak için odada kalan öteki adam, Escarro da bir babayla bir annenin oğlu, o da evli ve çocukları var, onları ayırmak olanaksız, görünüşleri ve adları dışında, birinin adı Escarro, ötekinin Escarrilho, akraba değil, ama aynı aileden geliyorlar. Yürürken sallanıyor, yorgunluktan sıraya yığılıyor, konuşmak istemeyen bu inatçı herif canımı çıkardı, diye düşünüyor, ama daha beni tanımıyor, ona gününü göstermezsem bana da Escarrilho demesinler! Sudan büyük bir yudum alıyor, içi ateş gibi yanıyor, çılgınca bir öfkeye kapılıyor, gücünü toplayıp odaya dalıyor, tayfun gibi eserek Germano Santos Vigidal'a saldırıyor. O bir köpek, adı da Escarrilho, bir bu eksikti, Escarro bağılıyor, yakala onu, bir bu eksikti, köpek ısıyor, belki de gerçekten ısıyor, çünkü insan ya da köpek dişlerinin bıraktığı ısırik izleri görülecek sonradan, garip, ama kimi insanlarda köpek dişlerinin çıkabildiğini tüm dünya bilir. Zavallı köpeklerle, dikkat etmeleri gereken kişileri ısirmaları öğretilir, hem de en olmadık yerden, buradan örneğin, beni erkek yapıyor orası, ama kolumdan, çenemden ya da yüreğimden fazla değil, içimdeki gözden ya da beynimden ya da gerçek gözlerimden. Küçüklüğümünden beri bu yerinde duramayan makinenin benim en erkeksi yerim olduğu söylendi, ben buna pek inanmasam da, yine de benim için değerli, köpekler tarafından ısırılmayı hak etmiyor.

Büyük karınca beşinci yolculuğunda ve oyun sürüyor. Şimdi Escarro dinlenmek için dışarı çıktı, soluk soluğa avlu-ya attı kendini, bir sigara yaktı ve arazide süren operasyonla ilgili bilgi almak için Teğmen Contente'nin odasına baktı, büyük harekât, diyordu teğmen, bölgenin tamamında grevci-ler yakalanmak üzereymiş, harekâta tüm güçler katılıyormuş ve destek de bekleniyormuş, en kötü olasılıkla arenadakileri iki katına çıkarmayı düşünüyormuş. Şu Germano Vigidal konuştu mu; Teğmen Contente bunu saygılı bir tavırla sor-du, çünkü sonuçta burada onun borusu ötmüyordu ve Escar-ro'nun ona yanıt vermek için en ufak bir zorunluluğu yok-tu, ama yine de yanıt verdi, daha değil, herif inatçı; teğmen yapmacık bir görev aşkıyla, öyleyse sert önlemler almalıyız, dedi. Montemor'lu bu küçük Torquemada iyi bir yordakçı, hem ağzı laf yapıyor, hem de akıl veriyor. Tam bir sigara ya-karken, kızgın Escarro'nun verdiği yanıtı duydu, ne yapaca-ğımızı çok iyi biliyoruz biz. Ve kapıyı arkasından çarparak dışarı çıktı Escarro. Bir bu ukala eksikti başıma. Belki de böyle kızdığı için, karıncalı odaya geri dönüp masanın çek-mecesinden çelik kaplı bir kırbaç çıkardı, ölümcül bir silah. Daha iyi tutabilmek için sapındaki kayışı bileğine geçirdi, kurban son bir güçle Escarrilho'nun vuruşlarını savuşturma-ya çalışırken, Escarro omuzlarına kırbacı şaklattı, sonra sırtı-na, aşağı doğru inerek, santim santim, sanki yeşil çavdarı har-manlar gibi, böbreklerine kadar geldi, burada duruyor, göz-leri açık ama kör sanki, daha kötü bir körlük yoktur, yere yıkılan adama belirli aralıklarla indiriyor kırbacı. Kendini tüketmemek için belirli bir yöntemle harmanlıyor, parası ödenmeyen tek şey ölesiye yorulmaktır, ama zaman zaman kendi üzerindeki kontrolünü yitiriyor ve çıldırmış bir döv-me makinesine dönüşüyor, sarhoş bir otomatik alet, öyle ki Escarrilho elini onun omzuna koyuyor, yavaş ol, diyor, abartma, yoksa herif elimizde kalacak! Karıncalar bundan emin, onların ölümlerini görmeye ve ilk bakışta tanıyı koyma-ya alışkınlar. Yani kimi zaman bir domuz kılını karınca yolu boyunca sürüklerken, ne olduğu pek belli olmayan bir şeye

çarparlarsa, kuşku duymadan antenlerini bir yandan ötekine çevirirler, yükleri varken bunu güçlkle yaparlar, ama birbirlerine verdikleri haber çok açıktır, burada ölü bir karınca var. Bir an başka bir yere, sonra tekrar oraya baktıklarında kadavra ortadan yok olmuştur bile, karıncalar böyledir, görevini yerine getirirken ölen arkadaşlarını gözden yitirirler. Yedinci yolculuğunda bulunan büyük karınca işte bu yüzden başını kaldırıyor ve gözlerinin önünde büyük bir sis perdesi görüyor, ama sonra dikkatini topluyor, görme duyusunu ayarlıyor ve, bu insan ne kadar solgun, diye düşünüyor, sanki aynı insan değil gibi, yüzü şişmiş, dudakları patlamış, ya gözleri, ah, zavallı gözleri, yüzü o kadar şişmiş ki, neredeyse gözleri bile görünmüyor, geldiğinden beri çok değişti, ama onu kokusundan tanıyorum, bundan eminim. Karınca bunları düşünürken, yüz gözünün önünden yok oldu, çünkü iki adam onu sırtüstü çevirdiler, yüzüne su çarpıyorlar, nasıl olduysa bir testi dolusu taze su, kuyunun dibinden pompayla çekilmişti, hangi amaçla olduğunu bilmiyordu su, uzaktan gelmişti, uzun zaman toprağın altında yolculuk ederek başka yöreleri tanıdıktan sonra, bir kaynağın taş yolları, kumun saydam sertliği, çamurun sıcak yumuşaklığı, bataklığın tembel durgunluğu ve güneşin alevi onu yavaş yavaş topraktan sökmüştü, nereye kaybolduğunu kimse göremedi, sonra şu gökten geçen bulutta toplandı, bir süre sonra ansızın çaresizce toprağa düştü; suyun gözünden bakınca toprak güzel, düşmek istediği yeri seçebilseydi eğer, susuzluk ya da sel daha az olurdu, ansızın buluttan toprağa düştü, yolculuğuna başladı ve temizlenerek saf, kristal kadar berrak su haline geldi, yolunu aradı ve bir pompa hortumunun suyu çektiği yerde buldu kendini. Çağlayan, karanlık bir kuyu deliği var orada, ansızın bir testi saydam kapanından kurtarıyor suyu, amacı ne acaba, bir susuzluğu mu bastıracak yoksa, yukardan bir yüzün üzerine boşaltılıyor, şarıl şarıl dökülüyor ve yavaşça dudaklardan aşağı süzülüyor, gözlerden, burun ve çeneden, çökmüş yanaklardan, ter içindeki alından, böylece yüzle tanışıyor, şimdilik hâlâ yaşıyor bu adam. Su yere doğru akma-

yı sürdürüyor, çevredeki her şeyi ıslatıyor ve tuğlaları kırmızıya boyuyor. Sayısız karınca boğuldu, o büyük olan kurtuldu, sekizinci yolculuğundaydı, yorulmak nedir bilmiyor.

Escarro ve Escarrilho, Germano Santos Vigidal'ı koltuk altlarından tutup kaldırıyor ve ayağa dikeyyorlar, bunu o istememişti, onu bir sandalyeye oturtuyorlar. Kırbaç hâlâ Escarro'nun elinde, kavuş da bileğinde, ama vurma hırsı söndü, onun yerine haykırıyor, sefil orospu dölü! Çıkartılmış boş bir ceket gibi sandalyeye yığılan adamın yüzüne tükürüyor. Germano Santos Vigidal gözlerini açıyor, inanılmaz görünse de, gördüğü şey karınca yolu, belki de rastlantıyla açılan gözlerinin baktığı yerde en göze çarpan şey o, karınca kaynıyor orası, şaşılacak bir şey değil bu, insan kanı onlar için besin demek, iyice düşünersek, başka şeyle beslenmiyorlar, burada toplam üç damla kan düştü yere Rahip Agamedes, üç damla kan bir dere, bir göl ya da koca bir deniz olabilir. Adam gözlerini açıyor, eğer buna açmak denirse, çok az ışığın geçebildiği dar yarıklar bunlar, az ışık bile fazla geliyor, gözbebekleri acıyor, al sana bir acı daha, ete batan bıçak gibi, daha yüzlerce bıçak batıyor ve döndürülüyor. İnleyerek birkaç söz kekeliyor, Escarro'yla Escarrilho heyecanla kulak kabartıyor, ancak işkencenin onun konuşmasını engelleyebileceğinden korkuyorlar, ama hâlâ bedeninin gereksinimlerine bağımlı olan Germano Santos Vigidal'ın istediği, sidik torbasını boşaltmak, nedendir bilinmez sürekli çiş geliyor ve önüne gelen yerde boşalır ve tehlikesi var. Escarro ve Escarrilho, yeri olduğundan daha fazla kirletmek istemiyorlar, ayrıca en sonunda inatçı herifin direncinin kırıldığını ve ilk işaretin de bu olduğunu umuyorlar, koridorun boş olup olmadığına bakmak için kapıya gidiyor bir tanesi, el sallayıp tekrar içeri giriyor, ikisi birlikte Germano Santos Vigidal'ı ayakyoluna kadar beş metre sürüklüyor, duvardaki leğene dayıyorlar, zavalcılık ezilmiş parmaklarıyla pantolonunun düğmelerini çözmeye çalışıyor, işkence görmüş aletini bulup çekmesi gerekiyor, şişmiş hayalarına ve parçalanmış haya torbasına dokunmaya çekiniyor, sonra tüm gücünü toplu-

yor, tüm kaslarını yardıma çağırıyor, korkunç baskıdan kurtulmak amacıyla gerilmeleri ve gevşemeleri için yalvarıyor, bir kez deniyor, iki kez, üç kez, aniden sıvı dışarı püskürüyor, kan bu, belki de idrarla karışık, kırmızı sıvıya bakıp kim ayırt edebilir ki bunu, sanki bedendeki tüm damarlar patlamış ve buradan bir çıkış yolu bulmuş gibi. Durmak istiyor, ama sıvı hâlâ akıyor. Burada akıp giden, onun yaşamı. Sallanarak geri çekildiğinde ve artık pantolonunun düğmelerini ilikleyecek gücü kalmadığında, hâlâ akıyor. Escarro ve Escarrilho onu karıncalı odaya sürüklüyor ve tekrar sandalyeye oturtuyorlar, bu sırada Escarrilho umut dolu bir sesle soruyor, artık konuşacak mısın? Onlar bu rahatlama fırsatını ona verdikten sonra, o da konuşmayı düşünüyor, güzel bir davranışa karşılık bir başkası, ama Germano Santos Vigidal'ın kolları yana sarkıyor, başı göğsüne düşüyor, içindeki ışık sönüyor. Büyük karınca onuncu turunu tamamladıktan sonra, kapının altında gözden yitiyor.

Geri döndüğünde, odayı insanlarla dolu bulacak. Escarro ve Escarrilho hâlâ orada olacaklar, Teğmen Contente, Çavuş Armamento, Onbaşı Tacabo, iki adsız er ve örnek olsun diye seçilmiş üç tutuklu, birkaç önemli noktaya açıklık getirmek için adı geçen görevlilerin tutukluya yalnızca bir dakika sırtlarını döndüklerine tanıklık edecekler. Geri döndüklerinde, tutuklunun kendini bir telle asmış olduğunu görmüşler, şimdi asılı durduğu yerde, telin bir ucu şuradaki çiviye bağlanmış, öteki ucu Germano Santos Vigidal'ın boynuna iki kere dolanmış, evet, adı Germano Santos Vigidal, ölüm belgesinin doğruluğu için önemli bu, sağlık görevlisinin çağırılması gerek, gördüğünüz gibi ölü şu anda yerde diz çökmüş durumda, evet, diz çökmüş, bunda şaşılacak ne var, biri kendini asmak isterse, karyolanın kenarında bile olur, yeter ki istesin, kuşkusu olan var mı? Benim yok, diyor teğmen, diyor çavuş, diyor onbaşı, diyor iki er ve üç tutuklu, tutuklular bu ifadeleri sayesinde belki de bugün serbest bırakılırlar. Karıncalar ayağa kalkıyor, onlar her şeyi gördü, önce şunlar buradaydı, sonra bunlar, arada bir araya gelip bildiklerini

paylaştılar, tüm gerçeği biliyorlar, büyük karınca da biliyor, adamın yüzünü en son gören oydu, hem de çok yakından, büyük bir araziyi andırıyordu, arazilerin kendi kendilerini öldürmedikleri, öldürüldükleri doğrudur.

Cesedi kaldırdılar. Escarro ve Escarrilho mesleki aletlerini topluyorlar, sopayı, kırbacı; parmak eklemlerini siliyorlar, kumaş parçası ya da kan yapışıp kalmış mı diye ayak parmakları ve topuklarını gözden geçiriyorlar, Dedektif Sherlock Holmes'un keskin gözlerinden kaçmazdı bunlar, kanıt yetersizliğine ve zamanla ilgili uyuşmazlığa dikkat çekerek, ama tehlike yok ki, Holmes öldü, Germano Santos Vigidal gibi öldü, ve yakında onun olacağı gibi gömüldü, böyle olayların üzerinden yıllar geçecek ve sessizlik olacak, ta ki günün birinde karıncalar konuşmayı öğrenip gerçeği anlatana dek, gerçeği, yalnızca gerçeği. Şimdi elimizi çabuk tutarsak, Sinyor Doktor Romano'yu yakalayabiliriz, başı eğik önden yürüyor, siyah çantası sol koluna asılı, bu yüzden sağ elini kaldırıp gerçeği söylemek için yemin etmesini rica edebiliriz, gerçeği, yalnızca gerçeği, doktorlar böyle olmalı, işleri tam bir ciddiyetle halletmeye alışkındır onlar. Söyleyin Doktor Romano, burada bizi aydınlatan güneşin altında, adamın kendini astığı gerçekten doğru mu? Tıp doktoru sağ elini kaldırıyor, suçsuz gözlerle bize bakıyor, yörede saygı duyulan bir adam o, tam zamanında kilisede olur ve toplumsal görevini dikkatle yerine getirir, bize iç dünyasını açarak şöyle diyor, eğer birisi boynuna iki kez tel doladıysa, bir ucunu başının üzerindeki çiviye bağladıysa ve bedenin ağırlığıyla tel az da olsa gerildiyse, o zaman hiç kuşkusuz teknik açıdan kendini asmış demektir. Başını eğiyor ve yoluna gidiyor. Bekleyin Doktor Romano, Sinyor Sağlık Görevlisi, bu kadar çabuk gitmeyin, daha yemek zamanı gelmedi, bütün bu gördüklerinizden sonra hâlâ iştahınız varsa eğer, böyle bir mideyi kıskanırım, dinleyin, adamın bedenini gördünüz mü, onu söyleyin, kan oturmuş yerleri ve siyah lekeleri, parçalanmış cinsel organı, kanı; görmedim, bana tutuklunun kendini astığını söylediler, gerçekten asmıştı, görülecek başka bir şey

yoktu; siz bir yalancısınız Romano, doktor ve sağlık görevlisi, yalan söylemek gibi pis bir alışkanlığı nereden ve niçin ve ne zaman edindiniz? Ben yalancı değilim, ama gerçeğı söyleyemem; neden söyleyemezsiniz; korkudan; gönöl rahatlığıyla gidin Doktor Pilatus, gönöl rahatlığıyla uyuyun; adeus, Sinyor Yazar; adeus, Sinyor Doktor, ama öğüdümü tutun, karıncalardan uzak durun, özellikle kafasını köpek gibi kaldıranlardan, çok dikkatli hayvanlardır, inanmayacaksınız Doktor Pilatus, ama tüm karınca yuvalarından size bakacaklar, sizinle bir alıp veremedikleri yok, tek görmek istedikleri, inandığınız şeyin günün birinde kafanızda boynuzlar çıkarıp çıkarmayacağı, onların kurtuluşu olurdu bu.

Bulduğumuz yolun adı üzüm bağı anlamına geliyor, Parreira, kim bilir neden, belki de geçmiş zamanlarda burada çok güzel şarap veren asmalar gölge yapıyordu; köşede bu yolu ölümsüzleştirecek bir aziz, bir politikacı, bir hayırsever ya da bir din şehidinin adı yazmadığından, adı şimdilik Parreira olarak kalacak. Monte Lavre, Escoural, Safira ve Torre da Gadanha'lı adamlar ancak yarın geleceklerine göre, biz ne yapacağız şimdi, bugün kapalı olan boğa güreşi arenasına tıkilacaklar, bugün kimse içeri girmiyor, bu arada biz ne yapacağız peki, mezarlığa gidelim, kim bilir, belki de Germano Santos Vigidal oraya varmıştır, ölümler çabuk yola koyulurlar, zaten çok uzak da değil. Tek yapmamız gereken, bu uzun yolu izlemek, öğleden sonra olmak üzere, sonra sağa döneriz, sanki Évora'ya gidiyormuşuz gibi, bulmak kolay, sonra sola dönmek gerek, kaçırmaya olanak yok, beyaz duvarlar ve selviler, her yerde olduğu gibi. Ölü odası ilerde, ama onu kilitli buluyoruz, her şeyi kilitlerler ve anahtarı yanlarına alırlar, içeri giremeyelim diye. İyi günler Sinyor Ourique, hâlâ çalışıyor musunuz; aynen öyle, ne yapalım, her gün ölülmüyor, ama her gün mezarlara bakmak gerekiyor, yollar temiz olmalı, öyle işte; yukarıda karınız Bayan Cesaltina'yı ve oğlunuzu gördüm, sevimli bir çocuğunuz var; işte orası gerçek; güzel bir söz Sinyor Ourique; doğru; söyleyin bana, ölü odasında bulunan beden işkence yüzünden mi can

vermiş, yoksa eski sahibinin onu asmaya karar verdiği doğru mu; oğlumun sevimli bir çocuk olduğu ve güneşte oynamayı sevdiği doğru, içerdeki o bedenin asıldığı doğru, içinde bulunduğu durumda kendi kendini asacak gücü bulamadığı gerçeği kadar doğru, cinsel organının tamamen parçalandığı doğru, kanlı bir et yığınınından başka bir şey olmadığı doğru, darbelerin yol açtığı şişliklerin ölümünden sonra bile inmediği doğru, bildircin yumurtası kadar büyükler, çok daha azının benim ölmeme yeteceği de doğru, oysa ölüme en alışkın olan benim; teşekkürler Sinyor Ourique, siz ölü gömücüsünüz ve dürüst bir insansınız, belki de oğlunuzu bu kadar çok sevdiğiniz için, söyleyin bana, elinizde tuttuğunuz kafatası kime ait, kralın oğluna mı acaba; bilmiyorum, benim zamanımdan değil; hoşça kalın Sinyor Ourique, kapıyı kapatma zamanı geliyor, Cesaltina'ya selam söyleyin ve güneşte oynamayı seven oğlunuzu öpün.

Vedalaştık. Buradan yukarıdaki şato görülüyor, onun tüm öykülerini kim anlatabilir ki, geçmiştekileri ve bugünküleri. Günümüzde savaşların şatonun dışında yapıldığını ve şatonun bunlarda rol oynadığı zamanın geçtiğini kabul etmek büyük bir hatadır, gerçi az ve pek de şerefli olmayan bir roldü bu, Marquês de Marialva'nın dediği gibi: Montemor'un başındaki Manuel Ruiz Adibe'nin bu yöreyi yönetmekte ne kadar beceriksiz olduğunu siz Majesteleri'ne bildirdim, her şeyi yanlış yapmakla kalmıyor, işçilerin sizin verdiğiniz para karşılığında istihkâmda çalışmalarını da engelliyor, bu yüzden işler böyle gözle görülecek kadar geriledi, bu göreve daha uygun birini atamak için Majesteleri'nin iznini rica ediyorum, bu görevi yerine getirmek için gerekli tüm özellikler Topçu Tümgeneral Manuel da Rocha Pereira'nın kişiliğinde toplanıyor, azimli, gayretli, ve atak, Majesteleri rütbesini mareşalliğe yükseltme şerefini verirler mi? Manuel Ruiz Adibe'ye gelince, Majesteleri'nin emekliye ayırdığı öteki ordu komutanları gibi emekli maaşıyla geçinebilir, yüksek bir asker maaşı almasa da, ne çok yoksul olur, ne de tüm rahatlığını bir kenara atacak kadar çok sorumluluk üstlenir.

Lanet bir herif bu Adibe, Majesteleri'nin çıkarlarını çok kötü, kendininkileri çok iyi gözetiyor, ama zaman değişti, Montemor kraliyet taburunun kışlasında adam öldüren, sonra da sigara içmek için dışarı çıkan gayretli memurlar var günümüzde. Görünürde İspanyol olup olmadığını anlamak için cesurca ufka bakan nöbetçiye uyuşuk uyuşuk el sallıyorlar, sonra kendinden emin adımlarla yoldan aşağı iniyor ve günün dökümünü yapıyorlar, şu kadar darbe ve tekme, şu kadar sopa vuruşu, günün iyi geçtiğini düşünüyorlar, hiçbirinin adı Adibe değil, adları Escarro ve Escarrilho, aynı biçimde düşünen ikizler, derken pazar filminin ilan edildiği sinemanın önünde duruyorlar, yarın oynayacak, yaz sezonu "Şerefli Tembel" adlı ilginç komediyle açılacak, insan karısını da götürebilir, ortalığın sakinleşmesi hoşlarına gider, kötü bir film değil, ama perşembe günkü çok iyiydi, şarkı ve balenin tanrıçası Estelita Castro, yanında da António Vico, Ricardo Merino ve Rafaela Satorres, "Mariquilla Terremoto" adlı olağanüstü müzikal film, olé!

Ölümler ve yaralıları vardı, ama buradakiler kurtuldu. Adlarını söylemeyeceğiz, kimilerinin Lizbon'daki hapishanelere taşındıklarını bilmeniz yeterli, çoğu da harman döğeninin başına döndüler, hasat zamanı için yeni bir yevmiye karşılığında. Rahip Agamedes yoldan çıkanları babacan bir tavırla uyarıyor, ona ne kadar borçlu olduklarını ve Hristiyanlık görevlerini daha çok yerine getirmeleri gerektiğini doğrudan olmasa da dolaylı yoldan anımsatıyor, çünkü kutsal kilise gücünü ve etkisini apaçık ortaya koydu, tüm hapishane sürgünlerini yerinden oynattı ve birdenbire açılıverdi bunlar, parmaklıklar yere yıkıldı, Tanrı'ya şükür. Bu abartılı vaazı neredeyse boş bir kilisede veriyor, yaşlı kadınları saymazsak, gönül borcunun nelere mal olduğunu kara kara düşünüyor çoğu, ama işin içinden çıkamıyor. Monte Lavre'de tutuklamlarla ilgili pek fazla şey bilinmiyor, her şey belirsiz, Sigismundo Canastro orada çok kişinin olduğuna yemin ettiyse

de, ölüm olayı ancak yarın harman yerinde kulaktan kulağa yayılacak, ama yaşayanların sorunları karşı konulmaz ölüm savaşından daha ağır basıyor gibi, babam hiç de iyi değil, ne yapacağımızı bilmiyorum, her evde duyulan yakınmalar bunlar, sona ermekte olan harman mevsiminin sözünü eden yok, sonra ne olacak? Önceki yıllardan farklı olmayacak, yalnızca bu kez Norberto, Alberto ve Dagoberto kâhyaların ağzından sövecekler, bu çetenin greve kalkıştığına pişman olacağını ve yaptıklarını pahaliya ödeyeceğini söyleyecekler. Adalberto, Lizbon'dan mektupla buyruk vererek, orak ve harman mevsiminden sonra yalnızca domuz ve koyun çobanları ile kır bekçilerinin kalmasını istedi, grevcilerin ve tembellerin toprağında dolaşmasını istemiyor, bunun ardından yapılacakları sonra bildirecek, alınacak zeytin rekoltesine göre. Kâhya yanıt veriyor, kimsenin gizlemeye değer görmediği mektuplar gönderiliyor karşılıklı, mektubu alıyor, içinde yazılanı yapıyor ya da soruya yanıt veriyorlar, sonra da, mektubu nereye koydum, oluyor. Bu yazışmaları düzenlemek ve onların yardımıyla bu öyküyü anlatmak eğlenceli olurdu, başka bir anlatış tarzı olurdu bu, yalnızca büyük şeylere önem verme hatasına düşüyoruz, neyin nasıl olduğunu, kimin orada olduğunu, neyin söylenip neyin söylenmediğini öğrenmek istediğimizde ise, güçlüklerle karşılaşyoruz.

Adı, Gracinda Mau-Tempo, on yedi yaşında. Manuel Espada'yla evlenecek, ama hemen değil, kız daha çok genç, uygun bir çeyizi olmadan öyle pat diye evlenemez, ikiniz de sabırlı olun. Kaçınılmaz bir görev bu, ayrıca oturacakları bir yer de yok daha, aileden birinin başka bir yerde iş aramak zorunda kalmasının ne demek olduğunu düşün, erkek kardeşin gibi hep uzaklarda olmak istemezsin değil mi, tamam, senin durumunun farklı olduğunu biliyorum, sen kızsın, ama bir çocuğumu yitirdiğim yeter, ah bu oğlan! Faustina bunları söylüyor, João Mau-Tempo da başını sallayarak onaylıyor, oğlundan konuşulduğunda göğsüne hep bir şey saplanıyor, şeytanın oğlu, daha on sekiz yaşında, ama büyükbabası gibi göçebeliğe kaptırdı kendini. Gracinda Mau-Tempo sonraları

Manuel Espada'ya bu konuşmanın en önemli bölümlerini aktaracak, o da şöyle karşılık verecek, önemli değil, beklerim, tek isteğim seninle evlenmek; her konuda olduğu gibi bunu söylerken de çok ciddi, yapısı böyle, onu yaşından çok daha büyük gösteriyor, yaş farkı da az değil zaten. Zamanı gelince kızı, Faustina'ya gelip Manuel Espada'nın evlenme teklif ettiğini söylediğinde, ama o senden çok büyük, dedi Faustina; evet öyle, ne var bunda, demişti Gracinda kırılgan bir sesle, çünkü önemli olan bu değildi, önemli olan, o hazi-ran günü Montemor'da Manuel Espada'dan hoşlanmış olma-sıydı, yaştan söz etmenin hiç sırası değildi, zaten Manuel Espada o sıralarda şöyle bir sözünü etmişti bunun, senden yedi yaş büyüğüm; kız da bunun üzerine gülümsemiş, ama çok şaşırmıştı, ne var bunda, erkek daha büyük olmalı, bunu söyler söylemez kıpkırmızı kesildi, çünkü evet demeden kabul etmişti; Manuel Espada bunu çok iyi anladı ve hemen bir sonraki soruya geçti, yani kabul ediyor musun; kız yanıt verdi, evet, kabul ediyorum. O günden sonra geleneklere uygun olarak kapının önünde buluştular, çünkü içeri girmek için daha erkendi. Ama bir konuda geleneklere uymadılar, çünkü Manuel Espada alışıldığı gibi duygulardan emin olmayı beklemek yerine, anne ve babasıyla hemen konuşmaya karar vermişti. Bu konuşmada João Mau-Tempo ve Faustina, evlenecek paraları olmadığını, bu yüzden beklemeleri gerektiğini söyledi. Gerektiği kadar beklerim, dedi Manuel Espada, bunun için çalışmaya ve para biriktirmeye hazırdı, oysa birlikte yaşadığı annesiyle babasının evine de yardım etmek zorundaydı. Bunlar yaşamın küçük ayrıntıları, hep aynı kalırlar ya da o kadar az değişirler ki, iki kuşak boyunca fark görülmez; Gracinda Mau-Tempo da, çeyiz görevini yerine getirmek için yevmiyesinden ne kadar ayıracağı konusunda annesiyle pazarlık etmesi gerekeceğini biliyordu.

Erkeklerden çok söz edilirdi, kadınlardan az, onlardan söz edilse bile, geçip giden gölge gibi olurdu bu, hatta kimi zaman kaçınılmaz bir konuşma arkadaşı olurlardı, bedeninin büyük yükü ve ağırlığı yüzünden genellikle suskun olan ka-

dınlar korosu; sızlanan annelerden çeşitli nedenlerle söz edildiği de olurdu, ya o sırada bir çocukları ölmüştü, ya da çocukları hiçbir işe yaramaz haylazlara dönüşmüştü, namusu lekelenmiş kızlar da eksik olmazdı. Bundan sonra da çoğunlukla erkeklerden söz edilecek, ama kadınlar da konu olacak, bu aşk öyküsü ve yakındaki evlilik yüzünden değil, çünkü ölen büyükanne Sara da Conceição'yu da, Gracinda Mau-Tempo'nun neyse ki hâlâ yaşayan annesi Faustina'yı da zamanında çok isteyenler vardı, belirli nedenler yüzünden bundan pek söz edilmedi, artık zaman değişti. Duyguların doğrudan hapisane kapısında ya da kraliyet taburunun kışlasında, ölüm yerinde açığa vurulmasından belli, ama nerede olduğunun önemi yok, nerede olursa olsun böyle bir davranış gelenek ve ahlaka aykırı, günümüzde delikanlı tehlikeli bir özgürlükle karışık acele içinde, seninle çıkmak istiyorum, diyorsa kıza, bu gençlik benim zamanımdakinden farklı demektir.

Gracinda, kız kardeşi Amélia'dan iki yıl önce doğmuştu, ama Amélia fiziksel olarak daha hızlı gelişmişti, böylece yıl farkı görünmez oldu. Birbirlerini pek andırmıyorlardı, belki de kan pek sık kesişmediği için, bunu göz önüne alınca, farklıydılar. Soğuk kuzeyden gelen atalarını düşünelim, hani çeşme başında bakire kızın ırzına geçmişti, efendisi Lamberto Horques tarafından cezalandırılmamıştı, başka üreme sorunlarıyla uğraşıyordu o. Ancak bu dünyada ahlakın da olduğunu görelim diye, Manuel Espada burada Gracinda Mau-Tempo'dan onun olmasını istiyor, aynı çeşmenin yanında, eğreltiotlarının arasında, bu kez ezilip kırılmıyorlar, o zaman öyle olmuştu, ta ki ırzına geçilen beden hareketsiz kalana dek. Gevşek iplikleri birbirine düğümleyebilseydik, dünya en güçlü ve en uygun şey olurdu. Ve eğer çeşmenin dili olsaydı, diyelim ki var, uygun ve yerinde olurdu bu, çünkü suyu beş yüzyıldır durmaksızın şırıldıyor; Berberiler'in yapıtı olsaydı, çok daha uygun olurdu, yani konuşabilseydi, bu kızın buraya daha önce geldiğini kesinlikle söylerdi. Bu karıştırma başışlanabilir, zamanla çeşmenin belleği de karışıyor, Manuel

Espada'nın durumunda büyük fark var, çünkü o yalnızca Gracinda Mau-Tempo'nun elini tutuyor ve soruyor, yani kabul ediyor musun? Oradan uzaklaşıyor ve eğreltiotunu başka bir sefere bırakıyorlar.

Bu çocuklar çok 'şey gördü. En büyükleri Ant3nio Mau-Tempo ve en küçükleri Am3lia Mau-Tempo arasında dört yaş var, daha fazla değil. Bir zamanlar üçü de kötü giyinen veletlerdi, kötü beslenirlerdi, bugün de öyle, oysa artık büyüdüler, bu sözün bu çevreye uyduğu ve arazi için fazla kibar kaçmadığı söylenebilirse. Daha koşmayı beceremezken, küçükçük bacakları çabucak yorulduğunda, babaları ya da anneleri onları sırtında taşır, sepetin içinde başlarının üstünde, babanın sırtında ya da annenin kollarında. Yaşları göz önüne alındığında, serseri Yahudi'den daha çok dolaştılar çevrede. Mısır tarlalarında sivrisineklere karşı büyük savaşlar vermek zorunda kalmışlardı, sokma aşkıyla yanarak yüzlerine saldıran bu uçan mızraklılar bölüğünü kovalayacak kadar bile güçleri olmayan, suçsuz zavallılar. Ama sivrisinekler sonsuza dek yaşamıyor ve bütün çocuklar onlar yüzünden ölmüyor, biz de şimdi onlardan söz ediyoruz, ama sıtma ateşinden ölen öteki pek çok çocuktan değil. Bu savaşta kazananlar varsa, o da sakince karşı koyanlardı. Pek sık görülmez bu, ama yine de olur.

Şu çocuklara bakın ya da oradakine, herhangi birine, yaşı daha büyük oğlana ya da daha küçüğe ya da şuradaki en küçüğe, bodur bir meşe ağacının gölgesindeki beşikte yatıyor, annesi yakınında çalışıyor, ama onu tam olarak görebileceğimiz kadar yakında değil; çocukların nasıl olduğunu biliriz, özellikle daha konuşmayı beceremezken, durup dururken karınları ağrır, neyse ki bu kez dizanteri değil; Faustina öğle yemeği zamanı geliyor, Gracinda'nın üstü başı kir içinde, tıpkı bir gübre yığını gibi sivrisinekler çevresini sarmış, acil yardım gerek, bu yardım da geliyor. Faustina onu tekrar tekrar yıkıyor, yalnızca sırtına kadar tüm bedeni değil, onu saran çamaşırlar da kirlenmiş, inşallah çalı çırpının üstüne serince kurur, zaman akıp geçti ve iştah kaçtı. O anda kiminle

ilgileneceğimizi bilemiyoruz, şimdilik temizlenip ferahlamış, ama yapayalnız olan Gracinda'yla mı, yoksa kuru bir ekmek parçasını kemirerek işe geri dönen Faustina'yla mı. Burada, bodur meşe ağacının altında kalalım ve bir dalla çocuğun yüzünü yelpazeleyelim, çünkü sinekler geri dönüyor, ayrıca anneyle babanın hoş olmayan şeyler yaşamasını istemeyiz, biz burada olduğumuza göre, şövalye ya da kral buradan geçemez, bir de kısır kraliçenin özel oda hizmetçisi küçük meleği yatarken görüp yanına alarak saraya götürmeye kalkamaz. İpek ve sırma işlemeli kumaşların içinde dolaşıp özel odasından araziye bakışlar fırlatan terk edilmiş çocuğun gerçek anne-babasını tanımaması ne korkunç olurdu. Sonraları Sara da Conceição böyle öyküleri torunlarına anlatacak, dalı sallayarak burada oturmasaydık, ne büyük bir tehlikeyle yüz yüze kalacağım Gracinda'ya söylesek, bize inanmazdı.

Çocuklar büyür, eğer becerebilirlerse. Daha çalışamayacak yaşta oldukları sürece, anneleri işi bulamazsa, büyükanne ya da annelerinin yanında kalırlar, babaları da iş bulamazsa, anne ve babalarının yanında kalırlar; sonraları çocukluklarını yitirip birer işçiye dönüştüklerinde, babalar, anneler, çocuklar, büyükbabalar ve büyükanneleler için iş bulunmadığı da olabilir, işte o zaman, sinyor ve sinyoralar, gözünüzün önüne Portekiz ailesini getirin, hepsi açlıkta birleşmiş. Artık her şey zamana bağlı. Palamut mevsimi olunca, baba kalkıp gider, Norberto, Adalberto ya da Sigisberto kraliyet taburunu gece devriyesine göndermediyse eğer, çünkü kraliyet taburu Cumhuriyet Hanım tarafından başından beri bunun için de yetiştirilmiştir. Ama bunlar başka öyküler. Doğa bol bol verir, içindekileri her vadiye boşaltan bereketli bir meşe, işte devedikenleri, semizotu ve tere, biri çıkıp desin ki, daha iyi bir beslenme yolu var! Semizotu diyen ıspanağı kastediyor, görünüşleri aynı, yalnızca tadından anlaşılır fark, ama son kalan soğanın cücüğüyle pişirince, daha güzel bir şey olamaz, geçirdiysem özür dilerim. Ve sonra devedikenleri, küçük küçük doğrayıp on mısır tanesi ekleyelim, işte ziyafet hazır, buyurun Rahip Agamedes, eti alan kemiği de ala-

bilir. Hristiyan olsun olmasın, herkes günde üç öğüne gerek duyar, kahvaltı, öğle yemeği ve akşam yemeği ya da adları her neyse, önemli olan, tabakların ya da kapların boş olmamasıdır, bir parça ekmek ve yanında bir şeyler varsa, salt yemek kokusundan çok daha iyidir bu elbette. Altın değerinde bir bilgeliktir bu, çok soylu türden bir şey. Yemek, çocuklar için olduğu kadar anne-babalar için de geçerli olan bir haktır, onlar üç öğün yiyebilsinler diye benim bir öğün yemem doğru değil, o bir öğün de mideyi çıldırtmaktan başka bir işe yaramıyor. İnsanlar konuşup duruyor, ama son ekmek kabuğunun dün yendiğini bile bile ekmek kutusunun çevresinde dolanıp kapağını kaldırmanın ne demek olduğunu bilmiyorlar, belki de bir mucize umarak, tıpkı şu güller gibi, ama bu olanaksız, çünkü kimse, ne sen ne ben ekmek kutusuna gül koyduk, nereden gelmiş olabilirler, mantar meşelerinde güllerin yetiştiğini mi sanıyorsunuz yoksa? Güzel olurdu. Bugün çarşamba, Gracinda, çiftlik evine git, kız kardeşin Amélia'yı da yanına al, bu kez António gitmeyecek. Dilenmeye zorlamak derler buna, insan çocuklarını böyle mi yetiştirir? Böyle konuşurken dilim tutulsun, bir kertenkelenin kuyruğu gibi titreyerek kopsun, ancak o zaman sözlerime dikkat etmeyi ve tok karınla açlık üzerine konuşmamayı öğrenirim, çünkü kötü bir şey bu.

Çarşamba ve cumartesi, Tanrı'nın, Efendimiz'in domuz eti ve bamya biçiminde yeryüzüne indiği günlerdir. Rahip Agamedes burada olsaydı, bu dinsizliği herkese yayar ve bize karşı kutsal engizisyonu toplardı, sırf Tanrı'nın bamya ya da domuz eti olduğunu savunduğumuz için; bu Rahip Agamedes'in düş gücü zayıf, Tanrı'yı yalnızca buğday unundan yapılmış börek olarak düşünebiliyordu, asla başka türlü canlandıramazdı gözünde, Tanrı babanın uzun sakalı ve koyu renk gözlerini ya da Tanrı'nın oğlunun kısa sakalını ve açık renk gözlerini. Kutsal kitapta nasıl bir çeşme ve eğreliotundan söz ediliyordu ki, böyle farklılıklar ortaya çıktı. Lamberto'nun zamanından bugünkü Berto'ya dek eş olan ve armağanlar dağıtan Dona Clemência, bu değişikliklerden pek ço-

ğunu bilir. Çarşamba ve cumartesiileri sadakanın dağıtımını yönetir, domuz eti dilimlerinin kıvamını belirler ve denetler, arasındaki yağ tabakaları az olmalı, saf et daha iyi besler, kesinlikle hak geçmeden bamyaları kile tokmağıyla ölçer, tam bir yardımseverdir, kıskançlıklar yavrucakların arasını açmamalı, sen benden daha çok aldın; hayır, senden daha az aldım. Güzel bir tören oluyor, yürekler kutsal tutkuyla yumuşuyor, kuru göz kalmıyor, burun da öyle, çünkü şimdi kış, özellikle dışarıda hava buz gibi, Monte Lavre'li çocukların çiftlik evinin duvarına yaslanıp sadaka bekledikleri yerde, bakın, ne kadar sabırlılar, çıplak ayakları acıyor, bakın, kızlar yerin soğğundan kaçmak için nasıl da bir o ayaklarını, bir bu ayaklarını kaldırıyorlar, hayattayken kanatları çıksaydı, ayaklarının ikisini de havaya kaldırırdı, sözde öldükten sonra çıkacakmış kanatları, eğer akıllarını kullanıp yeterince erken ölürlerse. Küçük elbiselerini nasıl da aşağı çekiştiriyorlar, yaralı bir utanç duygusu yüzünden değil, hayır, çünkü şimdilik oğlanlar böyle şeylerle ilgilenmiyor, kötü soğuk yüzünden yapıyorlar bunu. Kuyruk oluyorlar, hepsinin elinde kutu, hepsi burnunu havaya kaldırmış, sümüğünü çekiyor, hiçbirisi bu anı kaçırmak istemiyor, yukarıda pencere açılıyor ve bir ipin ucundaki sepet ağır ağır gökten yere iniyor, yardımseverliğin hiç acelesi yoktur, ne demekmiş o, acele ayaktaımına özgü ve açgözlü bir şeydir. Bamyalar daha ham olduğu için, hemen mideye indirmiyorlar. Sıranın başındaki kutusuyla sepete yaklaşıyor, yönetimi ele geçirme gibi bir şey bu, acele et, soğuk jilet gibi kesiyor, kim dayanabilir buna, hepsi gelecek şey yüzünden dayanıyor. En sonunda evin hizmetçisinin başı görünüyor, işte sepet geliyor, tepesinde bir ölçü var, kendi kutularının büyüklüğünün bu iyilik katedralini etkilemediğini aklı evveller ve yeni yetmelere öğretmek için. Payını alanın gittiğini düşünebilirsiniz, oysa böyle olmuyor. Sonuncu da payına düşeni almadan ve bir sonraki cumartesiye kadar sepet gözden yitmeden kimse buradan adımını atmıyor, çünkü daha Dona Clemência pence-

reye çıkacak. Kibar bir dostlukla bir veda ve kutsama hareketi yapıyor, değişik seslerden oluşan çocuklar korosu da heves ve sevgiyle teşekkür ediyor, katı olanlar dışında, onlar şöyle bir dudaklarını kıpırdatıyor, o kadar. Ah, Sinyor Rahip Agamedes, iyilik yapmak ruhumu okşuyor. Dona Clemência'nın ikiyüzlülük ettiğini düşünenler varsa, çok yanılıyorlar, çünkü farkı hissediyor, çarşamba ve cumartesileri ruhunun öteki günlerden nasıl farklı kıpırdadığını hissediyor. Bu nedenle Dona Clemência'nın Hristiyanlığa uygun olarak nefisini köreltmesini saygıyla karşılayıp övelim, çünkü ölümsüz bir ruhun sürekli ve garantili rahatlığına kavuşmak için yeterince zamanı ve malzemesi olmasına karşın, her gün domuz eti ve bamya dağıtmayarak bundan vazgeçiyor, onun nefisini köreltme tarzı bu. Üstelik, Sinyora Dona Clemência, bu çocuklar yaşama yanlış hazırlanmamalı, büyüdüklerini düşünün, verdikleriniz nereye gitmiş olurdu?

Gracinda Mau-Tempo çocukluğunda okula gitmedi. Amélia da gitmeyecek, tıpkı António'nun da gitmediği gibi. Eskiden, bu üçünün babası çocukken, cumhuriyet yandaşları çevrede dolaşıp çocuklarınızı okula gönderin, diye bağırdırlardı köylerde, geniş kenarlı şapka giymiş, sakallı bıyıklı havarileri andırırlardı, yeni, güzel bir haber getiren havariler, haçlı seferine çağırırlardı, bir farkla, konu Türkler'i Kudüs'ten ve Efendimiz'in mezarından uzaklaştırmak değildi, konu uzakdaki kemikler değil, bugünkü yaşamdı, çuval bezinden yapılmış ve sicimle omza asılmış bir çıkınla çekip gidenlerdi, içinde bir alfabe kitabı vardı, daha yüksek ücret isteyen atalarının üzerine kraliyet taburunu salan aynı cumhuriyetin armağanı. Böylece João Mau-Tempo harfleri öğrendi, Montemor'un alfabe kitabına adını João Mautempo olarak yanlış yazmak için yeterliydi bu; pek emin olmasa da, çoğu kez João Mautempo yazar, tam olmasa da çok daha doğru bu, çünkü Mau-Tempo yazmak dil bilgisiyle ilgili kibrin belirgin bir göstergesidir. Dünya kendi bildiği gibi gelişir. Monte Lavre'de üç kardeşin okula gidebileceği kadar gelişmedi dünya. Şimdi Gracinda Mau-Tempo, nişanlısı burada yokken

ona nasıl yazacak, güzel bir soru. Ya Ant3nio Mau-Tempo yazmayı bilmiyorsa ve aylarca kim bilir kimlerle s3rt3p duruyorsa, ondan nasıl haber alacaklar, Faustina onun hep kalacağını ummuştu, kaldı da, ona her zaman iyi 3rnek oldun, dedi Faustina kocasına.

Jo3o Mau-Tempo başını sallıyor, ama y3reğini bir kuşku kemiriyor. Oğlunun yanında olmaması ona acı veriyor, çevresinde yalnızca kadınlar var. Faustina çok değişti, gerçi hiçbir zaman çok g3zel olmamıştı, kızların gençliği tarla işine h3l3 g3đ3s geriyor, Am3lia'nın bu kadar çirkin dişleri olması yazık. Hayır, Jo3o MauTempo her zaman iyi 3rnek olduğundan emin değil. B3t3n yaşamını yalnızca ekm3đini kazanmakla geçirdi, 3stelik her g3ne bile yetmedi, kara bir d3đ3m gibi d3ř3ncelerini sıkıştırıyor bu; bir insan kendi istemeden d3nyaya gelir, çocukluğunda hiç eksik olmayan soğuk ve açlıkla boğuşur, b3y3d3đ3 zaman açlığı iki katına çıkar, sanki bedeninin bu kadar dayanmasına ceza gibi, patronlar ve k3h-yalar, kır bekçileri ve kraliyet askerleri ona k3t3 davranır, ancak kırk yaşına gelince isteklerini dile getirir ve bunun için kurbanlık hayvan gibi yakalanır. Hapiste insanca olan hiçbir şey yok, 3zg3rl3k bile dayak gibi geliyor, yere fırlatılmış bir parça ekmek gibi, onu yerden alıp almayacağınızı g3rmek istiyorlar. Ekmek d3řt3đ3nde her zaman yerden alır, usulca 3fleriz, sanki ruhunu ona geri vermek ister gibi, sonra 3periz, ama onu hemen yemeyeceğim, d3rt parçaya b3leceğim, iki b3y3k, iki k33k, al Am3lia, işte Gracinda, bu senin, bu da benim, iki b3y3k parçanın kimin için olduğunu soran olursa, hayvandan daha aptal demektir, hayvan bile bilirdi bunu.

Anne-babalar her şeyi yapamaz. Çocukları d3nyaya getirirler, onlarla ellerinden geldiğince ilgilenirler, ama hep az gelir bu, yine de en iyisinin olmasını beklerler. Çok emek verirlerse gerçekleşir bu, çok dikkat edemeseler bile, 3nk3 bir babayı kandırmak kolaydır, kendini dikkatli sanır, ama değildir, yine de oğlunun bir serseri, kızının da dik kafah olduğunu, kendi etinin ve kanının zehirlendiğini tahmin et-

mez. Ant3nio Mau-Tempo, Monte Lavre'de kalırken, Jo3o Mau-Tempo kendisinin baba ve b3y3k olduğunu unutup gizli gizli oğlunu izliyor, sanki b3ylece onun kaçışlarıyla ilgili gerçeği 3ğrenebilirmiş gibi, hiç gitmediği yerlere gidiyor oğlan, Coruche, Sado, Samora Correia, Infantado, hatta Tejo'nun 3tesine. Oğlunun ağzından Jos3 Gato'yla ilgili duydukları, onunla ilgili efsaneleri doğruluyor ya da yalanlıyor; efsaneler diyoruz, ç3nk3 her şey gerçek boyutlarıyla g3r3lmeli, Jos3 Gato adsız bir kahramandır, Monte Lavreliler'i hapishane yolunda kurtarmadı, ama bu 3yk3ler yine de değer taşıyor, ç3nk3 Ant3nio Mau-Tempo oradaydı ya da bunlar ona anlatıldı, b3ylece arazideki k3ç3k çetelerin tarihine bir renk katıyorlar. Jo3o Mau-Tempo'nun kimi zaman dile getiremediği d3ř3nceleri oluyor, ama Jos3 Gato'nun hırsızlık yapmasına ve 3nemli anlarda gerekli yerde bulunmamasına karşın, en k3t3 3rnek olduğunu d3ř3nm3yor gibi. G3n3n birinde Ant3nio Mau-Tempo ř3yle diyecek, yaşamımda bir ustam ve bir anlatıcım vardı, şimdi bu yaşımda her şeyi yeniden 3ğrenmek için tekrar başa d3nd3m. şimdi bir şeyler açıklamak gerekirse, diyelim ki, babası ustaydı, Jos3 Gato da anlatıcı, Ant3nio Mau-Tempo'nun 3ğreneceklerini pek çok kişi onunla birlikte 3ğrenecek.

Bu Mau-Tempolar derslerini akıllarında iyi tutarlar. Gracinda Mau-Tempo evlenirken, çoktan okumayı 3ğrenmiş olacak. Nişan d3neminin bir b3l3m3n3 Jo3o de Deus adlı arkadaşın getirdiği alfabeyle geçirdi, heceleri ayırt etmeye yara-yan siyah ve gri harflerle, ama bellekte b3yle ayrıntıların başka şeylere ağır basması beklenemez, çok yavaş okuyabiliyor ve s3zc3klerin arasında duraklıyor, anımsamanın ışığını bekleyerek. Burada acega değil acelga* yazıyor Gracinda, bunları karıştırmamalısın. Manuel Espada artık onu g3rmek için eve geliyor, alfabe olmasaydı kuşkusuz bir s3re daha eşikte beklemesi gerekecekti, ama yoldan geçenlerin bakışları altında ders vermek uygun olmazdı, ayrıca ciddi bir ilişkiye benziyordu bu. Manuel Espada iyi bir ge, dedi Faustina,

* Pazı. (ev.)

João Mau-Tempo gelecekteki damadına baktı ve onun arabaları küçümseyerek, Montemor'dan Monte Lavre'ye dek nasıl yürüdüğünü düşündü, çünkü başı dik gezmek ve onlara borçlu kalmamak istiyordu, günlük ekmeğini elinden almaya kalkmıştı onlar. Aynı zamanda bundan ders aldı, gerçi Sigismundo Canastro, Manuel Espada'nın iyi yaptığını söylemişti, ama biz de kötü bir şey yapmadık, yürüyerek gitmek ona bir şey kazandırmadı, arabayla gitmek de bize bir şey kaybettirmedi, herkes doğru bildiğini yapar, sonra kurnaz bir gülümsemeyle ekledi, üstelik onun bizden daha genç bacakları var. Kısacası, Gracinda'nın annesiyle babasının Manuel Espada'nın evlilik teklifini seve seve kabul etmelerinin otuz üç nedeni olabilirdi, ama João Mau-Tempo kendine dürüst davranırsa, en çok bu yirmi kilometre, delikanlının bu dik kafalılığı ağır bastı, dört saat boyunca yakıcı güneşin altında sıkı bir herif olduğunu kanıtlamıştı, bayrak taşır gibi uygun adım marş yürümüştü, arazinin arabalarını kullanarak kendini alçaltmayacak biriydi o. Böylece yaşlı, gençten bir şey öğrendi, dünya yaratıldığından beri olur bu.

Mayıs çiçeklerin ayıdır. Şair, adını duyduğu ilkbahar çiçeklerini aramaya koyulur, lirik bir şiir ya da sone olmasa bile bir dörtlük yazar, daha basit bu. Güneş temmuz ya da ağustosta olduğu gibi çılgınca parlamaz, hatta serin bir esinti bile çıkar, bir zamanlar gözcü yeri olarak kullanılan bu yüksek noktadan bakılan her yerde yeşil ekinler görülür, insanları daha çok mutlu edebilecek bir şey yoktur, yalnızca katı bir yürek bu mutluluk selini hissedemez. Bu tarafta orman var, sulama yapılmayan ve bahçıvanı olmayan bir bahçe, bitkiler kendi güçleriyle ayakta kalmayı ve doğayla iyi geçinmeyi öğrenmek zorundalar. Taşların inatçı bir enerjiyle köklere karşı koyduğu, tek tük insanın geçtiği, bitkilerle minerallerin kavga ettiği bir yer, belki de bu yüzden kokular bu denli güçlü burada; güneş tepelerin üzerinde parladığında, tüm güzel kokular çevreyi sarar, burada sonsuza dek uyuklayabilir

insan, belki de yüzünü toprağa dayayıp ölür, bu arada başlarını köpek gibi kaldıran karıncalar, gaz maskeleriyle korunarak yanından geçerler. Evet, burada da var onlardan.

Garip olan, burada tek bir insan izine bile rastlanmaması. Koyu yeşil ekinler büyüyor, kokularla dolu orman sakın, çevremize şöyle bir bakınca, buğdayın o zarif rengini yitirdiğini fark ediyoruz, zar zor görülen, küçücük bir sarı iz kocaman araziye yayılıyor. Ya insanlar, bu mutlu topraklarda görmediğimiz insanlar nerede? Demek ki toprağa bağlı köleler oldukları doğru değilmiş, küçük kazıklara bağlı, çevrelerinde ne varsa onu yiyen keçiler gibi. Demek ki buğday büyürken, işsizlik artıyor. Tohumlar toprağa ekildi, iyi bir yıl olursa, elini kolunu uzatıp yatabilirsin, harman zamanı geldiğinde beni çağırın. Bu yüzden çiçekler ayı mayısta yüzlerin neden asık olduğunu anlamak güç, sorun hava değil, çünkü hoş ve umut verici bir hava var, yine de yüzler ve gözler gülmüyor, ağzın kenarında da o bildik kıvrım var. İş yok, diyorlar bize. Varsın doğa neşeyle şarkı söylesin, bizim içimizden şarkı söylemek gelmiyor.

Tarlaya doğru bir gezintiye çıkıyor ve dağa tırmanıyoruz, yolda güneş her taşa vurmuş ve hepsini ısılatmış, şansa çok kolay inanan bizler, altın, dedik bunun üzerine, sanki parlayan her şey altınmış gibi. İnsanları iş başında görmüyor ve hemen şöyle düşünüyoruz, onların bir yaşamı var, ekin burada büyüyor, onlar da işsiz güçsüz. Ama ne demek istediğimi anlamanız güzel. Daha önce belirttiğimiz gibi, kışın dedikeni, semizotu, tere, soğan cücüğü, birkaç mısır tanesi ve biraz ekmekle büyük ziyafetler ve şenlikler olur, çocuklar çoğundan yoksun kalmasın diye insan kendi yiyeceğinden kısar, bunları tekrarlamaya gerek yok. Yarattığımız kurbanlarla övündüğümüzü düşünenler olabilir, ne biçim bir düşünce bu, anne-babalarımız da tıpkı kendi anne-babaları ve Sinyor Lamberto'nun zamanındaki ve daha da eski anne-babalar gibi yaptılar, anımsanmayacak kadar eski; kışın hep böyleydi, biri açlıktan ölürse, ölüm nedeninin pek çok belirtisi olurdu, utanç duygusunu ve terbiyeyi daha az yaralardı bu.

Şimdi ocağın ortası; kimileri ağaçların budanmasını buyurdu bile, Dagoberto'ymuş ya da Norberto'ymuş fark etmez, insanlar biraz para kazanmaya başladı yine, ama herkese yetmiyor, sorun çıkarmayan, iyi adamlar bulun. Ağaçların işi bittiğinde ve çalı çırpı yere yayıldığında, kömürcüler gelip şundan bundan satın alırlar, sonra ateş sanatına sıra gelir, odun kesmek, kömür ocağı yapmak, toprak kümeleri oluşturmak gibi sözler duyulur, biz bu seslere kulak kabartırken, söylenenler yapılır, bizim bunlarla ilgimiz yok, yalnızca sözleri biliyoruz, o da uzun zamandan beri değil, çünkü önemli olduğu için aceleyle öğrenildi bu sözler; her şey sona erdiğinde, çuvallara doldurup taşımaya geliyor sıra, gelecek yıla dek adeus, adım Peres, Lizbon'da yirmi beş tane kömür ocağım var, çevrede de birkaç tane, efendinize söyleyin, bu kömür iyi cins, meşe, ağır ağır yanar, bu yüzden pahalıdır, öyle işte. Kömür ocağı yanıyor, biz de öyle dostum. Bu kuraklık, bu toz, bu duman, içecek ne var burada, şu yavan ıslaklıktan bir yudum alıp başımı geriye yaslıyor ve suyla gargara yapıyorum, biraz daha olsaydı daha çok serinlerdim, ağzımın kenarlarından süzülüyor ve kömürden kıyıları olan aydınlık ırmaklar oluşturuyor. Hepimizin buna benzer bir şey yaşaması gerek, yaşam kısa olmasına karşın o kadar çok şeye yetiyordu ki, kimisi çok kısa yaşadı ve tüm zamanını bu işle geçirdi.

Kömür mevsimi geçti, şimdi ne olacak? Çiçekli mayıstayız, becerebilen, dizeler döktürmeye çalışsın. Birkaç koyunu kırmak gerek, bu zanaata kimin eli yatkın; ben yapabilirim; ben de. Çok azı yapabiliyor bunu, ötekiler verimsiz haftalardan oluşan güzel yaşamlarım sürdürmek zorunda, evden çık, eve gir, er geç ekin biçme mevsimi gelecek. Şimdi sıra sizde, ötekiler bekleyebilir. Keçi kazığa bağlanmış, otlamaktan başka yapacak bir şeyi yok. Peki, yevmiye ne kadar, pazardaki işçiler soruyor bunu, kâhyalar de silahsız taburları ölçüp biçiyor, tırpan hâlâ evde, çekiç ise zanaatın bir parçası değil, bunun üzerine kâhyalar çekip giderken ya da durup parmaklarıyla evrak çantalarına vururken şöyle diyorlar, üç-

ret ötekiler gibi, ötekiler ne ödüyorsa bizim çiftliğimiz de onu öder. Çok eski bir konuşma bu, kral hazretlerinin zamanında bile bunlar konuşulurdu, cumhuriyet hiçbir şeyi değiştirmede, bir kralın yerini bir başkan aldı diye değişmez bunlar, kötülük başka monarşilerde gizli, Lamberto'dan Dagoberto çıktı, Dagoberto'dan Alberto, Alberto'dan Floriberto, sonra Norberto, Berto ve Sigisberto, Adalberto, Angilberto, Gilberto, Ansberto ve Contraberto geldi, bu kadar benzer adları olması ne garip, kısaca arazi ve efendisi diyebiliriz, öteki adlar pek bir şey söylemiyor, bu yüzden kâhya hiçbirini kullanmaz, yalnızca ötekiler der, kimse de, ötekiler kim, diye sormaz, yalnızca kentli insanlar bu kadar saf olabilir.

Nerede kalmıştık? Ah evet, kazançta. Kâhya ağzından laf aldırmıyor, yalnızca ötekilerin ne vereceğini söylüyor. Böylece oyun sona eriyor, ben sordum, sen yanıt vermedin. Hele bir iş başı yapın, sonra bakarız. Erkek de kadına hemen hemen aynı sözleri söylüyor, ben işe gidiyorum, sonra bakarız; en azından bir şeyle uğraşıyorsun, diye düşünüyor kadın, hatta söylüyor. Belki de söylememeliydi, çünkü sözler acı veriyor. Pazartesi günü tarlalarda çalışmaya başlıyorlar. Biri ötekine soruyor, ne kadar ödeyecekler; kimse bilmiyor; ya öteki çiftçinin tarlasındakiler; sordum, onlar da hiçbir şey bilmiyor. Pazara kadar böyle sürecek, en sonunda biri gelip, yevmiyenin şu kadar olduğunu bildirecek. Bütün hafta boyunca çalışmalarının değerini bilmeden çalışıyorlar ve gece kadın soruyor, öğrendin mi; adam neşesiz ve isteksiz yanıt veriyor, bilmiyorum, canımı sıkma kadın; kendim için sormuyorum, fırıncı borçları anımsattı, diyor kadın. Ah, bu acı dolu konuşmaların sonu gelmez. Bu kadar az mı? Elimden bir şey gelmez, ötekiler daha çok verseydi, ben de verirdim. Bunların bahane olduğunu biliyoruz, Ansberto ve Angilberto, Floriberto ve Norberto arasında kararlaştırıldı bunlar, kısaca Berto ve arazi arasında diyebiliriz.

Her yıl aynı zamanda yurt oğullarını çağırır. İncelikli bir abartmadır bu, bir davetin becerikli kopyası, ulusal acil durum zamanlarında gerekli olur, bir de açıklanan ya da açıklanmayan amaçlarla anayurt adına yapılan konuşmalar-da, biz büyük bir aileyiz, Habil ve Kabil arasında fark yok. Yurt oğullarını çağırır, durmadan çağırdığı duyulur, ne açlığı bastıran ekmek, ne hastalığı iyileştiren ilaç, ne de bilgisizlikle savaşılan bilgi kadar değeri olmayan sen, doğumundan beri seninle uğraşan ananın oğlu, adını belediye dairesinin kapısında asılı bir kâğıtta görürsün. Okuyamazsın, ama okuyabilen biri işaret parmağıyla hafifçe satıra dokunur, kara bir solucan gibi kıvrılan satıra, bu sensin, bu solucan senin adın, askerlik dairesindeki kâtip yazdı, seni tanımayan ve tanımak da istemeyen bir subay altına kendi adını ekledi, daha karışık ve anlaşılmaz bir solucan bu, subayın adını bile öğrenemeyeceksin, şu andan itibaren kaçışın yok, yurdun gözü senin üstünde, seni uyuşturuyor, atalarımızın anısına ve yaptıklarına saygısızlık etmeye kalma, haydi git. Adın, António Mau-Tempo. Dünyaya geldiğinden beri seni bekliyorum oğlum, ne kadar sevecen bir anne olduğumu göreceksin. Bütün o yıllar boyunca seni gözden kaçırdığım için beni bağışla, çünkü saymız çok fazla ve hepinizle ilgilenemem, subaylarım seninle ilgili bir karara varacak, onlar olmadan yaşanmaz, yoksa uygun adım marş yürümeyi nasıl öğrenirsin, bir-ki, sol, sağ, sola dön, kıta dur, ya silah kullanmak, namluyu temizlerken dikkat, hey, dikkat et, parmağını içine sokma, okuma bilmene şaşırdım, stratejik noktalarda ilkokullar yaptırmadım mı ben? Lise değil, o sana gerekmez, niye gereksin ki, şimdi de bana gelmiş, okuma, yazma ve hesap bilmediğini söylüyorsun, bana iş çıkarıyorsun António Mau-Tempo, kışlada öğrenmen gerekecek, bayrağım altında alfabe bilmeyen oğullara katlanamam, öğrenmen emredilen şeyleri daha sonra unutursan, benim suçum olmaz bu, eşek gibi çalışacaksın, doğru söylüyorum, ordum senin gibilerle dolu, neyse ki kısa bir süre için, askerlik hizmetini tamamlayınca görevlerine

geri döneceksin, eşit derecede ağır başka görevler üstlenmek istersen, bunu da ayarlarız.

Anayurtlar gerçeği söyleseydi, biz de bu konuşmaları olduğu gibi duyabilseydik, bize anlatılan peri masallarına inanmayı bırakmak zorunda kalırdık, dünün ve bugünün masalları, ister silahlanma ve demir yumruk olsun, ister rütbeler ve basit askerler olsun, örneğin siperde yaşayan askerin öyküsü gibi, sağlığını öz annesine borçluydu, çünkü kutsal kadın ölmüştü. Ona yaşamını bağışlayan kadının resmine tekrar tekrar bakardı. Günün birinde seken ya da iyi nişanlanmış bir düşman kurşunu resmi parçaladı, sevgili ve değerli annenin resmini bin parçaya ayırdı. Bunun üzerine acıdan çılgına dönen asker siperden fırladı ve silahını nişan alarak düşman mevzilerine saldırdı, uzun sürmedi bu, bir ateş seli onu yere yıktı, savaş öykülerinde böyle derler, ateş seli bir Alman askerinden çıktı, onun da çantasında değerli, yaşlı annesinin resmi vardı, bunu da eklerler ki, analar, anayurtlar ve ölenler ya da öldürenlerle ilgili öyküler eksiksiz olsun.

Antônio Mau-Tempo o sırada yapmakta olduğu işi bıraktı ve Monte Lavre'ye doğru yola koyuldu, Vendas Novas'ta trenden indi, üç gün içinde başvurması gereken kışlaya uzaktan baktı. Önünde üç mil vardı, hava güzel olduğundan, düzenli ve sakın adımlarla yürüdü, poligonu sol kolda bıraktı, başından beri kötü bir yazgısı olan yerler vardır, buradaki kısırlıkla cezalandırılmış, insanlarda da olduğu gibi, en sonunda orayı ardında bırakıyor, daha doğrusu, görmediği halde orayı geçtiğini biliyor. Bir buçuk yıl boyunca özgürlüğünü yitirecek, bunun düşüncesi bile onu rahatsız ediyor. José Gato'yu anımsıyor. Askerlik hizmetini yerine getirmiş midir acaba? O anda yüreğinde büyük bir rahatlama hissediyor, sanki alın yazısı ona bir çıkış yolu açmış ve şöyle demiş gibi, boşver bunları, neden bir kışlaya tıkılarsın ki, dört duvar arasına hapsolup, yeniden mantar ayıklayacaksın, çift süreceksin ve ekin biçeceksin, aptal mısın sen, José Gato'ya baksana, gerçek bir yaşam sürüyor, ona elini sürmeye kim cesaret edebilir, çetesi yanında, lider o, ne derse yapılır, sen de hemen

lider olamasan bile, daha gençsin, öğrenirsin, başlangıç için fena sayılmaz. Yaşamı tanıyan herkesin karşı karşıya kaldığı kıskırtmalar bunlar. Bu gencin namus duygusunu yok gibi gösteriyorlar, saygın bir aileden geliyor o, büyükbabası Domingos Mau-Tempo'nun yaşamı ve ölümünün sürdüğü lekeyi saymazsak, bunu artık unutmak ve sürekli düşünmemek gerek, çünkü böyle kötü kıskırtmaları aklından bile geçirmeyen bu genç hepsine karşı çıkardı, çünkü António Mau-Tempo bugün José Gato'nun öyküsünü tam olarak bilmiyor, olacakları görelim, şimdilik tek düşündüğü, dürüst yoldan kazandığı parayla gizlice satın aldığı domuz etinin güzel tadı.

Bir insanın önünde yaya olarak elli kilometre varsa, rahat rahat düşünebilir, yaşamı tartacak zamanı olur, daha dün toy bir delikanlıyken kısa zamanda acemi er oldu, ama yolda emin adımlarla yürüyen bu genç, birlikte mantar ayıklama zanaatını öğrendiği dokuz gencin arasında bu işi en iyi yapan, belki de kıtada onlardan birine rastlar. Hava ısınıyor, gerçi taşıdığı heybe ağır değil, ama sallanıyor ve omzundan kayıyor. Dinlenmek için şuraya oturacağım, yoldan yalnızca birkaç metre ötede, çok uzakta değil, ama korunaklı. İkiye katlanmış battaniyesini yere seriyor, çünkü toprak nemli, başını heybeye koyup uykuya dalıyor, Monte Lavre'ye geç kalmadan varır. Tam o sırada yanına çok yaşlı bir kadın oturdu, ne şanssızım, ama o şanslı, ne işime yarayacağını bilmiyorum, ama büyücülük sınırına varan bir gücü var, elimi tutup şöyle diyor, el falında görüyorum António Mau-Tempo, asla evlenmeyeceksin ve hiç çocuğun olmayacak, uzak ülkelere beş uzun yolculuk yapacaksın, sağlığın bozulacak, mezarından başka en ufak bir toprağın olmayacak, başkalarından üstün bir yanın yok, şu küçücük toprak parçası bile sen toz olana dek senin olacak, geriye yalnızca kemiklerin kalacak, şu ya da bu biçimde ölen her insan gibi, onlarla ilgili anlatacak bir şeyim yok, ama yaşadığın sürece kötü bir şey yapamayacaksın, sana tersi söylense de, şimdi kalk, zaman geldi. Ama yalnızca düş gördüğünü bilen António Mau-Tempo, buyruğu duymamış gibi yaptı ve uyumayı sürdürdü,

hata etti, çünkü yanında ağlayan bir prensesin oturduğunu ve sert, nasırlı elini tuttuğunu anlayamadı, prenses uzun süre bekledikten sonra kalkıp gitti, uzun saten elbisesi katırtırnaklarına ve çalılığa takıldı, daha çok gençti, çok genç, Ant3nio Mau-Tempo en sonunda uyandığında, çalılık daha 3nce g3rmediği beyaz çiçeklerle doluydu.

Arazideki yaşam b3yle pek çok olay bilir, gerçek değil gibi g3r3nen, ama tamamen gerçek olan. Neyse, Ant3nio Mau-Tempo oradan Monte Lavre'ye dek d3ř3nceler içinde gitti, 3nk3 avucunda iki su damlası fark etmişti ve nereden geldiklerini anlayamadı. Birbirleriyle karışmıyor, ayrı ayrı inci gibi yuvarlanıyorlardı, yine arazide alışık olunan mucizeler bunlar, yalnızca kendini beğenmişler bundan kuşku duyar. Ant3nio Mau-Tempo eve gelip annesini kucaklarken elinden yuvarlanıp d3şmeselerdi, bug3n o su damlalarının h3l3 orada olacağından eminiz, kapıdan uçup gittiler, beyaz kanatlarını çırparak, ne kuşu bunlar; bilmiyorum anne.

Kiminin uykusu ağır, kiminin hafiftir, kimi uyurken d3nyadan kopar, kimi onsuz olamaz, bu y3zden d3ř g3r3r. Joana Canastra'da bir 3yle, bir b3yle olur. Hastaysa ve ağrı-lar ona fazla acı ektirmiyorsa, sakın sakın uyuyabilir, daha beşikteyken edindiği bir yetenek bu, o g3nlerden beri onu tanıyanlar s3yleyecektir. Koyu renk yanağını açık eline dayayıp yorgun argın uyur, uzun ve derin bir uykunun kollarına bırakır kendini. Ama belirli bir zamanda bir şey yapması gerekiyorsa, on beş dakika 3nce g3zleri kendiliğinden açılır, sanki içinde bir saat d3zeneği varmış gibi, Sigismundo, kalk, der. Orada olan biri bunu anlatsaydı, gerçek dışı olayların başladığı hemen belli olurdu, uygulanan kurallar çerçevesinde kimisi istemeden, 3tekiler bilerek, 3nk3 gerçekten de Joana Canastra ř3yle dedi, Sigismundo, kalk. Bu 3rnek, kesinlik derecesinin ne denli d3ř3k olduğunu g3steriyor. Ama konunun ne olduğunu ikisi de biliyor, işte kanıtı: yazım kurallarına aldırmayan Sigismundo Canastro battaniyeyi bir kena-

ra atıyor, üzerinde donuyla yataktan fırlıyor, pencerenin dış kanadını açıp dışarıya bir göz atıyor. Kapkaranlık bir gece, Sigismundo Canastro'da artık olmayan keskin göz ya da yüzyıllar öncesinden miras kalan deneyim, çok küçük değişikliği fark etmesine yetiyor, doğuya doğru uzanıyor bu, doğanın gizlerini anlayabilene aşkolsun, yıldızlar nasıl da parlıyor, oysa tam tersi olması gerek. Gece soğuk, şaşırtıcı değil bu, çünkü aylardan kasım, gökyüzü bulutlarla kaplı, öyle de kalacak, yine kasım ayında çoğunlukla olduğu gibi. Joana Canastra kalktı bile, ateşi yakıyor, kahveyi ısıtmak için isli kâseyi ateşe koyuyor, öteden beri bu arpa ve yanmış, öğütülmüş acı bakla tanesi karışımına kahve adı verilir, insan ne içtiğini bile bilmez. Kadın kutudan yarım ekmek ve üç tane kızarmış sardalye çıkarıyor, geriye pek bir şey kalmadı kutuda, ona da bir şey denebilirse. Hepsini masanın üstüne koyuyor, kahve ısındı, yemeğe gel, diyor. Bunlar gündelik sözler gibi geliyor kulağa, pek yaratıcı olmayan insanların kurduğu acınacak tümceler, yaşamın küçük olaylarını sıfatlarla süslemeyi hiç öğrenmemiş insanların. Romeo'nun Julia'ya ya da Julia'nın Romeo'ya odanın balkonunda, bakire kız kadın olurken söylediği sözler çok farklıydı herhalde, mavi gözlü Alman'ın öteki kıza söyledikleri de, o da bakireydi, ama daha alt tabakadandı ve eğretilerinin arasında kadın olmaya zorlanmıştı. Neler söylemişlerdir acaba? Yine de bu konuşmaların ikisi de şimdiki duruma uygun düşerdi, söz konusu olan Sigismundo Canastro'nun gidişi, üstelik ilk de değil bu. Sigismundo Canastro yarım sardalye ve biraz ekmek yiyor, tabak ve çatal kullanmadan. Çakıyla ekmeğin orasından burasından bir parça kesiyor, midesindeki karışımın üstüne kahve telvesini indiriyor, Tanrı'nın varlığının kahve ve kızarmış sardalyenin uyumuyla kanıtlandığına yemin eden insanlar vardır, ama bunlar dini konular, sabah bir yere gitmekle ilgili değil. Şapkasını giyiyor, ayakkabılarını bağlıyor, eski püskü koyun postunu sırtına geçiriyor, görüşürüz, diyor kadına, beni sorarlarsa hiçbir şey bilmiyorsun. Bu uyarıya gerek yoktu, çünkü her zaman aynı şey, ayrıca Joana Ca-

nastra zaten pek bir şey söyleyemezdi, gerçi kocasının neden gittiğini biliyor ve öleceğini bilse söylemez, ama nereye gittiğini bilmiyor, yani yine öleceğini bilse söyleyemez. Sigismundo Canastro bütün gün dışarıda olacak, ancak gecenin geç saatlerinde geri dönecek, her gün geçirilen zamandan çok yolun uzunluğu yüzünden, ama kesin bilinmiyor bu. Görüşürüz Sigismundo, diye karşılık veriyor kadın. Bu adı ısrarla söylüyor, buna gülmeyelim, gülümsemeyelim bile. Adam bahçe kapısından çıktıktan sonra, kadın ateşin yanındaki tabureye oturdu ve güneşin doğuşuna dek orada kaldı, ellerini kavuşturmuştu, ama bu onun dua ettiği anlamına gelmez.

Monte Lavre'nin öteki ucundaki Faustina böyle bir şeye alışkın değil, bu, onun için ilk kez oluyor. Bütün gece uyuyamadı, oysa kocasının ta güneş doğuşunda gideceğini biliyordu, doğası gereği çok huzursuz olan João Mau-Tempo'nun şimdi bu denli sakin uyumasına şaşırdı, korkacak bir şeyi olmayan biri gibi, oysa olması gerekti. Bu yolla beden, heyecanlı ruhla dengelenir. João Mau-Tempo aydınlık ama henüz güneşsiz şafakta uyandığında, yapacağı şeyi birden öyle güçlü anımsıyor ki, gözlerini kapamak zorunda kalıyor, midesini sıkıştıran şey korku değil, kiliseye ya da mezar taşlarına ya da bir çocuğun doğumuna karşı duyulan türden bir saygı. Odada tek başına, evin bildik gürültülerini, yalnız bir kuşun dışarıdan gelen soğuk şarkısını, kızların seslerini ve yanan çalı çırpının çıtırtısını duyuyor. Ayağa kalkıyor, kısa boylu ve cılız, daha önce belirttiğimiz gibi geçmişten gelen parlak mavi gözleri var, kırk iki yaşında saçları dökülmeye başlamış bile, kalanlar da ağarıyor. Tamamen doğrulmadan önce, bedenini sancıya alıştırmak için bir an durması gerekiyor, her gece yatar durumdayken yeniden canlanıyor bu sancı, beden gerçekten dinlenmiş olsaydı, tam tersi olurdu. Giyinip mutfığa gidiyor, yatağın sıcaklığını korumak istercesine ateşe yaklaşıyor, çok soğuğa alışkın değil gibi, günaydın, diyor, kızlar gelip elini öpüyorlar, aileyi böyle bir arada görmek gerçek bir mutluluk, hepsi işsiz ve günü bir biçimde geçirmek zorundalar. Çamaşırlarla uğraşıyorlar, Gracinda'nın

çeyizle ilgilenmesi gerek, ama bunlar yavaş ilerliyor, düğün ancak gelecek yıl olacak. Gracinda öğleden sonra çamaşır yıkamak için kız kardeşiyle nehre gidecek, çiftlikten bir yığın çamaşır aldılar, yirmi Escudo getirecek, hiç yoktan iyidir. Kulakları sağırlaşmaya başlayan Faustina kocasının geldiğini duymadı, ama hissetti, belki de adımlarının yeri titretmesi ya da yalnızca onun yaratabileceği bir hava akımı sayesinde. Herkes kendine göre hisseder, gerçekten öyle, bu ikisi yirmi yıldır birlikte yaşıyorlar, bu durumda ancak bir kör yanılabilirdi, ama Faustina'nın gözlerinden yakındığı yok, yalnızca işitme duyusu pek iyi çalışmıyor artık, insanlar bilerek daha yüksek sesle konuşmayı alışkanlık haline getirdiler gibi geliyor ona, bunun için her gün özür diliyor. Bunlar yaşlı insanların dertleri gibi görünüyor, aslında yaşlanmadan önce yorğun düşen insanların dertleri. João Mau-Tempo gücünü toplamış olarak yola koyuluyor, kahve içti, Sigismundo Canastro'nunki kadar yetersizdi, içinde azıcık buğday olan karışık ekmekten yedi, bir de midesinde bir çiğ yumurta var, kabuğunu iki yandan delip hüpletti, hayattaki en büyük zevklerinden biri bu, hep böyle olsa insan dayanabilir. Midesinin sıkışması geçti, güneş yükseliyor ve acele etmesi için onu uyarıyor, görüşürüz, diyor, beni soran olursa, nereye gittiğimi bilmiyorsunuz. Kararlaştırılmış sözler değil bunlar, aklına geldiği gibi konuşan ve bir sürü gerekçe aramakla uğraşmayanların konuşma tarzı. Ne Gracinda ne Amélia babalarının nereye gittiğini biliyor, o gittikten sonra soruyorlar, ama bildiğimiz gibi anneleri neredeyse sağır, soruyu duymamış gibi yapıyor. Bundan ötürü ona kızmamak gerek, çünkü kızlar genç ve kayıtsız, ama yalnızca genç oldukları için, kişilik zayıflığından değil, böyle bir suçlama en azından Gracinda'ya haksızlık olurdu, Manuel Espada'nın serüvenini de biliyor, daha çömezken yoldaşlarıyla birlikte Monte Lavre'nin ilk ünlü grevcisi olmuştu o.

Buluşma noktası Terra Fria. Yerleşim yerlerine verilen adların belirli bir nedeni olduğu kesin, ama Terra Fria, yani soğuk toprak, yaz-kış her yerin aynı derecede sıcak ve soğuk

olduğu arazide bulunuyor, bu adın köklerini araştırmak gerek, ama zamanın karanlığı içinde çoktan kaybolmuşlar. Sigismundo Canastro ve João Mau-Tempo oraya varmadan önce, Atalaia'daki tepenin yakınında buluştular, tepenin üstünde değil elbette, yoldan geçenlerin bakışlarına yakalanmanın hiç sırası değildi, gerçi burada ve bu saatte arazi Giraldo Alanı gibi kalabalık olmaz ya, ne demek istediğimi anlarsınız. Tepenin eteğinde buluşacaklar, sık bir korunun olduğu yerde. Sigismundo Canastro buraları iyi biliyor. João Mau-Tempo o kadar iyi bilmiyor, ama bütün yollar Roma'ya çıkar. Oradan birlikte Terra Fria'ya doğru yola devam ediyorlar, Tanrı'nın hiç ayak basmadığı, şeytanın ise ancak zorunlu kalırsa ayak bastığı yollardan geçerek.

Ufukta kimse görünmüyor, arazinin arenasında büyük hareketler olduğunda, tribünde melekler belirir normalde. Kutsal güçlerin büyük ve ölümcül hatası, her şeyde haçlı seferlerini ölçüt almalarıdır. Ufak toplulukları küçümserler, tehlikeli özel komandoları, bu görev için gönüllü olanları, buradaki iki küçük noktayı; iki adam bunlar, biri ötekinin önünde, bir başkası çok uzakta, kesin gecikecek. Gökyüzünde adı olmayan, ama burada aşağıda adı Terra Fria olan bir yere yaklaşıyor hepsi, kimseye belli etmeden. Belki de iş olmadığı halde bu insanların işe gittiği düşünülüyordu gökyüzünde, Rahip Agamedes'in rastgele verdiği haberler sayesinde gökyüzünde bile biliniyor olmalıydı bu, aslında işe gittikleri doğru. Yalnız alışılmışın dışında bir tohum ekilecek. Sorumluluk o denli büyük ki, Sigismundo Canastro'yla buluşan ve birkaç adım sonra çekingenliğini üzerinden atan João Mau-Tempo şöyle soruyor, ne dersin, beni kabul ederler mi? Sigismundo, daha yaşlı ve deneyimli birinin kesin tavrıyla yanıt veriyor, kabul edildin bile, bunda herhangi bir kuşku olsaydı, bugün benimle gelemezdin.

Birisi bisikletle geliyor. Orada çalılağa gizlenip bekleyecek, en azından yerini bulmak kolay olacak. Her şey bu çevrede olup bittiğinden, bu kez numara plakalarıyla sorun yaşanmayacak. Kraliyet askerleri ancak kötülüklerinden ya da

ani bir öfke yüzünden onu durdururlardı, nereye gidiyorsunuz, nereden geliyorsunuz, izin belgenizi gösterin. Bu iyi olmazdı, çünkü Terra Fria'da buluşacağı kişiler için bu adamın adı Silva, ama kraliyet askerleri ve sivil kayıtlar için adı Manuel Dias da Costa, onu buradan çok uzaklarda vaftiz eden Rahip Agamedes için de başka bir adı var. Kimileri, adımız olmadan kim olduğumuzu bilemeyeceğimizi savunur, akıllıca ve felsefi gibi görünen bir deyiş, ama çamurlu bir araba yolunda pedal basan Silva ya da Manuel Dias da Costa için geçerli değil gibi, büyük bir hoşnutlukla ilerliyor, rastlantıyla kraliyet taburunun ortaya çıktığı yoldan ayrıldı neyse ki, dikkat etmek göz yummaktan daha iyidir. Kendisi ya da kâğıtlarıyla ilgili bu ince soruların onu kaygılandırmadığı belli oluyor, daha doğrusu, onu adlandıran belgelere oranla daha emin kendinden. Ve insanın hep düşünmesi gerekir ya, kraliyet askerlerinin önlerinde duran bisikletli bir insana değil de, katlanmaktan canı çıkmış imzalı ve damgalı kâğıtlara önem vermelerinin ne denli garip olduğunu düşünüyor o da, yola devam edebilirsiniz; pedal basarken, bu kadar erken saatte anayolu kullanmanın iyi olmayacağını düşünüyor, işte bu yüzden ilk kez yolun yanından geçip gitti, şanslıydı, çünkü kimse onu durdurmadı.

Eğer Terra da Torre'de buluşulacaksa, trenle gelenler Setil hattı üzerindeki São Torcato'da ya da Vendas Novas'ta ya da doğrudan Montemor'da inerler. Terra Fria'da buluşulacaksa, daha önce belirtilen istasyonlarda. São Geraldo'da oturanlar şanslı, çünkü oradan Montemor iki adımlık yer, ama bugün aynı nedenle São Geraldo'dan ayrılmaya kalkan olursa, daha ileriye gitmesi gerek, bu, bir rastlantı değil, iyice düşünülmüş bir kural. Bu saatte, öğleden önce bisiklet artık görünmüyor, tren çok uzakta, düdük çala çala ilerliyor, Terra Fria'nın üzerinde bir çaylak kuşu dolanıyor, etkileyici bir görüntü, ama onu izleyip birden çığlık attığını duymak çok daha etkileyici, kimsenin sözlerle tanımlayamayacağı, bizim de duyulmaz olduktan sonra açıklamaya çalıştığımız o uzun çığlık, bir şey çığlık atınca hep yaparız bunu, çığlık atan hay-

vanlar hiç eksik olmaz, her tür kuş kendini böyle dile getirir, ama bu çığlık başka türlü, birini yere düşürecek kadar garip, bunu sürekli duymak zorunda kalsaydık bizim de kanatlarımız çıkardı, beni şaşırtmazdı bu, çok daha garip şeyler yaşandığı oldu. Çok yüksekte tur atan çaylak kuşu başını biraz eğiyor, yalnızca bir alışkanlık, daha iyi görmek için yere bu kadarcık yaklaştırmaya bile gerek duymaz, böyle kusurlar bizi bulur, miyopluk ve astigmat derler genellikle, arazinin bu bölgesinde sözcükleri tane tane söylemeliyiz ki, melekler stigmat^{*} dediğimizi sanıp Assisi'li Aziz Franz'ı izlemek için verandaya çıkmasınlar, çünkü tek görecekları çığlık atan, yalnız bir çaylak kuşu ve birbirlerine yaklaşan beş adam olurdu. Birkaçı yakından, ötekiler uzaktan geliyorlar Terra Fria'ya. Hepsini tam tepeden gören biri varsa, o da çaylak kuşu, ama gördüğü bir şeyi başkalarına anlatan bir kuş değil ki.

Sigismundo Canastro ve João Mau-Tempo ilk önce buluşuyorlar, bir tanesi acemi olduğu için özellikle böyle yapıyorlar. Hızlı yürüyüşün ardından yavaş yavaş ter atmak için güneşte beklerlerken, Sigismundo Canastro şöyle dedi, şapkanı çıkarırsan astarı aşağı gelecek biçimde koy; nedenmiş o? diye sordu João Mau-Tempo; Sigismundo Canastro da şöyle yanıt verdi, ad yüzünden, birbirimizin adını bilmemeliyiz; ama ben seninkini biliyorum; evet, biliyorsun, ama kullanmayacaksın, yoldaşlar da aynısını yapacaklar, tutuklanma durumunda hiçbir ad bilmezsek daha iyi olur. Oradan buradan konuşmayı sürdürdüler, rahat bir söyleşiydi, ama João MauTempo söylenenleri düşünüyordu, ne büyük dikkat vardı, sonra şu bisikletli geldiğinde, onun adını hiç öğrenemeyeceğini anladı, belki de Sigismundo Canastro'nun ona gösterdiği saygı yüzünden, oysa o Sigismundo'yla senli benli konuşuyordu, bu da normalde büyük bir saygının göstergesi değildir. İşte yeni yoldaşımız, dedi Sigismundo Canastro, bisikletli adam elini uzattı. Bir tarla işçisinininki gibi kaba değildi eli, ama güçlüydü ve sıkıca tutuyordu, yoldaş, arkadaş, yeni

^{*} İsa haça gerilirken bedeninde açılan yaraların kimi insanlarda tekrar görülmesi. (Çev.)

bir söz değil bu, meslektaşlar birbirini böyle çağırır, sözcük aynı ama bir yandan da çok farklı, dizler artık titremiyordu, boğazdaki düğüm yavaş yavaş çözülüyordu, kırkını geçmiş, dünya ve yaşamla ilgili çok şey bilen bir adam için garip bir durum. Ötekiler gelene dek oyalandı bu üç adam, yarım saat daha bekleyip sonra başlamak istiyorlardı. Bir süre sonra João Mautempo şapkasını çıkardı ve Sigismundo Canastro'nun öğüdüne uyarak astarı aşağı gelecek biçimde koymadan önce, içine kaçamak bir bakış fırlattı ve bandın üzerindeki "João Mautempo" yazısını okudu, şapkacı yazmıştı, o günlerde kırsal bir adetti bu, kentlerde ise anonim olmaya önem veriliyordu. Bisikletle geldiğini yalnızca bizim bildiğimiz, João Mau-Tempo'nun ise bütün yolu yürüdüğünü sandığı adam, yani bisikletli adam bir Bask şapkası giymiş, içinde adının yazıp yazmadığı belli değil, Bask şapkaları pazardan, ticari marka olmayan elbisecilerden alınır, ne ad kazır ne de altın harfler basar bunlar, müşterinin başına giydiği şeyi yitirip yitirmemesi ve yeniden bulup bulmaması onlar için fark etmez.

Herkesin kendi düşünceleriyle geçirdiği küçük bir aradan sonra, son iki kişi de geldi. Daha önceki karşılaşmalardan tanıyorlardı birbirlerini, deyim yerindeyse, soylu bir kumaş gibi görücüye çıkan João Mau-Tempo dışında; ötekiler onu süzüp yüzünü akıllarında tutmaya çalışıyorlardı, kolaydı bu, bu gözleri karıştırmaya olanak yoktu. Bisikletli adam ciddi ve basit sözcüklerle konuşarak gelecekte daha dakik olunmasını istedi, gerçi bu uzun yollarda zamanı kesin olarak hesaplamanın güç olduğunu kabul ediyordu, ben yoldaşların arkasındaydım, yine de ilk gelen olmalıydım. Sonra bozuk para ödendi, yalnızca madeni paralar, herkes sayılmış ve katlanmış kâğıtları aldı. Adları söylemeye izin olsaydı ya da çaylak kuşu duyup tekrarlasaydı ya da şapkalar birbirine fıslıdasaydı, o zaman şunları duyabilirdik, bunlar senin için, Sigismundo Canastro, bunlar senin, Francisco Petinga, sen bunları al, João dos Santos, João MauTempo bu kez almayacak, sen Sigismundo Canastro'ya yardım edeceksin, şimdi

söyleyin bakalım, neler oluyor, sen anlat. Anlatacak olan Francisco Petinga'ydı, şöyle söyledi, patronlar yeni bir moda başlattı, yeni bir dümen buldular, bizi halkevindeki işçi bölümüne göndererek bir günümüzü yiyorlar. Cumartesi gelince bizi bırakıyorlar, kimse kalmıyor, sonra bize deniyor ki, pazartesi halkevine gidin, aynı iş gücünü harcamanızı benim buyurduğumu söyleyin, patron böyle söylüyor, anlıyor musun bilmiyorum, çünkü bunun sonucunda pazartesiyi halkevine gitmekle kaybediyoruz, patron da ancak sah gününden itibaren ödeme yapıyor. Ne yapmalıyız? Ardından João dos Santos söz alıyor, benim bölgemde halkevi patronlarla iş çeviriyor, yoksa bunlar olmazdı, bizi gruplara ayırıyorlar, oradan çiftliklere gidiyoruz, patronlar da bizi almıyor, bunun üzerine halkevine geri dönüyoruz, bizi kabul etmediklerini anlatıyoruz, bizi yine gönderiyorlar, böylece zaman kaybediyoruz, önce patronlar bizi istemiyor, sonra halkevi onları zorlayacak gücü bulamıyor, bunun acısını çeken de işçiler oluyor. Ne yapmalıyız? Sigismundo Canastro dedi ki, gruplara ayrılan işçiler güneşin doğuşundan günbatımına dek on altı Escudo kazanıyorlar, ama çoğuna iş verilmiyor ve bu kadarını bile alamıyorlar, açlık hepsinde aynı, on altı Escudo da hiçbir şeye yetmiyor, patronlar bizimle alay ediyor, ellerinde yeterince iş var, ama çiftlikleri acınacak bir durumda bırakıyorlar, yeterince üretmiyorlar, topraklar bizim olmalıydı, canımız çıksa bile, en azından bir kere böyle olmalıydı, biliyorum, arkadaş söyledi zaten, intihar gibi bir şey bu, ama burada olan şey zaten intihar, bahse girerim hiçbirimiz akşam kayda değer bir şey yemiş olmakla övünemeyiz, cesaret edemediğimizden değil, ama elden ne gelir ki? Ötekiler onaylayarak başlarını salladılar, midelerinin guruldadığını hissettiler, öğlen geçmişti, yanlarında getirdikleri azıcık ekmekle yolluğu oracıkta yiyebileceklerini düşündüler, ama yoksulluklarını göstermek durumunda kalmaktan utandılar, buna karşın içlerinden her biri sefaletin ne demek olduğunu biliyordu. Bisikletli adamın giysileri öyle acınacak durumdaydı ki, ceplerine yiyecek bir şey sığmazdı. Ötekilerin bisikletten

haberi olamayacağı için şöyle diyelim, karıncalar bile bisikletin üstünde bir yukarı bir aşağı gezinmek istemiyorlardı, çünkü alınacak tek bir kırıntı bile yoktu. Bisikletli adam João Mau-Tempo'ya dönüp sordu, ya sen, bir şey söylemek istiyor musun? Beklenmedik bir soruydu bu, acemiye ürküten bir istek, bilmiyorum, söyleyecek bir şeyim yok, bu sözlerden sonra sustu, ama hepsi konuşmadan önüne bakıyordu, böyle sürüp gidemezdi, gıkını çıkarmayarak mantar meşesinin altında oturan beş adam; aklına başka bir şey gelmediği için şöyle dedi sonunda, eğer iş varsa gece gündüz eşek gibi çalışırız, cimri yaşamın bize çektiği işkenceyi hiçbir şey hafifletmez, bana bırakırlarsa bir parça toprağı işlerim, gecenin geç saatlerine dek sürer bu, şimdi her yerde işsizlik var, oysa yeterince iş var, neden böyle olduğunu ve biz ölene dek böyle sürüp sürmeyeceğini bilmek isterdim, kimilerinin her zaman her şeye sahip olması, ötekilerin ise her zaman hiçbir şeye sahip olmaması haksızlık, bana güvenebilirsiniz, tek söylemek istediğim bu, o kadar.

Herkes kendine düşeni söyledi, öylesine kıpırdamadan oturuyorlar ki, uzaktan heykelleri andırıyorlar, bisikletli adamın ne söyleyeceğini bekliyorlar. Öncekilerin düzenini izliyor o da, önce herkese bakarak konuşuyor, sonra Francisco Petinga'ya, sonra João dos Santos'a, çok kısa bir süre Sigmundo Canastro'ya yöneliyor, ama João Mau-Tempo'ya bakarak uzun bir konuşma yapıyor, sanki bir merdivenin ya da köprünün yapımı için taşların toplanması gibi, köprü daha iyi, üzerinden yıllar ve yükler geçebilir, aşağıda da uçurum var. Bu uzaklıktan bakınca sessiz bir sahne, yalnızca devinimleri görüyoruz, onlar da pek fazla değil, her şey sözlere ve vurgulamaya bağlı, bir de gözlerdeki ifadeye, buradan João MauTempo'nun gözlerinin mavisini bile göremiyoruz. Çaylak kuşunun keskin bakışı bizde yok, küçük mantar meşesinin üzerinde, yükseklerde uçuyor ve tur atıp duruyor, havanın kaldırma gücü zayıfladığı için arada sırada biraz alçalıyor, sonra kanatlarının yavaş, elastik bir çırpışıyla tekrar

yükseliyor, böylece yakını ve uzağı görüyor, uçsuz bucaksız araziye ve gerçek boyutlarıyla sabrı.

Buluşma sona erdi. İlk önce bisikletli adam gidiyor, onu ötekiler izliyor, aynı anda ama değişik yönlerle doğru ilerliyorlar, ilk başlarda onları hâlâ görebiliyoruz, dönüp baksalar onlar da birbirlerini görebilecekler, ama yapmıyorlar, bu da kurallarından biri, sonra gizleniyorlar, yani gizlenmiyorlar da, bir vadi onları görüş alanımızdan çıkarıyor ya da uzaklaşırken bir tepenin gölgesinde yok oluyorlar ya da ilerde bir yerde gözden kayboluyorlar işte, yaklaşmakta olan soğuk yüzünden gözlerimizi kısıp ayaklarımızın durduğu yere bakıyoruz, insan böyle palas pandıras çekip gidemez. Çaylak kuşu bütün gök kubbede çınlayan, tiz bir çığlık koparıyor ve kuzeye doğru uzaklaşıyor, bunun üzerine melekler korkuyla ve tökezleyerek pencerelere koşuyorlar, ama görünürde kimse yok artık.

Erkekler büyüyor, kadınlar büyüyor, her şeyleri büyüyor, bedenleri ve gereksinimleri, açlığın büyüklüğüne uyum sağlamak için mideleri büyüyor, arzunun büyüklüğüne uygun olarak cinsel organları büyüyor, Gracinda Mau-Tempo'nun memeleri denizin dalgaları gibi oldu, iki yumuşak dalga. Bundan sonrası bildiğimiz lirik dizeler, aşk ve dostluk şarkıları, kadının da erkeğin de kollarının ne kadar güçlü olduğunu anlatan, Manuel Espada'dan söz ediyoruz, çünkü duyguları değişmedi, hatta daha da güçlendi, oysa üzerinden üç yıl geçti, ikisinin de kollarının gücü pek de büyük bir fark olmadan arazi tarafından kullanıldı ya da geri çevrildi, sonuç olarak erkekle kadın arasındaki fark o kadar da büyük değil, iş için ödenen yevmiyeyi saymazsak. Anne, artık evlenmek istiyorum, dedi Gracinda Mau-Tempo, işte çeyizim, çok değil, ama Manuel Espada'yla benim karı-koca olmamıza yetmeli, o benim içime girecek, ben de onun olacağım, doğumumdan önceki zamanlarla ilgili pek bir şey bilmesem de, Amieiro'daki çeşmede bir adamın sahip olduğu kızı kanımın her damlası anımsıyor, adamın babamız gibi mavi gözleri

vardı, ben de aynı gözlere sahip bir oğlan ya da kız doğuracağımı biliyorum, neden böyle olacağını ise bilmiyorum.

Gracinda Mau-Tempo iyi ki böyle bir şey söylemedi, arazide devrim demek olurdu bu, ama sözlerin ne anlama geldiğini, ne ifade ettiğini ve edeceğini anlamak ve bilmek bizim görevimiz. Şimdi diyeceksiniz ki, gündelik yaşamın kıt sözlerine ne kadar değer vermemiz gerektiğini biliyoruz, çünkü, birincisi, insan bir şeyi nasıl daha iyi dile getirebileceğini bilemez, ikincisi, iki tanıdık sözcükten hangisinin daha iyi uyduğu çoğunlukla anlaşılmaz, kimi zaman tek bir uygun sözcük bulunmaz, o zaman da tek bir devrimin her şeyi açıklamasını, tek bir bakışın her şeyi anlatmasını bekleriz. Anne, dedi Gracinda Mau-Tempo, sahip olduğum az şey bir yuva kurmaya yetecektir, anne, Manuel Espada zamanın geldiğini söyledi. Belki de ne birini ne ötekini söyledi, belki de yalnız bir çaylak kuşunun çığlığından başka bir şey değildi duyulan. Anne, eğer evlenmezsem, Amieiro çeşmesindeki eğreltiotların arasına ya da bir tarlanın ortasına yatacağım ve orada Manuel Espada'yı bekleyeceğim, gelip bedenime sahip olsun diye, sonra elbisemin eteklerini sıvayıp nehirde yıkanacağım, kanım belirsiz bir yere doğru akacak, ama en sonunda kim olduğumu bileceğim. Belki böyle de olmadı, belki Faustino o gecelerden birinde João Mau-Tempo'ya şunları söyledi ve ertesi gün belirli bir ağaç kovuğuna kâğıt sıkıştırılmayı düşünürken yakalamış oldu onu, kızı şimdi evlendirmek iyi olurdu, eşyalarını topladı bile; João Mau-Tempo da yanıt verirdi, kendi halinde bir düğün olmalı, büyük bir şölen vermeyi isterdim, ama olmaz, António yardım edemez, askerde, Gracinda'ya söyle, kâğıtlarla ilgilensin, biz de elimizden geleni yaparız. Anneyle baba her zaman son sözü söyler.

Küçük evlerini satın almaya kalksalar, çantaya bile soka-bilirlerdi, o kadar küçüktü, ama kiraladılar, kimsenin bulmaması için önceden kararlaştırıldı bu; Gracinda Mau-Tempo ve Manuel Espada, bu, bizim evimiz, diyebilirlerdi, ama çekinerek şöyle demeyi yeğlerlerdi, buralarda bir yerde oturu-

yoruz. Okul zamanından ve kentten kalma budala oyunlar olmasa, köşe kapmaca ve körebe oynamak vardı, sırf kimse nerede oturduğumu ve nasıl oturduğumu öğrenmesin diye, yalnızca kapı ve duvarlardan oluşan bu evde, yukarıda bir oda ve aşağıda bir oda, ayağımı basınca bile titreyen küçük bir merdiven, evde olmadığımız sürece her yer soğuk. Monte Lavre'deki o yokuşta oturacağız, evin önünde küçük bir bahçe, bir baş lahana dikmek istesek, çapayı kaldıracak kadar bile yer yok bahçede, bütün gün güneş aldığı doğru, ama bu kadar az yer varken neye yarar. Aşağıda uyuyacağız, mutfakta, böylece mutfak yatak odasına dönüşecek, uyandığımızda ise yeniden başka bir şey olacak, yemek pişirirken mutfağa, Gracinda Mau-Tempo çamaşırlarla ilgilenirken dikiş odasına dönüşecek, bu sırada ben kollarımı kavuşturup tepeye bakacağım, bekleme odası da olacak, orada neyin beklendiğini öğreneceğiz daha. Bu sözcük oyunu öyle bir şeydir ki, insan üst üste gelen heyecanlar olduğunu itiraf etmek istemez, herkes ilk önce söz almak ister.

Sırayla gitmezsek ve erken davranmayı sürdürürsek, bu ikisinin çocuklarına ve onların kaygılarına geleceğiz. Bugün bayram var. Manuel Espada ile Gracinda MauTempo evlenecekler, böyle bir düğün Monte Lavre'de uzun zamandan beri görülmedi, bu kadar yaş farkı olan. Erkek yirmi yedi, kız yirmi yaşında, ama kuşkusuz sevimli bir çift oldular, erkeğin boyu daha uzun, olması gerektiği gibi, ama kız da pek kısa boylu sayılmaz, babasına çekmemiş. İkisi gözümün önünde, kız dizlerine kadar inen ve boynu kapalı, pembe bir elbise giymiş, kolları uzun ve bilekten düğmeli, hava sıcaksa bile hissetmiyor, sanki kışmış gibi. Erkek siyahlara bürünmüş, paltodan çok ceket denebilir arkasındakine, pantolonu o kadar kötü değil, ama ayakkabıların parlayacak hali kalmamış, gömleği beyaz, boyunbağında ne olduğu anlaşılmayan bir desen var, budanmamış yapraklı bir ağacın tepesi gibi, yanlış anlaşılan bir şey olmasın, ağaç bir benzetmeden başka bir şey değil, çünkü boyunbağı yeni ve herhalde bir daha asla kullanılmayacak, belki de onu başka bir düğünde tekrar görürüz,

eğer davet edilirse. Düğüne katılanlar pek fazla değil, arkadaşlar ve birkaç tanıdık, çocuklar her zamanki gibi şeker kokusunun peşinde koşuyor, yaşlı kadınlar da her zamanki gibi kapılarda durmuş bir şeyler söylüyor, mutluluk mu diledikleri yoksa beddua mı ettikleri asla bilinmez, onları görmek insanın içine dokunuyor, yaşam onlara ne vermiş ki.

Alışılmış olduğu gibi, ayinden sonra evleniyoruz. Böyle bir zamanda bile iş eksik olmadığı halde, yüzler biraz daha neşeli olabilirdi. Güzel bir gün, demek ki gelin de güzel, delikanlılar düğün şakaları yapmaktan kendilerini alamıyorlar, çünkü sonuçta Manuel Espada daha büyük, neredeyse otuz yaşında, bunun abartılı olduğunu biliyoruz, ama bu durumu biz planlamadık, evli adamlar bile şakalar patlatıyor, damat bekâr değil mi acaba, çok ciddi bir hali var, küçükken de böyleydi, o anda ne düşündüğünü kimse bilemezdi, geçen yıl ölen annesine çekmiş. Ama görünüşe aldanmamalı, gerçi Manuel Espada'nın ciddi bir yüzü olduğu doğru, sima derlerdi eskiden, ama istese bile kendi de açıklayamazdı bunu, sanki Ponte Cava'daki taşların arasında oynayan su onun içinde şarkı söylüyordu; akşam karanlığında insana ürkütücü bir yer gibi gelir Ponte Cava, ama sabah korkulacak bir şey olmadığı görülür, su gerçekten de taşların arasında şarkı söyler orada.

Dış görünüş yüzünden büyük haksızlıklar yapılır, Manuel Espada'nın annesinde de böyle olmuştu, taştan bir kadın gibi görünüyordu, ama geceleri kendini usulca yatağına bırakırdı, belki de Manuel Espada'nın babasının şu anda sessizce ağlamasının nedeni bu, sevinçten, diyor biri. Böyle olmadığını yalnızca kendisi biliyor. Aşağı yukarı yirmi kişi gelmiş ve her birinin bir öyküsü var, inanması güç, ama günden güne, yıldan yıla yaşamda türlü türlü şey birikir, herkes yaşamını yazmaya kalksa, ne biçim bir kütüphane çıkardı ortaya, kitapları aya taşımamız gerekirdi ve şunun bunun kim olduğunu ya da eskiden kim olduğunu öğrenmek istersek, uzaya gidebilirdik, ayın dünyasını keşfetmek için değil, hayır, yaşamın dünyasını keşfetmek için. Yine de geriye dö-

nüp, Tomás Espada ve Flor Martinha'nın yaşamları ve aşklarından ayrımtılı olarak söz etmek çekici geliyor, ama günümüzde de olaylar ve yaşam sürüyor, yeni bir aşk var, oğullarıyla Gracinda Mau-Tempo arasında, bizi durduruyor bu, çünkü kiliseye girdiler bile. Gençler heyecanlı ve beceriksiz davranıyor, onları kınamamak gerek, gençler böyledir işte, yaşlılara gelince, onlar dini törenler konusunda deneyimli, geçmiş bir çağın giysileri içinde birbirini ardına kiliseye giriyorlar. Bu giriş ve oyalanma, bu yüzler, her bir çehre, her bir kırıklık, hakkında bir cilt yazmaya değerdi, Monte Lavre çevresinde bir denizi andıran arazi kadar büyük bir cilt.

Rahip Agamedes mihrabın önünde duruyor, bugün nesi olduğunu bilmiyorum, sabah kalkarken hangi mutlu rüzgâr üfledi yüzüne acaba, belki de kutsal ruhtu, Rahip Agamedes'in kutsal üçlemenin üçüncü kişisiyle buluşmakla övünecek hali yoktu, bu teolojik savın basitliğinden kendi de kuşku duyar; nedeni ne olursa olsun, bir rahibin içindeki şeytan neşelidir, gerçi ölçülüdür, ama gözleri parlar, kesinlikle oburluk sevinci değil bu, çünkü öğle yemeğiyle ilgisi yoktur onun. Diyelim ki, takdis etmenin verdiği sevinç bu, sonuçta Rahip Agamedes insancıl bir rahip, bu öykünün her yerinde her zaman gördüğümüz gibi; arazi için gereken iş gücünün bugün düşünülmemesi hoşuna gider, bu adamın bu kadınla birleşmesi, çocukları olması hoşuna gider, bu çocuklar hep burada kalırlarsa, doğumları, evlilikleri ve ölümleriyle kiliseye yararlı olurlar, burada hazır bulunanların olduğu ve olacağı gibi. Bu sürünün az da olsa bir şeyler getirmesi hiç yoktan iyi, kırıntılardan ekmek yapılacak. Bir parça daha yiyin Sinyor Rahip Agamedes, şu Porto şarabından da bir kadeh alın; doydum Sinyora Dona Clemência, doydum; kendinizi zorlayın Sinyor Rahip Agamedes; bu zorlama işini fazla büyütüyor, yaklaşın da sizi evlendireyim.

Nikâh şahitleri karmaşası, hangi yanda durmaları gerektiğini asla bilmezler, Rahip Agamedes söyleyeceklerini yutup, omuz atkısını katlıyor ve geciken kilise bekçisine ters ters bakıyor, hayır, düşündüğünüz gibi değil, kilise bekçisi

Domingos Mau-Tempo değil, o eskidendi, rahip de aynı değil, insanlar sonsuza dek yaşamaz ki. Kimse bir değişiklik fark etmedi, ı ışık değişmeden kaldı, kilise de ansızın melekler ve tahtlarla dolmadı, bahçedeki kumru hâlâ gurulduyor, belki de başka düğünlerle ilgileniyor. Gracinda Mau-Tempo, Manuel Espada'ya bakıp, bu benim kocam, diyebilir, Manuel Espada da Gracinda Mau-Tempo'ya bakıp, bu benim karım, diyebilir, ancak bugünden itibaren gerçek olacak bu, çünkü çeşmenin yanındaki eğretilotu ikisini bir daha görmedi, önceden böyle tahmin edilmiş olmasına karşın.

Evlenecek çift kilisedeki sıraların arasından yürüdüğü sırada, kapıda asker üniforması içinde António Mau-Tempo belirliyor, kız kardeşinin düğününe geç geliyor, olur böyle şeyler, tren rötaları, kaçırılan aktarma trenleri, sabırsızca bekleyip kalan kilometreleri sayıyor, ama sonunda lanetler savurmaya başlıyor, vagonlardaki bronz yatakları eritmeye yetecek kadar güçlü bu lanetler, sonra hızlı adımlarla yola koyuluyor. Neyse ki yoldan geçen bir balıkçı arabası duruyor sonunda, üniformanın saygınlığına uyarak, her zaman şeytan galip gelmez, nereye gidiyorsunuz; Monte Lavre'ye, kız kardeşim evleniyor orada; tam yolun başında indiriyorlar onu; evli çifte mutluluklar. Çevik bir oğlak gibi yokuşu tırmanıyor, farkında bile olmadan çiftlik evini geçiyor, kraliyet taburunun kışlasına geliyor, o boktan yere, düğünün belki de çoktan bittiğini düşünüyor birden, yo hayır, alanda hâlâ insanlar var, ha gayret, iki adımda basamakları tırman, işte kız kardeşinle damat orada, ne iyi ettin de geldin kardeşim; taburu havaya uçurmam bile gerekseydi... Şimdi yoldalar, bir an için gözler düğün yerine António Mau-Tempo'ya çevriliyor, kız kardeşinin düğününe gelmek için izin almış, herkesi, babasını, annesini, akrabaları kucaklaması gerektiğinden, kalabalık biraz çözülüyor, buna göz yummak gerek, Gracinda Mau-Tempo bile kıskanmıyor, kocası Manuel Espada yanında ve kibar düğünlerde olduğu gibi onun koluna girmiş, yüzü utançtan kıpkırmızı, Tanrım, böyle şeyleri hiç göremezsin, çünkü kendilerine bir Tanrı bulan insanlar, ona

bakmayı unuturlar ya da bilerek yaparlar bunu, çünkü hiçbir Tanrı yaratıcısına lâyük değildir, dolayısıyla onu göremez.

Manuel Espada ve Gracinda Mau-Tempo tekrar törenin odak noktası oldular, kesinti kısa sürdü, António Mau-Tempo gençlik arkadaşlarıyla geride kaldı, her seferinde zayıflamış dostlukları güçlendirmesi gerekiyor, çünkü Salvaterra, Sado ve Lezírias yöresine, sonra daha çok kuzeye, Leiria yakınlarına yaptığı geziler uzun sürdü, şimdi de askerde. Düğün töreni kiralık bir evde yapılıyor, şarap var, bir kap kuzu eti ve küçük bir düğün pastası, ayrıca iki şişe tatlı şarap ve güzelce baharatlanmış birkaç domuz kulağı, pek bereketli sayılmaz, yoksul insanların düğünü bu, o kadar yoksullar ki, bakkala ve aktara olan birikmiş borçlarını kötülük olsun diye anımsatsak, João Mau-Tempo kaygıyla başını ellerinin arasına alırdı, o tanıdık köpekler daha sonra borçluların arkasından havlayacak, ama şimdi havlamıyor lanet olasıca canavarlar, tersine şöyle diyorlar, başka bir şeye gerek var mı, şöyle bir düşünün bakalım, insanın kızı her gün evlenmez.

Rahip Agamedes gelmeden kimse yemeye başlamıyor, lanet olasıca rahip, benim açlığım onda olsaydı hemen gelirdi, bir de şu haşlanmış kuzu etinin kokusu yok mu, insanın ağzını sulandırıyor, buna nasıl dayanacağımı bilmiyorum, üstelik bugün daha çok yiyebilmek için dün akşam da hiçbir şey yemedim. Böyle bir şey yüksek sesle söylenmez, bir bu eksik, kendini böyle pinti göstermek ve başkasının cebinden geçinmek için akşam bilerek yememek, ama hepimiz insani zayıflıkları yeterince biliriz, dolayısıyla kendimizinkini de, böylece başkasınınkini bağışlayabiliriz. Bu arada Rahip Agamedes geldi, Tomás Espada'ya ve Mau-Tempo çiftine birkaç söz söylüyor, Faustina onu pek iyi anlamıyor, ama hızla başını sallıyor ve yüzünde çocuksu bir saygının ateşli ifadesi beliriyor, yobaz olduğundan değil, onun basit yaratılışına uymaz bu, hayır, Rahip Agamedes'in sesindeki tını kulaklarını çınlatıyor, eğer bu olmasaydı çok iyi duyabilirdi. Rahip Agamedes evli çifte babacan davranıyor, sağ eliyle kutsuyor on-

ları, yukardan aşağı ve soldan sağa, açlık kısa bir süre için dinmişti, ama şimdi bağıra bağıra geri geliyor, hepsi ödünç alınan tabakları ve kâseleri sofraya koymaya başlayalım artık. Hepsi diyoruz ama, iki tanesi ödünç alınmamış, Gracinda Mau-Tempo'nun az sayıdaki tabak çanağı karşısında annesi çok akıllıca davranmıştı, düğün töreninde kullanılmaz bu, bir çaresine bakarız, evliliğe çatlak tabaklarla başlayacak değilsin ya, şanssızlık getirir. En sonunda yemeğe başlandı, önce aceleyle, sonra güzelce ağır ağır, sonuçta herkes pek fazla yiyecek kalmadığını biliyordu, haşlanmış etin ve domuz kuşağının tadını şarapla çıkarmak çok güzeldi, değdi doğrusu.

Bir ara Rahip Agamedes ayağa kalkıyor, elinin bir hareketiyle sessizlik istiyor, yalnızca tek bir hareketle, rica etmeye kalkışmıyor, ayağa kalkarak istiyor, cemaatin şaşkın bakışları arasında her zamanki gibi iri yarı ve kara kuru gövdesiyle duruyor, yediklerinin neresine gittiğini tartışırlar sürekli, düğünlerde ve vaftiz törenlerinde rastlantıyla ortaya çıktığı gibi, az da değil yedikleri. Ayağa kalktı, sofrada yiyip içenlere şöyle bir baktı, gördüğü karmaşa karşısında alnını kırıştırdı, bunlarda kültür yok Sinyora Dona Clemência, ama sonra Hristiyanlığın başkalarını sevmeyi buyurması ağır bastı herhalde ve konuşmaya başladı, sevgili çocuklarım, size sesleniyorum, özellikle de evli çifte, bu mutlu günde Gracinda Mau-Tempo ve Manuel Espada'yı kutsal evlilik bağıyla birleştirme görevi bana düştü, João Mau-Tempo ve Faustina Gonçalves'in kızı ile Tomás Espada ve ölen Flor Martinha'nın oğlu. Bağlılık ve koruma sözü verdiniz, ölüm ayırana dek erkekle kadın arasındaki bağı kutsamak için kutsal kilise bunu ister. Rahip Agamedes'in şimdi ölümden konuşması doğru değildi, çünkü Tomás Espada gözyaşlarını tutmak için gözlerini kapatmıştı bile, ama onları frenlemek olanaksız, kayadaki dar bir yarıktan fışkıran su gibiler, herkes bir şey fark etmemiş gibi yapıyor, ellerinden bu geliyor ancak, ama Rahip Agamedes konuştukça konuşuyor, çok ileri gitti, bizim toprağımız küçük, ama neyse ki aramızda büyük bir dostluk var, bildiğim başka yerlerde olduğu gibi ne küskün-

lük ne tartışma var, kutsal kilisemizin gün be gün çocuklarını beklediği halde pek ziyaret edilmediği doğru olsa da, hemen hemen kimsenin takdis törenlerinden uzak kalmadığı da doğru, bundan kaçınanlar uzun zaman önce kaybolmuş koyunlardır, ne yazık ki artık onları kurtarmak olanaksız, Tanrı beni bağışlasın, çünkü efendimizin bir elçisi, sürüsünü eksiksiz olarak Tanrı'nın kucağına sürme umudunu hiç yitirmemeli aslında. Günahkârlardan biri karısıyla birlikte oradaydı, rahibe katılmıyorlardı, Sigismundo Canastro ve Joana Canastro'ydu bunlar, ikisi de gülümsüyordu, sanki rahibin sözleri gül demetleriymiş gibi. Çobanlık görevimi yılmak bilmeden yerine getirdiğimi yeterince kanıtladım, üç yıl önce olduğu gibi, umarım herkes anımsıyordur, o grev olduğu sırada, o zamanlar hapisten kurtardığım bazıları burada aramızda, tanıklık edebilirler, eğer Monte Lavre'nin iyi ününü korumamış olsaydım, o yirmi iki kişiyi boğa güreşi arenasına tıkacaklardı, başka yerlerden gelen adamlara olduğu gibi, efendimize ve kutsal bakireye pek önem vermedi onlar, tek kazançları da bu oldu, benim için olmadı, çünkü ben de bir günahkârım, ama aynı zamanda tövbekârım da.

Bu olanlar sırasında João Mau-Tempo'nun yüzü kızardı, herhangi birine bakmak zorundaydı, ciddi bir yüzle rahibi izleyen ve artık gülümsemeyen Sigismundo Canastro'ya takıldı bakışları, o sırada António Mau-Tempo'nun şöyle söylediği duyuldu, kız kardeşimin düğünündeyiz Sinyor Rahip Agamedes, grevlerden ve kazançlardan söz etmenin sırası değil. Sesi o kadar ciddiydi ki, içindeki kızgınlık bile hissedilmiyordu, ama kızgındı, herkes donup kalmış, neler olacağını bekliyordu. Rahip evli çiftin sağlığına kadeh kaldırdı, sonra da oturdu. Bu iyi bir fikir değildi Sinyor Rahip Agamedes, bu konulara dokunurken aklınızdan neler geçiyordu, asılan birinin evinde ipten söz etmek gibi bir şey bu, dedi sonradan Norberto; haklısınız, diye kabul etti Rahip Agamedes, şunu anlamalarını sağlamak için neyin beni kıskırttığını bilmiyorum, biz olmadan, kilise ve arazi olmadan, bunlar kutsal üçlemenin iki parçası, üçüncüsü devlet, ne işe yararlardı, hiçbir

işe, ruhlarını ve bedenlerini nasıl kazanırlardı, seçimlerde kimin yanında olmaları gerekiyordu, kimin karşısında, ama bir hata yaptığımı itiraf ediyorum, benim suçum, bağışlanmaz bir suç işledim, bu yüzden de orada fazla kalmadım, görevlerimi yerine getirdim ve gittim, o berbat içkiden pek içmediğim halde yine de biraz çakır keyiftim, o meret midemi alt üst etti, şarabın iyisi sizin mahzeninizden çıkar Sinyor Lamberto.

Bu sırada sözü António Mau-Tempo aldı, Rahip Agamedes gitti, artık biz bizyiz, herkes ne isterse ondan söz edebilir, canı nasıl isterse ve yüreğinden nasıl geçerse, Manuel Espada karısı ve benim kız kardeşim Gracinda'yla konuşmalı, öteki kız kardeşim Amélia da birini bulacak, henüz onunla konuşmak istemezse bakışacak, eğer o adam burada değilse, Amélia onu düşünüyordur, herkes bunu anlayacaktır, bazen insan daha fazlasını yapamaz, annemle babam onu ve yaşamımızı anımsayacaklar, gençliklerini, böylece hatalarımızı bağışlayabilecekler, ötekilerin hepsi kendilerinin ve yakınlarının dertleriyle uğraşacaklar, bu yakınlardan bazılarının öldüğünü çok iyi biliyorum, ama çağrılırlarsa geri dönerler, ölülerin daha çok isteyeceği bir şey olamaz, Flor Martinha'nın burada olduğunu hissedebiliyorum, birisi onu çağırdı, ama söz bende olduğu için devam edeceğim, sivri dilim sizi şaşırtmasın, orduda yalnızca öldürmeyi öğrenmiyor insan, gerçekten istersen yazmayı ve okumayı ve hesap yapmayı öğreniyorsun, böylece dünyayı anlamaya başlıyorsun, birazcık da yaşamı, yaşam yalnızca doğmak, çalışmak ve ölmekten oluşmuyor, bazen insanın bunları aşması gerek, benim sözünü etmek istediğim de bu.

Sofradaki konuşmalar kesildi, Gracinda Mau-Tempo ve Manuel Espada bakışlarını birbirlerinden kaçırdılar, ama ellerini değil, Flor Martinha veda etti, görüşmek üzere Tomás, dirsekler masaya dayandı, bu halkın sofrası alışkanlıkları pek güçlü değil, bunlarla fazla ilgilenmiyor, bir parça kuzu etini dişinin kovuğundan çıkarmak için parmağını ağzına götüren biri varsa kimin umurunda, yenecek hiçbir şeyin harcanama-

yacağı bir yörede yaşıyoruz, üstelik er üniforması içindeki Ant3nio Mau-Tempo tam da bundan söz ediyor, yemekten, bizde açlığın çok yaşandığı biliniyor, ot yemek zorunda kalıyoruz, davul gibi şişmiş karınlarla dolaşıyoruz, alay komutanı belki de bu yüzden şöyle dedi, aç bir eşek diken bile yer, biz burada eşek oluyoruz, kışlanın avlusunda "Hey, eşek"ten başka söz duyulmaz, sevilen başka sözler de var, onlar daha kötü, sanki diken yiyormuşuz gibi, size söylüyorum, kışladaki hayvan yeminden daha değerlidir diken, belki de yalnızca domuzlar geri çevirmez onu.

Ant3nio Mau-Tempo ara veriyor, daha iyi konuşabilmek için bir yudum şarap içiyor, elinin tersiyle ağzını siliyor, daha doğal bir peçete yoktur, sözlerini sürdürüyor, eskiden beri açlığa alışkın olduğumuz için her şeye göz yumacağımızı sandılar, ama yanıldılar, çünkü bizim açlığımız gerçek bir açlık, kesmek zorunda olduğumuz dikenler ellerimize batıyor, kirli olsalar da hep temiz kalıyor ellerimiz, bizimkilerden daha temiz eller yoktur. Kışlaya girişimizde ilk öğrendiğimiz ve silah eğitiminin parçası olmayan şey, açlıkla utanç arasında sana verilen yiyeceği seçebileceğindi. Yurda hizmet için beni Monte Lavre'den çağırdıkları doğru, söyledikleri bu, ama bundan ne anlam çıkarmam gerektiğini pek bilemiyorum, söyledikleri gibi yurt benim anam mı babam mı, çünkü gerçek annemle babamın kim olduğunu biliyorum, herkesin kendi ana-babasını tanıdığı gibi, onlar yemeyip bize yedirdiler, yurdum da benim için özveride bulunmalı, ben ot yemek zorundaysam, yurdum da benimle birlikte ot yemeli, yoksa ayırım yapıyor demektir, bunlar onun öz çocukları, ötekileri orospu çocuğu yerine koyuyor.

Birkaç kadın bu karşılaştırmadan alınıyor, birkaç adam kaşlarını kaldırıyor, ama Ant3nio Mau-Tempo'nun serüvenci yapısı yüzünden onu bağışlıyorlar, özellikle Rahip Agamedes'e haddini bildirdiğinden beri, üstelik Sinyor Lamberto'nun mahzeninden çıkma şarap gibi güzel sözler söylüyor, yalnızca bir benzetme bu, çünkü bu şarap dudaklarımıza hiç değmedi. Böylece topluluk açlık grevi yapmaya karar verdi,

sofradaki tek bir kırıntı bile yenmeyecekti, domuz yalağını istemeyen domuzlar gibi, her yıl yarım Alqueire toprak yemek bize bir şey yapmaz, toprak bizim kadar temiz, ama bu, bu olmaz, ben, Ant3nio Mau-Tempo, bu fikir bana ait ve bundan gurur duyuyorum, ancak geçtikten sonra hissediyor insan bunu; yoldaşlarla konuştum, onlar da kabul etti, çünkü ancak üstümüze tükürmeleri bundan daha kötü olurdu, böylece büyük gün geldi, yemek borusu çaldı, sanki yemek yiyecekmiş gibi oturduk, ama yemek masaya nasıl geldiyse öyle kaldı, teğmenler ne kadar bağırip ağırsa da, kimse kařığā dokunmadı, domuzların devrimiydi bu, sonra görevli subay geldi, Rahip Agamedes gibi bir konuşma yaptı, ama ne ayini ne Latince'yi anlamıyormuş gibi yaptık, önce güzel güzel konuştu bizimle, ama yumuşak tavrı çok geçmeden yok oldu, haykırmaya başladı ve sıraya dizilmemizi buyurdu, bunu anladık, zaten kantinden kurtulmak istiyorduk, dışarı çıkarken birbirimize cesaret sözleri fısıldadık, pes etmek yok, devam, kimse zayıflık göstermesin; dışarıda dikilmemiz gerekti, yarım saat öylece ayakta durdurdular bizi, tam cezanın bu olduğunu düşündüğümüz sırada, üç tane makineli tfeğın getirildiğini ve üzerimize doğrultulduğunu gördük, her şey kitabına uygun, nişancılar ve nişancı yardımcıları, sandıklar ve fişek şeritleri, subay yemeğe gitmemizi, yoksa ateş emri vereceğini söyledi, yurdun sesiydi bu, sanki annem konuşuyormuş gibiydi, ya yersin, ya da boynunu koparırım, hibimiz buna inanmadık, ama iş öyle ilerledi ki, makineli tfeğın doldurulduğunu duyduk, o andan itibaren neler olacağından emin değildik, kendi adıma konuşuyorum, çünkü sırtım ürperdi, eğer ateş ederlerse, eğer burası bir tabak çorba yüzünden kana bulanırsa, elimize ne geçecekti, zayıflık gsterdiğimizden değil, ama böyle durumlarda insan düşünmeden edemiyor. Birden sıradan bir ses yükseldi, kimden geldiği hiçbir zaman anlaşılamadı, yakında olan yoldaşlar bile ele vermediler, sakın bir sesti bu, sanki yalnızca düşüncemizi soracaktı, yoldaşlar, kimse kıpırdamasın. Sıranın teki ucundan biri bağırdı, haydi ateş edin, ondan sonrasının nasıl oldu-

ğunu tam olarak bilmiyorum, artık ben de haykırabilirdim, tüm topluluk bağıırıyordu, bir alan okuma gibiydi, h ydi ateş edin, durmayın. Ben ateş etmediklerinin kanıtıyım, ama bunu yapsalardı bile, hepimizin orada kalacağını biliyorum, bizim zaferimiz de buydu, yemek daha iyi olmadı, bazen insan bir şey için savaşmaya başlar ve başka bir şeyi kazanır, bizim kazandığımız şey de ötekinden daha iyiydi. Ant nio Mau-Tempo ara verdi, sonra oturdu, yaşından beklenenden çok daha bilgeydi, ama ikinciye kazanmak istiyorsan, birinci için savaşmaya başlamalısın.

Bu sözler üzerine kadınlar ağılıyor, erkekler yutkunuyor, akla gelebilecek en güzel düğün töreni bu, böylesi Monte Lavre'de hiç yaşanmadı, Manuel Espada ayağı kalkıp Ant nio Mau-Tempo'yu kucaklıyor ve Azor Adaları'ndaki bölükten tanıdığı yoldaşı göz önüne aldıığında, bu ordunun ne kadar farklı olduğunu düşünüyor, o adam kim bilir kimi kandırmıştı ve şöyle söylüyordu, burada işim bitince güvenlik ve devlet polisine gideceğim, kimsenin katlanamadığı bir herif çıkarsa, onu tutuklayıp sivil makamlara teslim ederler, eğer istersen kafasına bir kurşun sıkarsın ve karşı koymaya kalkıştığını söylersin, olur biter.

Derken Sigismundo Canastro ayağı kalkıyor, kuru bir dal gibi iri ve zayıf, evlenenlerin şerefine kadeh kaldırıyor, herkes taze şarabı afiyetle içerken, bir öykü anlatıyor, Ant nio Mau-Tempo'nunkine benzemiyor, ama belki de aynısıdır, çünkü öyküler ve olaylar genellikle böyledir, hep ortak bir şeyler bulunur, başlangıçta öyle gözükmese bile. Uzun yıllar önce, bu girişten sonra herkesin dikkatle dinlediğinden emin olmak için bir ara veriyor, dinliyorlar, ona bakıyorlar, bazıları biraz yorgun, ama dimdik ayaktalar, böylece Sigismundo sözlerini sürdürüyor, uzun yıllar önce, ben avlanırken, şöyle bir şey oldu; keklik öyküleri ni anlatacaksın yoksa, bir sürü avcı palavrası; ama Sigismundo Canastro şaka yapacak havada değıldi, sözünü kesmeye çalışanları dikkate almadı bile, yüzünde anlamlı bir ifadeyle insanlara bakıyordu, sanki inanmamaları ona acı verecekmiş gibi, bu bakış ya da

yalanın ne denli büyük olacağını öğrenme isteği yüzünden sessizlik oluyor, Sigismundo Canastro'yu çok iyi tanıyan João Mau-Tempo, anlatacaklarında bir düğüm olduğunu biliyor, tek yapılması gereken onu bulmak; o zamanlar henüz tüfeğim yoktu, ödünç alırdım, bazen şundan, bazen bundan, önüme kim gelirse, o zamanlar av fena sayılmazdı, gerçekten, yaşıtlarım tanıklık edebilir, bir süre terbiye ettiğim bir köpek vardı, bulunmaz bir hayvandı ve burnu çok iyi koku alırdı. Günlerden bir gün birkaç arkadaşla ava çıktık, herkesin yanında kendi köpeği vardı, gösterişli bir topluluktuk. Epey taban teptik, bu arada bu olay Guarita do Godeal yakınlarında oldu, birden bir maltız kekliği havaya fırladı, şimşek gibi uçtu, silahımı kaldırdım, kuş yere doğru pike yaptı, tüfeğin tetiğini çekerek boşalttım, tek atışla onu vuramadığımdan emindim, görünüşe göre yakında hiçbir av arkadaşı yoktu, bu rezaleti görmedikleri iyi oldu, ama Constante, köpeğin adı buydu, kekliğin bulunduğu yöne doğru atıldı, belki de onun vurulduğunu sandı, katırtırnaklarının arasına daldı, böylesine geçit vermeyen bir çalı ve diken yığını az bulunur, üstelik çevrede görüşü engelleyen birkaç taş parçası vardı. Böylece köpek ortadan yok oldu, Constante, Constante, diye ne kadar seslensem de, ne kadar ıslık çalsam da, bir daha görünmedi, köpeksiz geri dönmek daha büyük bir rezaletti, kızgınlığım da cabası, çünkü hayvanın neredeyse bir tek konuşma yeteneği eksikti. Dinleyiciler dikkat kesilmişti, dinliyor ve eğleniyorlardı, bir adamla bir kadını mutlu etmek için küçücük bir şey bile yeter, su katılmamış avcı palavrası olsa bile, yine de güzel bir öyküydü, Sigismundo öteki öyküleri gibi bunu da güzel anlattı. İki yıl sonra rastlantıyla yine o yöreye yolum düştü, çalının kesilmiş olduğunu gördüm, ama bilinmeyen bir nedenle yarım kalmıştı bu iş, orada olanlar aklıma geldi ve taş parçalarına ulaşmaya çalıştım, güç bir işti, ne akla hizmet bunu yaptığımı bilmiyorum, sanki biri bana seslenip duruyor gibiydi, sakın vazgeçme Sigismundo Canastro, birden onu gördüm, köpeğimin iskeletini, dimdik

durmuş, kekliğin iskeletini gözlüyordu, iki yıldır böylece duruyorlardı, ikisi de birbirinden inatçı, Constantem'i karşımda görür gibi oldum, kuyruğunu dikmiş, patisini kaldırmış, rüzgâr onu devirememiş, yağmur kemiklerini dökememiş.

Sigismundo Canastro daha fazla konuşmadı, yerine oturdu. Herkes susuyordu, kimse gülmedi, gençler bile, çünkü bu kuşak çok kolay inanır, sonra António MauTempo şöyle dedi, o ikisi hâlâ oradalar, köpek ve keklik, bir keresinde düşümde gördüm onları, demek ki gerçek olmalı. Hâlâ oradalar mı? Hâlâ oradalarmış! Topluluktan yükselen bu onaylamadan sonra herkes kahkahalarla gülmeye başladı, hepsi inanmıştı. Bütün öğleden sonra böyle geçti, lafladılar, ben bir şey söylerim, sen bir şey söylersin, birlikte iki tek atarız, kışlanın avlusu bu saatte boştur, köpek Constante'nin boş göz çukurları kekliğin boş göz çukurlarına dikilmiş, ikisi de kararlı. Gece olunca vedalaşıldı, bazıları Gracinda MauTempo ve Manuel Espada'yı evin kapısına dek geçirdi, yarın iş günü, işi olan şanslı; oyalanma Gracinda; hemen geliyorum Manuel. Yandaki bahçede bir köpek havlıyor, yeni komşulara şaşırdı anlaşılan.

José Calmedo kraliyet askerlerinden biri. Hazır olda durduğu zaman göze çarpmıyor, birliğin boy ortalamasını pek aşmıyor, devriye ya da başka bir hizmette değilken saygılı ve barışçı bir insan, sanki bunların hepsini farkında olmadan ve akli başka yerlerdeyken yapıyor gibi. Günün birinde, hiç beklenmeden, hatta belki de kendiliğinden, Monte Lavre kışlasının komutanına istifa dilekçesini verecek, sonra karısı ve iki çocuğuyla birlikte uzaklara gidecek, yere bir sivil gibi basmayı öğrenecek ve yaşamının kalanını bir zamanlar kraliyet askeri olduğunu unutmakla geçirecek. Yani öyküsü olan bir adam, ama ne yazık ki burada anlatılamaz bu öykü, en fazla soyadının öyküsü anlatılabilir, çünkü kısa ve eğlenceli, ayrıca adların güzelliğini ve eşsizliğini gösteren gü-

zel bir örnek, belleğimizin zayıf ya da merakımızın az olması en kötüsü, bu yüzden Sousa'nın yabani güvercin anlamına geldiğini bilmiyoruz ya da unutmuşuz, kulağa ne hoş geliyor, doğum kayıtlarına geçen kanatları kesilmiş sıradan şeyler gibi değil, bunu yazmak ya da dile getirmek tehlikeli, çünkü güzelliği solar. Güzel adlar başkalarına, yaşlılara zor kullanılmasından ya da ad olsun amacı güdülmeden söylenmiş sözlerden ortaya çıkıyorsa, örneğin Pantaleão'nun Espanta Leões'e, yani aslan korkusuna dönüştürülmesi en iyisi, bu adı taşıyan aile şanslı, aslanları kırlardan ve kentten kovma göreviyle dünyayı dolaşıp duruyor. Ama konumuz kraliyet askeri José Calmedo ve adının kısa ama saygın öyküsü, atalarından birinin kendini övmesinden kaynaklanıyor bu ad, tehlikeyi tanımadığından korku nedir bilmeyen biri. Biri si bu adamın neden korku duymadığını öğrenmek istedi, o da şu yanıtı verdi, ne korkusu? Karşıt sorunun masumluluğu o kadar doğaldı ki, şaşkınlık uyandırdı, istemeden cesur olanlara Calmedo adı verilmeye başladı, ardından gelenlere de, kraliyet taburu ve çocuklarına dek, gerçi sonradan bu adın yeni bir biçimi daha ortaya çıktı, büyük sessizlik ya da büyük sıcak anlamına gelmeye başladı Calmedo, özel bir görevle kışladan ayrılırken olan sıcak gibi. Gizli emirler var yanında.

Üç kilometre yolu var, bir üç de dönüşte. Yaya yapılması gereken işler bunlar, ama bir kraliyet askerinin yaşamı böyledir işte. Şans süvarilerin yüzüne gülüyor; José Calmedo, Monte Lavre'den vadiye iniyor, batıdaki köyün çevresinden dolanıyor ve sonra anayolu kullanarak kuzeye yöneliyor, mısır tarlaları solda kalıyor. Güzel bir temmuz sabahı, kimine göre hava sıcak, kimine göre bunaltıcı, ama öğleden sonra daha da kötü olacak. Aşağıda küçük bir dere var, hep böyledir, susuzluk ne kadar büyükse, dere o kadar küçüktür; çizme yolun kenarına sertçe çarpar, yolun kenarını tekmeleyen adam kendini güçlü hisseder, o sırada akli bir karış havadadır, bir zamanlar bir anlamı olan, ama sonra bunu yitiren sözler geçer aklından. Demiryoluna geldik, eğim sağa doğru iniyor, viadükün altında serin bir gölge var, artık dışbudak

ağaçlarının dalları altındayız, ıssız bir yer burası, kim ayak basmış, kim dokunmuş buraya, su deposu boş, su değirmeni-
nin kalıntıları duruyor, yukarıda da tuğla üretilen yerin çat-
lamış ocağı var, görünüşe göre arazi, ona bulunduğu yeri dar
etmek isteyen her şeyi ezip parçalıyor. José Calmedo om-
zunda asılı tüfeğini geriye itiyor, şapkasını çıkarıyor ve men-
dilini ıslatıp alnını siliyor, güneşin açık renk tenindeki etkisi
gölgede belli oluyor, sanki başının üst bölümü ona değil de
şapkaya aitmiş gibi, gerçeği arayan birinin tahmini bu.

Artık çok yol kalmadı, şu anda Cabeço do Desgarro'da,
tahminen öğle saatlerinde gideceği yere varmış olur. Dönüş
yolunda João Mau-Tempo'yu da yanma alacak, onunla ilgisi
olmayan önemsiz bir olayı yem olarak kullanarak, bahane
karmaşık olmamalı, ne denli basit olursa, o denli inandırıcı
olur. Ağaçların arasından mola yerini görüyor, adamlar ate-
şin başında, tencere dibi tutmadan ya da yanmadan ateşten
alınıyor, hızlı hareket etmeli, içeri girip şöyle demeli, benim-
le kışlaya gelin; ancak José Calmedo, bu tarafa bakarlarsa
onu görmelerini sağlayacak o bir-iki adımı atmıyor. Birkaç
yüksek çalılığın arkasına siniyor, orada durup João Mau-
Tempo'nun o yoksul öğlen yemeğini ne kadar zamanda yi-
yeceğini hesaplıyor, gökyüzünde başıboş bulutlar dolaşüyor,
o kadar az bulut var ki, neredeyse hiç gölge yapmıyorlar. Jo-
sé Calmedo bir sigara yakıp yere oturuyor, tüfeğini bir ağaç
köküne dayamış, biraz daha rahat ettiriyor kendini, şu krallı-
yet askeri yaşamı ne biçim bir yaşam, çok az iş var, günler
geçiyor, çok fazla iş varmış gibi görünse de, arada sırada ya-
pacak ciddi bir şey çıkıyor, ama bunu saymazsak, aylar geçip
gidiyor, arazide huzur ve düzen var, kışlada ve çevrede dü-
zen ve huzur var, raporlar ve taramalar, yer saptamalar ve
öfkeli komşular arasındaki bitmek bilmez tartışmalar. Olay-
lar böylece sürüyor, neyse ki fazla uzun değil, çünkü emekli-
liği geldi çattı. Barışçı bir adamın düşünceleri bunlar, burada
tüfek ve fişek çantası bulunacağı akla gelmez, ağır asker çiz-
melerini saymazsak. José Calmedo'nun üzerinde bir kuş şa-
kıyor, boynunda adı yazılı bir bant yok, özgürce daldan dala

konuyor, aşağıdan ana hatları görünüyor, bir demet kuyruk ve kanat. Toprağa baksaydık, kıvıl kıvıl kaynayan böcek sürüsünü görebilirdik, başını köpek gibi kaldıran karınca, başını hep eğik tutan ötekisi, incecik bir şey, yedikleri neresine gidiyor acaba, ama konuyu bu kadar dağıtmak yeter, bir adamı tutuklamamız gerek, yalnızca yemeğini bitirmesini beklemek istedik, biz kraliyet taburuyuz, ama yüreğimiz var, ne sanıyordunuz.

Arazide uzun uzadıya süren öğünler yoktur. José Calmedo çalıların arasından gözetliyor, yemek bitti. Ayağa kalkıyor ve şu ya da bu sıkıntıyla inliyor, tüfeği omuz kayışına asıyor, yavaşça ve dikkatle, o kadar önemli olduğundan değil, ama desteğe gerek duyan bir adam görüntüsü çiziyor, çünkü çılgın davranışlarda bulunmamak için kendini zorluyor, sonra adamların bulunduğu çukurluğa doğru yokuş aşağı inmeye başlıyor. Onu uzaktan görüyorlar, kim bilir kimin yüreği daha hızlı çarpmaya başlıyor, ister palamutların ister yakacak odunun kime ait olduğunu belirlesin, arazinin yasaları serttir, eğer ortada daha kötü bir şey yoksa. José Calmedo en sonunda oraya vardı, hepsinin önünde konuşmak istemediğinden gözcüyü çağırıyor, gerçi bir adam kız gibi değildir, ama o da utanmayı bilir, João Mau-Tempo'ya söyleyin, onunla konuşmak istiyorum.

João Mau-Tempo'nun yüreği küçük bir kuşunki gibi heyecanla çarpıyor. Para cezası ya da dayakla karşılanmayacak türden suçlar işlediğinden değil, konunun kendisi olduğunu hissediyor yalnızca, gözcünün ona dönüp João Mau-Tempo, kraliyet taburu seninle konuşmak istiyor, dediği andan itibaren, mantarın kabuğundan bir şerit çıkarmaya çalışacakmış gibi geliyor ona, bunun kendisinin de ağacın da sınırını zorlayacağını biliyor. Adamın, aah, diye bağıışı buradan duyulmaz, ağacın, kırr, diye bağıışı da. Buradayım Sinyor Calmedo, benden ne istiyorsunuz, João MauTempo bunu sorarken öyle sakın ki, sanki bu denli iyi görüldüğünden ötürü kraliyet askerini kutlayacak. Neyse ki yürekler gizli, eğer öyle olmasaydı, tüm insanlar er ya da geç şikâyet edilirdi, suçsuz ol-

dukaları için değilse bile işledikleri suçlar yüzünden, sürgüsü olmayan açık bir kapıdır yürek. Yürekleri kim yaptıysa, bu zanaatten pek anlamıyormuş, ama beceri öğrenilebilir; birisi ona bu görevi vermeseydi, José Calmedo bu haberi nasıl iletebilirdi ki, önemsiz bir şey, birkaç mısır demeti çalan iki herifle ilgili bir olayı aydınlatmak için yalnızca, toprak sahibi onların yaptığını söylüyor, onlar olduğuna yemin ediyor, ama o ikisi hiçbir şey çalmadıklarına João Mau-Tempo'nun tanıklık edebileceğini savunuyorlar, şu karmaşaya bakın hele, ben bile tam anlamıyorum. Hep böyledir, insan en az şaşırması gereken yerde şaşırır, gerekçeler iyi olabilir, söyledikleri de şeytanın pelerini altında değişime uğrar, gösterdiği kadar çok şeyi gizler bu, şeytanın pelerini kısa, bu olayda her zamankinden daha suçsuz olan João Mau-Tempo'nun verdiği yanıtta pelerin daha da kısa, ama benim olayla ne ilgim var, orada görülmedim ya da yakalanmadım; bunun üzerine yetki sahibi bir karara vardı ve neredeyse güven verici bir sesle şöyle dedi, korkmayın, gidin oraya, söyleyeceklerinizi söyleyin, sonra da ayrılın oradan.

Böyle de oldu. João Mau-Tempo erzak kalıntılarını toplamak için hazırlık yapıyor, ama José Calmedo yerinde durmıyor, bir şeyler uydurmayı sürdürüyor, zahmet etmeyin, yakında dönersiniz, uzun sürmez. Böylece yalanlarını bitirdikten sonra uzaklaşıyor, huzursuz João Mau-Tempo da peşinden, iş ayakkabıları olan takunyalarıyla tökezleyerek. Oradan Monte Lavre'ye dek José Calmedo'nun yüzü hiç yumuşamıyor, tıpkı birini tutuklayan ve yanında götüren bir kraliyet askerinin olması gerektiği gibi, ama gerçekte nedeni bu değil, böylesine acınacak bir zafer kazanmanın verdiği hüznün. Bu iki adam bunun için mi doğmuş? Derin kaygılara dalan João MauTempo, gerçekten birkaç mısır demetinin çalındığına ve ifadesiyle iki suçsuzu kurtarabileceğine inandırma çalışıyor kendini.

João Mau-Tempo dört yıl önce birkaç saat tutuklu kaldığı kışlaya bir kez daha adım atıyor. Her şey aynı gibi görünüyor, zaman durmuş burada. Kraliyet askeri José Calmedo

tutuklunun geldiğini onbaşıya bildirecek, herhangi bir olay yok, görev yerine getirildi, ama lütfen madalyaları başka bir sefere saklayın, bırakın yaşamımı şimdiye dek olduğu gibi sürdüreyim, bulutları delen düşlerimle, günün birinde resmi bir kâğıt sunana dek, cumhuriyetçi ulusal taburun saygıdeğer Sinyor Başkomutanı'na yazılmış, Majesteleri... Onbaşı Tacabo içeri girmesini buyuruyor, oturun Sinyor João MauTempo, diyor; böylesi bir kibarlığa şaşırmamak gerek, her zaman kaba davranılmaz; kışlaya neden çağırıldığınızı biliyor musunuz? João Mau-Tempo mısır demetleri yüzünden olduğunu ve hiçbir şey bilmediğini söylemek istiyor, ama ağzını bir türlü açamıyor, o anda böylesi daha iyi, yoksa José Calmedo'yu yalancı yerine koymuş olurdu, neyse ki Onbaşı Tacabo konuşmayı sürdürüyor, bu olay ne kadar çabuk sona ererse o kadar iyi, yani Vendas Novas'ta ne yaptığınızı bilmiyor musunuz? Nerede? Bir yanlışlık olmalı, ben hiçbir şey yapmadım. Öyle mi, bakın, Vendas Novas kışlasından gelen bir emir var elimde, bir komünist olarak tutuklanmanızı istiyor.

Basit, ama doğrudan yapılan bir konuşmaya örnekti bu, keman telleri uyum içinde değildi, düşünceler ve yanıltmacalar araya girmiyordu, evet, ciddi konularla bile ilgili değil gibi görünüyor, sanki birbirlerine şöyle diyorlarmış gibi, merhaba, nasılsınız; teşekkürler, iyiyim, ya siz; Vendas Novas'tan bir dostun selamları var size; ah, tekrar karşılaşırsanız benden de ona selam söyleyin. João Mau-Tempo'nun kafasında ansızın bir çan çaldı, bunu şiddetli bir patlama izledi, sanki bir şatonun kapıları hızla çarpılarak kapanmıştı, içeriye giren yok. Oysa şatonun kâhyası titriyor, elleri ve sesi titriyor, sıkı tutun ruhum. Bütün bunlar yalnızca bir saniye sürdü, şaşırmış, heyecanlanmış ve alınmış gibi yapmaya yeter, ah sinyor, bana böyle şeyler söylemeyin, dört yıldır bu işleri yapmıyorum, tutuklanarak Montemor'a götürüldüğümünden beri, bir yanlışlık olmalı; sizin için daha iyi, diyor Onbaşı Tacabo, eğer içeri girmezseniz, hükümet yakında sizi serbest bırakır. Belki işler iyiye gider, belki yanlış ihbardı,

belki kimse boğulmaz, belki eller yanmadan ateş kendiliğinden söner, belki. Sinyor Onbaşı, gelip benimle konuşabilmesi için karıma haber vermenizi rica ediyorum. Böyle bir istekten daha doğal bir şey olamaz, ama burada komutan onbaşı, çünkü Monte Lavre önemli bir yer değil, arazinin ortasında küçük bir köy işte, buraya kraliyet taburundan bir onbaşı yeter; Lizbon'daki bir başkomutan kadar kesin yanıt veriyor bu onbaşı, hayır sinyor, karınız sizinle konuşmak için gelemez, ne o ne de başka biri, çünkü tehlikeli olduğunuza karar verildi, neye gerek duyduğunuzu söyleyin, bir er bunları evinizden getirir.

Onun, João Mau-Tempo'nun tehlikeli olduğuna karar verilmiş. Hapishane görevi gören bir odaya götürdüler onu, José Calmedo yine ona eşlik ediyordu, koca kışlada ondan başka kimse yok gibiydi, kapı kapanmadan João Mau-Tempo şöyle dedi, demek beni kandırdınız; José Calmedo önce yanıt vermedi, alınmıştı, çünkü iyi niyetli davranmış ve karşılığını böyle almıştı, ama bir suç işlemiş gibi sessiz kalamazdı, güç durumda kalmanızı istemezdim. Bu José Calmedo denen adam üzerindeki üniformayı gerçekten hak etmiyor, işte bu yüzden günün birinde onu çıkaracak ve bir zamanlar kraliyet taburunda olduğunu kimsenin bilmediği bir yaşama başlayacak, onunla ilgili öğreneceklerimizin hepsi bu.

Faustina Mau-Tempo ve iki kızı ağlayarak kışlanın çevresinde dolanıyorlar. Suçlamanın içeriğini bilmiyorlar, tek bildikleri, koca ve babanın Vendas Novas'a getirilmesi gerektiği, şanssızlığın ardı arkası kesilmez derler, Vendas Novas'tan tüfekli-süngülü devriyeler getiren bir cip caniyi almaya geldiği sırada, onlar orada değil. Geri döndüklerinde, aradıkları kişinin artık orada olmadığını öğrenecekler, üç kadın kışlaya doğru yola koyuluyor, kapıda bir bariyer var; artık burada değil, emir aldık, eve gidin, zamanı geldiğinde her şeyi öğreneceksiniz. Böyle şeyler her zaman şanssızlara söylenir, şaka olsa gerek, tıpkı Vendas Novas'lı kraliyet askerlerinin şaka olsun diye João Mau-Tempo'ya sırtarak söyledikleri gibi, atlayın arabaya, bir gezinti yapacağız. Kraliyet taburu

bu adamı anayurdun hesabına gezintiye çıkarmazdı, bu yolculukların parası bizim cebimizden çıkardı. Yolculuk yapmak, bir kez olsun arazinin dışına çıkmak, başka yöreleri tanımak João Mau-Tempo'nun ne kadar hoşuna giderdi, ama burada tehlikeli biri söz konusu, kraliyet taburunun rahatını bozmuş, huzurunu kaçırmış olması onun için önemli değil, ne dönen ve aşınan parçalar ne benzin parası için kaygılanması gerekmiyor, göz açıp kapayana dek bir cip ve tüfekli, süngülü bir devriye birliği hizmetine sunulur, alçak herif Monte Lavre'den alınır ve her türlü güvenlik önlemi altında Vendas Novas'a götürülür; atlayın arabaya, bir gezinti yapacağız; eğer bu aşağılama değilse, aşağılamanın ne olduğunu bilmek isterim.

Yolculuk kısa ve sessiz, kraliyet askerlerinin şaka kaynağı çok geçmeden kurudu, hep aynı şakalar, João Mau-Tempo kafa yoruyor, düşünüp taşıyor ve sonunda kendi kendine şöyle diyor, kendini yitik gösteren gerçekten yitiktir; kimse onun ağzından başkalarına zarar verebilecek bir şey alamayacak, gittiğim yerde aynalar parçalansın, konuşursam yüzümü görmesinler diye herkes gözlerini kapasın. Bu yol pek çok şeyi anımsatıyor, Augusto Pinteu burada öldü, katır arabasıyla ırmağı geçmek isterken; şuradaki tepenin arkasında Faustina'yla ilk kez birlikte oldum, kıştı, çimenler nemliydi, ama bizim umurumuzda değildi, gençlik işte. Daha sonra yedikleri tütsülenmiş sucuklu ekmeğin tadını ağzında hissedebiliyordu neredeyse, karı-koca olarak, doğanın yasalarına göre evli olarak birlikte yedikleri ilk yemekti bu. João Mau-Tempo gözlerini ovuşturuyor, sanki yanıyorlar, bize gözyaşları gibi geliyor, zırlama be adam, diyor kraliyet askerlerinden biri; bir başkası daha onu iğneliyor, yakalandıkları zaman sızlanmaya başlarlar; sızlanmıyorum, diye karşılık veriyor João Mau-Tempo, hakkı var, oysa gözleri yaşlarla dolu, kraliyet askerlerinin insanlıktan anlamamaları onun suçu değil ki.

João Mau-Tempo şimdi Vendas Novas kışlasında, yolculuk yalnızca bir düştü, şuradaki sivil görevli de onlardan, ya-

nılmak olanaksız, birini gören hepsini tanır, João Mau-Tempo bu konuda deneyimli, hem de fazlasıyla, kışla komutanı dişlerini karıştırırken, sivil görevli şöyle dedi, hah, işte benimle Lizbon'a yolculuk yapacak nazik beyimiz. Bu insanlar nasıl da sabit fikirli, hepsi yolculuklardan, gezintilerden söz ediyor, kimi zaman geri dönüşü olmayan gezintiler oluyor bunlar, öyle söyleniyor, ama şimdilik sivil görevli kraliyet askerlerinden birine dönüp şöyle buyuruyor, adamı bekleme odasına götürün, yarına kadar dinlensin; kışla komutanı yalnızca emirlere uymak için burada, o bir emir eri, uzatma bir kol, João Mau-Tempo onun kollarının kaba tutuşunu hissediyor, çekiştirerek dışarı çıkarıyorlar onu, bir bahçe var dışarıda, belli ki kraliyet taburu çiçeklere düşkün, büyük olasılıkla bu yüzden pek çok günahları bağışlanacak, çiçekleri seviyorlar, iyi yürekli kraliyet askerleri, belki de bu, katılaşmış ruhlarının henüz tamamen ölmediğini gösteriyor, bir anlık güzellik ve zarafet en yüksek yargıcın gözünde en ağır suç bile siler, yani João Mau-Tempo'yu Monte Lavre'den alıp geçici olarak ya da daha uzun süre bir yeraltı mahzenine tıkamak suçunu, daha nelerin olacağını henüz anlatmayalım. Şimdiki bir taşra hücresi, kaba hasır döşekli bir kerevet ve insanı tiksindiren, yırtık pırtık örtüler var, su testisi de var, amma susamışım. Nöbetçi gidince testiye ağzıma götürüyorum, su sıcak, artık ağlayabilirim, kimse bana gücenmesin, kırk dört yaşımdayım, ne olmuş yani, kırk dört yaş bir erkek için en iyi yaştır, yaşamın çiçeği, arazide yanlış söylemişler bunu, çünkü yüzüm böyle sözleri yalanlıyor, kendimi çok yorgun hissediyorum, şu sancılar da bana rahat vermiyor, yaşamın çiçeği buysa eğer, yüzümdeki kırıxıkhklar aynada görünüyor, bırakın ağlayayım.

Geceyi geçelim, João Mau-Tempo uyumadı, dört adım ileri, dört adım geri, kerevetin üstüne yatmak istemedi. Gün ıştırken yorgun ve huzursuzdu bu adam, ona ne yapacaklar? Saat dokuzu vurdu, kapı açıldı, düş önüme, diye buyurdu bir kraliyet askeri; onun konuşma tarzı bu, başka türlüünü öğretmediler ona, dışarıda sivil görevli duruyor, trene gidelim,

diyor, zaman geldi, gezimize başlayalım; kışla komutanı kapağıya kadar onlara eşlik ediyor, o da acımasız, görüşürüz, diyor, João Mau-Tempo suçsuzsa bile, bu veda sözünü kabul edecek kadar değil, ama istasyon yolu üzerindeki o ıssız alanda umutsuzca şöyle diyor, sinyor, yemin ederim suçsuzum. Tren kalkmak üzere olmasaydı, buraya oturup gerçek ortaya çıkana dek konuşurduk, suçlu ve suçsuz olmanın ne anlama geldiğini ve João Mau-Tempo'nun yalan yere yemin edip etmediğini tartışırdık. Yeterince zamanımız ve keskin zekâmız olsaydı, suçluyken nasıl suçsuz ve suçsuzken nasıl suçlu olduğunu öğrenirdik, gerçi böyle ince konular João Mau-Tempo'nun yol arkadaşıyla konuşulamazdı, şimdi bile sabırsızca söyleniyor, sızlanmayı kes, Lizbon'da sana yatacak yer verirler.

Bırakalım gitsinler, sonuçta bu bölüm Portekiz'de demiryolunun tarihçesine ayrılmadı. Beden insana tamamen egemendir, vagon ağır ağır sallanırken ve tekerlekler rayların bağlantı yerlerine vururken João Mau-Tempo'nun içi geçiyordu, ama çok geçmeden korkuyla gözlerini açıyordu, her seferinde düş görmediğini anlıyordu yeniden. Sonra arabalı vapurla Terreiro do Paço'ya gidildi, şimdi suya atlasam izimi kaybettirirdim, karanlık düşünceler bunlar, kahramanca bir eylem düşünülmüş değil, çünkü João Mau-Tempo hiç film izlemedi, dolayısıyla kelepçeli ellerle güverte parmaklığının üzerinden atlamamanın ne denli basit olduğunu ve ne denli alkış toplayacağını bilmiyor, ardından keskin bir dalış, sonra da tutuklu Amerikan filmlerinde olduğu gibi yüzerek o gizemli gemiye ulaşır, güvertede tül peçesiyle kontes durmaktadır. Kutsal aile bağlarını ve kontluk yasalarını feda etmiştir. Ancak sonradan göreceğimiz gibi, João Mau-Tempo gerçekte kralın oğlu ve tahtın tek varisidir. Yaşasın Portekiz kralı João Mau-Tempo! Arabalı vapur yanaşıyor, uyuyanlar uyanıyor, tutuklu yavaş yavaş kendine gelirken, karşısında iki adam görüyor; hayrola, yalnızca bir kişi var; João Mau-Tempo'nun yol arkadaşı yanıt veriyor, bu kez daha fazlası yok.

Kentin içinden geçen yolun üstünde de fazla durmayalım, tramvaylar, sürüyle seyyar araba, aceleyle yürüyen yaya-
lar. Bir alandandan geçiyorlar, João Mau-Tempo burayı ta-
nıyor, bu denli büyük bir alanı unutamaz insan, kemerleri
de öyle, Giraldo'nunkilerden daha büyük, ama birden her
şey yepyeni geliyor ona, şu kısa yollar, hepsi de yokuş yuka-
rı çıkıyor, yol birden sona erince ona uzun görünüyor. Al-
çak bir kapı açılıyor, sinek örümcek ağının ortasına takılmış,
daha uygun ve daha şaşırtıcı bir benzetme olamaz.

Şimdi basamakları çıkıyoruz. João Mau-Tempo hâlâ iki
adamin arasında yürüyor, ne kadar dikkat edilse azdır, gü-
venlik en üst düzeyde, çünkü onun tehlikeli olduğuna karar
verildi. Burada her köşe fıkır fıkır kaynıyor, tıpkı ak karınca
yuvası gibi, bir telâştır gidiyor, parazitler iş başında, telefon
sesleri duyuluyor, ama yukarı çıktıkça, birinci kat, ikinci
kat, gürültü ve canlılık kesiliyor, insanlar azalıyor, üçüncü
katta neredeyse tamamen sessizlik var, yalnızca yoldan geçen
otomobillerin boğuk motor sesi ve öğleden sonra sıcağı için-
deki kentten anlaşılmaz mırıltılar yükseliyor. Duvarlara
oyulmuş birkaç raf var, koridor büyükçe bir odaya açılıyor,
tavanı öyle alçak ki, neredeyse kafasını çarpacak insan. Uzun
sıraların üstünde adamlar oturuyor. Ben kimin yanına otura-
cağım, ben, João Mau-Tempo, doğduğu ve yaşadığı yer Mon-
te Lavre, kırk dört yaşında, kunduracı Domingos Mau-Tem-
po'nun ve deliren Sara da Conceição'nun oğlu, yaşadığım ye-
rin kışlasındaki Onbaşı Tacabo'nun bana bildirdiğine göre,
tehlikeli olduğuma karar verilmiş. Oturan adamlar João Mau
Tempo'ya bakıyor, ama hiçbirisi tek söz söylemiyor. Burası
sabır evi, burada insan yaklaşan yazgısını bekliyor. Çatı tam
başlarımızın üzerinde, sıcaktan çıtırdıyor, sanki üzerine kay-
nar su dökülüyormuş gibi, João Mau-Tempo yirmi dört saat-
ten fazladır bir şey yemedi. Bu yüzden onun için sıcak yok,
bir kış günü bu, sanki korunmasız derisi arazideki aralık rüz-
gârına açıkmiş gibi titriyor o. Açıkça ve gerçekten titriyor,
çıplaklar sırası bu, burada kimse ötekine yardım edemez,
kendi gücünle ve sağlamlığıyla koru kendini, fundalıktaki

yalnızlığı düşün, yüksekten uçan çaylak kuşunu, arkadaşlarını saymak ve onları yüreklendirmek için sonunda yere doğru alçalmıştı.

Kim olurlarsa olsunlar, kurbanlar beslenmek zorundadır, onları zamanından önce yitirmenin gereği yok. Yarım saat geçti, sonra bir yarım saat daha, sonunda bir gardiyan gelip her tutukluya bir tabak hapishane çorbası ve yirmide bir oranında şarap getirdi, yurt üvey çocuklarına ilgi gösteriyordu, teşekkür etmek gerek. João MauTempo kaşığıyla tabağın dibine geldiğinde, kapıyı gözetleyen ve kâğıtları karıştıran iki polisten birinin ötekine şöyle dediğini duydu, şu arkadaki herifi Müfettiş Paveia teslim alacak, öteki de karşılık verdi, emin ellerde olacak; benden söz ediyorlar, dedi João Mau-Tempo kendi kendine; sonradan öğrendiğine göre, aynen öyleydi. Tabaklar ve bardaklar toplandı, beklemek sona ermedi, bize ne olacak, gitme emri geldiğinde neredeyse gece olmuştu, oraya buraya dağıldılar, Caxias'a ya da Aljube'ye, geçici bir barınmaydı bu, çünkü çok geçmeden başka yer değişiklikleri oldu, giderek daha da kötüleşti, gözlerimizin önünde hedef haline gelen bir yüz, daha çok adıyla anılır. Şurası kesindi ki, yurt Dona Patrocínio'nun sesiyle konuşuyordu, bu yararlı resmi görevi yapan bir memurdu, o adam buraya geldi, öteki oraya gitti, bu görev için daha iyi bir ad olamazdı, tıpkı Dona Clemência gibi, yani Yardımsever Dona, şimdi eminim Rahip Agamedes'le konuşuyordur, ne dediniz, João Mau-Tempo tutuklandı mı; evet, doğru sinyora, onunla görülecek hesabımız var, hepsini bir kerede ödemesi gerek, o ve ötekiler için o kadar uğraştım ki; bana namuslu bir insanmış gibi göründü; bunlar en kötüler Sinyora Dona Clemência, bunlar en kötüler; meyhanede bile pek görülmezdi; en azından oraya gitseydi, hakhsınız, en azından yaptığı kötülöklere bulaşmazdı; peki ne yaptı; ah, ne olduğunu tam bilemiyorum, ama suçsuz olsaydı tutuklanmazdı; söyleyin, karısına biraz yardım edilsin; Sinyora Dona Clemência, siz bir azizesiniz, sizin iyilikseverliğiniz olmasa, sefalet ne kadar büyük olurdu bilemem, ama şunların gururu kırılana dek biraz

bekleyin, onlardaki en kötü pislik bu, gurur; haklısınız Sinyor Rahip Agamedes, gurur ölümcül bir günahdır; günahların en kötüsü, Sinyora Dona Clemência, çünkü insanı patronu ve Tanrı'sına karşı kıskırtır.

Dönüş yolunda araç Boa-Hora'dan geçip haklarında verilecek hükmü bekleyen birkaç tutukluyu aldı. Bunların hepsi iyice hesaplanmış, ölçülüp biçilmişti, yalnızca genelgeye uyulmalı, tüm tutuklu araçları taşıma kapasitelerinin sonuna dek kullanılmalı, bu öyle bir şey ki, sanki iyi zamanların yararlarını görenler, kötü zamanların zararlarına katlanmalı, bu denli yoksul bir ülkede tutuklular bunun için ilk sırada olmalı, kim bilir, belki de kendileri bunu önermişlerdir. Boa-Hora'dan geçiyoruz, amma aptal bir ad, diye düşünenler olabilir, en şerefli yargıçların karşısına çıkacaklar bindiriliyor arabaya, böylece hep birlikte yola devam ediyoruz, yine de iyi bir yolculuk ekibi bu, keşke bir de gitar olsaydı, acıya eşlik ederdi. João Mau-Tempo daha önce hiç bu denli uzun yolculuk yapmadı. Arazide pek yolculuk yapılmaz, şimdi askerde olan oğlu Ant3nio'yu saymazsak, o çok yolculuk yaptı, çünkü yaşam ve açlık çıkınıını sırtına asmaya zorlardı onu, bir de çapayı, tırpanı, baltayı ve keseri, ama arazinin toprağı her yerde aynıdır, orada burada mantar meşesi, orada burada bodur meşe, orada burada buğday ya da mısır, orada burada nöbetçi ve kâhya, ustabaşı ya da gözcü ya da adları her neyse, ama bu da yine başka bir öykü. Yol güzel asfaltlanmış, gün daha aydınlık olsaydı görülebilirdi bu. Yurt dikbaşlı çocuklarına iyi göz kulak oluyor, güvenlik önlemlerinden anlaşıyor bu, yüksek duvarlardan ve kraliyet taburunun gösterdiği dikkatten. Ah sinyorlar, bunlar her yerde insanın karşısına çıkıyor, doğarken rastgele lanetlenmiş gibiler, başkalarının acı çektiğı yerde bulunmak için, onlara destek olmak için değil, ne gözleri ne elleri var bunun için, ama şunu söylemeyi biliyorlar, hop, cipe atla bakahm, biraz gezeceğiz; ya da, yaklaşma, düş önüme, kışlaya gidiyoruz; ya da, palamut çalmışsınız, bu yüzden ceza ödeyecek ve dayak yiyeceksiniz. Bunları sonradan öğrenmiş olmalılar, öyle olma-

saydı kraliyet askeri olmazlardı, çünkü kimse kraliyet askeri olarak doğmaz.

Anlatıcının düşüncelerini ve João Mau-Tempo'nun neler düşündüğünü ayırt edebilmek gerek, ama hepsi gerçeğe uygun, yanlışlıklar varsa, önemsiz olanlardır. Bu bürokratik kayıtlar doğumdan beri aynıdır, kartotek fişleri ve soru belgeleri, bunların üstünde durmayacağız, belki başka bir zaman, burada neler olduğunu, nasıl düzenleme yapıldığını ve kime nasıl davranıldığını tam olarak anlamak için buraya geri dönecek zamanımız olursa eğer. Üstteki noktalı satıra ad yazılıyor, João Mau-Tempo, yaş kırk dört, doğduğu ve yaşadığı yer Monte Lavre; neresi burası; Montemor-o-Novo eyaletinde; sen tam kıvamını bulmuşsundur. João Mau-Tempo'yu başka tutukluların da bulunduğu bir odaya götürüyorlar, becerebilen uyuyor, ama açlığa dayanmak gerek, akşam yemeği zamanı geçti. Kapı kilitleniyor, dünya dışarıda kalıyor. Monte Lavre uzakta, zavallı Faustina, ama yaralarının, küçük kukumav kuşlarının ve baykuşların saati geldi biçiminde batıl inançlı benzetmeler yapmak istemiyoruz, çirkin olmaları, o anki kadar çirkin olmaları bu zavallı hayvanların suçu değil.

João Mau-Tempo burada yirmi dört saat geçirecek. Sohbet etmek için pek fırsat bulamayacak, ama ertesi gün bir tutuklu ona yaklaşıp ve şöyle diyecek, dinleyin dostum, sizi buraya neyin sürüklediğini bilmiyoruz, ama iyiliğiniz için ve ne olur ne olmaz diye şu öğütleri aklınızda tutun.

Otuz günlük hücre hapsi hiçbir takvime uymayan bir aydır. Tekrar tekrar hesaplansa da, her gün fazla gelir. Buradaki aritmetiği şöyle sayı sayan deliler bulmuş, bir, iki, üç, yirmi yedi, doksan dört, sonunda şaşırdık işte, biz kim bilir kaç kadar sayarken yalnızca altı gün geçti. Kimse ona bir şey sormadı, onu Caxias'tan götürdüler, bu kez gün aydınlıktı, çatlaklardan çevre daha iyi gözlenebiliyordu, sanki dünyaya iğne deliğinden bakar gibi, sonra elbiseleri çıkar em-

ri geldi, yurt böyle istiyor, bir keresinde askeri denetim doktorları da benden bunu istediler, işe yarar, işe yaramaz, ama ben bu işe yararım, beni buradan göndermeyecekler, ceplerimi karıştırıyorlar, arıyorlar, bir daha arıyorlar, ters yüz ediyorlar, ayakkabılarımın içindeki tabanları çıkarıyorlar, akıllı adamlar, sırların nerede gizlenmiş olabileceğini biliyorlar, ama hiçbir şey bulamıyorlar; iki mendilden bir tanesini alalım, iki sigara paketinden de bir tane kalıyor bana, yaşasın, bıçak, bazen polis de dikkatsiz olur, neden sonra çakımı da alıyorlar, kendimi öldürme isteğine kapılacağımı sanıyorlar herhalde. Bana bir nutuk çekiyorlar, hücre hapsinde olduğunuz sürece ne ziyaretçi kabul edeceksiniz, ne de ailenize mektup yazacaksınız, bunlar kesinlikle yasak, aykırı davranmanız durumunda cezalandırılacaksınız. Ama günün birinde, uzun zaman geçmişti, yazmasına izin verildi, temiz çamaşırlar geldi, Faustina'nın elleriyle yıkanmış ve ütülenmiş, gözyaşlarıyla ıslanmış, duygusal bir halk, bu kaynaklar da hâlâ tıkanmış değil.

Yirmi beşinci günün sabahı saat üçte, her zamanki gibi huzursuz uyuyan João Mau-Tempo, hücre kapısının açılmasıyla uyandı ve gardiyanı duydu, Mau-Tempo, kalkın ve giyinin, sonra da hücreden çıkın; ne dedin sen, beni serbest mi bırakıyorlar? Bu şanssız insanların düş gücü sınırsız oluyor, onlar için ya çok kötü, ya da çok iyi şeyler var, duruma göre, umarız buna dayanırlar. Onu zemin kata indiriyorlar, orada onu bekleyen biri var, insanın gözlerinin içine dik dik bakan bir tazi, gardiyan alaycı bir tavırla konuşuyor, işte gezintiniz için gereken şakacı kuş. Elbette bunlar yine çift anlamlı konuşmalar, bunların ne biçim gezintiler olduğunu gördük, bizi kandıramazsınız, ama onlar, onlar dönüp dolaşıp aynı şeyi tekrarlıyorlar, sanki başka şey bilmiyorlar gibi, yalnız arada küçük değişiklikler yapıyorlar, şimdiki gibi, düşünöme, sana tugayın yolunu göstereyim. Tazi hırlayarak söyledi bunu João MauTempo'ya, Aljube'li gardiyan şakacı görünüyordu, şeytan gibi bir adam, bu erken saatte ve bu aceleyle bile herkese iyi yolculuklar dilemeyi beceriyor. Ko-

nuşma insana verilmiş bir şey değil, hayır, bir bu eksikti, kendi ele geçirdiği bir şey bu, bazen kötü kullanılır, kimi sözler çok pahalıya satılmalı, onları kimin ve hangi durumda söylemek istediği hesaplanmalı. İyi olmayacağı çok iyi bilindiği halde iyi yolculuklar dilemek, hayvanlar bile birbirlerine daha çok acırlar, en azından konuşmazlar. Ama bu tazi konuşuyor, beni ıssız yollardan geçiriyor, gece ne kadar güzel, çatıların üzerinden incecik bir gökyüzü şeridi görünse bile, solda bir piskoposluk kilisesi, sağda daha küçük bir tane, Aziz Antonius'un ki, hemen yolun aşağısında da büyük Magdalena Kilisesi, kiliselere dolu bir yol, bu büyük, kutsal avlunun koruması altında yürüyorum, tazi konuşuyor, herhalde gecenin güzelliği yüzünden böyle tatlı konuşuyor, ben den duyduğunuzu söylemeyin, ama durumunuz kötü, arkadaşlarınızdan birinin adınızı verdiğini duydum, en iyisi bildiklerinizi itiraf edin, böylece ailenize çabucak geri dönersiniz, dik kafalılıkla elinize bir şey geçmez. Bu yol Aziz Nikolaus'un adını taşıyor, karşısındaki sokak da Aziz Franziskus'un, herhangi bir azizi unuttuysam bana gücenmeyin, o kadar çoklar ki. Neden söz ettiğinizi anlamıyorum Sinyor Polis, ben kötü bir şey yapmadım, doğduğumdan beri tek bildiğim şey çalışmak, başka şeylerden anlamam, bir keresinde, evet, tutuklandım, ama bu uzun zaman önceydi, bir daha da politikaya hiç bulaşmadım; bunlar João Mau-Tempo'nun sözleriydi, kimisi gerçek, kimisi yalan, öyle de kaldılar, sözlerin iyi yanı budur, insan taşlara basar gibi onların üzerinden ırmağı aşabilir, hep aynı biçimde, dikkatle, ayakları taşların üzerine dikkatle koymalı, çünkü su hızlı akıyor, o kadar hızlı ki, gözle izlemeye olanak yok. İşte tazi yine havlıyor, yaa, demek öyle, eh, başına gelecekleri göreceksin; João Mau-Tempo şimdi geçtikleri alanı tanıyor, sonra da kıvılcım çıkan raylardan giden tramvayın çıktığı yokuşu. Tatlı ve güzel sabah João Mau-Tempo'ya söylenen sözlerle bozuluyor, sen şöylesin, sen böylesin, arazide çok az bilinen sözler bunlar. João Mau-Tempo gücünün tükendiğini hissediyor, hücredeki yirmi beş gün boyunca neredeyse hiç kıpırdamadı,

yalnızca hücreden ayakyoluna, ayakyolundan hücreye, ağrıyan başı ipleri düğümlemek için çalışıyor, beynini biraz zorlayınca yeniden kopuyor bunlar, uykusuz geceler kendini gösteriyor, şimdi bir de bu zorlu yol çıktı, ona çok uzun görünüyor, ama arazideki uzaklıkların yanında hiç kalır, adımları ölçmüştü onları, birden korkuya kapılıyor, bildiği ve kesinlikle bilmemesi gereken şeyleri dayanamayarak söyleme korkusu, bu karmaşanın içinde bir anda yine Caxias'taki tutuklunun sesini duyuyor, dinleyin dostum, sizi buraya neyin sürüklediğini bilmiyoruz, ama iyiliğiniz için ve ne olur ne olmaz diye şu öğütleri aklınızda tutun Tam zamanında anımsıyor bunu, son metreleri düşte gibi yürüyor, kapıdan geçip merdiveni çıkıyor, birinci kat, görünürde kimse yok, ürkütücü bir sessizlik, ikinci kat, üçüncü kat, geldik, yazgı burada kıpırdamadan João MauTempo'yu bekliyor, yazgının büyük noksanı budur, hiçbir şey yapmaz, yalnızca bekler, her şeyi yapması gereken biziz, örneğin konuşmayı ve susmayı öğrenmesi gereken.

Tazı, João Mau-Tempo'yu bir odaya tıktı, orada birkaç dakika bekledikten sonra kapı küt diye açıldı ve çok şık giyinmiş bir bey göründü, yeni tıraş olmuş, sabah duşu ve briyantın kokuyor, ötekini bir işaretle dışarı gönderdi ve bağır-maya başladı, bu alçak herif yüzünden, bu komünist domuz yüzünden bugün ibadete gidemiyorum; bu gerçekler burada anlatılıyor, tam bu yerde, belki de kimse inanmıyor onlara, ama gerçek bunlar, Aljube'den gelirken sözünü ettiğimiz kiliselerin ibadet etmek gibi iyi alışkanlıklar üzerinde etkisi olsa gerek, bir de din şehitleri kilisesi var, Largo das Duas Igrejas, Encarnação Kilisesi ve öteki, neydi adı, lanet olsun, yine de burası Rahip Agamedes'in hoşuna giderdi, ayine gidemediği için öfkelenen Müfettiş Paveia ona günah çıkartabilirdi, polisin özel papazı yok mu acaba? Şimdi de, tablonun tamamlanması için João Mau-Tempo'nun şöyle dediğini varsayalım, ah sinyor, benim yüzümden ayini kaçırmayın, isterse-niz size eşlik ederim. Kimse buna inanmaz, João Mau-Tempo da bunu neden söylemesi gerektiğini bilemezdi, ama cesa-

ret ya da bilgisizliğin bize yaptığı şakalarla uğraşacak zamanımız yok şu anda, çünkü Müfettiş Paveia bize düşünecek zaman bırakmıyor. Bağırmayı sürdürüyor, pis herif, orospu dölü, serseri; özür dilerim Sinyor Rahip Agamedes, ama tam sözleri buydu, suç bende değil. Devamı geldi, sessiz ol, yoksa trapeze çıkarsın; bunun nasıl bir sirk numarası olduğunu João Mau-Tempo bilmiyor, Müfettiş Paveia'nın bir masaya doğru gittiğini görüyor, Paveia'nın demet gibi bir şey anlamına geldiğini düşünürsek, bu ad ona hiç uymuyor, demeti bağlarken göğsüne bastırır insan; çekmecedен bir tabanca çıkarıyor, bir sopa ve büyük bir cetvel, beni öldürecek, diye düşünüyor João Mau-Tempo; bunu görüyor musun, diyor öteki, bana bütün öyküyü anlatmazsan, bunun tadına bakacaksın, şunu kafana sok, ancak bildiğin her şeyi ötersen buradan dışarı çıkarsın, orada kal ve yerinden kımıldama, bir parmak bile, kıpırdarsan gününü görürsün.

Her üç saatte bir biri gidiyor, başka biri geliyor. Kurban değişmiyor, anlat bakalım, oralarda ne işler çevirdin; aileme bakmak için çalıştım; ilk soru, ilk yanıt. Biri ne denli bekleniyorsa, öteki de o denli gerçeği yansıtıyordu, bu adam serbest bırakılmalıydı, gerçeği söyledi; demek çalıştın, ama belki de işin Avante dağıtmaktı, herhalde bunu bilmediğimizi düşünüyordun; ah sinyor, benim bununla hiçbir ilgim yok; demek Avante dağıtmadın, çok iyi, demek sen ve arkadaşların bu boku alıkoydunuz, müfettiş Moskova öğretisini kafanıza zorla soksun diye, pekâlâ, eğer Monte Lavre'ye geri dönmek istiyorsan, eğer çocuklarını bir kez daha görmek istiyorsan, o zaman konuş, örgüt arkadaşların için daha fazla gizleme bu boku, aileni ve özgürlüğü düşün. João Mau-Tempo, ailesini ve özgürlüğü düşünüyor, Sigismundo Canastro'nun anlattığı köpek ve keklik öyküsünü düşünüyor, karşılık vermiyor. Siz alçak herifler ne diyorsunuz, yönetim bize istediğimizi vermiyor, ama onun varlığını sona erdireceğiz, Salazar'm yasalarına her zaman karşı çıkacağız. Aranızda böyle konuşuyorsunuz, bunu yapmak istiyorsunuz, gerçeği söyle, inatçı komünist, eğer her şeyi söylersen, hemen yarın

Monte Lavre'ye çocuklarının yanına dönebilirsin. Ama João Mau-Tempo, keklği gözüne kestiren bir köpeğin iskeleti, tekrarlıyor, sinyor, her şeyi söyledim, bin dokuz yüz kırk beşte tutuklandım, ama o zamandan beri benzer bir şey yapmadım, tersini savunan olduysa yalan söylemiştir. Onu duvara çarptılar, dövüldü ve akla gelebilecek tüm Portekizce sövgülerle azarladılar, tekrar tekrar, her türlü insan, hem bu yandan hem öbür yandan, yalnızca kurban hep aynı kaldı.

João Mau-Tempo yetmiş iki saat heykel olacak burada. Bacakları şişecek, başı dönüp gözü kararmaya başlayacak, sopa ve cetvelle vuracaklar ona, çok sert değil, yalnızca acıtacak kadar, bacakları dayanamayacak hale geldiğinde. Ağlayamıyordu, oysa gözlerinde yaşlar birikmişti, suda yüzen şamandıralar gibiydi gözleri, bir taşın bile buradakilerden daha çok acıma duygusu olurdu. Birkaç saat sonra şişlikler indi, ama bu kez de neredeyse parmak kalınlığında damarlar fırladı deriden. Yürek yerinden koptu, kulakları sağır eden bir çekiç gibi, vuruşları başın içinde yankılanıyor, en sonunda bütün gücü tükendi, dik duramıyordu artık, bedeni istem dışı büküldü, diz çöktü, araziden gelen zavallı bir serseri, gücünün kalanı da tükenmişti. Ayağa kalk, seni pislik! Ama João Mau-Tempo artık kalkamıyor, bu, oyun değildi, onun gerçeklerinden biriydi. Geçen gece yan odadan bağırışlar ve inlemeler duymuştu, hemen ardından Müfettiş Paveia, yanında bir sürü polisle içeri girmişti, bağırışlar yeniden başlarken ve giderek daha keskinleşirken, Paveia ağır ağır yaklaştı ve tehdit dolu bir sesle, pekâlâ Mau-Tempo, dedi, bu arada düşündün mü, bize bir öykü anlatabilecek misin? Mutsuzluğa batmış, neredeyse tahta döşemelere yapışmış, kalçaları ağrıyan ve gözlerine perde inen João Mau-Tempo yanıt verdi, anlatacak öyküm yok, söyleyeceğimi söyledim. Yalın bir tümce bu, köpeğin iki yıl sonraki iskeleti gibi yalın, dikkat çekmek için az şey yapıyor, şu sayacaklarımızı düşünersek: Kırk yüzyıl bu yüksek piramitten size bakıyor; bütün bir yaşam boyunca düşes olmaktansa, bir saat kraliçe olmak daha iyidir; birbirinizi sevin. Ama tüm yalınlığa karşın Müfettiş Pa-

veia öfkeden köpürdü, ah hayır, söylemediklerin var, köyünde dağıttığın yirmi beş Avante gazetesinden ne haber? Bunu da inkâr edersen, sonun geldi demektir! Ölüm kalım meselesi, diye düşündü João Mau-Tempo ve sustu. Belki de Müfettiş Paveia yine ayine geç kalmıştı, belki de yetmiş iki saat heykel olmak ilk sefer için yeterliydi, bu domuzu Aljube'ye götürün, diye buyurdu her nedense, orada dinlensin, sonra yine buraya gelip ya öyküyü anlatır, ya da kendini mezarlıkta bulur.

İki ejderha João Mau-Tempo'yu kollarından yakalayıp merdivenden aşağı sürükledi, üçüncü kattın zemin kata dek, onu çekiştirirken bir yandan da aklını çelmeye çalışıyorlardı, Mau-Tempo, öyküyü olduğu gibi anlat, sen ve ailen için en iyisi bu, eğer konuşmazsan Sinyor Müfettiş seni Tarrafal'a gönderir, bak, zaten her şeyi biliyor, Vendas Novas'tan bir arkadaşın seninle ilgili şeyler söyledi, yalnızca doğrulaman yeter. João Mau-Tempo bacaklarının üstünde duramıyor, ayaklarının basamaklara çarptığını hissediyor, sanki bedenine ait değillermiş gibi, yine de karşılık veriyor, beni öldürmek istiyorlarsa, yapsınlar, ama anlatacak bir şeyim yok. Aşağıda onu hapisane arabasına atıyorlar, yolculuk kısaydı, deprem filan olmadı, bütün kiliseler zafer dolu bir havayla dimdik duruyordu, Aljube'ye varınca arabanın kapısını açıp atla dışarı, dediler. Zavallı yere düştü, basamağı şaşırmıştı, çekiştirme yeniden başladı, bacakları daha çok söz dinliyordu, ama yeteri kadar değil, onu bir hücreye tıktılar, aynısıydı, rastlantıyla ya da bilerek. João Mau-Tempo emekleyerek kerevete doğru süründü, gözlerinin önünde her şey birbirine karışıyordu, ama kereveti açıp kendini üzerine bırakacak gücü buldu yine de, kırk sekiz saat ölü gibi yattı. Giysileri ve ayakkabıları hâlâ üzerindeydi, yalnızca içindeki tellerin bir arada tuttuğu kırık bir heykel, arazinin kuklası, düş görürken başını çarşafa gömüp yüzünü buruşturuyor, sakalı uzuyor ve ağzının kenarından tükürük sızıyor, sakalıyla teri arasında bir yol açıyor kendine yavaş yavaş. Bu iki gün boyunca arada sırada gardiyan ortaya çıkıp hücre sakininin yaşayıp

yaşamadığını kontrol ediyor, daha ikinci seferde rahatladı, çünkü uyuyan adam öteki yana dönmüştü, bu da bir yaşam belirtisidir, bir heykelden gelse bile, onlar da böyle uyurlar ve onlara da yemek vermek gerekmez, ama heykel yeterince uyudu, uykusu da pek derin değil artık; uyan be adam, öğle yemeğin tablada duruyor; João Mau-Tempo kerevete oturuyor, düş görüp görmediğini bilmiyor, hücrede başka kimse yok, ama yemek kokuyor, büyük, bastırılmaz bir açlık hissediyor, ilk ayağa kalkma denemesinde bacakları çatırdıyor, güçsüzlükten gözleri kararıyor, bir kez daha deniyor, tablaya dek en fazla iki adım var, en kötüsü orada oturamaması, çünkü yemek ayakta yeniyor, daha çabuk bitsin diye. João Mau-Tempo pek gelişmemiş, küçük bir yaratık, tablaya boyu yetmiyor, yiyebilmek için parmak uçlarına kalkması gerekiyor, bu kadar zayıf bir beden için tam bir işkence, yere bir şey dökerse, cezasız kalmaz. Sana yemek veren, sana ders verendir.

Beş gün geçti, her gün gibi bunlar için de bir sürü şey anlatılabilirdi, ama bazen zamanı atlamak gerekir, anlatmanın zayıflığıdır bu, anlatıcı ansızın barajdan dökülen su gibi acele eder, sona varmak istediğinden değil, daha onun zamanı gelmedi, önemli bir yere gelmek istediğinden: João Mau-Tempo'nun yüreği birden hop ediyor, çünkü gardiyan hücrelerine girip şöyle diyor, Mau-Tempo, eşyani hazırla, bu hapishaneden ayrılıyorsun, çarşafı depoya götürmen gerek, çorba kâsesini ve kaşığı da, her şeyin göz açıp kapayana dek temizlenmesini istiyorum, hemen döneceğim. Bu arazi insanların en kötü yanı, her şeye harfiyen uymaları, özellikle akılları başlarındaysa, ekmek ekmektir, peynir peyniridir, bu yüzden João Mau-Tempo son derece hoşnut, açık gözlerle güzel şeyleri düşünüyor, belki de beni serbest bırakırlar. Yakında göreceğimiz gibi, pek de akıllı değil bu adam. Polis depoya kadar ona eşlik etmek için geri geliyor, João Mau-Tempo çarşafı, kâseyi, kaşığı bırakıyor ve orada saklanan birkaç özel eşyasını alıyor, ortak hücreye giriyorsun, diyor polis, hücre hapsi kaldırıldı, ailene mektup yazabilir ve

sana bir şeyler göndermelerini isteyebilirsin. Kapı açıldı, içerde insanla dolu bir dünya vardı, her ulus temsil ediliyordu, böyle derler, bunun anlamı, en farklı yörelerden birçok kişinin orada olduğuydu, aralarında gerçekten yabancılar olsaydı, João Mau-Tempo utangaçlığı ve Alentejo lehçesiyle sınırlı dil bilgisi yüzünden fark edemezdi bunu herhalde. Kapı kapanır kapanmaz, Portekizli insancıklar çevresini sardı ve neden tutuklandığını, dışarıdan haber alıp almadığını öğrenmek istediler. João Mau-Tempo'nun gizleyecek bir şeyi yok, başına gelen her şeyi anlatıyor, bin dokuz yüz kırk beşten beri politik yönden etkin olmadığında o kadar ısrarlı ki, burada bile yineliyor bunu, oysa gerekli değildi, kimse de ona bunu sormamıştı.

João Mau-Tempo orada kendini evinde hissediyordu, öyle ki sigara içen, hiç tanımadığı bir hücre arkadaşından sigara istedi. Hemen başkaları da ona sigara sundular, ama en güzeli, biraz öteden konuşmaya istemeden kulak misafiri olan bir tanesinin, bir ons tütün, bir paket sigara kâğıdı ve bir kibrit kutusuyla yaklaşıp şöyle demesiydi, yoldaş, bir gereksinimin olursa söyle yeter, işte, al, birinde olduğu sürece, herkeste var demektir. João Mau-Tempo'nun durumunu tahmin edebilirsiniz, sigaradan çektiği ilk solukta elini tam göremedi, ikinci solukta eli normal büyüklüğüne ulaştı, ama şimdi çok daha güçlü görünüyordu ona; João Mau-Tempo kısacık boyuyla ötekilerin ortasında duruyordu, sigara içişini gülümseyerek izliyorlardı. Tutukluların yaşamında bile mutlu olaylar ve rastlantılar olduğundan, iki gün sonra João Mau-Tempo bir büroya çağırıldı, neredeyse dost yüzlü bir gardiyan, sanki kendi armağanıymış gibi şunu bildirdi, Mau-Tempo, yaşadığınız yerden gelen bir sinyor size çamaşır, dört ons tütün, bir de yirmi Escudo getirdi. João Mau Tempo'yu beklenmedik armağanlardan çok, Monte Lavre'nin adının geçmesi heyecanlandırmıştı, kimdi o sinyor, diye sordu; bunun önemi yok, diye yanıt verdi gardiyan, getiren getirendir, işte o kadar; João Mau-Tempo bunu bilmiyordu. Hazinesiyle birlikte ortak hücreye geri döndü, içeri girer girmez, arazinin bir

ucundan öteki ucuna dek duyulabilecek biçimde bağırdı, evet yoldaşlar, sigara içmek isteyen varsa, işte tütün; yüksek sesle yanıt geldi, çünkü böyle önemli şeyler yüksek sesle söylenmelidir, böyle olması gerekir, yoldaşlar, birinde olduğu sürece, herkeste var demektir, burada hepimiz eşit haklara sahip kardeşleriz. Bu kadar açık bir dayanışmayı tanımlamak için başka örnekler kullanılır normalde, ama herkes gereksinimi neyse alıyor ve elindekini veriyor, örneğin sigara ya da sigara kâğıdına sarılmış tütün, dil onu ıslatırken kenarı titrer, tipik baş devinimi, işte tamam, böyle anların büyüklüğünü kavrayamayan, insanlığı iyi anlayamaz.

Bazıları serbest bırakılacak, ötekiler kalmak zorunda, yeni yüzler ekleniyor, çoğu tanıdık, demek sen de buraya düştün ha, deniyor sürekli. Günler sonra kapıya bir polis geliyor, Mau-Tempo, diyor, ceketinizi giyin, bir gezinti yapacağız, yanınıza başka bir şey almayın, çünkü geri geleceksiniz. İnsan kendi başına gelene dek bunlara inanmaz, öylesine söylenen şeyler olduğunu düşünür, João Mau-Tempo yüreğinin gerçekten ayaklarına dek kaydığını fark ediyor, dört yıldır etkin olmadığı savına oranla gerçeğe çok daha yakın bu. Aynı yoldan yürüyor, tazi da yanında, sakalı bile çıkmamış bir delikanlı bu kez, heyecanlı görünüyor, çünkü elini sürekli arka cebine götürüyor, belki de bu tür görevlere alışkın değildir, konuşmadan yürüyorlar, João Mau-Tempo böylece en azından yayaları gözleyebiliyor, onun bir tutuklu olduğunu biliyorlardır, tramvayı görebiliyor, vitrinlere göz atabiliyor, hızlı bir gezinti bu, korktuğunu unutuyor, ama bir anda her yandan sarıyor onu korku, düşüncelerini karıştırıyor ve kanını donduruyor, ortak hücreyi öznlüyor, yoldaşlarla birlikte içilen sigaraları ve yapılan söyleşileri. Heykelin çektiği sıkıntılar onu üzüyor, kimse dikkat etmez, ama bu bronz ve mermer figürler dik durmak için kim bilir neler çekiyordur, nasıl oluyor da bir yerlerine kramp girmiyor, taştan insanlar, devinirken donup kalmış hayvanlar, ne pes ediyorlar ne kaçıp kurtuluyorlar, kanlı canlı bir insanda olan irade eksik onlarda; João Mau-Tempo iradesine karşın zayıf düşüyor, diz

çöküyor, tekmeler bile ayağa kalkmasını sağlayamıyor, çömelip kendini korumaya çalışıyor, bununla güç topluyor olabilir, önemli olan dilinin çözülmemesi, hep aynı yalanları tekrarlamak için bile olsa. Ama bu işkencenin tekrarlanabileceğini varsaymak, acıları tanımak ve belki daha kötülerine katlanmak zorunda kalmak, João Mau-Tempo'yu huzursuz eden, onun düşünmesi gereken işte bu; güpegündüz olmasına karşın bir anda kentin üzerine derin bir karanlık çöküyor ve dayanılmaz ağustos günlerinde olduğu gibi hava çok sıcak oluyor. Bana ne yapacaksınız, hangi işkenceler bekliyor beni?

Kapı yeniden açılıyor ve tazi João Mau-Tempo'yu ite kaka merdivenden yukarı çıkarıyor, bir odaya giriyorlar, bakin kim var burada, şu Vendas Novas'lı adam, hani João Mau-Tempo'yla birlikte Terreiro do Paço'ya dek yolculuk eden ve yaya yürüyen, adı Leandro Leandres, aşağılayıcı bir ses tonuyla soruyor, bize ne yaptığını biliyor musun; João Mau-Tempo da her zamanki saygılı tarzıyla yanıt veriyor, hayır sinyor, bilmiyorum; bunun üzerine Leandro Leandres, şimdi bütün öyküyü anlatacaksın, diyor. Daha sonra olanları anlatmaya değmez, sanki suya yağmur yağıyormuş gibi hep aynı terane, ne kadar gazete dağıtıldı, köy komitesi neden değişti, neden toplantılar yapılmıyor artık, kaç kişiydiler, kimler vardı; burada onun adını veren birisi varmış, bu yüzden hepsi doğruymuş, eğer itiraf etmezse, buradan sağ çıkmazmış, konuşması en iyisiymiş. Oysa João Mau-Tempo bundan emin değil, olsaydı bile aynen şunları söylerdi, dört yıldır elimi kâğıtlara sürmedim, yolların kenarında duranları saymazsak, onları bana verenleri anımsamıyorum, yıllar önceydi bu, tek düşündüğüm çalışmaktır, yemin ederim. Konuşma aynı olsa da, sorular ve yalanlar da öyle, bu kez dayak yoktu, João Mau-Tempo'nun durumu normaldi, bir sandalyede oturuyordu, sanki bir tablo için poz veriyormuş gibi; yüreğinin içinde ruhu korkudan tir tir titrese de, bastırılmış ama sağlam iradesi ona şöyle fısıldıyor gibi, sakın itiraf etme, istediğin yalanı söyle, yeter ki itiraf etme. Bir fark daha var-

dı, alçak rütbeli bir tazı soruları ve yanıtları daktilo ediyordu, sonra yazacak şey kalmadı, çünkü sohbet dağıldı, süzgeçle kuyudan su çıkarmaya çalışmak gibiydi, aynı yerde dönüp durmaya başlandı, katır bile kendi pisliğinin üzerine bastı. Güneş batarken sorgulama en sonunda bitti, kâtip bu herifle ilgili tutanağın nereye gideceğini öğrenmek istedi; Albuquerque'ninkinin yanma koy, dedi Leandro Leandres. Ne söylediğinin farkında değildi, João Mau-Tempo adını veren kişiyi öğrenmek için nasıl da çabalamıştı, şimdi onun Albuquerque olduğunu biliyordu, büyük bir acı ve acıma duydu, konuşması için kim bilir neler yaptılar ona, eğer kendi iradesiyle konuştuysa, akli başka yerlerde demektir. Bazen insanlar böyledir, João Mau-Tempo birkaç yıl sonra ispiyoncu Albuquerque'yi Monte Lavre'den geçerken göreceğini bilmiyordu henüz, aynı adam daha önce şöyle konuşmuştu, buraya gelirlerse, durduğum yerden onlara bir kurşun sıkarım, ama sonradan zayıflamıştı. Serbest bırakıldıktan sonra Protestan papazı olarak dolaşmaya başladı, dinlere karşı değiliz, ama bir avuç yoldaşını bile kurtarmayı beceremezken, ne diye tüm insanlığın kurtuluşuyla ilgili vaaz veriyor. Kim bilir ölüm saati geldiğinde kendi kendisine ne yapacak. Ama bugün João Mau-Tempo büyük bir acıma duyuyor ve konuşmadığı için içi rahat, belki de beni dövmezler ve heykel gibi durmaya zorlamazlar artık. Bir kez daha dayanabilir miyim, bilmiyorum.

João Mau-Tempo, Aljube'ye geri döndü, birkaç gün sonra oradan Caxias'a götürüldü, Monte Lavre'dekiler en sonunda ondan haber alabilecekler. Mektuplar gidip gelecek, her şey en ince ayrıntısına dek Faustina'yla görüşülecek, çünkü bu işler çocuk oyuncağı değil, birisi uzaktan belirli bir yere, belirli bir zamanda gelmek istiyorsa, her şeyin yolunda gitmesi gerekir, gerçi gizli bir buluşma değil bu, tam tersine, polis kendi elleriyle kapıyı açıp içeri girin, diyor; her şeyi hesaplamak gerek, Monte Lavre'den Vendas Novas'a dek arabayla gidiliyor, Vendas Novas'tan Barreiro'ya dek trenle, belki de João Mau-Tempo ve Leandro Leandres'i buraya ge-

tiren arabayla, şimdi de vapurla, Faustina Mau-Tempo ikinci kez denizi görüyor, bu inanılmaz büyüklükteki ırmağı, sonra Caxias'a dek yine tren, birden deniz çok daha büyük oluverdi, aman Tanrım, dostum, deniz bu mu; kentte yaşayan ve Terreiro do Paço'da onları bekleyen tanıdıkları anlayışla gülümsüyor ve bu kıt bilgiyi sakince doğruluyor, evet, deniz bu; ama kendi bilgisizliği denizin gerçekte ne olduğunu söylemiyor, iki kule arasındaki iki kolun azıcık açılması değil, akıp duran, sonsuz bir özlem, cam gibi kütleler ve köpükten oluşan sürekli bir dalgalanma, yumuşayan ve donan sert bir mineral, büyük balıkların ve korkunç deniz kazalarının yeri. Şiirler.

İnsanın her şeyi bilemeyeceği çok doğru, Faustina Mau-Tempo'nun yol arkadaşı da Caxias'ta trenden inmek gerektiğini biliyordu yalnızca, peki ama hapisane nerede, bilmediğini belli etmek istemiyor ve yolların birinde karar kılıyor, buralarda bir yerlerde olmalı, aylardan ağustos, yakıcı sıcakla birlikte ziyaret saati yaklaşıyor, güçlkle kararlaştırılmış ve kabul edilmişti bu saat, yoldan geçen birine sormak zorunda kaldılar ve yanlış yola saptıklarını öğrendiler. Öfkeyle geri döndüler, Faustina Mau-Tempo ayakkabılarını çıkardı, çünkü ayakları böyle ezilip büzülmeye alışkın değildi, çoraplarıyla yola devam etti, bu daha da kötü oldu, gülmeye kalkarsak kalpsizlik ederdik, sonsuza dek belleklerde yer ederdi bu, asfalt sıcaktan yumuşamıştı, ilk birkaç adımdan sonra çoraplar yapışıp kaldı, Faustina çektikçe daha da uzuyorlardı, bir sirk numarası gibi, sezonun en olağanüstü numarası, ama yeter artık, basta, palyaço üzgün, kimseyi güldüremiyor, Faustina Mau-Tempo'ya yardım edelim ve bir İspanyol duvarı yapalım, böylece onuru kırılmadan çoraplarını çıkarması için arkadaşı ona yardım edebilir, kadınların tek bir erkekten bu denli utanmaları garip, şimdi çıplak ayakla yürüyor, biz üzerimize düşeni yaptık, eğer içimizden biri gülümserse, kibarlıktandır. Faustina Mau-Tempo kaleye vardığında ayakları yara bere içinde, şimdi ayakkabıları çorapsız giydiği için ayakları daha da çok acıyacak, çok yazık, zift yüzünden kap-

kara olmuşlar, taşlar yüzünden de kanıyorlar, yoksulların yaşamı çok acı.

Ziyaretçiler gitti, ziyaret saati geçti, João Mau-Tempo'ya kimse gelmedi, yoldaşlar erkeklere özgü bir tarzda alay ediyorlar, kadın seninle ilgilenmiyor, onu beklediğine değmez. Bu sırada Faustina Mau-Tempo içeri girebilmek için kapıda uğraşıp duruyor; kocamın bulunduğu yer burası mı, diye soruyor, adı João MauTempo; nöbetçilerden biri alaycı bir tavırla yanıt veriyor, sinyora tarafından aranan kişi burada değil; bir başkası sataşıyor, demek kocanıza hapiste vermek için geldiniz. Tekdüze bir yaşamı olan insanlar böyle zaman öldürür, tutukluları dövemiyorlar bile, ama Faustina Mau-Tempo bunu ayırt edemez, bu yüzden sormayı sürdürüyor, ama o burada, onu buraya getirdiler, öyleyse burada olmalı; bir serçe gibi yerinde duramıyor, hırçın kadın görüntüsü çiziyor, sinek gibi yapışkan ve koyun gibi inatçı, hiçbir şey işe yaramıyor. Ama en sonunda adamlardan biri bir defterin sayfalarını çevirmeye başlıyor, haklısınız, diyor, o burada, altı numaralı koğuştta, ama onu göremezsiniz, ziyaret saati geçti. Şimdi Faustina Mau-Tempo'nun ağlama krizine girmeye hakkı var. Bir sütun yere çöküyor, çatlakların oluştuğunu ve parçaların döküldüğünü görüyoruz, araziden gelen bu sütunun ayakları yaralı, bunun için de ağlıyor, acı çektiği ve daha çekeceği her şey için de, tüm gözyaşlarını dökmenin tam zamanı, elinden geldiğince abart Faustina, belki de bu ruhsuz canavarların yüreklerini kıpırdatmayı başarırsın, eğer yürekleri yoksa, belki yine de kabalaşmazlar ve senin gibi zavallı bir kadını şiddet uygulayarak kovmazlar, ağla, ağla, kocanı iste. Sus artık kadın, bir açık kapı bırakırlar mı bakayım. Faustina Mau-Tempo'nun anlamadığı bir dil bu, belki de kocasını görebilmesi için bir kapıyı açacaklar. Bazen yanlış düşünceler yoluyla da doğruya ulaşılır, beş dakikadan fazla görüşemeyecekler, ama bu kadar çok özlem için şimdilik yeter, daha uzun olamaz zaten, João Mau-Tempo yoldaşlarının verdiği umutlarla geliyor, kesin karındır; evet, o; Faustina, João, birbirlerinin boynuna atılıp ağlıyorlar, João çocukların

nasıl olduğunu, Faustina da onun nasıl olduğunu soruyor, üç dakika geçti bile, sağlığın da iyi mi, ya sen, senden ne haber, iş buldun mu, Gracinda, Amélia ve Ant3nio, hepsi iyiler, zayıflamışsın, dikkat et, bir de hasta olma, beş dakika doldu, adeus, adeus, herkese selamlar, binlerce selam, bir dahaki sefere ne zaman geleceğini kararlaştıralım, artık yolu biliyorum, kaybolmam, adeus.

Başka ziyaretler de olacak, ama onlar daha sakın geçecek, kızlar gelecek, erkek kardeşi Anselmo, Ant3nio Mau-Tempo gelecek ve 3fkeyle gidecek, bir nedeni yok, ama 3yle işte, alandan kaleye doğru çok kızgın bir yüzle bakıyor, Manuel Espada da geliyor, düşünceli bir yüzle içeri girecek ve ciddi bir yüzle çıkacak, birkaç kuzen ve amcanın geldiğı görülecek, bunlardan bazıları Lizbon'da oturuyor, ama bu ziyaretler koridorlarda oluyor, insanın 3b3r yanı zar zor görebildiğı, son derece kalın bir parmaklık arkasında, bir polis olası yakınmaları duymak için sürekli bir o yana bir bu yana gidip geliyor. Günler geçecek, uzun günler ve daha da uzun hapisane geceleri, yaz sona erdi, sonbahar da 3yle, kış geliyor, Jo3o Mau-Tempo h3l3 orada, hiçbir sorgulamaya çağırılmıyor, unuttular onu, kim bilir, belki de sonsuza dek tutuklu kalır. G3n3n birinde hiç beklemediğı bir şey oluyor, Albuquerque ve Sigismundo Canastro'yu g3r3yor, Sigismundo da tutuklanmıştı ve Albuquerque'nin onu ele verdiğini bilmiyordu, neden sonra Jo3o Mau-Tempo'dan 3ğrendi bunu, tekrar Monte Lavre'ye d3nd3klerinde ve rahat bir soluk alarak kucaklaştıklarında, ben konuşmadım, ben de, Albuquerque'ydi. Sigismundo Canastro'ya dokundu bu, yine de yüz3 g3l3yordu, oysa Jo3o Mau-Tempo 3z3nt3s3n3 bastıramıyordu, ona yapılan haksızlıktan kaynaklanıyordu bu. Altı numaralı koğuşta çok sohbet edilir, politika ve başka şeyler 3zerine tartışılır. Kimileri 3ğrenir, kimileri 3ğretir, okuma ve aritmetik dersleri verilir, 3tekiler resim yapar, tam bir halk 3niversitesi işte, başka bir şey anlatmaya gerek yok, anlatmaya başlasan, sonsuzluk yetmez.

Bugün tahliye günü. Altı ay geçti, ocak ayındayız. João Mau-Tempo son hafta bile hücre arkadaşlarıyla birlikte yol yapımında çalıştı, yağmur eriyen kar gibi soğuktu, şimdi oturmuş, yaşamın ona neler getireceğini düşünüyor, birkaç kişi yargıcın önüne çıktı, o değil, ama birisi bunun iyiye işaret olduğunu söyledi ona. Kapı açılıyor ve bir gardiyan her zamanki gibi küstahça sesleniyor, João Mau-Tempo; João Mau-Tempo istendiği gibi hazır olda duruyor, gardiyan şöyle diyor, hapishaneden ayrılmak için pılınızı pırtınızı toplayın, ama çabuk. Geride kalanlar o kadar seviniyor ki, inanılmaz, sanki kendileri serbest bırakılmış gibi, bu delikten ne kadar çabuk çıkarsan o kadar iyi, diyor bir tanesi, burada insan tembelliğe alışıyor. Mantıklı bir gözlemci, şöyle de denebilirdi, elime ne kadar çabuk bir alet verirlerse, çalışmaya o kadar çabuk başlarım. Sonra ortalığı bir heyecan sardı, sanki bir annenin oğlunu giydirmesi gibi, birisi ayakkabılarını giymesine yardım ediyor, bir başkası gömleğini tutuyor, ceketini silkeliyorlar, João Mau-Tempo'nun papanın yanına götürüleceğini sanıyorlar herhalde, bu nedenle ona çeki düzen veriyorlar, böyle bir şey nerede görülmüş, çocuk gibiler, çok geçmeden ağlaşmaya başladılar; João Mau-Tempo artık hazır, baksana Mau-Tempo, eve gitmek için hiç paran yok; bildiğiniz gibi yoldaşlar, diye karşılık veriyor, az param var, ama idare ederim; ama onlar para toplamaya başlıyorlar, birisi beş Escudo veriyor, bir başkası on, hepsi bir şeyler veriyor, yolculuğa ve biraz daha fazlasına yetecek kadar. Küçük paraların nasıl büyük bir sevgiye dönüşebildiğini gören João Mau-Tempo artık gözyaşlarını tutamıyor, teşekkürler yoldaşlar, diyor, adeus, hepinize iyi şanslar, benim için yaptığınız her şey için teşekkür ederim. İçlerinden birisi çıkmayı başardığında, hepsi bayram eder, hapishanede duyulan sevinçtir bu.

Araba João Mau-Tempo'yu Aljube'deki hapishanenin kapısında indirdiğinde gece olmuştu, sanki yeşil polis arabası başka yol bilmezmiş gibi, João Mau-Tempo bu kez özgür olarak yola koyulurken, polis şöyle diyor, buradan uzaklaş-

maya bak; sanki João Mau-Tempo'yu giderken görmek onu üzmüş gibi, bu polisler komik adamlar, tutuklulara alışırlar, sonra onlardan ayrıldıklarına üzülrler. Bunun üzerine João MauTempo yoldan aşağı öyle bir koşuyor ki, sanki peşinde şeytan var gibi, onu izleyen kimse var mı diye omzunun üzerinden bile bakıyor, polisin kötü bir şakası olmadığı nereden belli, bir tutukluyu yalandan serbest bırakırlar, sonra da büyük av başlar, zavallı ne kadar hızlı kaçsa da, kendini yine onların ağında bulur, hapishane arabasında, gülmekten katılan polislerin arasında oturmaktadır, amma komik ha, kendimi tutamıyorum, uzun zamandır böyle eğlenmedim, sirkte bile. Böyle bir şey ilk kez olmazdı.

Yol ıssız, gece her şeyin üzerine çöktü, neyse ki yağmur yağmıyor, ama rüzgâr yüksek yapıların arasından berberin keskin tıraş bıçağı gibi geçiyor, João MauTempo'nun eski püskü elbiselerini çekiştiriyor, görünüşe göre rüzgâr da elbise kıtlığı çekiyor. João Mau-Tempo artık koşmuyor, bacakları pek söz dinlemiyor ve soluğu kesiliyor, yürüyemiyor bile, bu yüzden bir köşeye yaslanıyor, yanında çıkını ve iple bağlanmış bavulu, her şey hafif olmasına karşın, kolları yükü pek taşıyamıyor, bu yüzden yere indirdi onları. Bir zamanlar bu adamı ve taşıyabildiği yükleri görseydiniz, şimdi bir kediye kuyruğundan çekmeyi bile beceremez, hava bu denli soğuk olmasaydı şuraya yığılıp kalırdı, böğrüne öyle çok darbe yedi ki, dik duramıyor, yine de dişini sıkıyor. Yoldan insanlar geçiyor, çevrede birileri var yani, ona bakmıyorlar bile, herkes kendi derdinde, kırk yıl düşünseler şu köşedeki adamın Caxias'tan geldiği akıllarına bile gelmezdi, orada altı ay geçirdi, yetmiş iki saat heykel gibi durmak zorunda kaldı ve işkence gördü, güzel ülkemizde böyle şeylerin olduğuna kimse inanmaz, böyle bir şey anlatan kesin abartıyordur. João Mau-Tempo tanımadığı bir kentte ne yapsın, kapısını çalıp şöyle diyebileceği kimse yok, arkadaşlar, bu gece bana yatacak yer verin, hapisten yeni çıktım. Burada böyle evlerin nerede bulunduğunu bilmiyor, kraliyet askeri José Calmedo tarafından Monte Lavre'de tutuklandı ya o, tekrar oraya git-

mesi gerek, bugün değil artık, çünkü gece oldu, ama yarın, adamların kendileri için kullanmayıp ona verdikleri paranın yardımıyla, orada yoldaşlar olduğunu biliyor, onların kapısını çalabilirdi, altıncı koğuştan yoldaşlar, ama bunun için Ca-xias'a geri dönmesi gerek, öylece içeri girip şöyle diyebilirse eğer, yoldaşlar, bu gece bana yatacak yer verin, buraya yeni geldim. Kesin çıldırdı ya da soğuğa karşın uyuyakaldı ve düş görüyor, gerçekten uyuyakalmış olmalı, çünkü düşündüğü gibi ayakta durmuyor artık, bavulun üstünde oturuyor, şimdi anımsıyor, daha önce düşündü bunu, ama şimdi yine düşünüyor, kız kardeşinin hizmetçilik yaptığı evin kapısını çalabilirdi, şöyle derdi, Maria da Conceição, sence efendin bu gece burada uyumama izin verir mi; ama hayır, oraya gitmeyecek, başka koşullar altında olsa bunda bir sakınca görmezlerdi belki, mutfığa bir saman çuvalı koymasını söylerlerdi Maria da Conceição'ya, bir Hristiyan'ın sahipsiz bir köpek gibi sokakta yatmasına göz yumamazsın, ama hapishaneden geliyor o, çok bildik bir hapishaneden ve çok bildik nedenlerle oradaydı, burada kalmasına izin verselerdi bile, sonradan kız kardeşinin başı derde girerdi, zavalıcık, evlenmemişti bile. Sanki bunun için doğmuş gibi patrona çalışıyordu, hep aynı patrona, kim bilir nelerle suçlamışlardı onu, tahmin etmek güç değil; hepsi nankör, eğer biz olmasaydık, onlara kim yemek verirdi, biz olmasak açlıktan ölürlerdik, erkek kardeşinin kötü fikirleri ona pahalıya patlayacak, fikirleri bize karşı, bunu iyice kafana sok, bütün fikirleri bize karşı, önemli olan bizim senin iyiliğini istememiz, onun böyle dik kafah olmasının cezasını senin çekmene izin vermeyeceğiz, ama şu andan itibaren bu eve bir daha ayak basmaması daha iyi, buna aklından çıkarma, seni uyarıyoruz.

Evin sahibesinin ve patronun bu vaazları bitmek tükenmek bilmiyor, patron pek konuşkan değil, açıkça söylüyor, bir daha buraya adımını atmayacak, Monte Lavre'ye de haber göndereceğim, bizim toprağımızda artık iş bulamayacak, Moskova'ya gitsin. João Mau-Tempo yine uyuyakalmışa benziyor, bu soğukta uyuyabildiğine göre çok yorgun olma-

lı, tam anlamıyla donmuş durumda, ayakları yere vuruyor, çıkan ses buz gibi havada birkaç kez yankılanıyor. Bu yüzden polis onu yeniden tutuklayabilir, bu kez kamu huzurunu bozmak yüzünden, bu nedenle João Mau-Tempo çıkını ve bavulu alıp yoldan aşağı iniyor, ayakları onu zor taşıyor, topallıyor. Anımsayabildiği kadarıyla istasyon sol kolda olmalı, ama kaybolmak istemiyor, bu nedenle yoldan geçen bir adama soruyor, doğru yoldasınız, diyor adam; João Mau-Tempo'nun işine yarayacak birkaç açıklama daha ekliyor, bavulun sapını ve çıkını nemli elleriyle sıkıca kavrayıp yeniden yola koyulmaya hazırlanırken, öteki soruyor, size yardım etmemi ister misiniz? Burada heyecandan titriyoruz, bu adam ya bir hırsızsa, João Mau-Tempo'yu soymak kolay olurdu, çünkü gece olmasına karşın, onun savunmasız olduğu fark ediliyor. Hayır sinyor, teşekkürler, diyor João Mau Tempo kibarca, öteki onu zorlamıyor, demek ki bir cani olamaz. Adam pat diye soruyor, hapiste miydiniz? Her yerinizden belli. João Mau-Tempo'nun iyi sözlere karşı duyarlı olduğunu bilen bizler, her şeyi anlatışını duyuyoruz, altı ay Caxias'ta olduğunu ve şimdi oradan geldiğini, onu buraya kadar getirdiklerini ve şimdi eve gitmesi gerektiğini, Monte Lavre'ye, Montemor eyaleti, evet, Alentejo'lu o, evet sinyor, bu saatte kalkan bir tren ya da vapur var mı acaba, belki de istasyondakiler biliyordur hayır, uyuyacak bir yeri yok, burada çalışan bir kız kardeşi var, evet, ama ona tatsızlık çıkarmak istemiyor, efendisinin hoşuna gitmeyebilir. Öteki meraklı bir insan, ne vapur ne tren kalkıyorsa, nerede uyuyacaksınız, diye soruyor; João MauTempo'nun yanıtı basit, geceyi istasyonda geçiririm, bir bank vardır herhalde, en kötüsü soğuk, ama ben buna alıştım, ilginiz için çok teşekkürler. Bu sözlerden sonra uzaklaşıyor, ama, ben de geliyorum, diyor öteki, çıkını bana verin, size yardım edeyim; João Mau-Tempo çıkını ona veriyor, bunda şaşılacak bir şey yok, altı ay boyunca dost canlısı insanlarla birlikte oldu, onunla ilgilendiler, ona bir şeyler öğretiler, ona tütün ve yolculuk için para verdiler, şimdi güvenmiyor gibi görünmek uygun

kaçmazdı, bu nedenle çıkını ötekinin ellerine bıraktı, kimi zaman kentte böyle sahneler yaşanır, ikisi yoldan aşağı yürüyor, kemerleri olan büyük alana geliyorlar, hemen ardından da istasyona. João Mau-Tempo tren tarifelerini okumakta güçlük çekiyor, sayılar bit gibi, adam yine yardıma koşuyor, parmağıyla satırların üzerinden geçiyor, hayır, bugün tren yok, ancak yarın sabah erkenden var; João Mau-Tempo kalabileceği bir yer arıyor, ama adam şöyle söylüyor, yorgunsunuz ve de açsınız,

benimle evime gelin, dinlenir ve bir tabak çorba içersiniz, burada kalırsanız donarsınız; aynen böyle söylüyor, böyle bir şeyin olabileceğine kimse inanmaz, ama gerçek işte; João Mau-Tempo karşılık vermeye çalışıyor, size çok teşekkür ederim, çok iyisiniz; burada Rahip Agamedes, Hozanna duasını okurdu, insanların iyiliğine kadeh kaldırırdı, rahibin hakkı var, çıkını sırtında taşıyan bu adam övgüleri hak ediyor, kiliseyle hiçbir bağlantısı olmasa da, bunu söylemiş değil, ama anlatıcı böyle olduğunu biliyor, başka şeyler de biliyor, ama burada açıklamayacak, çünkü bu öykü araziden söz ediyor, kentten değil. Adam João Mau-Tempo'dan daha yaşlı, ama daha güçlü kuvvetli ve daha hızlı yürüyor, bu yüzden yaşama geri dönen insanın çekingen adımlarına ayak uydurmak zorunda kalıyor ve onu canlandırmak için şöyle söylüyor, bu yakınlarda oturuyorum, Alfama'da; Rua da Alfândega'ya sapıyor, João MauTempo tüm gücünü topluyor, sonra birkaç nemli ve dik sokaktan geçiyorlar, bu havada neme şaşırmamak gerek, bir kapı, dar bir merdiven, bir su borusu, iyi akşamlar Ermelinda, bu sinyor bu gece burada kalacak, yarın evine gidecek, kalacak yeri yok. Ermelinda şişmanca bir kadın, kapıyı açıyor, sanki kollarını açar gibi, içeri buyurun; nazik, duyarlı insanlar ve yalnızca büyük, acıklı olaylardan etkilenenler João MauTempo'yu bağışlasın, çünkü ilk fark ettiği şey yemeğin kokusu, fasulyeli sebze çorbası, ısınyor, rahatınıza bakın, diyor adam, hemen ardından da, adınız ne, diye soruyor. João Mau-Tempo oracığa çöküyor, ani bir güçsüzlük sarıyor bedenini, ama soruyu yanıtlı-

yor ve adamın adının Ricardo Reis olduğunu, Ermelinda'nın da onun karısı olduğunu öğreniyor, artık adlarını biliyoruz, mutfak masasının üstündeki çorba kâsesini de görüyoruz, şimdilik daha fazlasını bilmiyoruz; buyurun, yiyin; soğuk yavaş yavaş kırılıyor, Lizbon en sonunda biraz daha yumuşak görünüyor, arkadaki pencere ırmak manzaralı, birkaç teknenin ışığı görülüyor, daha geride, neredeyse öbür kıyıda ışıklar azalıyor, bu ışıkların günün birinde bayram demek olacağı kimin aklına gelirdi; bir bardak daha için; João Mau-Tempo'nun hapishaneden ve orada olanlardan söz ederken bile gülümsemesi ikinci bardak iyi şarap yüzünden belki de, geç saate kadar anlatıyor, yorulunca bırakıyor. Ricardo Reis çok ciddi, Ermelinda gözlerini ovuşturuyor, haydi yatın, diyor, geç oldu, uykuya ihtiyacınız var; João Mau-Tempo, karı-kocanın yatağında yattığını bile fark etmiyor, koridorda adım sesleri duyuyor, ama kraliyet askerleri değil, rahatlayarak uykuya dalıyor.

Altı ay boyunca değişiklikler oluyor, kimi zaman kısa, kimi zaman uzun süreli yaşıyorlar. Arazide pek fark edilmiyor bu, mevsimlerle gerçekleşen değişiklikleri saymazsak, ama insanların yaşlanmaları çok şaşırtıcı, hapisten çıkanlar ne kadar yaşlandı, Monte Lavre'nin dışına çıkmayanlar ne kadar yaşlandı, ya çocuklar, ne kadar büyüdüler, yalnızca João Mau-Tempo ve Sigismundo Canastro kendilerini aynı gözle görüyorlar, ikincisi dün geldi ve buluşup konuşmaları gerektiğini haber saldı hemen, dik kafalı ve boyun eğmez biri, ona anlayış göstermek gerek. Kimi zaman insan neşeyle dolar, tıpkı Gracinda Mau-Tempo gibi, çok güzel bir kadın, evlilik ona yaradı, iyi niyetli komşu kadınlar böyle söylüyor, kıskanç kazlar da başka türlü konuşamıyor, ama onlardan daha fazla söz etmeyeceğiz burada. Başka değişiklikler de var, örneğin Rahip Agamedes altı ay önce uzun boylu ve zayıf görünüyordu, şimdiyse kısa boylu ve şişman, bu arada suç listesi sonsuza dek uzadı, adamın orada olmadığını düşü-

nürsek bunu anlamak güç, bu yüzden zamanı gelince João Mau-Tempo kızı Amélia'yla birlikte Elvas'ın sınır bölgelerindeki mısır tarlalarına gitti, Monte Lavre'de derler ki, orada İspanyol sınırı varmış, toprak insanların coğrafyayla aralarının nasıl olduğunu gösteriyor bu, sınır tanımayan bu evrensel bilgiyi kim bilir nereden almışlar; ama bu gezintinin olağan nedenleri var, bir de özel bir nedeni, o da politik tutuklu João Mau-Tempo'nun yaptığı numaralar ve kıvırmalara karşı arazinin kuşku duyması ve önlem alması, duruşma yapılmadan dışarı çıktınız, ama bunun sorumlusu işini gerektiği gibi yapmayan polis olsa gerek. Birkaç ay sonra her şey yine eski haline dönecek, ama şimdilik uzaklarda olmak daha iyi, böylece değerli yurdumuzun üzerine gölge düşmez; Sigismundo Canastro'ya gelince, söyleyin ona, burada iş yok, başının çaresine baksın.

João Mau-Tempo, Elvas yöresine gitti ve kızı Amélia'yı da yanına aldı, hani çirkin dişleri olan, dişleri güzel olsaydı, kız kardeşiyle boy ölçüşebilirdi. Cehennem buradan çok uzakta değil. Yüz elli erkek ve kadın gruplara ayrılmış durumda, bu lanet iş on altı hafta sürecek, uyuz ve ateş içinde para kazanmak demek bu, korkunç bir eziyet, ayrikotlarını ayıklamak ve tohum ekmek, daha güneş doğmadan günbatımına dek, gece olduğunda yüz elli tane gölge, barındıkları çiftliğe gidiyor sürüklenerek, erkekler ve kadınlar ayrı, ama hepsi de terle kaplı bedenlerindeki isilikleri kaşıyor, mısır tarlasının ateşi hepsini çarpacak. Bu nefis yemek, şeker, süt, mısır ve birkaç yumurtayla hazırlanır Maria, size kaç kez söyledim, pişmiş mısır gevşek olmalı, böyle lapa değil, tane tane yenebilmeli, iyice bakın da öğrenin artık. Bütün gece boyunca barınaklarda acılı inlemeler ve sızlanmalar duyuluyor, kara ve sert tırnaklar deriyi hızlı hızlı kaşıyor, deri çoktan kanamış, ötekilerin dişleri birbirine vuruyor, ateşli gözler tavana dikilmiş. Burasıyla bir savaş alanı arasında pek fark yok, yalnızca burada daha az ölen var, herhalde patronların büyük iyilikseverliği ve ilgisi yüzünden, ateşli ve bitkin zavallicıkları toplayıp Elvas hastanesine götürsün diye nere-

deyse her gün kamyon gönderiyorlar, bugün bunları, yarın şunları, ağaç kesme oyunu gibi, zavallılıklar ölü gibi varıyorlar oraya, ama mucizevi ilaç hepsinin yardımına koşuyor, üç-dört gün içinde sapasağlam ayağa kalkıyorlar, gerçi bacakları güçsüz ve titriyor, ama böyle ayrıntılar kimin umurunda, sen iyileştin, sen de, ve sen, sen de, doktorlar bize böyle bakar, kamyon yarı iyileşmiş yükünü çiftlikte boşaltıyor, sonuçta burada uyum içinde çalışılır, kaybedecek zaman yok; daha iyi misiniz baba, diye sordu Amélia, o da evet dedi, hepsi bu kadar basit.

Aslında sonuç olarak, görüldüğü kadar çok değişiklik yok. Ayırkotu ayıklamak ve mısır ekmek, büyükbabamın zamanındaki gibi yapılıyor. Sudaki hayvanların dikenleri hâlâ aynı ve Efendimiz'in onları yarattığı zamanki kadar iğrençler, görünmeyen bir cam kırığı parmağı keserse, akan kanın rengi o zamankinden farklı değil. Özel olaylar yaratmak için çok fazla düş gücü gerekir, çünkü bu tür bir yaşam tekrarlanan sözler ve hareketlerden oluşur, tırpanın eğimi kolun uzunluğuna milimi milimine uyar, kuru buğday saplarını ayırmak her zaman aynı ses tonunu çıkarır, nasıl oluyor da bu erkeklerin ve kadınların kulakları yorulmuyor, mantar meşelerinin kabuğuyla gövdesi arasında yaşayan kuşun kulakları da öyle, derileri yolunurken ağaçların bağırdığını duyar, belki de yolunan onun tüyleridir, sonrası acı çeken, çiğ bir et, ama bunlar yine anlatıcının zayıflıkları, ağaçların kendi yapraklarını koparıp bağırabileceğini sanıyor. En iyisi dikkatimizi Manuel Espada'ya yöneltelim, bir mantar meşesinin tepesinde korkusuzca duruyor. Ayakları çıplak ve gerçek bir kuş olmuş. Daldan dala atlıyor, ama ötmüyor, sırası değil, bu işte balta söz sahibi, başkası değil, tırak, tırak, balta çepeçevre çizgi oluşturuyor ya da ağaç gövdesinin üzerine diklemesine iniyor, sonra baltanın sapı kaldıraç görevi görüyor, ya allah, gerçekten doğru, mantar meşesinin içinde yaşayan sesi kısık kuş burada, acıklı bir çığlık kopuyor, ama kimse acıma yok. Yukarıdan boru biçiminde kabuklar yağıyor, kopmuş mantarların üzerine düşüyor, bunun şiirsel bir

yanı yok, orada birinin soneler döktürdüğünü görmek isterdik, adamlardan biri baltayı çapraz vurup gövdeden aşağı çekerken, mantar kıymıkları sıçırıyor, balta kaba ve kirli ayağa inerse yaralayabilir, baltayla deri buluşursa, kentli bir Donzela'nın gül pembesi ayağıyla mantar ayıklayan adamın kösele gibi derisi arasında fark olmaz, en azından kan aynı sürede oluk oluk akmaya başlar.

İşten ve gün boyunca olanlardan söz ederken neredeyse akşamı unutuyorduk, João Mau-Tempo akşam Monte Lavre'ye vardı ve herkes onun evinde toplandı, dostlar ve tanıdıklar, hâlâ karısı olanların yanlarında karıları, bir sürü çocuk ve birkaç davetsiz konuk, orada bulunanların hiçbirisiyle akraba değildi bunlar, ama kimseyi rahatsız etmedi bu, askerliğini bitiren ve şimdi mantar ayıklayanların yanında çalışan António Mau-Tempo da oradaydı, sonra onun kız kardeşleri, Gracinda ve Amélia, kayınbiraderi Manuel Espada, kalabalık bir insan topluluğu. Faustina bütün akşam sevinçten ve hâlâ geçmeyen acıdan ağladı, kocasının tutuklandığı günü anımsaması yetiyordu, neden göstermeden ve açıklama yapmadan Vendas Novas'a, sonra da Lizbon'a götürmüşlerdi onu, ne zaman geri döneceğini kim bilebilirdi ki, eğer dönebilirse tabii. O üzücü çorap olayından hiç söz etmedi Faustina, hani asfalta yapışıp yırtılmıştı ya çorapları, evli çiftin sırrı olarak kaldı sonsuza dek, ikisi de bu yüzden biraz utanıyordu, çünkü Monte Lavre'de bile Faustina'yla alay edenler çıkabilirdi, çorapları yapışan zavallı, kim olsa böyle bir utançtan kendini korumak ister. João Mau-Tempo başına gelenleri anlattı, hiçbir şeyi atlamadı, böylece polis ejderhalarının ve kraliyet askerlerinin elinde neler çekildiğini herkes öğrendi. Bunların hepsi daha sonra Sigismundo Canastro tarafından doğrulandı ve tekrarlandı, ama bu adam korkunç olayları sanki çok olağan şeylermiş gibi anlatıyordu, ağzından çıkan her şey kulağa öyle basit geliyordu ki, kadınlar bile acıyıp ağlamadı ve gençler umutsuzca iç çekmedi, sanki ekinlerin durumuyla ilgili konuşuluyormuş gibiydi, neden olmasın, kim bilir. Şu ya da bu nedenle Manuel Espada gü-

nün birinde Sigismundo Canastro'ya gidip aralarındaki yaş farkı karşısında gereken saygıyı göstererek şöyle diyecek, Sinyor Sigismundo, beni de isteselerdi katılırdım. Ama bu adımın, Sigismundo Canastro'nun kuru haberleri sayesinde atıldığını düşünürsek çok yanılırız, Manuel Espada'nın yaradılışında bir adamın böyle büyük bir karara varması için başka şeyler gerekirdi herhalde, Manuel Espada'nın eklediği şu sözler yanılığımızı açıkça kanıtlıyor, kayınbabama davranıldığı gibi kimseye davranılmaz; Sigismundo Canastro'nun yanıtı şöyleydi, bize davranıldığı gibi kimseye davranılmaz, bununla ilgili daha konuşuruz, bu hapis döneminden sonra rüzgâr ters esiyor, her şey yerli yerine oturana dek biraz zaman geçsin, tıpkı bir balık ağı gibi bu, yamamak yırtmaktan daha uzun sürer; Manuel Espada karşılık verdi, gerektiği kadar beklerim.

Bu Portekiz topraklarının tarihini okuyunca, insanı gülümseten çatışmalar görülür, açıkça gülmek çoğu kez daha uygun olurdu, bunun aşağılayıcı olduğu düşünülmesin, çünkü herkes elinden geleni ya da doğduğu yerin izin verdiğini yapar, bir zamanlar Dona Filipa de Vilhena'nın soylu oğullarını silahlandırıp anayurdun yeniden kurulması için savaşmalarını sağlaması iyiye ve övgüye değerse, Manuel Espada'ya ne söylenebilir ki, çıplak elleriyle ortaya çıkıp, işte buradayım, diyor. Onu annesi göndermedi, çünkü artık hayatta değil, kendi özgür iradesiydi bu. Dona Filipa pek çok alkış ve övgü aldı, João Pinto Ribeiro'dan, Conde da Ericeira'dan, Vicente Gusmão Soares'ten, Garrett'ten, hatta Vieira Portuense bile övdü onu. Manuel Espada ve Sigismundo Canastro'nun ise kendilerini böyle yüreklendirecek kimseleri yok, yalnızca ikisi var, söylenmesi gerekenleri kendi kendilerine söylüyorlar, şimdi ikisi de her günkü işine gidiyor, onlardan söz edecek ya da onları anlatacak kadar saygı gösterilseydi onlara, her şey çok güzel olurdu, ama anlatıcının görevi bu.

Onun bir görevi de, bu olayların iç mantığı gerektirdiği için bir kez daha bol bol arazide dolaşmak, belirli bir hedefi olmadan, öylesine, taşlar arayarak ve dallara tutunarak, onla-

rı adlarıyla çağırarak, hangi hayvanlar olduğunu ve neden onların olduğunu belirleyerek; orada her yandan silah sesleri duyduğumuz için, neler oluyor demeye başlarız, João Mau-Tempo'yu tutuklayan José Calmedo'nun saptığı yola girelim, şu rastlantıya bak, sanki koskoca arazi minicik bir yermiş gibi, bir kere gittiğin yeri tekrar bulman o denli kolay ki. Daha az gürültü varken geçmiştik buradan, işte su değirmeninin yıkıntıları ve yukarıda gözlerden uzak tuğla ocağı, ama silah seslerinden korkmamıza gerek yok, belirlenen hedefler daha yüksekte, neyse ne, sonuçta kurşunlarla ateş ediyor, yalnızca basit avcılık işlerine yarayan saçmaya benzemez bu, burada işler başka türlü yürüyor.

Ateş kesildi, artık geçip gidebilirdik, ama kurşunların geldiği yerden aşağı bir adam iniyor ve vadiyi geçiyor. Giyim tarzına bakılırsa basit halktan biri, dümdüz, kapkaranlık toprağı aşıyor, yalnızca üç adım genişliğinde bir derenin iki ucunu birbirine bağlayan, alçak tırabzanlı küçük bir köprüden geçiyor, sonra öbür yanda tekrar yokuş yukarı çıkıyor, çalılıkların arasında kaybolan takır tukur bir araba yolundan, neler oluyor, bu adam elinde çapa, balta ya da ağaç makası olmadan ne yapıyor, o yukarıya çıkarken, biz dinlenmek için şuraya oturalım, elbet geri dönecek, o zaman daha fazlasını öğreniriz. Terk edilmiş bir köşe bu; bunda haklısınız, çalılıkların arasından geçen araba yolu da uşakların pek işine yaramaz; uşak mı dediniz; evet sinyor, o bir uşak; ama parlak düğmeli üniforması yoktu; o eskidendi, kontesin soylu oğullarını silahlandığı zamanlarda, bu öyküden haberiniz var mı bilmiyorum, buradaki uşaklar bizim gibi giyinirler, sizin gibi değil elbette, çünkü siz kentten geliyorsunuz, buradaki insanlar yalnızca yaptıklarına göre ayırt edilir; ama araba yolunun onun işine yaramayacağını neden söylediniz; aradığı şeyi yolda bulamayacağı için, sağdan gitmesi gerek, öyle emir almış, çalıları karıştırmak için sopa var yanında, ama o da pek işine yaramaz; neden yapıyor bunu; bir uşak olduğu için, işkencenin âlâsı artırır övgünün sayısını; demek bu atasözü burada da biliniyor; aynen öyle, ama konuşma-

mıza geri dönelim, terk edilmiş bir toprak parçası bu, ama bakın, her zaman böyle değildi, inanın bana, bir zamanlar bunların hepsi bahçeydi, arkalara kadar, toprak iyi, kaynaklar da az değil, dereyi saymıyorum bile; peki nasıl böyle çöl oldu; şöyle oldu, buradaki bütün efendilerin babası, tüm bölgeyi ele geçirene dek efendilere rahat vermedi, hep böyle olur, parasal sıkıntıları olan birkaç küçük çiftçi vardı burada, baba da, adını tam olarak anımsayamıyorum, Gilberto ya da Adalberto ya da Norberto gibi bir şeydi, onlara borç verdi, onlar da geri ödeyemediler, kurak yıllardı, böylece toprakları ele geçirdi; olamaz bu; neden olmasın, arazide işler hep böyle yürür, kendi yanında olanları ısırmayı alışkanlık haline getirmiş bir katır gibidir arazi; anlatacak çok şeyiniz var; hiç de değil, size çok şey anlatacak olsaydım, akşama dek burada otururduk ve öykü torunlarımıza dek sürüp giderdi, bilmem torununuz var mı, dikkat, işte uşak geliyor, peşinden gidelim.

Büyük bir gümbürtü kopardı, ayaklarını sürüyerek yürümeye başladı ve yamaçtan aşağı birkaç kez kaydı, bir kere sinde düşüp aşağı kadar yuvarlandı, ölebilirdi. Sirtında ne taşıyor; yağ tenekesi, bu yörenin efendileri yağ tenekesi ve uşak hedef tahtası olarak kullanırlar; ama kölelik kaldırıldı; bu sizin düşünceniz; ama bir insan kendini nasıl böyle küçük düşürür; ona sorun; ben de bunu yapacağım; hey siz, sırtınızda ne taşıyorsunuz; yağ tenekesi; ama her yanı delik deşik, içine ne su ne başka bir sıvı konur, taş taşımak için olmasın; patronlarım Alberto ve Angilberto'nun hedef tahtası bu, onlar ateş eder, ben de isabet eden atışları saymaları için tenekeyi götürürüm, sonra yine aynı yere getiririm, teneke elek gibi delik deşik olduğunda, başka bir tane alırım, işte böyle; siz de buna göz yumuyorsunuz ha? Dünya öyle bir ayarlanmış ki, insan sohbet bile edemiyor, öbür yanda Alberto ve Angilberto söylenmeye başlıyor, uzayan ara yüzünden huzursuzlar, yakında hava kararacak ve daha iki kutu dolusu kurşunları var, uşak haşlayacaklar, zavallı uşak vadiyi hızla aşıyor, köprüden geçiyor, sırtındaki teneke pas rengi bir hörgüç gi-

bi, şimdi öbür yanda kımıldadığı görülen şey bir insan değil, daha çok bir patates böceği. Eee, hâlâ köleliğin geride kaldığına inanıyor musunuz; olanaksız gibi görünüyor; olanaksız şeylerden ne anlarsınız ki siz; onlardan bir şeyler öğrenmeye çalışıyorum; iyi, öyleyse şunu da dinleyin, ilerde derenin sağ yakasında, viyadüğün arkasında, tepelere dek uzanan birkaç tarla var, bakın, şimdi dikkat edin, arkadaki nişancılar bunları birkaç küçük çiftçiye sattılar, eğer dürüst adamlar olsalardı, dereye kadar olanını satarlardı, ama hayır sinyor, on- yirmi metreyi ellerinde tuttular, çiftçiler su almak isteyince, toprağı delip kuyular açmak zorunda kaldılar, ne diyorsunuz buna; olanaksız gibi görünüyor; gerçekten olanaksız gibi görünüyor, o kadar olanaksız ki, sanki siz çok susamışsınız ve ben elimde bir bardak suyla yanınızda duruyorum ve size vermiyorum, çıplak ellerle toprağı kazmak zorunda bırakıyorum sizi, bu sırada bardağı ters çeviriyor ve suyun akışını ilgiyle izliyorum; bir köpek bile su içmek için dereye gidebilir, demek çiftçiler gidemiyor ha; gördünüz mü, anlamaya başlıyorsunuz; bakın, uşak yine geliyor ve yeni bir yağ tenekeşi getiriyor, n'oldu, patronlarınız hedefi iyi vurdu mu; evet sinyor, ama kim olduğunuzu sordular, bilmediğimi söyledim, çekip gitmezseniz kraliyet taburunu çağıracaklarını söylediler. İki yolcu geri çekildi, sıkı bir tehdit bu, sağlam kanıt da var, özel mülke izinsiz giriş, yasak olmasaydı bile ağır bir suç olurdu, hele bir de kraliyet askerlerinin canı sıkınsa, düzgün bir yolun bulunmadığı bu yöreyi tanımadığını söylemek işe yaramazdı, kurşun isabet etmediği için şanslıydılar, seken bir kurşun olduğu düşünülürdü, Alberto kardeş, neden buralarda dolaşıyor bunlar.

Ama kimi olaylar vardır, arazinin üzerinde büyük bir kahkaha çınlasa daha iyi olur, eğer gülecek halimiz varsa tabii, bize yararı dokunur muydu bilmiyorum, gülmek ve hemen ardından ağlamak ya da öfkeden bağırarak o denli gündelik şeyler ki, gökyüzünden bile duyulur, bu gökyüzü saçmalığı da nereden çıktı, Rahip Agamedes bize her zaman daha yakın, yine de hiçbir şey duymuyor ya da sağırmış gibi

yapıyor, tüm yerkürede duyulacak bir çığlık kopartırız, sonra kulak kabartıp, insanların bizi duyup duymadığına ve koşarak yanımıza gelip gelmediğine bakarız, ama kendileri de bağırdıkları ve bizi duyamadıkları için gelmezlerdi belki de. Her neyse, biz buna kafa yorarken, şu olay anlatılabilir, gülebilen gülsün. Kraliyet taburu işe yarar, gülmek için değil, efendimiz bizi bu gûnahtan korusun, hayır, çağrılıp görev almak için, sivil valinin ya da ona denk resmi bir kişinin kuralına göre görev aldığı ya da çağrıldığı doğruysa, arazinin onun üzerinde büyük bir gücü ve yetkisi olduğu da doğrudur, Adalberto'nun yüksek makamlara verdiği rapordan da anlaşılıyor bu, bu raporda bir çoban, iki yardımcı, üç köpek, altı yüz koyun ve cumhuriyetçi bir kraliyet taburunun silahlarıyla donanmış, devriye birliği taşıyan bir cip yer alıyor, böyle diyelim de, abartılı bir biçimde özel komando demek zorunda kalmayalım.

Uzağa gidemeyen sürüler bunlar. Berto'nun çayırlarında bulunuyorlar, Berto'nun çayırlarına gidiyorlar, ama böyle genel bir tanımlamayla bir yere varılmaz, tamamen uygunsuz bir anlatım türü bu, çünkü konumuz Adalberto, başkası değil, ona ulaşmak için Norberto'nun toprağını aşmak gerek, koyunlar da oradan geçerken otluyor, çünkü onlar burunluk takılan av köpekleri değil, öyle olsaydı ve koyunlar bunu kabullenseydi bile, çoban onlara burunluk takmazdı, yoksa sınır çukurlarının anlamı olmazdı, başka bir çayıra girmesine bahane gösteremediği durumlarda, yönünü şaşırp iki tarlayı ayıran sınırı aşmış gibi yapmak için çobanın işine yarıyor bunlar. Sınırların her yönünü kullanma, gezintilere doğal bir görünüm verme ve haksız kuşkulara karşı kendini koruma becerisine dayanıyor bu, fark etmedim bile, hayvanlarla birlikte yürüyordum, yalan söylüyorsam kör olayım, sağa saptım ve hâlâ patronun arazisinde olduğumu sandım, işte aynen böyle oldu. Çoban pek de suçsuz olmasa gerek, diye atılır aceleciler, sorumsuz davranmadığı da söylenemez, hayır sinyorlar, aslında bu olaylar bu kadar kolay yargılanamaz, ilk araştırılması gereken şey, çobanın bu uygunsuz du-

rum sırasında patronu Berto'nun çıkarlarından çok koyunların karnını ya da başka herhangi bir şeyi düşünüp düşünmediğidir. Hiçbir olasılık göz ardı edilmesin diye bu noktaya parmak bastıktan sonra, öyküye geri dönelim, başçoban, yardımcılar ve köpeklerin bir arada tuttuğu altı yüz koyuna; kentten gelen bizler bu gölgede rahatımıza bakacağız, hayvanların yamaçta ya da düzlükte yayılmalarını izlemek çok ilginç, ne büyük bir huzur, kentin sağlıksız heyecanlarından, metropolün dinmeyen patırtısından çok uzakta, başlayın perilerim, başlayın çoban şarkısına. Şanslıyız, sürü yaklaşıyor, böylece bölümün başından beri tadını çıkarabileceğiz, inşallah köpekler bizi ısırmaz.

Yazgıya bak, Adalberto'nun bugün otomobiliyle gezeceği tuttu, ormanda bir tur atıp çevreyi kolaçan etmek için, doğa sevgisinin kimi zaman böyle gösteriler gerektirdiği bilinir, bindiği araç araba yolları ve sürülmemiş toprak üzerinde her yere gidemese de, yine de yeteri kadar hareket özgürlüğü sağlıyor, çünkü böyle gezintilerde direksiyonu akıllıca kullanarak ve yayları kırmayarak yük arabası yolları da aşılar, önemli olan acele etmemektir. Adalberto, kırların sakinliğinin ve kuşların şakımasının tadını daha iyi çıkarabilmek için tek başına geziyor, gerçi motor, sessizliği ve kuş seslerini bozuyor ama, olsun, eskiyi ve yeniyi birleştirme yeteneği bu, eski alışkanlıklara bağlı kalmamak gerek, arabayı çeken atın tırışta gitmesi gibi, sürücünün kırsal şapkasının yandan görünüşü gibi, elastik kamçı arada sırada yavaşça atın sağrısına sürünür, daha fazlasına gerek yok, at anladı. Arazinin bu güzelliklerine artık pek rastlanmıyor, bir at servet eder, çalışmadığı zamanlarda da yer, kuşkusuz at daha havalıdır, derebeylikle ilgili anıları canlandırır, ama zaman değişiyor, ne yapalım, iyice düşünersek, otomobil de güzel bir şey, halkın gözünü korkutuyor ve fazla samimiyeti ortadan kaldırıyor. Ama biz devam edelim, geç oldu.

Bugün Adalberto zevk için geziyor, dönemeçleri ağır ağır alıyor, dirseğini açık pencereye dayamış, bütün bu topraklar benim, Lamberto'nun zamanından beri, ama Lamber-

to her Şeye sahip değildi, bu da baŐh başına bir  y   olurdu, b  lemek ve bir daha b  lemek, birleŐtirmek ve eklemek, ama bunu anlatmak için zamanımız yok, daha önce akıl edecektik. Adalberto Şimdi ağaçların arasından çıkıyor, cila ve krom güneşte parlıyor, Adalberto aniden duruyor. Bizi görmüş olmalı, aşağı insek daha iyi, b  ylece sorulardan kaçınırsınız, ben barışçı bir insanım ve özel m  lke saygım var. PeŐimizden gelip gelmediğini görmek için arkamızı d nd ğ m  zde,  fkeli Adalberto'nun otomobilden indiğini ve asık bir y  zle s  r  ye baktığını fark ediyoruz Şaşkınlıkla, s  r   ise daha önce bize yaptığı gibi onu da umursamıyor, k  pekler bile oralı değil, koklayarak tavşan arıyorlar, uyarıcı bir hareketten sonra yeniden otomobile biniyor Adalberto, yarım dönüş yapıyor, araç dalgalı arazide zıplıyor ve Adalberto bir toz bulutu içinde yok oluyor, genellikle b  yle yazar romanlarda. Buradan bir yere ayrılmayacağız,   nk   bir Şeyler olacak, adam neden basıp gitti acaba, oradaki aslan s  r  s   değil ki, koyun s  r  s  , işin doğrusu Şu, Adalberto yarıŐ yapar gibi hızla Monte Lavre'ye gidiyor, destek kuvvet istemek için, kraliyet taburundan elbette, kraliyet taburu da tam o sırada sıkıntıdan patlıyor, b  ylece araziye veriyor kendini, sonsuz sıkıntının yerini b  y  k heyecanlar alıyor, sonuçta askeri bir yaşam s  renlerin yazęısı bu, tatbikatlar ve alıŐtırmalar da bu y  zden yapılıyor, ama acele işe Şeytan karıŐır, diyor onbaŐımız.

Adalberto kıŐılanın  n  nde frene basıyor, koca bir toz bulutu, yaş ve hızlı yaşam y  z  nden hantallaŐmıŐ bedenine karşın hızlı adımlarla içeri giriyor, içerisi çok geniş değil, ama yine de otuz    Escudo zamanında imzalanmıŐ getiri-g t  r   y  netimi uygulanabiliyordu, o zamanı anımsarsınız. Adalberto tekrar dışarı çıktığında yalnız değil, OnbaŐ Tacabo ve bir er ona eşlik ediyor, arabaya doluŐuyorlar, Aziz Meryem aşkına, kraliyet askerleri b  yle acele acele nereye gidiyorlar acaba, taş duvarın oradaki yaşlı kadınlar bilmiyor, ama biz biliyoruz, otlayan s  r  n  n yanına geliyorlar, bu sırada başçoban bodur bir meşe ağacının altında dinleni-

yor, yardımcılar da koyunları bir arada tutmak için koşturuyorlar, köpekler onlara destek veriyor, pek strateji gerektirmeyen bir harekât bu, ama fazla boşluklar oluşmadan bu denli büyük bir sürüyü bir arada tutmanın güç yanları da var, bir koyun bile özgürce soluk almayı sever. Adalberto gelmeden aklıma takılan bir şey var, arazi ile kraliyet taburunun böyle iyi anlaşmasının nedeni ne acaba? Bunlar ya budala ya dalgın, yoksa bu noktada öyküden haberleri olurdu, acaba niyetleri kötü mü, eğer henüz bilmediklerinin göstergiyse bu, belki de konuşma sanatının incelikleri, tekrarlanmanın yarattığı etki yüzündendir, ama her ne olursa olsun, kraliyet taburunun araziye gözetlemek için orada olduğunu çocuklar bile anlar; neden gözetliyor ki, arazi kaçmıyor ya; hırsızlığa, yağmacılığa ve başka kötülöklere karşı, çünkü sözünü ettiğimiz insanlar yoksul, anlıyor musunuz, tıpkı anne-babaları ve büyükanne-büyükbabaları gibi yaşamları boyunca hiçbir şeyleri olmadı, her zaman açlık çektiler, yabancı mülke gözleri kaymasın mı yani; başkasının malına göz dikmek kötüdür; kötülerin en kötüsü; sözlerinizde ciddi değilsiniz; elbette değilim, ama bu halkın çok eskiden beri kutsal olan toprakları soyacağına cidden inananlar var, bu yüzden kraliyet taburu düzeni sağlamak için görevlendirildi, burada insan tek bir yanlış adım atmaya cesaret edemez; kraliyet taburunun hoşuna gidiyor mu bu; kraliyet taburunun istediğı bu, ödölünü üniformalar, çizmeler, yivli tüfekler biçiminde alıyor, bunlardan yararlanma ve bunları kötüye kullanma gücünü elde ediyor, üstelik bütün arazide saygı görüyor, örneğın Onbaşı Tacabo bu sıradışı askeri harekât sayesinde birkaç litre zeytinyağı ve birkaç araba dolusu yakacak odun alacak, rütbe farkı yüzünden bazılarının eline az geçiyor, bir tanesi yetmiş alırsa, öteki otuz-kırk alıyor, bu konuda arazi çok titizdir, ona yararlı olan birisine asla borçlu kalmaz, kraliyet askerlerini hoşnut etmek de kolaydır, Lizbon'da kapalı kapılar ardında işlerin nasıl yürüdüğünü düşünabiliyorum; üzücü bir konu; şimdi ağlamaya başlamayın, çok uzaklardan buraya sırtınızda bir çuval mısırla gelseydi-

niz siz ne yapardınız, ağaç kesme işini bitirmişsiniz ve ağır yükün altında kesik kesik soluyorsunuz, o anda yolunuza bir kraliyet askeri dikiliyor ve silahını size doğrultuyor, eller yukarı, o taşıdığınız ne, siz de yanıt veriyorsunuz, falanca yerden geliyorum, asker bunu kontrol edecek, eğer doğru değilse yandınız demektir; José Gato'yla karşılaşmayı yeğlerim, en azından o...; evet, José Gato daha iyi tabii, ama en kötüsü, daha ilerde altı-yedi yüz ya da bin kilo kesilmiş yaka-cak odun yüklü bir arabayla karşılaşmak, kraliyet taburu bunu arazinin bir armağanı olarak kabul eder, iyi ve sadık hizmetleri için; kendilerini ucuza satıyorlar; kendilerini pahalıya ya da ucuza satmaları fark etmez, kötülük davranıştır, fiyatta değil.

Bu noktaya gelindiğinde konuşma sona erdi, amacına ulaşmıştı, anlatıcı da istediğini yapabiliyordu, bu ayrıcalığı vardı, bundan sonra olanlar pek ilgi çekmezdi, işte Adalberto da en sonunda ordusuyla geldi, otomobil durdu, kapılar açılıyor, tıpkı bir işgal gibi, birlikler karaya iniyor, yukarıdan başçobana bir takım işaretler yapıyorlar, ama adamın rahatını bozmaya niyeti yok, yalnızlık içine işlemiş. Oturduğu yerden kıpırdamıyor, en sonunda ayağa kalkıyor, bunun ona ne denli güç geldiği belli, doğrulup sesleniyor, ne var; Onbaşı Tacabo hücum borusunu çaldırıyor, ileri, el bombasının pimi çekiliyor, bu savaş abartılarına aldırmayın, ne yapsınlar ki, yaşamları çok tekdüze, çoban o anda olanları kavırıyor, bir keresinde babasının da başına aynı şey gelmişti, kahkahalarla gülmek geliyor içinden, gözlerinin ucundan anlaşılıyor bu, yerlerde yuvarlanmak geliyor içinden. Demek artık izin falan istenmiyor, öfkeli Onbaşı Tacabo soruyor bunu, yasaların ve yivli tüfeğin efendisi, her koyun için beş Escudo ceza, hesaplarsak, beş Escudo'dan altı yüz koyun, beş kere altı, otuz, sıfırları da ekleyelim, çok kolay, üç bin Réis ceza, otlamak çok pahalıya geliyor; bunda bir yanlışlık olmalı, diyor çoban, koyunlar burada duran patrona ait, ben de onun toprağındayım; ne dedin, diye hırlıyor Onbaşı Tacabo; bu sırada er bulutlara bakıyor, Adalberto'nun tavrı birden değiş-

yor, bunlar benim mi; evet sinyor, ben de bu koyunların başçobanıyım, koyunlar size ait. Sadık periler, çekilebilirsiniz, şarkı sona erdi.

Askerler karargâha çekildi, inceleme gezisinin üç üyesi de susuyordu, Adalberto eve gelince, zeytinyağıyla ilgili buyruklar yağdırdı, bu sırada Onbaşı Tacabo ile er silahları götürüyor ve kazançlarını hesaplıyorlardı, aynı risk ve kazanç derecesinde benzer serüvenler için Başmelek Aziz Michael'a dua ediyorlardı. Arazinin küçük öyküleri küçük yıldızlar gibidir, onlardan duvar da olur, tek tek başaklardan ekin olduğu gibi. Bu çağrının anlamı ne; öteki hemen yanıtlayacak, Domingos, yuvaya en yakın olan baykuştur.

Sigismundo Canastro uygun bir fırsat bulunca köpek Constante ve kekliğin öyküsünü anlattı diye, seyrek görülen av anılarını anlatan tek kişinin o olduğu sanılmasın. António Mau-Tempo da birkaç serüven yaşadı, oradan buradan duyduklarını saymazsak, o kadar çok ve değişik serüven yaşadı ki, şimdiki bölümü anlatan pekâlâ o olabilirdi, o zaman da çürütülemez bir düş denemesiyle olayı doğrulama görevi düşerdi Sigismundo Canastro'ya. Bu anlatma, anlatmama ve değiştirme özgürlüğünü doğru bulmayanlar varsa, arazinin cömertliğini düşünsün, sözler kaybolur ve yeniden bulunur arazide, günler ya da yüzyıllar sürmesi fark etmez. Örneğin bir mantar meşesinin altında otururken, ağaç gövdesinin komşularıyla heyecanla konuştuğunu duyarız, çok eski ve gerçekte çok karmaşık öykülerdir bunlar, yaşla birlikte mantar meşeleri de biraz bozulmuş, ama kimsenin suçu değil bu, olsa olsa bizim suçumuzdur, çünkü bu tarz konuşmayı öğrenmek istemedik. Böyle yerlerden hoşlananlar, gün gelir araziyle onun içindeki sözleri ayırt eder, bu yüzden bir insanın tarlanın ortasında durduğunu görürüz kimi zaman, sanki birisi onu birden eliyle tutmuş gibi, dikkat et ve dinle, sözler duyacağı, olaylar ve devinimler göreceği kesindir, doğru anda buradan geçti, onu beklediler, hava titreşmeye başlıyor,

köpek Constante'nin mucizevi öyküsünden sonra meraklı tavşanın gösterisi geliyor, António Mau-Tempo anlatıyor, Sigmundo Canastro da tüm düşleriyle onaylıyor, çünkü düşlerinden söz etmek isteyen başka kimse yok.

Önce iyice yassılmış bir taş bulmak gerek, yarım gazete sayfasını alacak kadar uzun ve geniş olmalı yüzeyi. Rüzgârlı bir gün olmasın ki, bir tutam biber uçup gitmesin, unvanlar ve küçük italik harfler karmaşası içinde tüfeğin tetiğindeki horoz olacak bu. Herkes tavşanın meraklı olduğunu bilir; kediden daha mı meraklı; hiç de değil, kedinin dünya olaylarıyla ilgilenmediği belli, umurunda bile olmaz, oysa tavşan yere düşmüş bir gazete görse, hemen neler olduğuna bakar, o denli belirgin bir özelliğidir ki bu, kimi avcılar bir sistem uygular, pusuya yatarlar, tavşan en yeni haberleri öğrenmek için geldiğinde, pov, vurulur, bu işin kötü yanı, gazete saçmayla delinir ve yenisini koymak gerekir, hangi avcı bir çanta dolusu gazeteyle gezer ki, yakışık almazdı bu; peki biber ne işe yarıyor; biberde, sinyor, bu sanatın sırrı gizli, rüzgârın esmemesi çok önemli, ama yolda duran bir gazete için de aynı şey geçerli, rüzgâr onu tuttuğu gibi savurur, tek bir tavşan bile onunla ilgilenmez, çünkü haberleri huzur içinde okumayı sever; bana anlatacak çok şeyiniz var; uygun bir fırsat bulunca size daha fazlasını anlatabilirdim, tüm düzenek kurulduğunda, taş, gazete ve biber, tek yapılması gereken şey beklemektir, çok uzun sürerse, tavşanların yeri belirlenemez, kimi zaman olur bu, avlamayı beceremediniz diye sakın sızlanmayın, tamamen sizin suçunuz, ama bölgeyi tanıyanlar her zaman becerir, çok geçmeden ilk tavşan görünür, hoplar zıplar, orada burada bir şeyler kemirip çiğner ve birden kulakları dikilir, gazeteyi keşfetmiştir; ne yapar; zavalıcık, kuşkuya bile kapılmaz, en yeni haberleri öğrenmek isteyenlerin heyecanlı dikkatiyle yaklaşır, gazeteye doğru koşar ve okumaya başlar, mutlu ve hoşnuttur tavşan, tek satır bile atlamaz, ta ki burnu bibere değip onu içine çekene dek; ee, sonra ne olur; onun yerinde siz olsaydınız ne olursa o, hapşırır, başını taşa çarpar ve ölür; ya sonra; sonra tek yapman gereken onu

almak, ama canm ne zaman isterse, birkaç saat sonra oradan geçersen, bir sürü tavşan bulursun, biri ötekini izler, bunlar böyledir işte, yerde duran gazeteye dayanamazlar; bana bakm, bu anlattıklarınız gerçek mi yani; istediğinize sorun, böyle şeyleri kucaktaki çocuk bile bilir.

António Mau-Tempo'nun tüfeği yoktu neyse ki. Eğer olsaydı, sıradan bir avcı olurdu, Aziz Hubertus biberini bulan adam değil, ama bu demek değil ki atış sanatını küçümserdi, bir keresinde iflas etmiş bir çiftlik kiracısından yirmi Escudo'ya satın aldığı ağızdan dolar tüfek bunun kanıtı, gerçek mucizeler yaratmıştı o tüfekte. Kentte yaşayanlar kuşku doludur, en ufak bir şey için bile kanıtlar ve yeminler isterler, kötü bir şey bu, olaylara bize aktarıldığı gibi inanmalıyız. Şimdi anlatacağımız olayda, António Mau-Tempo ağızdan dolma tüfeğin sahibiydi, barutu da vardı, ama kurşunu yoktu. Ada tavşanı zamanıydı, bunu hemen söyleyelim de, kimse kalkıp, António Mau-Tempo tavşanlarda kullandığı taş-biber-gazete sistemine neden başvurmuyor, diye sormasın. Ada tavşanlarının hiç meraklı olmadığını yalnızca avdan hiç anlamayanlar bilmez, yerdeki gazeteyle gökteki bulut onlar için aynı şeydir, buluttan yağmur yağması, gazeteden ise yağmaması dışında, işte bu yüzden ada tavşanı avı tuzak ya da sopa ya da tüfeksiz olmaz, şimdi de tüfekten söz ediyoruz.

Bir avcı için, iyi bir silah ve yeterince barutu olması, ama kurşunu olmaması kadar büyük bir şanssızlık olamaz; neden kurşun almadınız öyleyse; param yoktu, o yüzden; peki ne yaptınız; önce hiçbir şey yapmadım, düşünüp taşındım; eee, bir şey bulabildiniz mi; elbette, insan düşünürse her zaman bir şey bulur; sorunun üstesinden nasıl geldiğinizi anlatın, kulağım sizde; çizmelerim için bir kutu dolusu raptiye vardı, tüfeği onunla doldurdum; ne, tüfeği raptiyeyle mi doldurdunuz; açıkça söylüyorum işte, ister inanın ister inanmayın; böyle bir şey hiç görmedim, ama inanıyorum; daha önce hiç görmediğiniz bir şeye inanmayı öğrenmeniz gerek; devamını anlatın; tarlalardayken beni altüst eden bir şey gel-

di aklıma; söylemediğiniz bir şey; hayır, gerçekten, raptiyeyle vurulmuş bir ada tavşanının kanlı bir kütleye dönüşeceği geldi aklıma, paramparça olacaktı, sofraya getirilmeyecek bir şey; ya sonra; tekrar düşünüp taşındım; ve çözümü buldunuz; buldum, insan düşünürse her zaman bir şey bulur: kalın bir ağacın karşısında pusuya yattım ve bekledim; uzun zaman mı beklediniz; gerektiği kadar bekledim, hiçbir zaman çok uzun ya da çok kısa beklenmez; ada tavşanı gelene dek; aynen öyle, tavşan beni fark edince, ok gibi ağaca doğru fırladı, bölgeyi iyi incelemiştim, ağaca varınca da, pov, ateş ettim; onu paramparça etmediniz mi; niye ki, niye o kadar düşündüm ki ben, siz beni ne sanıyorsunuz, raptiyeler onu kulaklarından vurdu ve ağaca çiviledi, sanırım bodur bir meşe ağacıydı; bu hoşuma gitti!; benim de hoşuma gitmişti, tek yapmam gereken, ensesine bir tane patlatıp çivileri çıkarmaktı, tavşanı yenecek hale getirene dek, çizmelerin de çivilerini yenilemiştim.

İnsanlar yalan söylerken bile başka bir gerçeği söyler, öte yandan, bir gerçeği dile getirmek istediğinde, hep bir çeşit yalanla karışıktır bu, istemeden bile olsa. Bu yüzden, António Mau-Tempo'nun bu av öykülerinden kaç tanesinin gerçek, kaç tanesinin yalan olduğunu tartışmaya kalkarsak, asla sonuca varamayız, onları dinlemek bize yetmeli, bir de sözü edilen her şeyin gerçek olabileceğini kabul etmeliyiz, tavşan ya da ada tavşanı, yakalanan her neyse, hâlâ kullanılan ağızdan doldurmak tüfek, ucuz barut, kötü ayakkabı işçiliğini örtbas eden raptiyeler, bize tanıklık eden çizme, Hintliler'in mucizevi biberi, taşı unutmamak gerek, tavşanların insanlardan daha iyi okuyabildiği gazete, ve António Mau-Tempo, öyküyü anlatan kişi. Öyküleri anlatanlar olmasaydı, öyküler de olmazdı.

Bir tanesini size anlattım, ikinciye de; şimdi üçüncüyü dinleyeceksiniz, Tanrı'nın sayısı üçtü, baba, oğul ve kutsal ruh, şimdi anlatacağım çok güzel bir öykü, kulak sayesinde yakalanan bir ada tavşanının öyküsü; öykünün sonunu bilince zevki kalmıyor; ne demek şimdi bu, insanlar da sonlarının

ölüm olduğunu biliyorlar, yine de en iyi şey anlatmaya değer bir yaşamdır; pekâlâ, ada tavşanına neler olduğunu anlatın artık; aynı tüfek elimdeydi, ona o denli alışmıştım ki, iki ya da dört ayaklı hayvanlarla alay ediyordum, böyle savaş silahlarının yasaklanması gerekirdi; neden o; e bunlar pek mi güzel şeyler, bir adam tüfeğini doldurur, tırak tırak, sakince barut koyar, sıkıştırır, eğer varsa kurşunu ölçer, bu sırada vahşi hayvanı kıpırdarken görüp, düğmelerini sayarak niyet tutar, evet, hayır, bu kez elimdesin, uzaklaşan tüylü ya da postlu hayvana yakınlık duyar insan, kesin olan bir şeye inanmak gerek, hayvanın saati henüz gelmemiştir; bu da bir bakış açısı, ya sonra; daha sonra, hayır, aslında daha önce olan şey, benim kurşun satın almak için yeterli param olmayışındı; hiç mi paranız olmadı kardeşim; şuna da bak, sizde para hiç eksik olmadı galiba; neyse, bırakalım şimdi bunu, bende neyin eksik olup olmadığını biliyorum, siz anlatmaya devam edin; yani kurşun alacak param yoktu, ama çelik bir kurşunum vardı, hani bilyalı yataklarda olanlardan, bir atölyedeki hırdavatın altında bulmuştum, aynı reçeteyi uyguladım, yalnız bu kez ağaç olmadan, ağaç yalnızca raptiyeler için iyiydi; bunu daha iyi açıklamamız gerek; düşündüm ki, iyi nişanlanmış bir çelik kurşun, gerçek kurşun etkisi yapar, hayvanın ne etine ne derisine zarar vermez, yalnız iyi nişan almak gerek, kendimi göstermeden bunu yapabilirdim; ya sonra; sonra bir tarlaya gittim, yöreyi tanıyordum, oğlak kadar büyük bir ada tavşanının dolaştığı kumlu bir yerdi, çevredeki ada tavşanlarının babasıydı, bu çok açık, kimse ana tavşanı görmedi, Ponte Cava girdabı kadar derin olan yuvadan hiç ayrılmaz, ana tavşan toprağın altındadır ve kimse nerede olduğunu bilmez; iyi de, bu başka bir öykü; yanılıyorsunuz, tamamen aynı öykü, yalnızca her şeyi anlatacak zamanım yok; ya sonra; ada tavşanı kendini ara sıra göstermişti bana, ama tüfeğimi doğrultur doğrultmaz ortadan yok oluyordu hep, o zamanlar hep saçma doldururdum; yani postunu delmekte sakınca görmez miydiniz; bu büyüklükte bir tavşanda bunun sakıncası olmazdı; ama daha demin dediniz ki...; sürekli sözümü

keserseniz anlatamam; peki, peki, devam edin; bekleyip durdum, bir saat geçti, iki saat geçti, birden hayvan hoplayarak çıkageldi, hoplamak ne kelime, bir oğlak gibi sıçırıyordu, o kadar yükseğe sıçırıyordu ki, onu bir keklik sanabilirdim, ateş ettim, pov; vurdunuz mu; ah neredede, daha yere düşmeden kulaklarını salladı, sıçrayışı tamamladı, bir daha sıçradı, sonra bir daha, hiçbir şey yapamadım, sonra sağdaki çalılıkların arasına daldı, uzun bir atlayış daha yaptı, sonra çalılıkların üzerinde uçuverecekmiş gibi oldu ve öylece havada asılı kaldı, neler oluyor, diye düşündüm; peki ne oldu; tavşan yakalanmıştı ve titriyordu, sanki biri onu kulaklarından sıkıca tutmuş gibiydi, yanına yaklaştım ve o zaman her şeyi gördüm; bu kadar uzun süre susmayın kardeşim, meraktan çatlıyorum; bakın, siz de tavşanlar gibisiniz; şakayı bırakın, anlatmaya devam edin; meğer çalılıkları budamışlar ve parmak kalınlığında birkaç dalı unutmuşlar, kurşun da tavşanın bir kulağını deldiği için, hayvan dala takılmış, bir düşünsenize!; siz de onu oradan çıkardınız ve ensesine bir tane patlattınız; hiç de değil, onu serbest bıraktım ve gitmesine izin verdim; demeyin!; yok, yok, kulağına nişan almamıştım, kurşun rastlantıyla isabet etti, şanstı bu, tavşanların babası rastlantıyla ölmemeliydi; çok güzel bir öykü bu; tamamen gerçek, dün gece ada tavşanlarının sabah karanlığına kadar dans etmeleri kadar gerçek, dolunay vardı; neden; baba tavşan kurtulduğu için mutluydular; gördünüz mü; gözümle görmedim, ama düşümde gördüm.

İşte böyle. Oltanın ucundaki balığı, küçücük olduğu için ve tavada daha da zavallı duracağı için suya geri atmazsan, dişlerinin arasında ölür, bu davranışın, yaşı küçük olduğu için ona acımdan mı, yoksa gelecekteki çıkarları dikkate almaktan mı kaynaklandığını ayırt etmek güçtür, balık büyür ve günün birinde yeniden ortaya çıkar, ama kesinlikle büyüme çağında olmayan baba tavşana gelince, onu António MauTempo'nun namuslu yanı kurtardı. Öyküleri çok güzel uydurabilmesine karşın, bunu daha güzel uyduramazdı. Tüm bedenden çok tek kulağa isabet ettirmek daha güçtür elbette,

bunu çok iyi biliyordu, öyküsündeki silah seslerini arazinin sessizliği içinde çınlattıktan sonra, şunu itiraf etmek zorunda kaldı, tüm yaşamı boyunca tavşanın korkudan faltaşı gibi açılmış gözlerini karşısında görseydi, ruhu asla huzura kavuşmazdı.

Arazi, dikenli çalılarla kaplı büyük bir tarladır, her çalıda delik kulağıyla çırpınıp duran bir tavşan asılıdır, kulağı delen kurşun değil, doğuştan böyleler. Yaşam boyu orada asılı kalırlar, patileriyle toprağı işlerler, dışkılarıyla ona gübre verirler, biraz çimen varsa, dişlerinin yettiğı yere kadar yerler, ağızları hep yere yakındır, bu sırada dört bir yanda avcıların adımları duyulur, şimdi ölecek miyim, yoksa ölmeyecek miyim, evet, hayır, evet, hayır, evet. Günün birinde Ant3nio Mau-Tempo kendini çalılıktan kurtardı ve sınırı aştı, beş yıl boyunca, her yıl bir kere. Fransa'ya gitti, Normandiya'ya, ama kulağını çektiler, boğazına kadar sıkıntıya battı. Tabii ki ne evlenmişti, ne de bakılmak isteyen çocukları olmuştu, ama baba sağlıklı değildi, tutsaklığın sonuçlarıydı bunlar, gerçi onu öldürememişlerdi, ama tamamen güçsüz bırakmışlardı, üstüne üstlük Monte Lavre'de işsizlik vardı, Fransa'da en azından iş bulunabiliyordu, araziye oranla iyi de para ödeniyordu. Bir aydan biraz daha fazla bir sürede on beş-on altı bin kazanıyordu insan, ne servet. Kalsa iyi olurdu, ama Monte Lavre'ye geri dönünce, kazancının büyük bölümü borçları ödemeye gitti, gelecek için az para kaldı.

Ya Fransa, nedir o? Fransa, uçsuz bucaksız bir pancar tarlasıdır, deyim yerindeyse, her gün çalışarak on altı-on yedi saat tüketilir orada. Çok fazla pancar olduğundan, günün tüm saatleri demektir bu, gece de eksik olmaz. Fransa bir Norman ailesidir, üç iberli yaratık aynı çatı altında, iki Portekizli ve Andalusya'dan gelen bir İspanyol, daha doğrusu, Monte Lavre'den Ant3nio Mau-Tempo ile Carolino da Av3 ve Fuente Palmera'dan Miguel Hern3ndez, bu sonuncusu çat pat Fransızca konuşabiliyor, yabancı bir işçinin bildiğı kadar, üç sözleşmeli işçinin geldiğini ötekilere haber veriyor. Fransa, azıcık uyku için rüzgârlı bir samanlık ve bir tabak

patates, gariptir ki ne pazar ne bayram günleri yok burada. Fransa, acı çeken kalçalar demek, şuraya ve şuraya iki bıçak saplanıyor, işkence görmüş sırt acı içinde, bir parça toprak üzerinde çarmıha geriliyor insan. Pancar saplarının dört karış üzerinden Fransa görülüyor, Fransa'nın ufku pancarlar ve ormanlardan oluşuyor, bunların dışında hiçbir şey yok. Fransa, kayıtsızca, kendine özgü bir tarzda alaycı konuşmak ve bakmaktır. Fransa, kâğıtları kontrol etmeye gelen polistir, satır satır karşılaştırır ve bu arada koku yüzünden üç adım ötede durur. Fransa, sürekli canlı kalan bir kuşkudur, bitmek bilmez bir dikkattir, yapılan işi kontrol eden bir Norman'dır, o denli yakınından geçer ki, neredeyse ellerine basar ve bununla eğlenir. Fransa, kötü beslenmek ve kötü davranılmak demektir, çiftçilerin atlarına benzemez, onlar yağlı, ensesi kalın ve gösterişlidir. Fransa, dikenli otlarla dolu bir çalılıktır, kulaklarından asılmış ada tavşanlarıyla dolu, kamışın ucundaki balıklar gibi, havanın bile eksikliği duyulur, Carolino da Avó kestirip atıyor, çarmıha gerer ve birden yayı fırlayan çakı gibi saplanır, omurgayı yakaladı, şimdi bir de kırık geliyor, gelecek yıl Carolino geri dönmeyecek. Fransa, uzun tren yolculuklarıdır, büyük bir hüzündür, sicimle bağlanmış banknotlarla dolu bir paket ve onlara duyulan aptalca kıskançlıktır, gidene bakarak mırıldanmak, bu adam zengin. Hiçbir şeyi olmayanlar, kıskançlıktan ötekilerin kötülüğünü ister.

António Mau-Tempo ve Miguel Hernández'in böyle şeylerden haberi var, arada sırada birbirlerine mektup yazarlar, Mau-Tempo Monte Lavre'den, Hernández ise Fuente Palmera'dan, basit mektuplar bunlar, hemen hemen her sözcükte yazım yanlışı var, bu yüzden Hernández'in okuduğu gerçek Portekizce değil, MauTempo'nun okuduğu da gerçek İspanyolca değil, daha çok ikisinin ortak dili, zayıf bilgi ve zengin ifade yeteneğinden kaynaklanan bir dil, birbirlerini anlıyorlar, sanki ikisi de sınırın bir yanından ötekine sinyaller veriyormuş gibi, örneğin kucaklamanın değişmez işareti olarak kolları açıp kapatmak ya da iyi niyeti göstermek için

eli yüreğe koymak ya da keşfetmenin işareti olarak bakmak, ikisi de mektupları aynı beceriksizlikle imzalıyor, kalemi çapanın sapı gibi tutan bir elle, bu yüzden harfler kargacık burgacık oluyor, burada ne yazıyor, ah evet, Miguel Hernández, herhalde bu da António Mau-Tempo, evet. Gün gelecek Miguel Hernández artık yazmayacak, António Mau-Tempo'nun iki mektubu yanıtsız kalacak, kabul etmek istemese de insana acı verir bu, dünyanın sonu değil ya, yemeden içmeden de kesilmezsin, kendini rahatlatmak için söyler insan bunları, ama kim bilir, belki de Miguel Hernández ölmüştür ya da António Mau-Tempo'nun babası gibi tutuklanmıştır, keşke kesin bilgi alabilmek için Fuente Palmera'ya gidebilseydi. António Mau-Tempo uzun yıllar Miguel Hernández'i anıyor, Fransa'da geçen zamanı anımsayarak, dostum Miguel, diyor, gözlerine bir sis perdesi iniyor, gülüyor, konuyu dağıtmak için ada tavşanları ya da kekliklerle ilgili bir öykü anlatıyor, öylesine, büyük buluşlar yapmadan, ta ki anıların dalgası çekilip yok olana dek. Yalnızca böyle anlarda Fransa'ya özlem duyuyor, samanlıktaki gece sohbetlerine, Andalusya ve Alentejo, Jaen ve Évora, José Gato ve Pablo de la Carretera'yla ilgili öykülere, sözleşme süresinin sonuna doğru yaşanan çılgın gecelere, bir anlık mutluluk tatmak için hafif kadınlara gittiler, alê, alê, kan bundan hoşnut kalmayıp protesto etti, ne denli yorulurlarsa, arzuları o denli artıyordu. Caddeye çıktılar, anlamadıkları yoğun bir uğultu çevrelerini sarmıştı, alê zenciler, kara derili tüm ırkların başına gelir bu, Normandiya'da doğanlar için hepsi siyahtır, Normanlar seçilmiş ırktandır, orospu olsalar bile.

Sonunda António Mau-Tempo'nun artık Fransa'ya gitmeme kararı aldığı yıl geldi, sağlığı da bozulmuştu. O andan itibaren arazide yaşayan basit bir ada tavşanı oldu, çalılığa takılmıştı ve patileriyle toprağı eşeliyordu, öküz ahıra geri dönüyor, su yeniden oluşunda akıyor, António Mau-Tempo, Manuel Espada ve ötekilerin yanında mantar soyuyor, ekinleri biçiyor, ağaç kesiyor, çapayla toprağı kazıyor ve ayırkotlarını ayıklıyor. Nasıl oluyor da bu insanlar bu tekdüzelik-

ten yorulmuyorlar, her gün ötekinin aynı, hep iki lokma yemek ve ertesi gün için biraz para kazanmaya çabalamak, çünkü bu yöredeki en büyük tehdit, ertesi gündür. Yarın dünkü gibi bir gün olacak, biraz umut yerine hep aynı şey, eğer bu yaşamaksa, bir solukta geçip gidiyor.

Fransa her yerdedir. Carriça çiftliği Fransa'da, oradaki haritada gösterilmemiş, ama orada, eğer Normandiya'da değilse Provence'tadır, konumuz için önemsiz bu, António Mau-Tempo'nun yanında olan Miguel Hernández değil, Manuel Espada, kayınbiraderi ve dostu, birbirlerinden çok farklı olsalar da uyum içindeler, bunun nasıl olduğunu birazdan öğreneceğiz. Gracinda Mau-Tempo da buraya geldi, çocuğu olmayacağı düşünülürken, gebe kaldı. Hasat boyunca üçü, bir çiftlik kiracısının terk ettiği kulübede yaşıyorlar, Manuel Espada karısı için kulübeye çeki düzen vermişti, beş-altı yıldır kimse oturmamıştı burada, her yer toz içindeydi, yılanlar ve kertenkeleler, her türlü haşarat vardı, tüm hazırlıklar bitince, Manuel Espada dinlenmek için bir demet hasır otu alıp yere serdi, her yerden tazelik fışkırıyordu, çünkü ev silinip süpürülmüştü. Duvar kerpiçti, çatı samandandı, ona kalsa kesinlikle burada oturmazdı, çünkü ansızın üzerinden bir yılan geçti, bilek kalınlığında, üstelik en incesi de değildi. Gracinda Mau-Tempo bunu öğrenmedi, ne yapacağını bilemezsin, ama belki de üzerinde durmazdı, çünkü bu yörenin kadınları böyle küçük bir ayrıntı karşısında hemen düşüp bayılmazlar, kadın kulübeye geldiğinde her şey çoktan hazırды, karı-koca için bir döşek, bir de Manuel Espada'nın kayınbiraderi için düşündüğü başka bir döşek, bir çuval bezi bölme duvarı görevi görüyordu, arazide birlikte yaşamak böyle olur, günaha girmeyin Rahip Agamedes, ne sandınız ki, doğrusunu söylemek gerekirse, bu insanlar buraya uyumak için gelmiyor, eğer döşekte geriniyorlarsa, hemen ölmek içindir. Şimdi koşullardan söz edebiliriz, haftanın her günü için belirli bir tutar var, buna ek olarak hasatın bitiminde beş yüz Escudo, cumartesi bütün ekinler biçilmiş olmalı. Karmaşık görünüyor, ama dünyanın en basit şeyi. Bütün bir hafta

boyunca Manuel Espada ve Ant3nio Mau-Tempo gece g3nd3z ekin biçecek, bunu gözünüzde iyice canlandırın, tam bir iş gününden sonra dayak yemiş gibi, yorgun argın kulübeye gidecekler, yemek yedikten sonra tahıl tarlasına geri d3necek ve biçmeyi sürdürecekler, bütün gece, güneş doğarken bir şeyler yemek için kulübeye gidecekler, ancak on dakika dinlenebilirler, her biri döşeğinde soluk soluğa, sonra kalkıp bütün gün çalışacaklar, arada yemek yiyecek ve gece boyunca yine çalışacaklar, bunu nasıl başarıyorlar, kimse inanmaz, bunlar insan değil, hayır, bunlar insan, elbette, eğer hayvan olsalardı, çoktan yığılıp kalırlardı. Üç gün böyle geçti, iki gölge ay ışığında yarı biçilmiş tarlada deviniyor; başaracağımıza inanıyor musun; başaracağız; bu sırada Gracinda Mau-Tempo mısırların ayrikotlarını ayıklıyor, karnı burnunda, ayrikotu ayıklayamadığında su taşıyor, su taşıyamadığında işçiler için yemek hazırlıyor, işçiler için yemek hazırlayamadığında ayrikotu ayıklamaya geri dönüyor, karnı suya giriyor, bir kurbağa çocuk doğuracak.

En sonunda tarla biçildi, kararlaştırılan zaman doldu, Gilberto gelip hayalet gibi iki gölgeye para ödedi, böylelerini çok görmüştü Gilberto. Ant3nio Mau-Tempo, Fransa'nın başka bir yöresinde dolap beygiri gibi çalışmaya gitti. Manuel Espada ve karısı Gracinda Mau-Tempo doğum zamanı gelene dek kulübede kaldılar, sonra Manuel Espada karısını eve götürdü ve Carriça çiftliğine geri döndü, neyse ki iş vardı. Bütün bunlarda yenilik bulamayanın gözlerindeki bandı çıkarmak ya da kulağına delik açmak gerek, eğer zaten bir delik yoksa ve bunu yalnızca ötekilerde görüyorsa.

Gracinda Mau-Tempo acılar içinde doğum yaptı. Onu doğurtmak için annesi Faustina ve yaşlı Belisária geldiler, eski yöntemlerle çalışan bir ebe, doğumlarda yaşanan birkaç ölüm olayının sorumlusu, annelerden de ölenler vardı, çocuklardan da, bunun karşılığında Monte Lavre'nin güzel göbekleri ondan sorulurdu, gülünç görünen bir öykü, ama öyle

değil, doğuma yardımcı olacak araştırmalara konu olmalı daha çok, Belisária göbek kordonunu öyle bir keser ve diker ki, bin bir gece masallarındaki gibi çanaklar oluşur, büyülü gecelerde Amieiro çeşmesinde peçelerini düşüren Berberi dansözlerinin çıplak gövdelerini andırır. Gracinda Mau-Tempo'nun acılarına gelince, Havva'nın o güzel günahından beri kadının çektiği alışılmış acılardan daha büyük ya da daha küçük değildi, daha önceki mutluluklar yüzünden güzel günah diyoruz, Rahip Agamedes görev bilinci ya da inancı yüzünden paylaşmaz bu görüşü, insanlık tarihindeki en eski cezayı savunur, Yehova şöyle dile getirir bu cezayı: Acılar içinde doğuracaksın. O günden beri de bütün kadınlara böyle oldu, adı geçen Yehova'yı tanımayanlara, adını bile bilmeyenlere de. Görülüyor ki, Tanrıların kini insanlarınkinden daha uzun sürüyor. İnsanlar zavallı şeytanolardır, gerçi korkunç bir öç alma yetenekleri vardır, ama en ufak bir şey bile onları yumuşatabilir, saat ve ışık uygunsa can düşmanlarını bile kucaklarlar. Ağlanacak bir durum bu, bir erkek olmak, bir kadın, bir insan. Tanrım, ister Yehova olsun ister başka biri, Tanrı hiçbir şeyi unutmaz, ona bir şey yapanı cezalandırır, işte bu yüzden sayısız cins var, bir volkan gibi patlayıp kan ve çamurla kaplı yeni erkekler ve kadınlar ortaya çıkarıyorlar, hepsi eşit ama yine de farklı doğuyor, onları tutan kollara bağlı, onları ısıtan soluğa bağlı, onları saran çamaşırlara bağlı; sonu gelmez acılardan bitkin düşen anne rahatlamaya çalışıyor, yırtılmış etten yavaş yavaş son kan damlaları akıyor, zayıf düşmüş ve içi boşalmış gövde ağır ağır kıpırdıyor ve çarşafların arasına giriyor, bu noktada benim için gençlik ölmeye başlıyor.

Bu sırada yukarıda, gökyüzündeki veranda boş, melekler öğle uykusuna yattılar, Yehova'nın hiç dinmeyen kininden iz yok, insan aklı bunu anlayabilirdi, gökteki havai fişekçiler yeni ve parlak bir yıldız yaratmakla görevlendirilmiş benzemiyor, üç gün üç gece yoksul bir evin üzerinde parlayacak bir yıldız, Gracinda Mau-Tempo ve kocası Manuel Espada'nın yaşadıkları ev, şimdi ilk kızları da onlara katıldı,

Maria Adelaide, bu adı verecekler ona. Çobanların eksik olmadığı bir yörede bulunuyoruz, kimileri çocukken çobandı, kimileri yaşamı boyunca çoban kalıyor, ölünceye dek. Büyük sürüler var, altı yüz koyundan oluşan bir tane gördük, domuz sürüleri de var elbette, ama bu hayvanlar yemlik oyununa yatkın değil, kuzuların şirinliği, yünlerinin yumuşaklığı yok onlarda. Domuz pek sevilmez, şirinliğini daha doğumda yitirir, pembe renkli bir şekerlemeyi andırır, asık suratlı ve pis kokuludur, bataklık onun her şeyidir, değerli olan tek yeri etidir. Öküzlere gelince, onlar çalışırlar, arazide doya doya sevebileceğin pek bir şey yoktur. Ya eşekler? Yük semerlerinin altı yaralarla doludur, kanın kokusunu alan at-sinekleri çevrelerinde vızıldayıp durur. Manuel Espada'nın evinde ise, loğusa kokan Gracinda Mau-Tempo'nun çevresinde vızıldıyorlar. Sinekleri kovun, demeliydi yaşlı Belisária, ama kanatlarıyla vızıldayan meleklerle çok alışmış, yazın bir doğuma gittiğinde hep ortaya çıkar bunlar.

Her şeye karşın mucizeler olur. Kız çarşafın üstünde yatıyor, daha dünyaya gelirken vurdular ona, buna hiç gerek yoktu, çünkü yaşamının ilk çılgınlığını gırtlığında kendi isteğiyle hazırlamıştı, daha birçok kez bağırarak, aklın almaya-cağı kadar çok, gözyaşı dökmeden ağlar o, göz kapaklarını kırpiştirarak, bu küçücük yüzle bir Marslı'yı korkutabilirsin, senin de içinden ağlamak gelir; aydınlık ve berrak bir gün olduğundan kapı açık, yansıyan bir ışın çarşafın bir yanına düşüyor, nereden geldiğini araştırmayalım şimdi, neredeyse sağır olduğu için torununun ağladığını duymayan Faustina Mau-Tempo, onun gözlerini ilk gören kişi, mavi bu gözler, tıpkı João MauTempo'nunkiler gibi, kutsal kaynaklardan gelen iki su damlası, ortancanın iki yuvarlak taçyaprağı, ama bu benzetmelerin hepsi yetersiz, aklına daha iyi bir şey gelmeyenlerden yapılmış alıntılar, tek bir benzetme bile uygun olmaz, sonraları bu mavi gözlerin sahibesine tâlip olanlar da çok uğraşacaklar, ne kaynak suyu, ne kutsal ne botanik bir yapı, güçlü ve parlak bir mavi bu, tıpkı João Mau-Tempo'nun gözleri gibi. İçeri girse karşılaştırabiliriz, o

zaman bunun nasıl bir mavi olduğunu anlarız. Şu anda bunu yalnızca Faustina Mau-Tempo biliyor, bu yüzden şöyle bağırabilir, büyükbabasının gözlerini almış! Belisária ebe olarak öncelik hakkının elinden alındığını düşünüyor, Gracinda Mau-Tempo da yavrularını kıskanan bir kurt gibi, ikisi de bunu görmek istiyorlar, ama Belisária kendini öne atıyor ve özellikle oyalanarak bakıyor, böylece Gracinda Mau-Tempo sona kalıyor. Ne çıkar ki, bu ağız memelerinin uçlarını emerken, memelerinden süt akarken bu masmavi gözlere dalıp gidecek kadar zamanı var, bu acınacak durumdaki çatının altında, bodur meşe ağacının yanında, tarlanın ortasında, oturamıyorsa ayakta durarak, yavaş olamıyorsa aceleyle, bir yandan da memelerinde ne varsa akıyor, beyaz kan, kırmızı olandan ortaya çıkan yaşam.

Bu sırada üç kutsal kral geldi. İlki João Mau-Tempo'ydu, yıldızlara gereksinim duymasın diye hava kararmadan yola çıkmıştı, daha erken gelmemesinin nedeni erkeklere özgü utanma duygusuydu, yoksa seve seve doğumda bulunabilirdi, eğer o zamanlar o yörede olağan kabul edilseydi bu, kendini kızını doğururken görse ne olurdu ki, ama yapamazdı, dedikodular yüzünden, böylece bu tür fikirler geleceğe kalıyor. İşsiz olduğu için erken geldi. Ondan ekip biçmesini istedikleri toprağı çapalamıştı biraz, eve gelince karısını bulamadı, ama komşu kadın haberi vermek için onu bekliyordu, bir kız torunu olmuştu, sevindi, ama beklendiği kadar değil, oğlan olmasını daha çok isterdi, genellikle oğlanları yeğlerler. Yeniden evden çıktı, biri burasındaki, öteki şurasındaki iki ağrı arasında sallanarak yürüdü, kömürcülük günlerindeki ağır yüklerden kalma eski kırık yeri ağrıyor, heykel gibi dikildiği günlerden kalma derin bitkinlik yüzünden sallanarak yürüyor, karaya çıkan ve ayak bastığı yerin kırılmamasına şaşan bir açık deniz gemicisini andırıyor, ya da bir devenin hörgüçleri arasındaki yolcuyu, deve bir çöl gemisidir, bu benzetme resme tam oturuyor, João Mau-Tempo kutsal kralların ilki, koşullara ve geleneğe uygun biçimde yolculuk etmesi çok doğru, ötekiler nasıl isterse öyle gelsin.

Yüz görümlüğünden söz etmeyeceğiz, sandık João Mau-Tempo'nun yüreğinde taşıdığı acılarla dolu olsa gerek, herkesin bildiği gibi, elli yıl boyun eğmek zorunda kaldı, saf altın değil bu, nasıl olduğunu söyleyelim, her şeyi güzel göstermek kilisenin işidir Rahip Agamedes, yolda kalan ölülerin kemiklerinden de söz edebilirdik. Yeni doğmuş bir çocuğa getirilebilecek şeyler az ve yetersizdir, ama arazinin insanları, ancak onlara layık görülen şeyler arasından seçme şansına sahip – su gibi ter ve ağızda kalan dişlerle gülümseyecek kadar sevinç, kemikleri yerden toplamak için ne gerekliyse o, çünkü biraz daha fazlası arazide bulunmayabilir.

Yani João Mau-Tempo eli boş gidiyor, ama yolda bunun ilk torunu olduğu geliyor aklına, bir çiçek bahçesinden sarıdunya koparıyor, sapı tomurcuk dolu, kokusu da yoksul yuvayı anımsatıyor. Kutsal kralın, bir ıtır çiçeği koparmak için altın ve koyu kırmızılarla süslenmiş devesinden eğilmesi çok şaşırtıcı, yanındaki bir sürü köleden bir tanesi bile buna yanaşmıyor, örnek vermek gerekirse. Ve João Mau-Tempo kızının evine yaklaşırken, deve görevini biliyor gibi, çünkü dizlerinin üstüne çöküyor ve böylece bu arazi beyinin inişini kolaylaştırıyor, bu sırada tüm cumhuriyetçi kraliyet taburu garnizonu silahlarla selam duruyor, gerçi Onbaşı Tacabo böyle bir hayvanın böyle bir yükte halka açık yolları kullanmasının doğru olup olmadığı konusunda kuşkulu. Yakıcı güneşin yol açtığı çılgınlıklar bunlar, gerçi çok geçmeden gece olacak, ama yoldaki tüm taşlar hâlâ sıcak, sanki toprak onları yeni doğurmuş gibi. Kızım, diyor João Mau-Tempo, sonra gözlerinin geçici olmadığını görüyor, boyutlarını kendisinin de bilmediği uzun bir yolculuktan sonra buraya vardılar, nereden ve nasıl geldiklerini kimse bilmiyor, Monte Lavre'de onların bir eşi daha yok, ne kendi ailesinden ne dışarıdan, kızımın çocukları benim torunlarım olmalı, oğlumun çocuklarını Tanrı bilir, kimse dedikodulara karşı güvende değildir, ama burada kimse konuşamaz, bana bakın, bana ve mavi gözlerime, şimdi de torunuma, adı Maria Adelaide olacak, beş yüz yaşındaki büyükannesinin tıpatıp aynısı, bu gözler

bekâret bozan yabancı büyükbabasından geliyor. Her ailenin bir öyküsü vardır, hepsi MauTempo'larıntı gibi ünlü değildir, onlar da bunu anlatıcıya borçlular.

Kutsal kralların ikincisi geldiğinde, gece olmuştu. İşten eve gelirken, evde ışık yanmıyordu, ateş de sönmüştü, dolu bir tencereden en ufak bir iz yoktu, yüreğine bir şeyin saplandığını hissetti, komşu kadının sözleri üzerine bir şey daha saplandı, kız kardeşinin bir kızı oldu, babanla annen oradalar. Yeni doğmuş bebeğin mavi gözlü bir kız olduğu artık biliniyor, bu tür bir haber Monte Lavre için bir değişiklik, ama komşu kadın mavi gözlerden ona söz etmiyor, her sürprizin bir yeri ve zamanı olduğunu düşünen iyi bir kadın o, yeğeninin mavi gözleri olduğunu António Mau-Tempo'ya söylemenin ne gereği vardı ki, kendi kahverengi gözleriyle kendisi görsün ve şaşırtıp sevinsin. Kraliyet taburu kışlaya geri çekildi, António Mau-Tempo'ya selam duracak kimse yok, bunun olabileceğini düşünen delidir, ama yoldan aşağı doğru inen kral kanlı canlı, işten gelen birinin olması gerektiği gibi ter içinde, yıkanacak zaman olmamıştı, ama ne yapması gerektiğini unutmuyor ve bir kapının yanındaki boyanmış teneke varilden bir ilkbahar çiçeği koparıyor, parmaklarının arasında solmasın diye dudaklarının arasına yerleştiriyor, tükürükle nemli kalsın diye. En sonunda eve vardığında, al kardeşim, diyor ve papatyayı ona uzatıyor, çiçekler adlarını değiştirse ne olur yani, sardunya ve ıtır çiçeğinde de böyle oldu, günün birinde karanfilde de olacak.

Neyse ki António Mau-Tempo mavi gözler yüzünden gelmedi. Bebek sakın sakın uyuyor, gözlerini de sıkı sıkı kapatmış, canı böyle istemiş, ancak üçüncü kral geldiğinde açacak, ama çok geç gelecek o, gecenin köründe, çünkü çok uzaktan ve bütün yolu yürüyerek geliyor, üç gündür sürüyor bu, kesin bilgileri sevenler için söyleyelim, üç gecedir. Yani Manuel Espada üçüncü gece neredeyse hiç uyumuyor, buna alışkın sayılır, böyle bir şey bu insanların yaşamının bir parçası, ama daha iyi anlaşılması için bunu daha iyi açıklamak gerek, dinleyin. Manuel Espada evden çok uzakta ça-

lıştığı için, uyumak için orada kalıyor, ya çobanların barakalarından birinde, ya da dağdaki bir çoban kulübesinde geceliyor, şimdi bunun önemi yok, çünkü doğumun olacağı gün yaklaşıyor, Manuel Espada ne mi yapıyor? Evet, gün batımında işi bırakıyor, gece yarısından sonra eve varıyor, çocuk falan yok, yalnızca şişmiş bir karın, Gracinda Mau-Tempo'nun yanında bir saat dinleniyor, ayağa kalkıyor ve gece yarısıyla sabah karanlığı arasında işe dönmek için yola koyuluyor, bu üçüncü kez, tüm iyi şeyler üç tane olduğu için, üçüncü seferde karısını rahatlamış, kızını da doğmuş olarak buluyor, yaşam böyledir işte.

Faustina, João ve Ant3nio Mau-Tempo doğumun şerefine akşam tavuk yediler, Gracinda Espada tavuk çorbası içti, yeni çocuk doğurmuş bir kadın için iyidir bu, bu arada başka akrabalar da geldi, kimse uzun kalmadı, Gracinda'nın en azından bugün dinlenmeye gereksinimi vardı, adeus, yarın görüşürüz, çok tatlı bir kız, aynı büyükbabası. Kuledeki saat gece yarısını vurmuştu, eğer hacının yaşamında bir şanssızlık olmadıysa, eğer bir uçurumdan aşağı yuvarlanıp dikenli çalıların arasına düşmediyse, duygusuz bir haydut yoksullara saldırmama kuralını çiğnemediyse, üçüncü kutsal kral da yakında gelmeliydi, kim bilir ne armağanlar getirecekti, kim bilir kimler eşlik ediyordu ona, belki de altın nallı ve mercanlarla süslü gümüş başlıklı bir Arap atına binmişti, sakallı ve hain bir haydut yerine iyi yürekli bir peri de çıkmış olabilirdi yoluna, bir kızın oldu, demişti peri, gözleri mavi olduğu için sana bu atı veriyorum, yaşam yüzünden parlaklıklarını yitirmeden önce onları görebilesin diye. Böyle olduysa bile, düş gücü ya bu, o zaman da yorgun at özellikle geceleri tehlikeli olan yollarda bir bacağını kırmıştır, at düşü sona erdi, Manuel Espada yola yaya devam ediyor, ah uzun, yıldızlı gece, korkular ve anlaşılmaz fısıltılarla dolu karanlık gece, ama kutsal krallarda Ur ve Babil'in büyülu güçleri var, Manuel Espada'nın önünde iki ateş böceğinin belirmesi başka nasıl açıklanabilirdi, yolunu şaşıramaz, tek yapması gereken onları izlemek, böyle bir büyünlün olabileceğı kimin aklına

gelirdi, yol gösteren bir hayvancık, böylece dağları aşıyor, mısır tarlalarından geçip paltoları arkasında bırakıyor, işte Monte Lavre'nin ilk evleri ufukta belirdi, şimdi de ateş böcekleri baş yüksekliğinde kapı korkuluklarına konuyor ve yeryüzündeki insanoğluna bir ışık yakıyor, Manuel Espada onların önünden geçip içeri giriyor, ağır bir işten gelen ve güneş doğmadan işe geri dönmesi gereken birine saygı gösteren birileri var en azından.

Manuel Espada armağanlar getirmemiş, ne buradan ne oradan. Ellerini uzatıyor, her biri büyük bir çiçek gibi, Gracinda, daha fazla konuşamıyor, yanağına bir öpücük konduruyor, yalnızca bir tane, onda öyle bir şey var ki, boğazımız düğümleniyor, aileden olsaydık ve bir şeyler söylemek isteseydik, yapamazdık, hareketler ve kopuk kopuk fısıltılarla dolu bu anda, Maria Adelaide gözlerini açıyor, sanki bu anı beklemiş gibi gerçekten, bir çocuk olarak ilk yaptığı şey bu, büyük bir gölge ve kocaman açılmış eller görüyor, babası, bunun anlamını henüz bilmiyor, Manuel Espada biliyor, öyle iyi biliyor ki, yüreği sanki yerinden fırlayacakmış gibi çarpıyor, ellerinin titremesine engel olamıyor, çocuğu nasıl kucağına alacak, onun kızı, erkekler öyle beceriksiz ki, sana benziyor, diyor Gracinda Espada pat diye. Eh, öyle olsun, daha birkaç saatlik bir bebekte her şey olabilir, ama kesinlikle haklı olan birisi varsa, o da João Mau-Tempo, ama gözlerini benden almış. Bu sırada António Mau-Tempo sesini çıkarmıyor, çünkü o yalnızca amca, zar zor duyan Faustina her şeyi açıkladıktan sonra, canım benim, diyor. Bunu neden söylediğini bile bilmiyor, utangaçlıktan mıdır, duyguları saklamaktan mıdır nedir, arazide pek duyulmayan sözler bunlar.

İki saat sonra, daha uzun sürseydi bile bu denli kısa gelirdi, Manuel Espada evden ayrılıyor, güneş doğmadan önce işinin başında olmak istiyorsa, acele etmesi gerek. İki ateş böceği beklemişti, yeniden uçtular, yerin hemen üstüne öyle bir parlaklık yaydılar ki, karınca yuvalarındaki nöbetçiler güneşin doğduğunu haber verdiler içeriye.

Ekinlerin öyküsü belirgin bir tutarlılıkla tekrarlanıyor, ama değişimlere de uğruyor. Konu, buğdayın er ya da geç biçilecek kadar olgunlaşması değil, çünkü yağmurun az mı çok mu yağdığına, güneşin acımasızca kavurup kavurmadığına, ekinlerin tepedeki tarlalarda mı yoksa vadide mi, balçıkta mı yoksa kumlu toprakta mı biçilip biçilmediğine bağlı bu. Arazinin insanları doğanın yoldan çıkmasına ya da kendi düşükleri yanılığlara alıştılar artık, böyle önemsiz ve önüne geçilmez şeyler için yönlerini yitirmezlerdi. Olur da, her biri kendi başına gelişen, ama sonuçları ortak olan bu değişimler daha çok dikkat gerektirirse, acele etmeden tanımlamak, tek bir ayrıntıyı bile atlamadan, dinleyicinin sabırsızlığından korkmadan, böyle gözlemlerin anlatılmasının pek olağan olmadığını belirtmek gerek ne yazık ki, her ne kadar bunun gibi bir arazide gerçekleşeler de. Farkları görüyoruz, ama sayıp dökemiyoruz diye sızlanmayı bırakalım artık, küçük kötülöklere büyüğünü ekleyelim, sanki tarlalarda her yıl aynı şey oluyormuş gibi, bu kez neden böyle çekindiklerini soralım, orakçıların ve makinelerin tarlalara neden gelmediğini, her şeyden habersiz kentliler bile zamanın geldiğini hemen anlarlar, çünkü buğday saplarının kuru hışırtısı bir yusufçuğun kanat çırpışı gibi sert, ne büyük zarar, hem de kimin uğruna.

Ekinlerin öyküsü değişimlerle tekrarlanıyor. Bu kez konu, dikbaşı erkeklerin daha yüksek yevmiye istemeleri değil. Açıkçası, her yıl aynı terane okunuyor, her mevsimde ve her fırsatta. Sanki başka hiçbir şey öğrenmemişler gibi, Sinyor Rahip Agamedes, ölümsüz ruhlarının kurtuluşu için uğraşacaklarına, eğer ruhları varsa tabii, yalnızca bedenlerinin gereksinimleriyle ilgileniyorlar, keşişlerden de ders almadılar, tek düşündükleri para, onun nereden geleceğini ve benim ödemek isteyip istemediğimi düşünmüyorlar. Böyle durumlarda kilise en büyük avutucudur, likörü saygıyla yuvarlar, bir yudum daha, gözlerini kaygıyla gökyüzüne çevirir, zamanı gelince orada ödüllendirileceğiz, ne denli geç olursa o denli iyi. Sinyor Rahip Agamedes, buralarda dolaşan ve gene-

ralle ilgili ileri geri konuşan serserilere ne diyorsunuz, günümüzde insan kime güveneceğini şaşıyor, bu subay çok güvenilir bir izlenim bırakmıştı, rejimin gözdelelerinden biri getirmişti onu buraya, şimdiyse buralarda serserilik edip insanların aklını karıştırıyor, yönetim olayların böyle gelişmesine nasıl izin verebildi. Rahip Agamedes bunun yanıtını bilmiyor, onun krallığı bu dünya değil, yine de kaçığın teki kendinden geçerek, geri çekilin, geri çekilin, diye bağırdığında, büyük, ulusal korkunun tanığı ve kişisel kurbanı olmuştu; kastedilen kişinin kim olduğu hemen anlaşıldı, Sinyor Profesör Salazar, bir aday için iyi bir tutum değildi bu, bir aday davranışlarına dikkat etmeli, ama olay ona yaramadı, diyorlar ki, eğer kaçsaydı, huzurlu yaşayabilirdik, şimdi bu huzursuzluk var. Aramızda kalsın, Sinyor Rahip Agamedes, kimse bizi duymasın, olay kötü de sonuçlanabilirdi, sıkıntıları engellemek çok büyük beceri gerektirdi, gelecekte daha uyanık olmak gerek, ama önce bu alçaklara bir ders verilmeli, bu yıl tek bir sap buğday bile biçilmeyecek; bu onlara ders olsun, Sinyor Norberto; bu onlara ders olsun, Sinyor Rahip Agamedes.

Dersin nereden geldiğı öğrenilemedi. Lizbon'dan mı geldi, Évora, Beja ya da Portalegre'de mi biçimlendi, Montemor'da neşeyle mi ortaya çıktı, yoksa konyaktan kaynaklanan cesaretle mi, Leandro Leandres onu ejderha yuvasından mı getirdi, her ne olduysa, birkaç gün içinde tüm araziye yayıldı, Norberto'dan Gilberto'ya sıçradı, Berto'dan Lamberto'ya, Alberto'dan Angilberto'ya, her yerde kabul gördüğü için, kâhyalar çağırılıp buyruk verildi, ekin biçme işlemi başladıysa bırakılacak, hiçbir yerde yapılmayacak. Bunu suçlusu kesinlikle bir felakettir, belki de tahıl cüzzama tutuldu, arazi de ekin biçen çocuklarına acıyor, onları sakat görmek istemiyor, parmakları bükülmüş, bacaksız ve burunsuz, şimdi de yeterince mutsuzluk var. Bu ekmek zaten zehirli, en yürekli-leri bile korkutmak için tarla sınırlarına çamfıstığı tahtasından başları olan korkuluklar dikiliyor, hâlâ inatçılık ederlerse, düzeni sağlamak için kraliyet taburu çağırılıyor. Kâhya

bunun gerekli olmayacağını söylüyor, kimse tahılın yanına yaklaşacak kadar budala değil, postu deldirme tehlikesini göze alamazlar, çok kötü bir kayıp olurdu bu. Parmağınızı kıpırdatmayın, diyor Alberto, buğdayı bu yıl olduğu yerde bırakırsak, hemen dilenecek duruma düşmeyiz ya. Daha yüksek yevmiye istiyorlar, diyor kâhya, yaşamın giderek daha pahalı olduğunu ve açlık çektiklerini söylüyorlar. Bana ne bundan, diyor Sigisberto, yevmiye alacaklar elbette, bizim için de yaşam pahalı. Patronla konuşmak için toplanmak istediklerini söylüyorlar, diyor kâhya. Burada havlayan köpekler istemiyorum, diyor Norberto.

Arazinin her yerinde köpeklerin havlaması duyuluyor. Minho'dan Algarve'ye dek, sahilden doğudaki İspanya sınırına dek havlamışlardı, generalin adını ve sözlerini duyunca halk ayaklanmıştı, havlamanın tonu değişmişti, halkın sesi şöyle çıkıyordu, daha çok yevmiye istiyorsan, seçimlerde oyunu Delgado'ya ver, General'e. Uyaklı yazma hevesi çok eskiden beri var, yapacak bir şey yok, biz bir şairler ülkesiyiz işte, birlikte o kadar çok havladılar ki, en sonunda kapıların önünde bile havlamaya başladılar. Sinyor Rahip Agamedes, çok geçmeden kiliselerin kutsallığını bozmaya başlayacaklar, her zaman ilk önce Kutsal Meryem'in kilisesine zarar verirler; bana bunu anımsatmayın, Sinyora Dona Clemência, bana bunu anımsatmayın, din şehitlerinin çektiği acıyı ben üstlenirdim, ama böyle şeylere karışmamıza efendimiz izin vermez, kiliseyi bozup okul yaptıkları Santiago do Escoural'da olduğu gibi, bir düşünün, gerçi buna ben izin vermedim, çünkü benim zamanımdan önceydi, ama bana böyle anlatıldı; aynen böyleydi, Sinyor Rahip Agamedes, aynen böyle, burada durduğumuz kadar gerçek. Cumhuriyetin tekrarlanmaması gereken taşkınlıkları, Tanrı yardımcımız olsun, oraya giderseniz kendinizi sakının, bu köpekler sizi ısırmasın. Rahip Agamedes çiftlik evinin kapısında belirdiğinde, tiz sesinin titreyerek şunu sorduğu duyuldu, köpekler bağlı mı; birisi kayıtsızca yanıt verdi, bunlar evet. Şimdi hangi köpeklerin serbest dolaştığından, hangilerinin bağlı oldu-

ğundan emin değiliz, ama Rahip Agamedes, verilen bu bilgilerin bacaklarını ve karnını koruyacağını düşünüyor ve avluya çıkıyor, köpekler gerçekten bağlı, ama kapıdan geçip yola çıkarken bir köpek sürüsüne rastlıyor, havlayacak değiller ya, bir bu eksik, insanların havlaması, ama bu mırıldanma köpeklerin hırıltısını andırmıyorsa, bana da Costa desinler, Rahip Agamedes çiftlikte dolaşıp duran ve başlarını köpek gibi kaldıran karıncaları bile görmüyor, şimdilik ses çıkarmıyorlar, ama günün birinde hepsi bir araya gelirse neler olur?

Tekrar tekrar yüksek yevmiye isteme küstahlığı yapıldığı ve Delgado'yu açıkça kutlayarak ve destekleyerek inanılmaz bir suç işlendiği için, ceza olarak bu yıl arazide ekin biçilmemesi kararlaştırıldı. Bana uyar, diyor Adalberto, tek istediğim yönetimin izin vermesi. Yönetim izin verdi, biz de, çünkü bizce fikir olağanüstü, diyor Leandro Leandres. Kayıplar, Sinyor Sivil Vali, kayıplar olacak, iyi niyetimizle ilgisi yok bunun, birine uygun görünen ötekine ucuz gelir. Arazinin bilinmeyen bir yerinde söylenen, yerinde bir gözlem bu, kentte söylenmeliydi, sivil valinin arazide ne işi var, takdis töreni filan olmadı burada, ama bir yerlerde olduysa bile, belki de bir kır evinin güzel manzaralı verandasındadır, ne olursa olsun şuna benzer bir yanıt geldiği kesin, sakın olun Sinyor Berto, bu saate kadar tarımı desteklemek için önlemler alınmıştır, yönetim çiftçinin sorunlarını biliyor ve buradaki gibi yurtsever hizmetleri unutmaz. Bu sözler sırasında neredeyse bayraklar açılacaktı, ama artık değmezdi, seçim günü geçti, başkanın adı Tomás, güzel dizelerin yazılmış olması ne işe yarar, bunu ben de yapabilirim, ötekiler kadar iyiyim bu işte, ne sanıyordunuz, örneğin, midem çoğunlukla boştur, ne kış ne yaz ne bahar derim, cehennemde şeytan konuşur, tırpanımla onu beklerim. Bu dörtlük koroyla söylendiğinde, araziye büyük bir sessizlik çöküyor, ne olacak şimdi, gözlerimizi özlemle yere dikmiş, bekliyoruz. Bir gölge çabucak geçiyor, başımızı kaldırıp büyük çaylak kuşunu görüyoruz, birden üzerimizde dolanmaya başlıyor, derin derin inlemem onun çığlığıymış meğer.

O gece Sigismundo Canastro, João Mau-Tempo ve António Mau-Tempo'yla konuşmak için yanlarına gitti, oradan da Manuel Espada'ya geçti, orada daha uzun kaldı. Üç eve daha uğradı, ikisi tarlanın ortasında tek başına duruyordu, başka başka biçimlerde konuştu, başka başka sözler kullandı, çünkü herkesle aynı tarzda konuşamazsın, böyle yaparsan herkes farklı anlar, bilgi beyne nasıl girerse öyle; belediye binasının önünde gösteri yapmak için iki güne kadar Montemor'a gidecekler, sayıları ne kadar çok olursa o kadar iyi, iş isteyecekler, aslında olan, ama verilmeyen işi. Yolda arazi halkının, o pis yağcıyı ve dalkavuğu rezil cumhuriyetin başkanı yapan dalaverelerle ilgili düşünceleri ortaya çıkacak, yeter artık, nereye kadar devam edecek böyle. Ağızdaki acılık, sık sık içmekten ya da bol bol çiğnemekten kaynaklanmıyor, ikisi de arazide seyrek görülür, gerçi birinin kalkıp da bardağa dik dik baktığı olur, ama bunun bir açıklaması var, tüm yaşamı boyunca insan sigara ve içki içmenin bir tür kaçış olduğuyla şartlandırılır, en iyi kaçış içki içmektir, ama her seferinde biraz daha öldürür insanı. Ağızlara acılık gelmesinin nedeni, özgürce konuşma umudunun bir kez daha uçup gitmesiydi, bir türlü gelmedi özgürlük, burada özgürlüğü gören oldu mu, ondan çok söz edildi, ama özgürlük insanın yoluna çıkan bir kadın değildir, akşam yemeğine ya da bir yastıkta kocamaya davet edilmeyi beklemek için taşın üstünde oturmaz. Erkeklerle kadınlar bir araya gelmiş ve ileri geri konuşmuşlardı, ağızda yalnızca acı bir tat kalmıştı, sanki çok içmişiz gibi, gözlerimiz kül görüyor ve biraz daha fazlasını, biçilecek olgunluğa ulaşmış tahıl. Ne yapacağız Sigismundo Canastro, içimizde en yaşlı ve en deneyimli olan sensin; pazartesi Montemor'a gideceğiz, çocuklarımız ve babalarımız için ekmek istemeye; ama bunu hep yaptık, ne işe yaradı ki; gerektiği sürece yaptık, yapıyoruz ve yapacağız; yoksulluk hiç son bulmayacak mı; bir gün geçecek; evet, hepimiz öldükten sonra, köpekler kemiklerimizi gün ışığında tırmalarken; o gün geldiğinde, daha pek çok kişi hayatta olacak, kızın giderek güzelleşiyor; babamın gözlerini almış, de-

di Gracinda MauTempo, daha önce yalnızca kocası Manuel Espada katılmıştı konuşmaya. O günle değiştirmek için ve yarın değil yalnızca bugün olsun diye ruhumu şeytana verirdim, dedi Manuel Espada. Gracinda Mau-Tempo, üç yaşına gelen kızını havaya kaldırıyor, Tanrı aşkına Manuel, diyor, böyle şey söylenir mi, daha yaşlı ve deneyimli olan Sigismundo Canastro da gülümsüyor, şeytan yoktur, anlaşmalar yapmaz, yemin etmek ve söz vermek boşuna, işle elde edilmeyen, hiç elde edilmez, şimdi de işimiz, sabah Montemor'a gitmek, her yerden gelecekler.

Haziran geceleri güzel olur. Ayışığında Monte Lavre'den bütün dünyayı görebilirsin, dünyanın çok daha büyük olduğunu bilmeyecek kadar cahil değiliz elbette. Ben Fransa'daydım, diyecekti António Mau-Tempo, Fransa uzakta. Ama, dünya burası, pazartesi iş isteyeceğimiz Montemor'a dek uzanıyor en fazla, desen, bu yalnızlığı gören herkes inanır. Ayışığı yoksa, o zaman dünya yalnızca ayaklarımı bastığım yerde, gerisi yıldızlar, kim bilir, belki onların üstünde de arazi vardır, yoksa elinde dört as olan, ceketinin koluna da dört tane saklamış bir amiral bozuntusu başkan olamazdı, ahlaksız ve düzenbaz birinin üstesinden hiçbir şey gelemez. Sigismundo böylesine düşmanca ve kötü düşünceler besleseydi, şapkamızı elimize alıp saygıyla yolun kenarına çekilmemiz gerekirdi, arazideki konuşma yeteneği karşısında şaşırıp kalırdık, ama düşündüklerini bilmesi gereken herkese zaten söyledi, bunu bugün yapmış olmak, yarına ertelemekten daha doğru olurdu. Bu yüzden şapkayı ne yapacağımızı bilmiyoruz, aslında onu elimize almamamız gerekirdi, Sigismundo Canastro görevini yerine getiriyor, işte o kadar. Birçok kez gözler önüne serildiği gibi, hem açıkgöz hem neşeli bir hali var, yaklaşan olayların ne anlama geldiğini bile bile kraliyet taburu kışlasının kapısının önünden geçti, kapıyı kilitli, bütün pencereleri de karanlık bulunca, duvara yaklaştı ve büyük bir zevk ve sevinçle işedi, sanki tüm birliğin üzerine işiyormuş gibi. Yaşlı bir adamın çocukça davranışları işte, bu yaptığı ona pek yarar sağlamayacak, ama yine de güzel,

ah, sidiği idareli akıt ki, bütün gece buraya işeyebilesin, tıpkı Ponte Cava barajı gibi, hepimiz aynı anda işemeliydik, tüm araziyi sular altında bıraktırdık, canını kurtarabilenleri görmek isterdim. Çok güzel bir gece, gökyüzü yıldızlarla dolu. Sigismundo Canastro pantolonunu ilikledi, bu kadar şaka yeter, eve gitti, kim bilir, bazen insanın kanı kaynar.

Kavimler göçü sırasında bütün yolların Roma'ya çıktığı söylenirdi, tek yapman gereken yürümek ve sormak, atasözleri böyle ortaya çıkar, sonra da karmakarışık bir biçimde tekrarlanırlar, tıpkı şunda olduğu gibi: Ağzı olan, Roma'ya gelir. Bu doğru değil, bu ülkede pek çok yol var, hepsi de Montemor'a çıkıyor, adamların hiçbirisi sesini çıkarmıyor, ama arazinin üzerinde yankılanan konuşmayı ancak bir sağır duymazdı. Kimileri yürüyerek geliyor, yakında oturanlar, bir de daha uzakta yaşayan ve iyi bir ulaşım aracı bulamayanlar. Kimileri katır arabası gibi sallanan ve gıcırdayan eski bisikletlerle geliyor, becerebilen otobüse bindi, rüzgâr gülünün her yönünden geliyorlar, onları getiren rüzgâr sert. Kale nöbetçileri, Berberi kolordusunun yaklaştığını görüyorlar, peygamberin bayrağını katlayıp yüreklerinin üzerine koymuşlar, ulu Tanrım, dinsizler geliyor sinyorlar, kızlarınızı ve karılarınızı uyarın, kapıları kapatın ve asma köprüyü kaldırın, ciddi söylüyorum, bugün kıyamet günü. Bunlar anlatıcının abartmaları, ortaçağ eğitiminin sonuçları; silahlı piyade orduları ve süvari birliğinin dalgalanan sancakları imgelemde canlanıyor, oysa söz konusu olan dağınık bir köylüler topluluğu, sayıları belki bini bile bulmaz, ama o zaman için kayda değer bir halk kitlesi. Neyse, her şeyin bir zamanı var, iki saat kaldı, şimdilik Montemor, sokaklarında alışılmıştan fazla insan olan bir yerden fazlası değil, dağınık bir biçimde pazar alanında dolaşıyorlar, parasını ödeyebilen bir kadeh içki içiyor ve aralarında sessizce konuşuyorlar, Escoural'dan gelenler burada mı; bilmiyorum, biz Monte Lavre'deniz. Gerçekten kalabalık değiller, ama geldiler, yanlarında bir de kadın var, Gracinda Mau-Tempo da gelmek istedi, kadınları da tutamıyorsun artık, diye düşünüyor yaşlılar ve Nuh Nebi'den

kalmalar, ama hiçbir şey söylemiyorlar, şu konuşmayı duy-salardı neler düşünürlerdi acaba. Manuel, seninle geliyorum; Manuel Espada bile karısının şaka yaptığını sandı, şöyle ya-nıt verdi, daha doğrusu, onun ağzından kim bilir kaç Manuel yanıt verdi, kadın işi değil bu. Ne dedin sen, bir erkek sözle-rine dikkat etmeli, aklına her geleni söyleyemezsin, kendini küçültürsün ve sana duyulan saygıyı yok edersin, tamam, Gracinda ve Manuel birbirlerinden çok hoşlanıyorlar, yine de o kadar basit değil. Olaydan önceki gece geç saatlere dek bu konuyu konuştular, yatmışlardı ve konuşma fazla uza-mıştı. Çocuk annemin yanında kalır, birlikte gideceğiz, yal-nızca yatakta birlikte yatmakla kalmayacağız. Manuel Espa-da en sonunda pes etti, hoşuna gitmişti bu, karısına sarıldı ve onu kendine çekti, erkeğe özgü bir hareket ve kadının bo-yun eğmesi, çocuk uyuyor, hiçbir şey duymuyor, Sigismun-do Canastro da uyuyor, bugün istedi ve başardı, belki bir da-haki sefere daha iyi olur, erkeklik böyle birdenbire bırakıl-maz, Tanrı'nın cezası.

Erkeklerin karılarıyla ya da kadınların kocalarıyla bu ge-ce ya da daha önceki gecelerde yaptıkları ve bundan sonraki gecelerde yapacakları şeyler Montemor'da konuşulmaz, bu-günden söz edilir, bugün geçince ne olacak. Kraliyet taburu kışlasından süvari birliği çıkıyor, olağan bu, içeride de Teğ-men Contente ve Leandro Leandres konuşuyorlar, seferber-lik emri verildi, şimdi tek yapılacak şey, neler olacağını bek-lemek, bu arada başka bir yerde beklemeye karar verenler var, Montemor'da oturan toprak sahipleri, sayıları da az de-ğil, kale bekçilerinden söz ederken abartmıştık, gerçekten de şatonun duvarları üstünde tam bir tribün var, en yürekli er-ler onarılmış mazgal deliklerine yerleşmiş, babalar ve analar bir tespihin incileri gibi dizilmişler, beyler frak giymiş, ba-yanlar açık renk giyinmiş. Devlet tarihçileri, ayaktakımının istilasından korktukları için geri çekildiklerini yazacaklardı acımasızca, bu doğru olabilirdi, ama kuşkuluyum doğrusu, çünkü unutmamalıyız ki, bu yörede boğa güreşi ve sinema dışında pek bir değişiklik yoktu, bu yüzden kırlarda bir pik-

nik de olabilirdi, güneş şemsiyeleri bile getirilmişti, eğer gerekirse Sinyora da Anunciada'nın manastırına da sığınılabilirdi, Tanrı'ya şükür. Yine de evlerinden daha önce hissetmedikleri kadar büyük bir korkuyla ayrıldıklarına kalıbımı basardım. Yalnızca hizmetliler evlere göz kulak olmak için kalmışlardı, uzun süre hizmet eden, sonsuza dek sadık kalır, Amélia Mau-Tempo için de geçerli bu, o da hizmetçi olarak Montemor'da bulunuyor, dünya o denli dengesiz ve tehlikeli ki, özellikle insanın kimseye güvenemediği bu kötü zamanlarda, araziden gelen isteklilerin toplanması yüzünden değil, konu bugün iş için yalvararak avuç açan el değil, ama görüldüğü gibi, eller hemen yumruğa dönüşüyor, bu oyun öfkeyle dolu. Darbe, teyze, darbe. Sokaklardan geçip belediye binasının bulunduğu alana doğru aktıkları buradan, yukarıdan görülebiliyor. Karıncalar gibi, diyor hükümetin zeki bir çocuğu. Baba böyle öğretiyor, karınca gibi görünüyorlar, ama onlar köpek. Dikkat, bu kısa ve açık tümce her şeyi açıklıyor, şimdi tek bir kısıpı yok, birazdan olacakları kaçırmayın, bakın, belediye binasından bir bölük asker çıktı, yaşasın kraliyet taburu, işte teğmen orada, elinde ne var öyle, bir makineli tüfek bu, Gracinda Mau-Tempo da aynısını düşünüyordu ki, yukarıya bakınca şatodaki bir sürü insanı fark etti, bunlar da kimdi böyle.

Alandan dolmaya devam ediyordu. Monte Lavre'den gelenler bir arada duruyorlar, aralarındaki tek kadın olan Gracinda, kocası Manuel Espada, erkek kardeşi ve babası, António ve João Mau-Tempo, Sigismundo Canastro da orada, birbirimizden ayrılmayalım, diyor. Adı José olan iki kişi var, bir tanesi José Picanço, Ponte Cava'lı değirmencilerin torunlarının oğullarından biri, öteki José Medronho, şimdiye dek ondan söz edilmedi. Çevrelerini bir insan kalabalığı sarmış, güneş kalabalığının üzerine vuruyor ve ısırgan out gibi yakıyor, şatoda güneş şemsiyeleri açılıyor, tam bir gösteri. Tüfekler dolu, kraliyet askerlerinin yüzlerinden belli, dolu silahı olan bir adam bambaşka bir izlenim bırakıyor, soğukluk yayılıyor bedeninden, dudaklarını birbirine bastırmış, öfkey-

le bize bakıyor. Kimisi atları sever, zaman zaman onlara insan adları verilir, Bom-Tempo adı verilen tayı anımsayalım, yolun ağzında duran atların da adları olup olmadığından emin değilim, belki onlara numaralar verilmiştir, kraliyet taburunda her şey numaralanmıştır, yirmi yedi diye bağırırlar, üzerinde süvarisiyle bir at öne çıkar.

İlk bağırışlar yükselmeye başladı bile, iş istiyoruz, iş istiyoruz. Bu sözlerden başka bir şey pek bağırmıyorlar, arada bir kişi sövüyor, soyguncular sürüsü. Ama o kadar alçak sesle çıkıyor ki bu, sanki bağırان kişi soyguncular olmasından utanıyor gibi. Özgür seçimler yapılsın, diye bağırıldığı duyuldu. Ama ana parola giderek büyüyor ve öteki her şeyi bastırıyor, iş istiyoruz, iş istiyoruz. Ne biçim bir dünya bu, kimisinin işi vardır, ama boş gezmek ister, kimisi de çalışmak ister, ama iş bulamaz. Birisi işaret verdi, ya bilmem kaç dakika sonra saldırmaları kararlaştırılmıştı, ya da Leandro Leandres telefon etmişti, belki de Teğmen Contente ya da belediye başkanı pencereden bakıp, işte köpekler, demişti. Her neyse, atlı kraliyet askerleri kılıçlarını çektiler, ah anacığım, bu yüreklilik, bu kahramanlık karşısında insanın tüyle-ri diken diken oluyor, neredeyse güneşi unutacaktım, cilalı kılıçların üzerinde parlıyor ve ilahi bir ışıltı yaratıyordu, yurtseverlik heyecanı insanı daha da ürpertiyor, kim karşı koyabilirdi ki buna.

Atlar tırışta ilerliyor, daha hızlı hareket etmek için yeterince yer yok, çok geçmeden bir sürü insan yerde yuvarlanmaya başlıyor, atların nallarından ve kılıç darbelerinden kaçmaya çalışıyorlar. Bir insanın kendini yere atması için yeterince kötü bir durum, ama bazen buna katlanmak istemez ya da birden gözleri kararır, insan denizi yükselir, kollar uzanır, eller dizginleri yakalar, yerde ya da cepte duran taşlara uzanır, başka silahı olmayan haklı olarak bunları kullanır; taşlar arkadan uçarak geldi, kesinlikle kimseye isabet etmedi, ne atlara ne süvarilere, taşın biri küt diye yere düşüyor. Çarpışma sahnesi komutanın odasında ya da subayların yemek salonunda yer bulmaya değerdi, şaha kalkan atlar, kılıçların

geniş ya da keskin yüzüyle, neresine denk gelirse orasıyla vuran gururlu kraliyet taburu, geri çekilen ve hemen yine saldıran isyancı halk, lanet olsun. Yirmi üç haziran çarpışmasıydı bu, bugünü aklımızda tutun çocuklar, gerçi arazinin tarihinde başkaları da yaşandı, onlar da bunun kadar şanlıydı ve aynı ya da benzer nedenlerden çıktı. Burada piyadeler de kendilerini kanıtladı, özellikle çavuşları Armamento, yanlış yasalara körü körüne inanan bir adam, iki kez makineli tüfekten havaya uyarı ateşi açıldı, şatoda silah seslerini duyanlar hep birden sevinç çığlıkları atıyor ve alkışlıyorlar, sıcaktan ve heyecandan kızarmış yumuşak başlı arazi kadınları, babalar, analar ve hücum diye bağırان genç tantanacılar sürüsü, kentin kapısından kılıç ve mızraklarla çıkıp başladıkları işi bitirecekler, hepsini öldürün! Üçüncü atış aşağı nişanlandı, atış alıştırmalarının yararı şimdi fark ediliyor, duman çıkıyor, fena atış değil, ama daha iyi olabilirdi, üç kişi yerde yatıyor, biri kalkıp kolunu tutuyor, şansı var, bir başkası aceleyle sürünerek kaçıyor, bir bacağını arkasından sürüklüyor, şuradaki ise kıpırdamıyor. José Adelino dos Santos bu, Montemor'dan onu tanıyan biri, José Adelino bu, diyor. José Adelino dos Santos öldü, bir kurşun başına isabet etti, önce kabul etmek istememişti bunu, sanki böcek sokmuş gibi başını sallamıştı, ama sonra anladı, aaah, lanet herifler, beni öldürdünüz, yere yığılıp kaldı, karısı orada değildi, ona yardım edemezdi, kanı başının altında yastık oldu, kırmızı bir yastık, teşekkürler kan, çok teşekkürler. Şatodakiler yine alkışlıyor, bu kez durumun ciddi olduğunu anlıyorlar, süvariler ilerleyip ayaktakımını dağıtıyor. Ölüyü gömmek gerek, ama kimse yanaşmıyor buna.

Monte Lavre'liler kurşunların vızıldamasını duyuyor, José Medronho'nun yüzü kanıyor, şansı var, kurşun sıyrıp geçmiş, ama yaşamının geri kalanında bir yara izi taşıyacak; Gracinda Mau-Tempo kocasına sıkı sıkı tutunup ağlıyor, ötekilerle birlikte yan sokaklara itiliyor, ne büyük acı, kraliyet askerlerinin zafer çığlıkları duyuluyor, insanları tutukluyorlar, birden Leandro Leandres beliriyor, yanında Pl-

DE'den ejderhalar, yarım düzine, João Mau-Tempo onları görüyor ve yüzü sararıyor, o anda bir çılgınlık yapıyor, düşmanın yoluna dikiliyor, titriyor, ama korkudan değil sinyorlar, böyle davranışları anlayabilmek gerek, ama öteki onu görmüyor ya da tanımıyor, oysa insan böyle gözleri kolay kolay unutmaz, ejderhalar João Mau-Tempo'nun yanından geçip giderken, João Mau-Tempo gözyaşlarını tutamıyor, öfke gözyaşları bunlar ve de büyük bir hüznün, acımızın ne zaman son bulacak? José Medronho'nun yarası artık kanamıyor, yüzünün birkaç santim arayla parçalanmaktan kurtulmuş olması inanılacak gibi değil. Sigismundo Canastro güçlkle soluk alıyor, ötekilere hiçbir şey olmadı, Gracinda Mau-Tempo durmadan hıçkırıyor, gözlerimle gördüm, yere yığılıp kaldı, öldü; böyle söylüyor, ama ötekiler onun ölmediğine yemin ediyorlar, onu hastaneye götürdüler, kollarından tutarak mı yoksa sedyeyle mi bilinmiyor, onu sürüklemeye cesaret edemediler, oysa seve seve yaparlardı. Hepsini öldürün!, diye bağıyorlar şatodan, yine de birkaç formaliteye uymak gerek, bir insan doktor onaylayana dek ölü değildir. İşte Doktor Cordo geliyor, beyaz önlüğünü giymiş, umarız ruhu da aynı renktir, José Adelinho dos Santos'a doğru yaklaşıırken, Leandro Leandres doktorun yolunu kesiyor ve buyurgan bir sesle şöyle diyor, Sinyor Doktor, bu adam yaralı, Lizbon'a götürülmesi gerek, hayatı tehlikeye girmesin diye oraya dek ona eşlik etmeniz iyi olurdu. Araziyle ilgili haberleri duymak için bir araya toplanmış bizler, ejderha Leandro Leandres'in kurbanına acımasına ve onu kurtarmak istemesine şaşırıp kaldık. Onu yanınıza alın Sinyor Doktor, hemen bir ambulans gelsin, bir otomobil, çabuk, yitirilecek zaman yok, ne kadar erken götürülürse o kadar iyi. Onu böyle konuşurken duyunca, böyle etkileyici ve inandırıcı, sekiz yıl önce hapisteyken João Mau-Tempo'ya neler olduğuna nasıl inanırdık, sonuçta hâlâ buralarda dolaşıp duruyor, demek ki başından o kadar kötü şeyler geçmiş olamaz, heykel gibi durmak onu biraz güçsüz bırakmış o kadar, Monte Lavre'den bu gösteriye gelmesi de bunun kanıtı, yaşa-

dıklarıından ders almamış, ona kurşun isabet etmediğı için şansı vardı.

Doktor Cordo, José Adelinho dos Santos'un yanına gidiyor, bu adam ölmüş, diyor. Kimsenin karşı çıkamayacağı sözler bunlar, sonuçta böyle bir doktor yıllarca eğitim görmüştür, bir ölüyü canlıdan ayırmayı öğrenmiştir herhalde, ama Leandro Leandres onun bilgisine kesinlikle güvenmiyor, canlılar ve ölülerle ilgili bildiklerini başka bir yoldan öğrenmiş o, bildiklerini temel alarak ve canı öyle istediğinden ısrar ediyor, Sinyor Doktor, iyice bakın, bu adam yaralı, onu Lizbon'a götürmelisiniz. Bu sözlerin altındaki tehdit dolu ses tonunu bir çocuk bile fark ederdi, ama doktor şöyle karşılık veriyor, ben yaralılarla ilgilenirim, ölülere eşlik etmem. Ruh, üzerindeki önlük kadar beyazmış gerçekten, kan bile bulaşsa bu durumu değıştirmez, insanın ruhu da kanayabilir. Leandro Leandres kendini kaybediyor, yalnız olacakları bir odaya sokuyor onu. Ne yaptığınızı iyi düşünün, onu yanınıza almazsanız, sizin için kötü olur; ne isterseniz yapın, diyor doktor, ölüleri götürmem; bunu söyledikten sonra, yaralılarla ilgilenmek için gitti, göstericilerin sayısı az değildi, birkaçı hemen hapse atıldı, yaralı olmayanlarla birlikte yüzden fazlaydılar, eğer José Adelinho dos Santos gerçekten Lizbon'a götürüldüyse, PIDE'nin bir komedisiydi bu, onu kurtarmak için her şeyin yapıldığına inandırmayı amaçlayan bir yanıltma taktiğı, kendilerini bir kez daha küçük düşürdüler, José Adelinho dos Santos'a yalandan yaptıklarını, ötekilere gerçekten yaptılar, onları buradan götürdüler ve daha sonra hapse atıldılar, orada João Mau-Tempo'nun yazgısının aynısı bekliyordu onları, bunu daha önce anlattık.

Monte Lavreliler, küçük kenti tarayan devriyeleri atlattılar, bir tanesi onlarla birlikte geri dönmüyordu, António Mau-Tempo, ben Montemor'da kalıyorum, demişti babasına, yarın geri dönerim. Fikrini değıştirmek için ne kadar uğraşsalar da işe yaramadı, hepsine aynı yanıtı verdi, tehlikeli değil, siz gidin, merak etmeyin. Ne istediğini kendi de bilmiyordu, yalnızca içinden bir ses orada kalmasını söylüyordu,

böylece ötekiler tarlaların içinden geçen sapa yollardan gittiler, eve vardıklarında yorgun olacaklar, belki de ileride yolun ağzında onları Monte Lavre'ye götürececek birini bulurlar, silahların ateşlendiği haberi çoktan yayıldı, yaşamda nelerin olabileceğini hemen şimdi öğreneceğiz, Faustina kapının vurulduğunu duydu, neredeyse sağır olmasına karşın sanki dünyanın en keskin kulağına sahipmiş gibi her şeyi anladı, yalnızca anlıyor gibi yaptığını söyleyenler olacaktır.

Bu gece de dolunay vardı ve yıldızlar parlıyordu, Montemor'da pek çok kadın ağlarken, kışlada yoğun bir hareketlilik vardı. Çevrede birden fazla arama yapıldı, evlere zorla girdiler, insanları uyandırdılar, çatılarına atılan taşların sırrını araştırdılar, birkaç kiremit kırılmış ve bazı camlar çatlamıştı, ulusun çiftliği için ne büyük bir zarardı, orta büyüklükte çakıl taşlarıydı, kim bilir, melekler öç alıyor olabilirdi ya da gökyüzündeki verandadan yapılan basit bir şakaydı bu, sonuçta mucizeler körlerin gözünü açmaktan ve felçlileri yürütmekten bıkmaz, atılan taşların da din dünyasında yeri vardır, en azından António Mau-Tempo bunu düşünmüş olabilirdi, çünkü bu mucizeyi gerçekleştirmek için kaldı, güçlü koluyla taşları atıyor, yukarıda yamacın başında duruyor, şatonun kapkaranlık gölgesi içinde, devriye geçecek olursa, bir çukura gizleniyor, çok geçmeden yeniden çıkıyor. Neyse ki kimse görmedi onu. Sabah saat bire doğru son taşı attı, kolu tutulmuştu artık ve üzüntüden ölecek gibiydi. Güneye doğru şatonun çevresini dolaştı ve dağdan aşağı indi, yorgun ve açtı, gecenin geri kalanında yolun kenarından yürüdü, ama ondan epeyce uzak durdu, kendine bile güvenmeyen bir serseri gibi, Monte Lavre'ye dek dört Léguas katetti, olgun ekinler yolunu keserse açıktan dolaşıyordu, onları ezmek istemiyordu, ayrıca avlanan kır bekçilerine karşı dikkatli olmalıydı, yivli tüfek ve üniforması olanlara karşı da, yani kraliyet askerlerine.

Monte Lavre görüş alanına girdiğinde gökyüzü aydınlanıyordu, yalnızca deneyimli gözler görebilirdi bunu. Köprüde kimseye rastlamasın diye, derenin sığ olan yerinden geçti,

suyun içinde sazların arasından yürüdü, sonra yukarı çıkması gerekti, hep daireler çiziyordu, kraliyet askerleri burada da dolaşıyor olabilirdi, onu yakalayabilirlerdi. Evin yakınlarına geldiğinde, umduğu şeyi gördü, bir ışık, masa lambası yanıyordu, bir deniz feneri gibiydi, taşlarla oynayan ve eve çok geç gelen otuz bir yaşındaki oğlunu burada bekliyordu annesi. Rahatlayan Ant3nio Mau-Tempo koşarak bahçeye girdi, bu kez Faustina hiçbir şey duymadı, gözyaşları ve ağır düşüncelerle uğraşıyordu, ama kapı sürgüsünün sesini fark etti, yoksa yüreğı mi titremiştii. Oğlum! Sanki oğlu uzun bir savaştan dönmüşçesine kucaklaştılar, kadın kulaklarının sağır olduğunu bildiğinden, onun sorular sormasını beklemedi, bir solukta şunları söyledi, baban sağ salim geri döndü, Gracinda da öyle, kayınbiraderin ve ötekiler de, yalnız sen huzursuz ettin beni. Ant3nio Mau-Tempo annesini bir kez daha kucakladı, en iyi ve en açık yanıt buydu. Daha sonra João Mau-Tempo, sağ salim döndün mü, diye sordu karanlığın içinden, yeni uyanmış gibi gelmiyordu sesi. Evet baba, diye yanıt verdi Ant3nio Mau-Tempo. Bir şeyler yeme zamanı geldiğı için, Faustina Mau-Tempo ateşii yaktı ve kahve cezvesini ateşe koydu.

Arazi, denize benzer. Kendine özgü, küçük ve yenebilen balıkları, baraküdaları ve acı dolu bir ölüm hazırlayan piranhaları vardır, derin deniz hayvanları, deniz yılanları ve dev kedibalıkları bulunur, çamurlu yerde sürünen kör yaratıklar oracıkta ölüp kalırlar, boğan kollarıyla büyük ahtapotlar da vardır. Bir içdenizdir arazi, ama gelgitler ve kayalıkların yanı sıra yumuşak deniz meltemleri de vardır, bunların kıyıya ulaşması için uzun zaman gerekir, bazen boraların oluşturduğu vahşii dalgalar yüzeyi karıştırır, boralar dışarıdan gelir ya da suyu aşağı çeken, beklenmedik girdaplardan kaynaklanır, bu sırada kapkaranlık derinlikte dalgalar yavaş yavaş durulur, bulanık çamur yatışır, ezelden beri böyledir bu. Arazii denize benzetmek yararlı olduğu kadar gereksiz de, ama olayları daha iyi anlamayı sağlamalı, örneğın suya dokunur-

san, bu devinim halkalar halinde yayılır, bazen gözlerin izlemeyeceği dek uzağa gider halkalar, o nedenle bu denizi bataklık olarak nitelendirmek yanlış, eğer öyle olsaydı bile, dış görünüşe bakarak her şeyin cansız olduğunu düşünenler yanılıyor demektir.

Her gün insanlar yataklarından kalkar, her gece yeniden yatarlar. Burada yatak denen şey, genellikle yalnızca döşek görevi görür, her gün yemek için ya da en azından karınlarını doyurabilme isteğiyle otururlar, her gün bir ışık yakar ve söndürürler, güneşin altında yeni bir şey yoktur. Balık sürüleri ve vahşi hayvanlarıyla uçsuz bucaksız arazi denizi budur işte, eğer hep böyle idiyse, her zaman böyle kalmaması için neden yok demektir, arada sırada kimi değişiklikler olabilir, uyanık olmak yeterlidir, her gün silahlı sandallar açılır denize, balıkçıyı yakalamak için ağlar atılır. Bu bir çuval palamutu nereden buldun, bu çalı çırpı demetini nereden buldun, bu saatte burada ne yapıyorsun, nereden geliyorsun, nereye gidiyorsun? Görevin yoksa, yani gözlem altında değilsen, belirlenmiş yolun dışına adımını bile atamazsın. Yine de, her gün sıkıntılarla birlikte umudu da getirir, yoksa burada anlatıcının zayıf bir yanına mı denk geldik, bu sözleri ya bir yerde okudu, ya da duydu ve hoşuna gitti, ama sıkıntı dertle birlikte yürüseydi, asla son bulmazdı, umut da yalnızca boş bir söz olurdu, Rahip Agamedes başka sözler kullanmazdı, neredeyse sıkıntı ve umutla yatıp kalkıyor, tersini düşünen ya aptaldır, ya da doğru yoldan sapmıştır. Her günün, kendisi ve bir önceki gün tarafından belirlendiğini söylemek en iyisi, ikisi birlikte bir sonraki günü kararlaştırıyorlar, bu basit şeyleri bir çocuk bile anlayabilir, ama kimileri günleri böler, sanki domuzlar için karpuz kabukları kesermiş gibi, parçalar ne denli küçük olursa, sonsuzluk yanılsaması o denli büyük olur, domuzlar da işte bu nedenle sızlanır, ah, domuzların Tanrısı, açlığımız ne zaman dinecek?

Kayalıkları aşan dalgalar arazi denizine ulaşıyor, dev dalgalar ve seller, bazıları bir duvarı yıkmaya ya da aşmaya yeter, tıpkı Peniche'de olduğu gibi, neden denizden söz edildiği

şimdi anlaşıyor, çünkü Peniche’de bir balıkçı limanı ve hapishane olarak kullanılan bir kale var, ama kimileri hapisten kaçtı, bu kaçış arazide çok konuşulacak, bir deniz, ne denizi, toprak bu, neredeyse hep kuru olan toprak. Susuzluğumuz, atalarımızın susuzluğu, günün birinde sahip olacağımız çocuklarımızın susuzluğu ne zaman denecek, demelerinin nedeni bu, büyük olasılıkla bu taşın altında onları bekliyor susuzluk. Bir haber geldi, daha fazla gizli tutulamazdı, gazetelerin yazmadığı şeyler başka yollardan açıklanıyordu, şu mantar meşesinin altına oturalım, size haberlerim var. Böyle durumlarda çaylak kuşları daha yüksekte uçar, uçsuz bucaksız topraklara seslenirler, onları anlayanların anlatacak şeyleri olurdu, ama şimdilik insanların konuşması bize yeter. Dona Clemência, Rahip Agamedes’e, hiç var olmayan huzurun sona erdiğini söylüyor; bu bir karşıtlık gibi, ama sinyora daha önce gerçeğe hiç bu denli yaklaşmamıştı, zaman dev adımlarla değişiyor. Resimlerle konuşmayı seven Rahip Agamedes, dağdan aşağı yuvarlanan bir taş gibi, diye karşılık veriyor, vaaz vermeye alışmış işte, ama dini sabrımız sayesinde ne söylemek istediğini anlıyoruz, taşın yolunda durmamak gerektiğini söylemek istiyor kendince, yoksa Tanrı bilir neler olur, onun bu yanılgısını bağışlayalım, taşın yolunda duranın başına neler geleceğini öğrenmek için Tanrı’ya gerek olmadığı belli, ne yosun tutar ne Lamberto’yu korur taş.

Konuşma diye adlandırmak istediğim şeyi bitirmemiş olmamız ne şans, oysa kötü sezgilerle dolu birkaç ay geçti aradan, artık düzensizliğe Tanrı’ya sövgü de ekleniyor, çünkü hapiste güvenliği sağlamamak bir düzensizlikti, şimdi Santa Liberdade adlı bir geminin denizlerde dolaşması ise Tanrı’ya sövgüdür, aslında Hristiyan adı Santa Maria’dır, Dona Clemência kilisenin ve anayurdun kurtulması için evindeki küçük kilisede yana yakıla dua ederken, huzuru bozanların cezalandırılması için yalvarmayı kesinlikle unutmayacak, geleneklerin çiğnenmesi bizi bu felakete sürükledi, başkalarının yaşamıyla oynanmaz, benim malım mülkümle ise hiç oynanmaz. Eh, sinyora evinin dört duvarı arasında hava alabiliyor,

yine de Norberto'nun onu duyması güzel bir rastlantı olurdu, Rahip Agamedes de olmasa sinyoraya kim kulak verecek, pek dışarı çıktığı söylenemez, modayı izlemek için arada sırada Lizbon'a uğrar ya da aile geleneğine uyarak Figueira kaplıcalarına gider, evet, görünüşe göre zirvalıyor, yaşlılıktan mı acaba, malından mülkünden söz ediyor, oysa denizdeki gemiden başka bir şeyi yok, üstelik arazi denizinde de değil, sinyoranın akli başında değil mi acaba? Böyle düşünenler çok yanılıyor, sömürge'deki gemi işletme şirketinin hisse senetlerine sahip, merhum babasından miras kaldı ona, acısı oradan kaynaklanıyor.

Arazide havanın çok soğuk olması yalnızca ocak ayı yüzünden değil. Çiftlik evinin tüm pencereleri kilith, eğer Norberto'nun saray yavrusu evi değil de Lamberto'nun kalesi olsaydı, mazgalların arkasında silahlı adamlar görebilirdik, tıpkı kısa süre önce Montemor harabelerinde korkak ve kan içinde insanlar gördüğümüz gibi, zaman değişiyor, şimdi arazide kraliyet taburunun paralı askerleri dolaşıyor, çizmeli ve mahmuzlu, o sırada Norberto gazeteleri okuyor, radyo dinliyor ve hizmetçilere bağırıp çağırıyor, erkekler sinirli olduklarında böyle davranırlar. Ama en sinir bozucu şey, ayakta-kımının yatışmış numarası yapması, onlar için bahar erken gelmişe benziyor, soğuğu bile hissetmiyorlar, neyse ki bu zevk uzun sürmeyecek, iki gün sonra fikirler gömülmüş olacak, Tanrı uyumaz, ceza hiç kuşkusuz gelecek, Santa Maria öldükten sonra tekrar dirildi, Tanrı'ya şükür, Rahip Agamedes'in arkasından kötü konuşmak istemeyiz, en sonunda arzu günahının tutsağı oldu, o kutsal ruhta arzunun ateşi yanıyordu, teşekkür olarak canlı bir Te deum laudamus^{*} söylemek geliyordu içinden, ama bu yoksul Monte Lavre yöresindeki dinsiz halk böyle teşekkürlere pek değer vermez.

Arazi için kara bir yıl. Soylu Donzela atıyla geziyor, atın eteği ve kenarları süslü örtüsü rüzgârda tül perde gibi salınıyor, daha güzel bir resim düşünülemez, o sırada at birden tökezliyor, bunlar ortaçağ yolları sinyor, eller başın üstünde

* Kiliselerde çalınan eski bir koro melodisi. (Çev.)

kavuşturuluyor, İsa aşkına, Donzela yerde yatıyor, mahrem yerleri ortalıkta, bakışlara açık, herhalde daha kötüsü olamazdı, darbe en kötüsüydü, onu yiyen hayvan şaha kalktı, korkudan kontrolünü yitirdi ve kendi çevresinde döndü, zavalılık. 'Düşenin dostu olmaz' özlü sözü böyle ortaya çıktı. Ata binme sanatı üzücü bir şeye dönüştü burada, şanssızlığın arkası kesilmez. Daha dün Peniche'den tutuklular kaçtı, çocukları yiyen korkunç komünistler, ah Tanrım, komşu, benim çocuklarımı görmediniz mi? Daha dündü, bu yeni korsan öyküsü karşısında insanlar ve okyanuslar heyecanlandı, hepsi kurşuna dizilecekti, ne gururlu bir gemi, beyazlar içinde, kutsal oğlu gibi denizlerde dolaşan Santa Maria, bugün Afrika'dan haberler geliyor, bu kez siyahlar. Hep söyledim kardeşim, onlara fazla iyi davrandık, ben olacakları önceden gördüm, siz inanmak istemediniz, onlarla nasıl geçinmek gerektiğini orada yaşayan bilir, tembeldir bunlar, söz dinlemezler, o zaman da Hristiyan bağışlayıcılığını göstermek gerekiyor, ama henüz her şey yitirilmiş değil, ordumuzu gönderdiğimizde Afrika bizim olarak kalacak, gerçek bir savaş gerekli, Gugunhana'yı ele alalım. Güzel konuştunuz Sinyor Eyalet Valisi, hızlı ve etkili, eğer siz askeri akademide eğitim görmüş olsaydınız, ne biçim bir savaş olurdu bu, en azından düşüncenizi söylediniz. Çok geçmeden imparatorluk düşü görülecek, şimdi gidelim de şurayı burayı iyi kötü onaralım, deliği olabildiğince tıkayalım, siyah adam Portekiz yurttaşı olacak, yaşasın siyah adam, silahlarla dolaşmıyor, ama onu gözlemek gerek, kahrolsun silahlı adam, günün birinde kötü bir şey fark etmeden uyanırsak, bir zamanlar sömürge olan deniz aşırı eyaletlerin devletlere dönüştüğünü görmek zorunda kalacağız. Buna ne gibi adlar verileceği önemli değil, önemli olan bu pisliğin değişmeyeceği ve özel pislikle beslediğimiz adamlar tarafından yeneceği, ister siyah olsun ister beyaz, arada bir fark göreni ödüllendiririz.

Sinyor Rahip Agamedes, görünüşe göre Tanrı ve Mer-yem, kutsanmış gözlerini Portekiz topraklarından çevirdiler, bakın, insanlar ne kadar mutsuz ve huzursuz, kötülük Lüsi-

tanyalılar'ın saf yüreklerine sızdı kesinlikle, belki de tespih çekerek az dua ettik, oysa çoban mektuplarında bizi uyardılar, ben kendi payıma elimden geleni yaptım, iyi öğütler de hiç eksik olmadı, ne mimberden ne günah çıkarma köşesinden, dönüşümlü bir konuşma bu, bir o konuşuyor, bir bu, ama Rahip Agamedes'in eve dönerken düşündükleri bambaşka şeyler, daha çok bu dünyaya yönelik ya da insanların kılıç ve alevle ele geçirildikleri zamana; onlara tek gereken şey, sıkı bir dayak; ben buna konuşma derim.

İnsan nerede bulunması gerektiğini bilmiyor, şimdi de Hindistan kaleleri çıktı, Gama, Albuquerque, Almeida ve Noronhas kardeşler, yas tutun, ama yiğit yürekler ağlamasın, zaten emir ne diyor, son adama dek dayanın, böylece Portekizliler'in ne olduğunu dünyaya gösterelim, geri adım atan, vatan hainidir, parmağını kaybedip yüzüğünü koru daha iyi, yönetim bize güveniyor ve hepimizden görevimizi yerine getirmemizi bekliyor. Alberto'nun evindeki noel kutlaması tatsız, nefis yemekler ve beye teşekkürler eksik olduğundan değil, mantar hasatı iyiydi, en azından fena değildi, sorun arazinin üzerini kaplayan ve fırtına getirebilecek kara bulutlar. Portekiz'in ve bizim halimiz ne olacak, elbette koruyacaklar bizi, kraliyet taburu bu, herkese bir armağan, komutana, teğmene, çavuşa ve onbaşıya, zavallıcıklar, bunu hak ediyorlar, azıcık para kazanıyorlar, yine de yorulmak bilmeden bizi savunuyorlar, bir düşünün, paralarını kendimiz ödeseydik, bize pahalıya patlardı. İnsan iç organları arasında yüreğini keşfediyor, oysa Goa, Daman ve Diu'yla^{*} tam olarak hiç ilgilenmedi, şimdi doğudaki Portekiz varlığının son sütunlarını da elimizden alıyorlar, askerler ve denizciler, varlık, ne biçim bir sözcük, hayır, armağan^{**} değil, komutanın, teğmenin, çavuşun ve onbaşının armağanlarından söz ettik, her biri kendi payına düşeni aldı, adet yerini bulsun diye ve kötü dedikoduları engellemek için sunuldu bu armağan-

^{*} Hindistan'ın batı kıyısında, Portekiz'in üç eski sömürgesinden oluşan bir yönetim bölgesi. (Çev.)

^{**} Almanca'da *Präsenz* (varlık) ve *Präsent* (armağan) sözcükleri arasındaki ses uyumu üzerinde duruluyor. (Çev.)

lar, burada söz konusu olan başka tür bir armağan ve varlık, konu askerler ve denizciler, ölüm saatinde bile dirseklerine dayanıp, onlara seslenenlere güçlkle yanıt veriyorlar, burada yok, gerektiği zaman başvurulacak çok eski bir numara bu, ölümler bile ses veriyor yani. En azından bunlar uzakta, Hindistan'da olduğu için şanslıyız, Afrika bile çok yakın değil, ateşler benim sınırlarımdan çok uzakta yanıyor, onlarla bizim aramızda deniz var, o denli çok deniz var ki, buraya gelemmezler, Portekiz'de de araziye savunacak oğullar yok değil, efendinle armut oyununa son ver, kendine olgunları alır, sana yeşiller düşer. Önce atasözlerine inanmazlar, ondan sonra da sızlanırlar.

Yarın yeni yılın ilk günü, dedi Dona Clemência çocukları ve torunlarına, bu bilgiyi takvimden almıştı, geçen yılın umutları tüm Portekizliler'in iyiliğini isteyen dileklere dönüşüyor. Onun sözleri değil bu, Dona Clemência kendini hep başka türlü dile getirmiştir, ama şimdi böylesini öğreniyor, her insan örnek alacağı birini arar, daha sözleri havada asılıyken, Beja'da 3. piyade tümeni üssünün işgal edildiği haberi geliyor. Beja, Hindistan'da değil, Angola ya da Gine'de hiç değil, burada yakınlarda, arazide, bütün köpek sürüsü havlıyor orada, iyi bir benzetme olmasa da, ileriki haftalar ve aylarda başka şeyden söz edilmeyecek, demek ki bir üs işgalde ele geçirilebiliyormuş, biraz şanssızlık oldu yalnızca, son anda hep bir şeyler olur ya da belki ilk anda oldu da kimse fark etmedi, alın yazısı bu, ama habercinin atının bir nalı düşmeseydi ve savaş emri iletilebilseydi, öykü başka türlü olurdu, şimdi düşmanlar düşen bir nal yüzünden kazanıyorlar, ne şanssızlık. Samson'un ve öteki herkesin yaşamına mal olsa da, arazinin sütunlarını yıkmak için sıcacık evlerinden çıkanları böyle konuşmalarla göz ardı etmeyelim, ama toz bulutları dağıldıktan sonra, Samson'un yerde yattığı, ama sütunların yıkılmadığı görüldü, belki de hepimiz düşüncemizi açıkça söylemek için şu bodur meşe ağacının altına oturmalıyız, karşılıklı güvensizlik en kötü şeydir, Santa Maria'nın

iyiliğini istiyorlardı, dahası var, Beja'da bunun denenmesi iyiydi, dahası var, o haçlı seferine ve baskına karışmak isteyip istemediğimizi, bize, arazinin köpekleri ve karıncalarına kimse sormadı. Sizden haberimiz olmamasına karşın, yaptıklarınız elbette hoşumuza gitti, ama havlarsak ve siz de bizi pek iyi duymazsanız, tıpkı bizim sizin kime saldırmayı istediğinizi arazide hiç duymadığımız gibi, biz köpekler ve karıncalar yarın ne söyleriz sonra. Hep birlikte havlamamızın ve ısırmamızın zamanı geldi general, yine düşen bir nalın araya girmemesine ya da dört kurşun gereken yerde üç tane olmamasına özen gösterin bu arada.

Bu erkekler ve kadınlar çalışmak için doğmuş, hayvanlar gibi ya da onlardan biraz daha kötü, ana karnından çıkıyor ya da zorla çıkarılıyorlar, bir biçimde çıkıyorlar işte, önemli olan bu değil, önemli olan güçlü olmaları ve becerikli ellerinin olması, tek bir devinim için bile olsa, elleri kısa zamanda hantallaşır ve beceriksizleşirse ne olur, çalışmak için sabırsızlanan hareketli kütükler bunlar, güçlü bedenlerden iki kol ve iki bacak çıkar, bunlarla öne ve arkaya hareket edebilirler, yaratıcının iyiliği ve gücünün nerelere vardığını görüyoruz, ekme, biçme, ot yolma ve başka hizmetlere yarayan kusursuz aletler yaratmış.

Çalışmak için doğduklarından, dinlenmeyi abartmaları saçma olurdu. En iyi makine, en uzun süre kesintisiz çalışabilen makinedir, sıkışmayacağı kadar yağlanır, ölçüyü aşmadan beslenir, olabildiğince ulaşılabilecek sınırlarda kalmalıdır, ama bozulursa ya da eskirse, öncelikle yerine kolayca yenisi koyulabilmelidir. Bu hurda yığınının boşaltıldığı yerlere mezarlık denir, ama tamamen paslanmış ve çatırdayan bir makine kapının önüne oturur, hiçbir şeyi görmez, yalnızca hüzünlü elleri, bir zamanlar beni kimler görürdü, şimdi kimler görüyor. Arazinin erkekleri ve kadınlarının genellikle kısa bir yaşamları olur, kimilerinin yaşımdan büyük göstermesi şaşırtıcıdır, daha da şaşırtıcı olanı, yoldan geçerken yaşlıya

benzeyen birini görürsün, sonra kırk yaşında olduğunu öğrenirsin. Ya da şuradaki sararıp solmuş kadın, yüzü buruşmuş, daha otuz yaşında bile değil, yani köyde uzun yıllar yaşandığı doğru değil, bunlar kentlilerin söylentileri, tıpkı şu öğretici atasözü gibi, erken yatan zinde kalır. Onları burada bir kez görmeyi çok isterdim, ellerinde çapa, gözleri ufka dikilmiş, güneşi ya da gelmek istemeyen akşam karanlığını bekliyorlar, güneş uğursuz bir şey, sabahları gelmekte acele ediyor, akşamları da gitmek istemiyor. İnsanlar da öyle.

Ama acı çekilen günler sona ermek üzere. Arazide bir ses dolaşıyor, küçük kentlere ve köylere ulaşıyor, dağlarda ve ormanlarda duyuluyor, iki önemli söz ve bu iki sözü açıklayan başka sözler söyleyen bir ses. Sekiz saat. İnsan bunu duyunca pek anlamlı gelmiyor, ama sekiz saat çalışma dersen, o zaman daha iyi anlaşılırdı. Kimileri bu rezalete karşı sövüp sayacaktır. Daha ne istiyorlar, sekiz saat uyuyor ve sekiz saat çalışıyorlar, öteki sekiz saatte ne yapsınlar peki, bütün bunların ne anlama gelmesi gerektiğini biliyorum, serseriliğe bir davet, çalışmak istemiyorlar, yeni moda düşünceler bunlar, suç savaşta, gelenekler çöktü, bir düşünün, Hintliler bizden çaldı onları, şimdi de Afrika'yı almak istiyorlar, bir gemi denizlerde uluslararası bir rezalete yol açtı, bir general ona yıldızlarını veren kişilere dönüyor, kime güveneceksin, sekiz saat oldu, ne felaket, Tanrı'nın yasalarına göre davranmadığında kötülük gelir, bir saat çok, bir saat az, günde ve gecede on ikişer saat, akşam ve sabah karanlığı hesaba katıldı, eğer Tanrı'nın yasası değilse bu, doğanın yasası demektir ve uymak gerekir.

Arazide dolaşan ses bu konuşmayı belki de duymuyor, eğer duyuyorsa dikkat etmiyor, çünkü ta Lamberto'nun zamanında duyulan, eski moda bir konuşma bu, sonuçta çalışmak onları oyalıyor, çalışmadıkları zaman meyhaneleri dolduruyorlar, sonra da şanssız kadınları dövüyorlar. Ama bu işlerin kolay olduğu sanılmasın. Bir yıldan beri bu ses cadde-lerde ve sokaklarda taban tepiyor, sekiz saat, sekiz saat çalışmak, kimileri ona inanmıyor, böyle bir şeyin olması için

dünyanın sonu gelmeli ve arazi canını kurtarmak istemeli, en yüksek yargıcın önünde durmalı ve melekler ile başmelekler önünde açıklamalı, çok fazla çalışan insanlarıma acıdım, Tanrı huzurunda onlardan günde yalnızca sekiz saat çalışmalarını ve pazar günleri dinlenmelerini istedim, bunu yaptığım için cennette bir yer kapacağımı umdum, Tanrı'nın sağında, aklımda başka hiç bir şey yoktu. Böyle düşünenler, kötü sonuçlar doğurmayan bir değişime inanmaz, ama sesin sahipleri bütün yıl boyunca durup dinlenmek bilmedi, tüm arazide söylentiler yaydılar, bu sırada kraliyet taburu ve PIDE'dekiler huzursuzca kulaklarını sallayıp durdu, tıpkı sineklerin üşüştüğü eşeklerin yaptığı gibi. Sonra araziye öfkeli ve kavgacı devriyeler sardı, az daha korno ve trampetlerini de cepheye getireceklerdi, hoşlarına da giderdi bu, ama savaş planına uymazdı, ıssız bir dağdaki ya da çalılıkların arasındaki hainlerin uzaktan tatarata seslerini duymalarına hiç gerek yoktu, bu yolla kimse yakalanamazdı. Kraliyet taburu güçlendi, PIDE güçlendi, doktorsuz her köy yirmi-otuz kraliyet askerinin ilaçları ve gerekli silahlarını sağlayacak duruma geldi, devleti savunan ve insanların kötülüğünü isteyen ejderhalarla olan sürekli bağlantıyı da unutmamak gerek, zavallı gerçek ejderhalar, kara kurbağaları ve kertenkeleler kadar çirkindirler, ama pek kayda değer kötülükler yaptıkları görülmez, ateş saçan ejderhalarla dolu cennet bunun kanıtı, orada onlardan yeterince var. Her kraliyet askeri hile ve kötülükten anladığından, taşın altına bir şey koyma sanatının inceliklerini keşfetti, ama o denli görünür bir biçimde koyuyordu ki bunu, bir kör bile görebilirdi, arazide dolaşan ve örneğin sekiz saatlik çalışmayla ilgili kışkırtıcı konuşmalar yapan komünist tayfasına ait kâğıtlardı bunlar, sözüm ona ülke Moskova'ya teslim edilecekmiş. Olay planlandıktan sonra, bir çukura ya da zararsız bir ağacın arkasına ya da büyük bir taşın arkasına saklanırsın, her şeyden habersiz adam yoldan geçerken, belki kâğıtları fark edip çantasına ya da şapkasının astarına sokar ya da gömleğinin altına tikiştirir, küçük siyah harfli beyaz kâğıtlar, yalnızca harfler çok küçük değil, oku-

ma güçlüğü de çekilir, daha on adım atmamıştır ki, kraliyet taburu yoluna çıkar, durun, çantalarda ne olduğunu gösterin! Eğer bu, kraliyet taburunun zekâsının büyüklüğü konusunda inandırıcı değilse, ona karşı kötü niyet söz konusu olmalı, silah kullanımı ve baskın taktikleriyle birlikte ikiyüzlülüğü ve adi yalanları bu denli olağanüstü kullandığı için övülmeyi hak ediyor kraliyet taburu.

Yakalanan adamın çevresi yivli tüfeklerle sarıldı, çantayı boşaltmaktan başka çaresi kalmıyor, küçük bir çingene bıçağı, yarım ons tütün kırıntısı, bir paket sigara kâğıdı, bir si-cim, bir parçacık ufalanmış ekmek, on Tostöe, ama hiçbirisi kraliyet taburunu hoşnut etmiyor, başka kuşkulara kapılıyorlar, iyice bakın, sizin iyiliğiniz için, eğer biz üstünüzü ararsak, pişman olursunuz. Böylece gömleğin altından kâğıtlar çıkıyor, terden sırılsıklam olmuşlar, hava o denli sıcak ol-masaydı böyle olmazdı, insan taştan değildir, pis pis sırtan kraliyet askerlerinin ortasında, artık iş ciddileşecek, Onbaşı Tacabo ya da harekâtın ileri gelenlerinden başka biri öne çı-kıyor, kâğıtların ne olduğunu çok iyi biliyor, ama haberi yokmuş gibi davranıyor, kâğıtları inceliyor ve haince konuşuyor, bize oyun oynadın, seni komünist propaganda malze-mesiyle yakaladık, doğru kışlaya, Montemor'a ya da Liz-bon'a gönderileceksin, senin yerinde olmak istemezdim. Ya-kalanan adam, kâğıtları yeni bulduğunu ve daha okumadığı-nı anlatmaya çalışıyor, okuma bile bilmiyormuş, yoldan ge-çiyormuş, onları yerde görmüş ve doğal bir merakla yerden almış, herkes böyle yaparmış, ama sözlerini tamamlayama-dan, göğsüne ya da sırtına bir dipçik darbesi iniyor, belki de bir tekme, kıpırda, yoksa hemen buracıkta kurşunu yersin, işte silahlar ve efendimizin emrindeki askerler.

Anlatmak, kiraz yemek gibi bir şeydir, bir sözcüğü alır-sın, bakarsın bir başkası da ona takılmış, zincir gibiler, birini ötekinden ayırmak güç, sözcük tek başına gelmez, yalnızlık sözcüğü bile, çünkü o da yalnızlık acısı çekene gereksinim duyar, böyle de olmalı. Bu kraliyet askerleri son derece güve-nilir, arazi çağırıyor, onlar da geliyorlar, soru sormuyor ve

tartışmıyorlar, kurşun askerler gibiler, geçen Bir Mayıs'ı anımsayalım, erkekler ve kadınlar iş gününe coşkuyla başlamışlardı, ertesi gün işe geri dönerlerken, kraliyet taburu onları bekliyordu, burada ancak dün çalışanlar çalışabilir, bu bir emirdir, laf olsun diye söylüyorlardı bunu, çünkü herkes işten uzak kalmıştı. Ne yapalım, engellenen işçiler beklediler, bunun sonu nereye varacak, kraliyet taburu geri adım atmadığından ve ortalarına gizlenmiş kâhya işle ilgili tek söz etmediğinden, topluluk eve gitmeye karar verdi, daha sabah erkendi, bir başka tatil günü olacak bu, kraliyet taburu da günlük işleriyle ilgilenen ve şaşkınlıkla köpek gibi başını kaldıran karıncaları gözetlemekle yetinecekti. En yüksek rütbeli asker, kâhyanın ya da ustabaşının ya da gözcünün ya da görevlinin yanında duruyor, gerçi tanımlamalar değişik, ama hepsi aynı şey, neyse, en yüksek rütbeli asker parlak sorgulama yöntemlerini adamın üzerinde kullandı, dün neden çalışmadınız; ne akıllıca bir soru, Bir Mayıs olduğu için gelmedik, Bir Mayıs işçilerin günüdür, biz de işçiyiz, o yüzden. Bu yanıtta kurnazlıktan eser yok, işte karşımda duruyorlar, kraliyet taburundaki onbaşı, beni kandırabileceklerini sanıyorlarsa yanıldılar, tek sözlerine bile inanmıyorum, ciddi yüzlerle bana bakıyorlar, pişkin pişkin, çok ciddi bakıyorlar, ne düşündüklerini kimse bilemiyor, ama onlara istediklerini hemen vereceğim, birazdan onlarla işim bitecek. Doğruyu itiraf etmeniz daha iyi, politika yüzünden çalışmadınız, beni kandırabileceğinizi sanıyorsunuz herhalde; ama yanıt aynı kaldı, hayır sinyor, politika yüzünden değildi, Bir Mayıs işçilerin günüdür; bu yanıt üzerine alaycı bir tavırla gülümsüyorum, siz ne anlarsınız bundan; arkalardan biri, bütün dünyada böyledir bu, diyor, yüzünü tanımamak ne kadar yazık; haklı olarak tepki gösteriyorum, burası dünya değil, Portekiz, Alentejo'dayız, burada bizim yasalarımız geçer. O anda kâhya bana bir sır veriyor, aslında sır değil, çünkü olayı halletmiştik, bana verilen yetkiye dayanarak karar veriyorum, yalnızca dün görevini yerine getirenler burada çalışabilir; bunu söylediğim anda, çekip gittiler, hepsi birden, böyle alış-

mışlar, yalnızken ancak şarkı söylerler, birkaç dakika sonra evlerine döndüler, omuzlarında çapalarını taşıyorlardı, onlarla çalışmak istemişlerdi, hep birlikte gittiler, buna saygı göstermek gerek, neden bilmiyorum. Sözcükler zincir gibi birbirine takılır, bir kirazla başlarız, mayısta olgunlaşırlar, eğer saygı sözcüğü zincirin sonunda yer almıyorsa, en azından arada bir yerde dile getirilir.

Nisan, nisan, o kadar çok var ki konuşan. Arazide geceleri büyük toplantılar oluyor, adamlar birbirlerini zor görüyor, ama duyuyor, sesleri boğuk, bulundukları yer yeterince güvenli değilse, ıssız doğanın güvenliğine sığınıyorlar, yine de nöbetçiler dikiliyor, stratejik savunma sanatının gerektirdiği gibi, bir kamp da benzer biçimde korunur. Buradan bakıldığında, zayıf bir savaş. Gecenin karanlığında kraliyet taburu yaklaşırsa, ikili yapılan basit aramalar değil artık bu, düzineyle ya da yarım düzine geliyorlar, toprak yoldan cipler ve cemseler geliyor, sürekli avında olduğu gibi bir çizgi halinde yaklaşıyorlar, nöbetçiler ötekileri uyarmak için geri çekiliyor, şimdi iki olasılık var, eğer kraliyet taburu uzaktan geçip giderse, sessiz durmak en iyisi, adamlar oturdukları ya da ayakta durdukları yerde soluklarını tutuyor, taş gibi donup kalmışlar, çok eski zamanlardan kalma dev taşlar, ama eğer kraliyet taburu doğrudan topluluğun üzerine saldırırsa, çil yavrusu gibi dağılmak gerekir, neyse ki henüz kraliyet taburunun köpekleri yok.

Ertesi gece konuşmaya güvenli yerde devam ediliyor, ya aynı ya da başka bir yerde, sabrın sonu yoktur. Eğer olabilirse, gün boyunca küçük topluluklar halinde buluşuyorlar ya da kendilerine bir ev bulup ocağın yanında konuşuyorlar, bu sırada kadınlar sessizce bulaşık yıkıyor, çocuklar da bir köşede uyukluyor. Adamlar yan yana harman yerinde durduğunda, söylenen ve duyulan her sözcük bir tokmanın kazığa vurması gibi, biraz daha derine, yemek zamanı kaplar ya da tencereler ayakların arasında yerde dururken ve kaşıklar bir yukarı bir aşağı gidip gelirken, serin bir esinti bedenleri ferahlattığında, sözcükler bir öncekilere ekleniyor. Sakin bir ses,

sekiz saat çalışacağız, diyor, güneşin doğuşundan batışına dek çalışmak yok; tedbirli olanlar gelecekte korkuyor, patronlar bize iş vermezse ne olacak; ocakta yanan ateşin yanında çamaşır yıkayan kadınlar, erkeklerin korkaklığından utanıyor, kapıyı çalan ve şunları söyleyen arkadaşla aynı fikirde-ler, sekiz saat çalışacağız, güneşin doğuşundan batışına dek çalışmak yok. Kadınlar da o kadar çalışmak zorunda, hatta daha fazla, acılar, kanlar içinde, karınları burnunda, daha sonra da süt dolu göğüslerle, süt emilmediği için akıp gider, kesilmezse şansı var, bir bayrak sallayıp hücum diye bağırmanın yeterli olduğunu sananlar yanılıyor. Nisanın pek çok sözcükle dolu bir ay olması gerek, çünkü bir an gelir kendinden emin olanlar bile kuşku duyar, korkar ve çekinir, sonuçta kraliyet askerleri ve PIDE'nin ejderhaları hâlâ ortalıkta, arazinin üzerini kaplayan ve dağılmayan karanlık bir gölge var, bu gölge iş olmadığı anlamına geliyor, şimdi de sıra uyuyan canavarı kendi ellerimizle uyandırmaya geldi, onu sarsıp şöyle diyoruz, yarın yalnızca sekiz saat çalışacağım. Konu Bir Mayıs değil, adamın ona itirazı yok, kimse beni o gün çalışmaya zorlayamaz, ama sekiz saatten fazla değil dediğimde, sanki kuduz bir köpeğe dokunmuşsun gibi oluyor. Burada taburede otururken ya da yanımda harman alanında dururken ya da yüzünü bile göremeyeceğim kadar karanlık bir gecede, arkadaş şöyle diyor, konu yalnızca sekiz saat değil, zayıflık ve açlıktan ölmek istemiyorsak, kırk Escudo yevmiye de istemeliyiz. Böyle bir şeyi istemek ve almak güzel, ama ulaşmak güç. Duyulacak çok fikir var, pek çok kişi söz almak istiyor, topluluktan bir ses ve açlıktan ölmek istemiyorsak, kırk Escudo yevmiye de istemeliyiz. Böyle bir şeyi istemek ve almak ık yaşam bu, iki yıl içinde iki çocuğum açlıktan öldü, bir tanesi kaldı, yük hayvanı gibi çalışmamı bekliyorlar, ama artık böyle olmak istemiyorum. Böyle konuşmalar nazik kulaklara göre değil, ama burada öyleleri yok, yine de buradaki kimse aynaya bakıp da kendini bir yük semeriyle ya da araba okuna koşulmuş halde görmekten hoşlanmaz. Doğduğumuzdan beri böyle bu.

Bir başka ses ekleniyor, bir gölge gecenin karanlığında öne çıkıyor, nereden geldiğini kimse bilmiyor, aklında neler var acaba, ne sekiz saatten ne kırk Escudo'luk yevmiyeden söz ediyor, sonuçta toplantının konusu bu, ama kimse sözünü kesmek istemiyor; onlar hep onurumuzu elimizden almak istediler; ne söylemek istediğini herkes anlıyor, onlar dediği kraliyet taburu ve PIDE, arazi ve efendisi, Alberto ya da Dagoberto, yönetimin uşakları, hortlayan açlığın ve kötü hastalıkların yarattığı korku; onurumuzu elimizden almak istiyorlar, böyle devam edemez, hepiniz dinleyin, benim ve ölen babamın başına gelenler bizim sırrımızdı, ama artık daha fazla susamam yoldaşlar, buna inanmayanlar varsa kendileri bilir, umutsuz bir olay bu, uzun yıllar önce oldu, bugünkü gibi karanlık bir geceydi, babamla birlikte bir öğünlük palamut toplamaya gidiyorduk, evde hiçbir şeyimiz kalmamıştı, ben artık büyümüştüm ve evlenmeyi düşünüyordum, yanımıza bir çuval almıştık, büyük değildi, küçük bir buğday çuvalı, yani yük yüzünden değil, arkadaşlık etmek için birlikte gidiyorduk, çuvalı neredeyse tamamen doldurmuştuk ki, kraliyet askerleri ortaya çıktı, içinizden bazılarına da olmuştur, utanılacak bir şey değil bu, palamut toplamak da hırsızlık değildir, eğer öyle olsaydı bile, açlık bunun için iyi bir özür olurdu, yaşamak için çalan hırsıza, yüz yıl verilmez ceza, biliyorum, bu atasözü başka türlü, ama böyle söylemesi gerek, sırf palamut çalışıyorum diye hırsız sayılıyorsam, palamutların sahibi de hırsız demektir, çünkü ne toprağı işledi ne ağacı dikti, ne gübre verdi ne budadı; kraliyet askerleri gelip konuştu, aslında söylediklerini tekrarlamaya değmez, çok kesin de anımsamıyorum zaten, bize kızdılar, bunlara katlanmak zorunda değildik, babam palamutları alıp gitmemize izin vermeleri için Tanrı aşkına rica etti, güldüler ve kabul ettiklerini, palamutları alabileceğimizi söylediler, ama bir koşulla, hepiniz iyi dinleyin, onları eğlendirmek için birbirimizle dövüşmeliydik, babam öz oğluyla dövüşmeyeceğini söyledi, ben de istemiyordum bunu, ama bu durumda ceza ödemek ve belki de sopa yemek için onlarla birlikte kışlaya

gitmemiz gerektiğini söylediler, böylece nasıl davranılması gerektiğini öğrenirmişiz, bunun üzerine babam dövüleceğimizi söyledi, sizden rica ederim yoldaşlar, babam hakkında kötü düşünmeyin, mezarında ters dönmesin, bunun suçlusu korkunç aşıktı, bu yüzden babam bana yumruk atıyormuş gibi yaptı, ben de yalandan yere düştüm, belki onları kandırmışızdır, diye düşündük, ama birbirimizin gerçekten canını yakmamızı, yoksa bizi tutuklayacaklarını söylediler, gerisini nasıl anlatayım bilmiyorum, babam umutsuzluğa kapıldı, gözüne bir şey kestirip onunla bana vurdu, çok acıdı, ama darbenin şiddetinden değil, aynen karşılık verdim ona, bir dakika sonra yerde yuvarlanıyorduk, kraliyet askerleri deliler gibi gülüyordu, elim babamın yüzüne değdiğinde, sırılsıklam olduğunu hissettim, ter değildi bu, kendimi kaybettim, onu omuzlarından yakaladım ve sarstım, sanki benim baş düşmanımymış gibi, o ise, altımda yatarken göğsüme rastgele vurup duruyordu, kraliyet askerleri durmadan gülüyordu, bugünkü gibi karanlık bir geceydi ve o kadar soğuktu ki, iliklerine kadar donuyordu insan, doğanın ortasındaydık, tek bir taş bile kıpırdamadı, insan böyle şeyler yaşamak için mi doğuyor, tekrar kendimize geldiğimizde yalnızdık, kraliyet askerleri gitmişti, korkarım bunları hak etmiştik, sonra babam ağlamaya başladı, bir çocukmuş gibi kucağımda salladım onu ve bundan kimseye söz etmeyeceğime yemin ettim, ama bugün daha fazla susamadım, sekiz saat ya da kırk Escudo yüzünden değil, daha derine batmamak için bir şeyler yapmak zorundayız, çünkü kraliyet askerlerini eğlendirmek için baba-oğlun dövüşmesi gerekiyorsa, buna yaşamak denmez, baba-oğul olmasa da fark etmez, onlarda silah olması ve bizde olmaması kraliyet askerlerine yetmiyor, bu kez yerden kalkmasaydık beş para etmezdik, babamın durumu benimkinden daha güç, zavalılık, ona nasıl vurduğumu ve kraliyet askerlerinin nasıl güldüğünü düşünüyorum da, sarhoş gibiydiler, eğer bir Tanrı olsaydı, o saatte ortaya çıkardı. Ses susunca, adamların hepsi ayağa kalktı, başka bir söze gerek yoktu, hepsi kendi yoluna gitti, Bir Mayıs, sekiz saat ve kırk Escu-

do'luk yevmiye konularında kararlıydılar, bugün bile, o kadar yıldan sonra, kendi babasıyla dövüşenin içlerinden hangisi olduğu bilinmiyor, acı çok büyük olduğunda, gözler ona katlanamaz.

Bu ve başka sözler tüm arazide dolaşıyor, ama dövüşmeyle ilgili tek söz yok, tamamen gerçek olmasına karşın kimse inanmamıştı, Monte Lavre'de de birlik ve bütünlüğü sağlayan toplantılar düzenlendi, korkaklar olduğu kadar yürekli de vardı, böylece Bir Mayıs'a dek her şey hazırlandı, korkanlar daha az korkanlara tutundu, savaştan az çok cesurca çıkanları dinlersen, onda da böyledir. O gün benzin ve dizel çok tüketildi, bahar havası egzoz gazlarıyla doldu, ama en kötüsü bu değildi, yivli tüfekler ve maskeli kraliyet askerleriyle dolu bir cip ya da cemse geçti yoldan, utançlarını gizlemek için maske kullanıyorlardı, kışlası olan bir köye geldiklerinde, kurmay toplantısı için bir araya geliyorlardı, emirler veriyor ve bulundukları konumu tartışıyorlardı, Setúbal yöresinde ve Baixo Alentejo'da durum nasıl, Alto Alentejo'da neler oluyor, Ribatejo'dan ne haber, orası da arazinin evi sayılır, bunu unutmayın. Silahlı devriyeler cadde ve sokaklarda kargaşalık kokusu almak için iz sürüyor, nöbetçi kulelerinden içdenize balıkçı kartal bakışları fırlatıyorlar, siyah korsan bayrakları ya da kırmızı bayrakların açılıp açılmadığını görmek için, oysa kim böyle bir şeye kalkıştı ki, ama kraliyet askerleri bunu kafalarına taktılar işte, başka şey düşünemiyorlar, buldukları tek şey de zaten sır değildi, ağır adımlarla alana gidip konuşmaya dalan adamlar vardı, üzerlerinde en iyi elbiseleri, güzel yamanmış, çünkü arazideki kadınlar pantolonun ağnı ve dizlerini onarmaktan çok iyi anlarlar, dikiş sepetinin içinde sağlam bir bez parçası aramalarını, pantolon ağnının yıpranmış yerine koymalarını ve makası alıp dikkatle kesmelerini görmek gerek, kumaşın hışırdadığı duyulur, hassas ve ince bir iştir bu, kapının eşiğinde oturup kocamın pantolonlarını düzeltiyorum, işe çıplak gidemez ya, ona böyle yardımcı olmak bana yetiyor.

Görünüşe göre bunun Bir Mayıs'la, sekiz saatle ve kırk Escudo'yla ilgisi yok, böyle düşünen dikkatsiz insanlar da var, kapalı gözlerle dünyaya bakıyor ve onun yalnızca evrende dolaşan bir küre olduğunu sanıyorlar, astronominin ta kendisi bu, konunun Bir Mayıs'la ilgisi olmadığını görmeyen kör demektir, Gracinda Mau-Tempo adındaki bu kadının elindeki iğne ve iplikle ilgili, kocası Manuel Espada'nın pantolonlarını Bir Mayıs için düzeltiyor, işçilerin günü için. Yolun öte yanından kraliyet taburu geçiyor, savaşta kullanılan bir cip bu, Gracinda Mau-Tempo tek kızını, Maria Adelaide'yi kendine çekiyor, dünyanın en mavi gözlerine sahip olan yedi yaşındaki kız bu resmi geçide bakıyor, üniformaların gösterişinden etkilenmeyen çocukların olması inanılır gibi değil, ama bu ciddi bakışlı çocuk, kraliyet taburunun nasıl bir şey olduğunu ve bu üniformaların ne anlama geldiğini bilmeye yetecek kadar tanıdı yaşamı.

Gece geç saatlerde erkekler eve geri dönüyor. Bir çarpışmanın önceki gecesindeki asker kadar huzursuz uyuyacaklar, bu işten paçamı sıyrabilecek miyim acaba, grevler ve gösteriler başka, her zaman olağandı onlar, patronlar ve kraliyet taburunun tepkileri biliniyor, ama burada konu, babaların babalarından kalma gücü arazinin elinden almak, yaşamının her iş gününde benim isteğime ve çıkarıma göre güneşin doğuşundan batışına dek çalışmalısın, geri kalan günlerde ne istersen yapabilirsin. Sigismundo Canastro'nun çok erken kalkması gerekmiyor artık, João Mau-Tempo, António Mau-Tempo ve Manuel Espada'nın da öyle, tıpkı öteki erkekler ve kadınlar gibi, bu saatte hâlâ uyanıklar ve yarının nasıl olacağını düşünüyorlar, arazide sekiz saat çalışmak, bu bir devrim. Boyun eğme ya da boyunduruğu kırma savaşı bu, Montargil'de bu savaşı kazandılar, biz de onlara destek vermeliyiz. Gecenin köründe kraliyet taburu cipinin Monte Lavre caddelerini tekrar tekrar dolaştığı duyuluyor, gözümüzü korkutmak istiyorlar, görecekler günlerini.

Aynı şeyi ötekiler de söylüyor, Gilberto ve Alberto, görecekler günlerini. Arazinin tarihinde büyük bir an oldu bu,

toprak sahipleri bile gün ışıırken orada olmak için erken kalktılar, sahip çıkmazsan malına mülküne, güldürürsün şeytani kendine; güneş doğdu, tek bir herif bile çalışmaya gelmedi, kâhya, gözcü ve ustabaşı sinirli, arazinin manzarası olağanüstü, mayıs, çiçek açan mayıs, Norberto saate bakıyor, yedi buçuk oldu ve görünürde kimsecikler yok. Grev kokuyor bu, diyor bir uşak, ama Adalberto tersliyor onu, kapa çeneni. Sinir bozucu bir şey, kararını verdi, onun tarzı bu, biraz sabretmek gerek. İşte adamlar hep birlikte geliyor, onların belirlediği zamanda, kibarca iyi günler diliyorlar, ki ne ne gerek var, saat sekizde çalışmaya başlıyorlar, her yerde bu kararı aldılar, ama Dagoberto haykırıyor, durun. Hepsi duruyor ve suçsuz gözlerle bakıyor, ne var patron? Bu kadar sakinlik insanı öfkelendirebilir, bu saatte çalışmaya başlamayı kimin emrettiğini öğrenmek istiyor Norberto; bu toplulukta yanıt vermek Manuel Espada'nın görevi, biz karar verdik, sekiz saat çalışılan yerler var, biz de başka yerlerdeki yoldaşlardan daha değersiz değiliz. Bunun üzerine Berto onun üstüne yürüyor, ona vurmaya niyetli gibi, ama hayır, buna cesaret edemiyor, benim toprağımda çalışma saati her zamanki gibi, güneşin doğuşundan batışına dek, şimdi kararınızı verin, ya kalın ve yitirilen zamanı yarın karşılayın, ya da çekip gidin ve bir daha da görünmeyin. Kocası yaptıklarını övünerek anlattığında, güzel konuşmuşsun, diyecek Dona Clemência; peki sonra ne oldu; sonra Mau-Tempo'nun kızıyla evli olan şu Manuel Espada, grubun lideri, pekâlâ siniyor, gidiyoruz, dedi. Ve hepsi gitti, Monte Lavre'ye yaklaşırlarken, peki şimdi ne yapacağız, diye sordu António Mau-Tempo. Kaygı ya da korkudan sormuyordu bunu, kayınbiraderine bu soruyla yardım etmek istiyordu, kararlaştırdığımız şeyi yapacağız şimdi, dedi öteki, alanda toplanalım, kraliyet taburu sorular sormak için gelirse, herkes eve gitsin, yarın tekrar işe gideriz, sekiz saatliğine, bugün olduğu gibi. João Mau-Tempo'nun başka bir toplulukta, Sigismundo Canastro'nun da kendininkinde söylediği sözler böyleydi ya da buna benzerdi, böylece hepsi belirlenen alanda toplandılar ve

kraliyet taburunun geldiğini gördüler; Onbaşı Tacabo yanlarına yaklaştı, demek çalışmak istemiyorsunuz; istiyoruz sinyor, ama yalnızca sekiz saat, patron da buna izin vermiyor. Bundan daha açık söylenemez, ama onbaşı emin olmak istiyor, yani bu bir grev değil; hayır sinyor, biz çalışmak istiyoruz, patron bizi kovdu, sekiz saate izin vermeyeceğini söylüyor. Bu son derece açık yanıt üzerine Onbaşı Tacabo daha sonra şöyle diyecek, onlara nasıl davranmam gerektiğini bilmiyorum Sinyor Dagoberto, adamlar çalışmaya hazır olduklarını söylüyorlar, oysa siz; tümcesini bitiremiyor, çünkü Dagoberto araya giriyor, serseri bunlar, ya güneşin doğuşundan batışma dek çalışırlar, ya da açlıktan geberirler, benim toprağımda böylelerine iş yok, bildiğim kadarıyla yönetim sekiz saat çalışmayı kabul eden bir yasa çıkarmadı, eğer çıkarsaydı bile, benim topraklarımda kararı ben veririm, buranın efendisi benim. Böylece Onbaşı Tacabo'yla olan konuşma sona erdi, güneş batmak üzereydi, herkes evinde kaldı, kadınlar ne olduğunu öğrenmek istediler, Dona Clemência'nın öğrendiğini biliyoruz, ötekilerin de buna hakkı var.

Hesaplar yapıldı, bugün yevmiye getirmede, böyle pek çok günün getirmeyeceği gibi, durum her yerde değişikti, bir yerde arazi iki gün sonra pes ediyordu, başka bir yerde üç gün, daha başka yerlerde dört gün sonra, bazı yörelerde kimin daha çok güç ve dayanıklılığa sahip olduğunu belirlemekle geçiyordu haftalar, sonuçta erkekler koşullarının kabul edilip edilmediğini öğrenmek için işe gitmeyi tamamen bıraktılar, evde kaldılar, şimdi gerçekten grev vardı işte, kraliyet taburunun kaba kuvvet kullanması için başka bir şeye gerek yoktu, bütün araziyi savaş makineleri doldurdu, her şeyi tekrarlamaya gerek yok, herkes biliyor zaten. Dagoberto ve Alberto, Humberto ve bilmem hangi Berto kalelerine çekildiler, ama kutsal birlik çatırdamaya başladı, kapitülasyon haberleri gelmeye başlamıştı bile, ne yapacağız, boşver onları, sonunda gülen biz olacağız; öç düşüncelerinin Hıristiyanlık'la bağdaşmadığını çok iyi biliyorum Sinyor Rahip Agamedes, daha sonra günah çıkaracağım; tam olarak böyle

değil Sinyor Alberto, Musa'nın beşinci kitabında şöyle diyor, öç benimdir, zamanı gelince karşılık vereceğim. Bizim Rahip Agamedes tam bir bilgelik anıtı, İncil'de, o kalın kitapta böyle uygun bir bölüm nasıl buldu, öteki tüm kanıtlar geçersiz kaldı.

Neyse ki burada, Monte Lavre'de bakkallar veresiye veriyordu, başka yerlerde de öyle, ama bu öyküde işin güç bir yanı var, João Mau-Tempo bu yollardan utanç içinde geçmişti, çünkü borçları vardı ve onları kapatamıyordu, acı ve üzüntüden ağlayan karısı Faustina'yla birlikte gitmişti, şimdi de vekâlet formu doldurmak için dükkân dükkân dolaşmak işi ona düştü, kötü karşılanıyordu buralarda, daha çok acılar çekmesi gerektiğini anladı ve duygusuzlaştı, konu yalnızca o değil Sinyora Graniza, sekiz saatlik çalışmanın savaşını veriyoruz, patronlar buna karşı, bu yüzden grevdeyiz, üç-dört hafta sabretmenizi rica etmek için geldim, tekrar çalışınca borcumuzu ödemeye hemen başlarız, kimse size borçlu kalmayacak, sizden ricamız bu. Dükkânın sahibesi olan açık renk gözlü ve ciddi bakışlı, uzun boylu kadın, ellerini tezgâhın üstüne koyuyor ve gençlerin gösterdiği saygıyla şöyle diyor, Sinyor Mau-Tempo, evim her zaman olduğu gibi hizmetinizdedir, bir gün beni anımsarsınız. Bu gizemli sözler bu kadının yapısına uyuyor, müşterileriyle mistik ve politik konuşmalar yapar, mucizevi iyileştirme ve konuşmalarla ilgili öyküler ve olaylar anlatır, arazinin her yerinde böyleleri var, yalnızca kentlerde değil, iyi haberi alan João Mau-Tempo gitti, Maria Graniza da yeni bir borç listesi çıkardı, umarım hepsi öder, çok iyi olurdu bu.

Kümes hayvanları sabah uyanıyor ve kimseyi iş başında görmüyor. Dünya ne kadar değişti, diyor tarlakuşu. Çok yüksekte ağır ağır tur atan çaylak kuşu ise, dünyanın tarlakuşunun düşündüğünden çok daha fazla değiştiğini söylüyor, salt erkekler sekiz saat çalışıyor diye değil, karıncalar çok iyi biliyor, çok şey gördüler ve bellekleri de iyi, sürekli birlikte dolaştıkları için, şaşılacak bir şey değil bu. Bütün bunlara ne

diyorsunuz Sinyor Rahip Agamedes; ne söyleyeceğimi bilmiyorum Sinyora Dona Clemência, dön bakalım zalim dünya.

João Mau-Tempo yatakta yatıyor. Bugün ölecek. Yoksul insanların hastalıkları neredeyse hiç tanımlanamaz, doktorlar ölüm nedenini kesin olarak belirlemekte çok zorlanır ya da basit bir açıklamayla yetinirler, çoğu zaman bir ağrı ya da herhangi bir yumru yüzünden ölür insan, nozolojik⁷ sınıflandırmanın kesin kavramlarıyla nasıl tanımlasınlar bunu, yıllarca fakülteye gitmiş olmak işlerine yaramaz. João Mau-Tempo, Montemor hastanesinde iki ay kalmıştı, pek işine yaramadı, sorun yetersiz bakım bile değildi, umutsuz vakalar vardır işte, evde ölmesi için onu taburcu ettiler, gerçek ölüm biçimini değiştirmezdi bu, ama böylesi daha onurluydu, insan kendi yatağının kokusunu alıyordu, yoldan geçenlerin ve kümesteki hayvanların seslerini duyuyordu, akşam karanlığında tavuklar yerlerine tüner, horoz kanatlarını hızla çırpıp, sonra öteki dünyaya özlem duyulabilir. João Mau-Tempo hastanede işkence çekmişti, geceleri bilinci yerindeydi, bütün iniltileri ve sızlanmaları duyuyordu, bir hasta odasında olan her şeyi yani, ancak güneş doğduktan sonra uykuya dalabiliyordu. Şimdi daha iyi uyuyacak değil, ama burada yalnızca kendi acılarıyla başa çıkacak, kendi bedeni ve kendi iradesiyle sessizce halledebilir bunu, iradesi ona hâlâ dayanıyor, ailesi dışında bir tanık yok, ölümle baş başa olmanın ne demek olduğunu ailesi bile anlamayacak, ancak kendi zamanları geldiğinde anlayacaklar, onların da bu dünyayı terk edecekleri önceden belirlenmiş, ekin gibi değil, ekin o günün geldiğini kendiliğinden bilir, kimse ona söylememiştir. Bilince yerleşen gerçekler bunlar, sabah çok erken uyanır ve yağmurun yağdığını duyarsın, oluktan aşağı kaynak suyu gibi akmaktadır, çocukken merdivene oturur, küçük pencerenin oradaki duvar çıkıntısına yaslanır ve elimizi aşağı süzülen suya uzatırdık, João da başka herkes gibi yapmıştı bunu.

⁷ Sistematik hastalık bilimi. (Çev.)

Faustina sandığın üstünde uyuyor, kocası yatakta daha rahat etsin diye ısrar etmişti, kadının görevlerinden birini yerine getirmeyeceğinden korkmaya gerek yok, gözleri bütün gece ocağın ya da gaz lambasının titrek, zayıf alevinde parlıyor, belki de parlayan gözleri iyi duymayan kulaklarının yerini tutuyor. Ama uykuya dalacak olursa ve João Mau-Tempo'nun acıları tek başına dayanamayacağı kadar ağırlaşır, adamın sağ el bileğini kadının sol bileğine bağlayan ip var, şimdi bile yaşlarına aldırmadan birbirlerine bağlılar, ipteki en ufak bir oynama hafifçe dalmış Faustina'yı uyandırır, elbiseleriyle kalkıp yatağa gelir, sağırlığın getirdiği sonsuz sessizlik içinde kocasının elini tutar, başka bir şey yapamadığı için sevgi dolu sözler söyler ona, bundan daha büyük zenginlik olur mu?

Bugün pazar değil, ama tarlaları sular altında bırakan bu yağmurda kimse işe gidemiyor. João Mau-Tempo tüm aileyi çevresinde bulacak, sayıları çok değil, çünkü dışarıdakileri hesaba katamazsın, hâlâ Lizbon'da hizmetçilik yapan kız kardeşi Maria da Conceição'yu da, patronlarını değiştirmede, böyle bir bağlılık da var, ona güvenip altınları bile ortada bırakabilirlerdi, her şeyi tekrar yerinde bulurlardı, daha fazlasını bile; erkek kardeşi Anselmo da gelmeyecek, kuzeye gittiğinden beri kimse ondan haber almadı, belki de ölmüştür ya da o yıllarda Domingos'un yaptığı gibi sınıra gitmiştir, anımsayan var mı, aklına bir şey gelen var mı? Kimi yaşamlar ötekilerden daha yavaş geçer, olabilecek her şeyi düşündüğümüz, ama bunu düşünmediğimiz için böyle görünür, gün gelir pişman oluruz, hata ettim, daha dikkatli olmalıydım. Böyledir işte, önceden düşünseydin, eh, gelip geçen küçük pişmanlıklar bunlar, şansımız böyle. Kızı Amélia da gelmeyecek, Montemor'da ev işlerine baktığını hepimiz biliyoruz, João Mau-Tempo'yu hastanede ziyaret edebilmesi iyi oldu, hoş bir değişiklikti bu, Amélia'nın dişlerini yaptırmak için biraz para biriktirebilmesi de iyiydi, bu onun tek lüksü, ama gülümsemesi yok olmuştu. Dostlar burada olmayacak, yoldaş Tomás Espada, karısı Flor Martinha'nın yokluğuna uzun süre dayandı, bileklerini bağlayan bir iple onları gören olma-

dı, ama bazı şeyler var olmasına karşın görülmez, kendileri de açıklayamazdı belki bunu; Sigismundo Canastro gelecek, içlerinde en yaşlısı o, Joana Canastra da gerektiği zaman yardım edecek, Faustina'yı avutmasına gerek yok, birbirlerini o denli uzun zamandır tanıyorlar ki, sözlere gereksinim duymuyorlar, gözyaşı dökmeden bakacaklar birbirlerine, Faustina ağlayamayacak, Joana da hiç ağlamadı, doğanın gizleri bunlar, bir insanın gözyaşlarının neden kuruduğunu, bir başkasının gözyaşlarının ise neden hiç akmadığını kim bilir.

António Mau-Tempo da burada olacak, oğlum, yeni kalktı, çıplak ayakla bana doğru yaklaşıyor; kendinizi nasıl hissediyorsunuz baba; bugün ölüm günüm olduğunu bilen ben yanıt veriyorum, iyi hissediyorum. İnanıp inanmadığını kim bilir, dirseğini yatağın kenarına dayadı, öylece durup bana bakıyor, demek ki bana inanmadı, eğer kendisi inanmıyorsa, kimse kimseyi inandıramaz, bu delikanlıyı tanıyanlar bir de şimdi gelip görsün, Fransa onu tüketmiş, her şey bizi tüketiyor, bu acı, bu sancı, ama belki de sancı falan değil de acı bu, tam olarak açıklayamıyorum. Ve damadım Manuel Espada gelecek, kızım Gracinda da, ikisi de yatağın kenarında duracaklar, bugün beni kaldıracakları bu yatağın kenarında, iki adam olacak, onlar daha güçlü, ama kadınlar yıkayacak beni, çünkü ölü yıkamak genel olarak kadın işidir, iyi ki ağlamalarını duymayacağım. Torunum Maria Adelaide'nin de burada olması gerek, benim gibi mavi gözleri olan kız, pek doğru değil bu, ne diye böbürleniyorum ki, onunkilerle karşılaştırıldığında benim gözlerim kül rengi, belki gençliğimde, sonradan babasının evinden kaçırdığım Faustina'yla dans pistlerini arşınlarken, o zamanlar gözlerim şimdi gördüklerim kadar maviydi herhalde; sizin için dua ediyorum büyükbaba, kendinizi nasıl hissediyorsunuz, daha iyi misiniz? Elimle bir devinim yapıyorum, kutsamaktan kalan bir devinim, artık hiçbirimiz buna inanmıyor, ama gelenek işte, kendimi iyi hissettiğimi söylüyorum, daha iyi görsün diye başımı ona doğru çeviriyorum, ah Maria Adelaide, torunum, gerçi bu sözleri söylemiyorum, ama düşünüyorum, kıza bak-

mak hoşuma gidiyor, başına bir örtü sarmış, tığla örülmüş küçük bir çantası var, eteği ıslak, şemsiye onu korumamış, birden içimi büyük bir ağlama isteği dolduruyor, Maria Adelaide elime dokundu, sanki gözlerimizi değiştik gibi oldu, ne saçma bir düşünce, ama ölmek üzere olan bir adam her şeyi düşünebilir, bu onun hakkıdır, yeni şeyler düşünmek ya da eskileri tekrarlamak için önünde gün yok, hangi saatte öleceğim? Şimdi Faustina süt kâsesiyle yaklaşıyor, sütü bana kaşık kaşık içirecek, bugün aç kalsam da olurdu, böylece daha hafif giderdim, sütü de başkası içerdi, onu bana torunumun içirmesini çok isterdim, ama bunu isteyemem, son günümde Faustina'yı üzmem, ah sevgili kocam, ölüm gününde ona süt bile vermedim, diyecek olursa, kimse onu avutamazdı. Büyükannenin kalan yaşamı boyunca torununa kin beslemesine yetirdi bu, ama belki doktorun yazdığı ilacı verebilirdi bana daha sonra, yemekten yarım saat önce, dileğim yerine gelmeyecek, Maria Adelaide daha önce gidecek, yalnızca benim nasıl olduğumu görmek için geldi, ben de iyiyim, annesiyle babası gelecekler, o gitti, böyle şeyler için daha çok genç, daha on yedi yaşında ve benim gibi mavi gözleri var, galiba bunu daha önce söyledim.

João Mau-Tempo ilacın onu soktuğu derin uykudan inleyerek uyanıyor, uyku ona iyi gelmişti, acılarından uzun bir süre kurtulmuştu, ilaç ona neredeyse doğal bir uyku sağlamıştı, ama şimdi acılar yine var, sanki buraya bir diken batıyormuş gibi, bilinci tekrar tamamen açıldığında, insanların çevresini sardığını görüyor, odanın içi dolu, Faustina ve Gracinda üzerine eğiliyorlar, Amélia da, demek yine de geldi, bir inleme onu buraya çağırdı, Joana Canastra ailenin bir üyesi olmadığı için daha geride duruyor, erkekler pek yaklaşmıyor, onların sırası daha gelmedi, bahçeye çıkan kapıda duruyor ve ışığı örtüyorlar, bunlar Sigismundo Canastro, Manuel Espada ve António Mau-Tempo.

João Mau-Tempo'nun hâlâ kuşkuları olsaydı, şimdi ortadan kalkardı bunlar, çünkü herkes onun bugün öleceğini biliyor, içlerinden biri tahmin etti ve bu söz ağızdan ağıza ya-

yıldı, ama madem öyle, inlediğimi duymayacaklar, diye düşündü João Mau-Tempo, dişlerini sıktı, bu da yine öylesine söylendi, çünkü ağzında pek diş kalmadı, yukarıda birkaç tane, aşağıda birkaç tane, daha fazla kalmadı, üstelik karşılıklı gelmiyorlar, ısırarak diye bir şey yok, yalnızca diş etine değiyorlar, ah evet, yaşlılık, yine de bu adam daha altmış yedi yaşında, gerçi genç bir delikanlı değil artık, zaman onun için durmadı, ama ondan daha yaşlı ve daha sağlıklı olanlar var, ama onlar arazide yaşamıyor. Ne olacak, kaç tane diş kalmışsa kalmış, önemli olan bu değil, inleme başlarken onu hemen bastırması önemli, kurtulamadığı acıya katlanması gerek, ama acının sesini kesmek istiyor, João Mau-Tempo susmalı, yirmi yıl önce de hapisteyken heykel gibi durduğunda ve öfkeden gözü dönmüş adamlar onu dövüklerinde susmuştu, alnı terden sırılsıklam, tüm organları titriyor, en azından kolları, ama ya bacakları, João Mau-Tempo onları hissetmiyor, tam olarak uyanmadığını düşünüyor ilk önce, ama sonra bilincinin açık olduğunu anlıyor, ayaklarını oynatmak istiyor, en azından ayaklarını, ama kıpırdamıyorlar, dizini bükmek istiyor, yapamıyor, kimse bu örtünün altında olanların farkında değil, ölüm bu, yanıma yattı ve kimse onu görmedi, kapıdan ya da pencereden girdiğine inanılır, ama ansızın yatağımda işte, kim bilir ne zamandır. Saat kaç? Bu soru durmadan soruluyor ve sürekli yanıtlanıyor, insanlar zamanı düşünerek konuyu değiştiriyorlar, daha yaşanmamış olan zamanı ve geçmişte kalan zamanı, saatin kaç olduğu söylendiğinde, kimse onu düşünmüyor artık, herhangi bir şeyi yarıda kesme ya da durduğu zaman harekete geçirme isteği ydi yalnızca, şimdi saati sormanın zamanı değil, beklenen kişi geldi. João Mau-Tempo bitkin gözlerle bakıyor, en yakın akrabaları ve dostları burada, üç erkek ve dört kadın, bileğinde ipele Faustina, ölümü Montemor'da gören Gracinda, kim bilir ne zamana dek hizmetçilik yapacak Amélia, ağırbaşlı Joana, yoldaş Sigismundo, ciddi yüzüyle Manuel, oğlum António, ah, oğlum, hepinizi bırakacağım, torunum nerede; Gracinda yanıt veriyor, sesi ağlamaklı, demek ki João

Mau-Tempo'nun öleceği doğru. Amélia evden birkaç eşya getiriyor. Birinin aklına onu göndermek gelmişti, daha çok genç, João Mau-Tempo'nun içi rahatlıyor, böylece hiçbir şey olamaz, herkes burada olsaydı kötü olurdu, ama torunu olmadığı için João Mau-Tempo ölemez, eğer herkes bunu bilseydi, biri hep dışarıda kalırdı, bu kadar basit.

João Mau-Tempo dirseğini somyaya dayayıp bedenini yukarı çekiyor, ona yardım ediyorlar, başka türlü bacaklarının kıpırdamayacağını kendi de biliyor, yaslanmanın daha iyi geleceğinden emin, ansızın göğsünü sıkan baskı hafifleyecek, korkmuyor, torunu gelmedikçe hiçbir şeyin olamayacağını biliyor, belki de birinin aklına dışarı çıkıp, hava açıldı mı diye bakmak gelir, odanın içi bunaltıcı, kapıyı açın!, bahçeye çıkan kapıyı kastediyor, hâlâ yağmur yağıyor, böyle durumlarda gökyüzü yalnızca romanlarda aydınlanır, beyaz ışık içeriye doluyor, birden João Mau-Tempo ışığın söndüğünü fark ediyor, nedenini anlayamadı.

Maria Adelaide çok uzakta çalışıyor, Pegões yöresinde. O yüzden her gün gelip dönemiyor, uzaklık çok büyük, otuz kilometre var, haritaya bir bakış bunu kanıtlayabilir, güç bir iş, elinde çapayla üzüm bağına adımını atmış olan herkes böyle söylüyor, tam bir işkence, üstelik bu iş bir haftada sona ermedi, Maria Adelaide burada işe başladığından beri üç aydan fazla geçti, sırf gözlerinin rengi güzel diye durumu farklı değil. İki-üç haftada bir yalnızca pazar günleri eve gidebiliyor, arazideki kadınlarda sıkça görüldüğü gibi dinleniyor evde, işin türü değişiyor, sonra üzüm bağı ve çapaya geri dönüyor, onunla birlikte çalışan komşular ona göz kulak oluyorlar, annesiyle babasını epey rahatlatıyor bu, Manuel Espada tek kızının ünü için kaygılanmak zorunda değil, Monte Lavre'de uzun süre yaşayanlar, burada insanların aşk meřk olaylarına nasıl kuşkuyla yaklaştığını bilir, bir delikanlıyı bir kızla konuşurken görmek yeter, Maria ya da Aurora ilgi çekmeyen bir kız değilse ve delikanlılarla son de-

rece doğal bir biçimde konuşup gülüşüyorsa, bu yörede hop-pa ve asi bir kız olarak görülür. Güpegündüz ve tüm gözle-rin önünde iki dakika gevezelik etmekten ileriye gitmediler oysa. Kim bilir neler konuşuyorlar, diye fısıldar hemen yaşlı-lar ve orta yaşlılar, söylenti kızın babasıyla annesinin kulağı-na gidince, bildik sorgulama başlar, kimdi o delikanlı, konu-şacak neyiniz vardı, aklını başına topla; kendi aşk öyküleri güzel olsa bile, tıpkı burada hak ettiği kadar yeri verilmeyen Manuel Espada-Gracinda Mau-Tempo ilişkisi gibi, böyle du-rumlarda bile anne-babalar değişmez, çok çabuk unuturlar, gelenekler de çok yavaş değişiyor. Maria Adelaide daha on dokuz yaşında ve şimdiye dek çalışmadı, ama kimi görevleri yerine getirdi, çapayla yapılan bu korkunç işi örneğin, ama böyle olmak zorunda, bu kadınlar prenses olarak doğmadı, bu anlatıda pek çok kez ortaya çıktı bu.

Bütün günler aynı, ama hiçbirisi ötekine benzemiyor. Öğ-leden sonra üzüm bağına herkesi heyecanlandıran haberler ulaştı, kimse ne olduğunu tam olarak bilmiyordu. Liz-bon'daki orduyla ilgili bir şey, radyoda duydum. Ama içle-rinden hiçbirisi bunu söylemiyordu, yoksa çok geçmeden her şey ortaya çıkardı, bu asma çubuğu ormanında, cehennem-den yedi çapa sapı uzakta, gerçekleri açıklamamanın bu denli kolay olduğunu sananlar yanılıyor, çapa yaparken boyunla-rında radyo asılı değil, sanki zil ya da çingirakmış gibi, çanta-larında da saat zincirine takılı, şarkı söyleyen ya da konuşan bir şey yok, bırakalım böyle saçmalıkları, yoldan geçen biri radyoda duyduklarını gözcüye anlatmıştı, kargaşa bu yüzden çıktı. Çalışma temposu iki vuruşta bozuldu, çapanın kadınsı utanç verici bir biçimde dağıldı, Maria Adelaide de ötekiler gibi merakla burnunu havaya dikeyor, tıpkı gazetenin koku-sunu alan bir tavşan gibi, derdi amcası António Mau-Tempo, neler oluyor, ne var, ama gözcü burada haberci rolü oynamı-yor, bunun için değil, topluluğu gözlemek ve yönetmek için para alıyor. Hey millet, işinizin başına, başka bilgi gelmediği için de, çapalama sürüyor, böyle olaylara dikkat edenler, da-ha iki ay önce Caldas da Rainha'daki taburun ayaklandığını

anımsayacaktır, sonra bir şey olmamıştı. Akşam olmak üzere, başka haberler gelse bile, insanların düşüncesini değiştirmez. Lizbon'daki Carmo'dan çok uzakta olan bu yörede ne silah sesleri duyuluyordu, ne de insanlar bağırarak tarlalarda koşuşturuyordu, bir devrimin ne olduğunu ve nasıl yapıldığını anlamak o kadar kolay değildi, sözlerle açıklamaya kalksaydık, inanmakta zorlanan biri mutlaka çıkardı, haa, demek devrim buymuş.

Her neyse, yönetim gerçekten devrildi. Çalışma topluluğu kışlada bir araya geldi, sivil bir barınak bu, asker değil ya onlar; sanıldığından çok daha fazlasını biliyorlar, en azından şimdi küçük bir radyoları var, kesilmiş kamış sapı gibi görünen, pilli bir radyo, kulağın iki karış önünde bir yaygara kopuyor, kimse sözleri anlamıyor, ama bunun önemi yok, birini duyan ötekini tahmin ediyor ve herkesi ateş basıyor, heyecanla koşuşturup, durmadan konuşuyorlar, peki şimdi, şimdi ne yapacağız? Heyecanlı bekleyiş ve kulisin arkasında sahneye çıkmak için hazırlanan kişinin içindeki büyük gerilim, aralarında şanslılar olduğu kadar, pek üzgün olmayan, ama ne düşüneceğini bilmeyenler de var, buna şaşırın varsa, haberler ve gerçekler olmadan arazinin karşısına çıksın bakalım, sonra bana düşüncesini söylesin. Olaylar biraz açıklığa kavuştuğunda, gece birkaç saat yaşanmıştı, her zaman her şeyin açıklanması istenir, laf olsun diye işte, neyin olup bittiği tamamen biliniyordu, ama neyin başladığı, işte sorun bu. Maria Adelaide'nin birlikte olduğu komşular, karı-koca ve Maria'dan biraz daha büyük olan kızları, Geraldo ailesi, ertesi gün Monte Lavre'ye geri dönmeye karar verdiler, gitmek için iyi nedenleri olduğunu söylemeselerdi, bunun bir kapris olduğu düşünülebilirdi, evde olmak istiyorlardı, bunun için iki-üç günlük yevmiyeden vazgeçtiler, ama daha fazlasını öğreneceklerdi, burada bir çölde gibiydiler, Maria Adelaide'ye onlarla birlikte gitmek isteyip istemediğini sordu Geraldo'lar, zaten onlara emanet edilmişti, baban mutlaka sevinecektir, bunun altında başka bir anlam yoktu, Manuel Espada'yla ilgili bildikleri tek şey, onun iyi bir insan ve iyi bir iş-

çi olduğuydu, başka görüşlerin olması küçük bir yer için olağandı, burada insanlar bilmedikleri şeyleri eskiden beri tahmin ederler. Başkaları da köylerine dönmeye karar verdiler, daha doğrusu, gidip geri gelmeye karar verdiler, sayıları o denli çoktu ki, gözcü kabul etmek zorunda kaldı. Çok iyi duyulan haberlerin ortasında radyonun aniden öksürmeye başlaması ne aksilikti, korkunç bir kırıh sesi çıkıyor, tek sözcük anlaşılmıyordu, tam da bugün bozulacağı tuttu bu aptal şeyin. Barınak bütün gece boyunca arazi denizindeki yitik bir ada gibi olacaktı şimdi, çevredeki hiçbir yerde toprak uyumak istemiyor, haberler ve söylentiler, söylentiler ve haberler biriktiriyor, böyle durumlarda olağandır bu, yetersiz teknolojiye de iş kalmadığından, herkes kendi döşegine gitti ve uyumaya çalıştı.

Sabah erkenden yola doğru yürüdüler, oraya kadar bir Légua vardı, bu özel durumda otobüste boş yer bulabilmek için kutsal güçlere yalvardılar, otobüs en sonunda görüldüğünde, dilekleri yerine gelmişti, bu konuda biraz deneyimi olanlar, başların sıklığından ve tanımlanması güç bir sürüş biçiminden hemen anlar bunu. Vendas Novas otobüsü, yalnızca Geraldolar ve Maria Adelaide biniyor, Monte Lavre'den olan iki-üç kişi gelmek istemedi, ya iyi yürüyemedikleri, ya da göze çarpmak istemedikleri için, belki de para yündendir, ötekilerden daha az paraları var. Başka yere gitmek isteyenler yolun kenarında kalıyor, onların hali ne olacak, ne gibi umutları var ve hangileri gerçekleşecek, öğrenemedik. Otobüs trafiği şu sisteme göre işliyor, ya bir tanesi geliyor, ya da hiçbiri gelmiyor, yolculuk çabuk geçiyor, en büyük merak anında gideriliyor, biletçi, şoför ve yolcuların yönetimin devrildiğinden haberleri var, Tomás ve Marcelo defteri kapandı, bu noktada birlik bozuldu, tam olarak bilinmiyor, birisi cuntadan söz etti, ama ötekiler bundan kuşkuluydu, cunta bir yönetimin değil, bir belediye meclisinin ya da hayvansal ürünler ve buğdayla ilgili bir şeyin adı olabilirmiş, mutlaka bir karışıklık olmuşmuş. Otobüs Vendas Novas'a giriyor, yollar bayram günü gibi kalabalık, dar yolda

otobüse yol açmak için klakson yırtınıyor, en sonunda alana saptığımızda askerleri görüyoruz, savaşçı görünüşleri, nedendir bilinmez, insanı korkutuyor, Maria Adelaide'nin dizleri titriyor, yaşına ve içinde bulunduğu duruma göre normal bu, otobüsün penceresinden kışlanın önünde duran askerlere bakıyor, toplar okalıptüs dallarıyla örtülmüş, eee, gelmiyor musun, diyor Geraldolar. Sanki hep gözleri kapalı yaşamış da, ancak şimdi açmış gibiydi, önce ışığın ne demek olduğunu öğrenmesi gerekiyordu, böyle şeyleri anlatmak, hissetmekten daha çok zaman gerektirir, Monte Lavre'ye vardığında da aynı şey olacak, babasını kucaklarken onun yaşamını hissedecek, oysa evde en fazla yarım sözcükler ve gizli imalarla söz edilmişti bundan, neredeydiniz baba; dışarıda yapmam gereken bir şey vardı. Bu gece eve gelmeyecek, dönüşünden sonra da sorular sormanın anlamı olmayacak, birincisi, kızlar babalarını böyle sorgulayamaz, ikincisi, ailenin dışındaki sırların bulundukları yerde kalmaları daha iyi. Anlatıcı, olayları sırayla anlatmak istiyor, ama yapamıyor, örneğin Maria Adelaide daha demin otobüste oturuyordu, birden alanda buluyoruz onu, otobüsten ilk o indi, gençlik işte. Gerçi Geraldo'lara emanet edildi, ama onların kanatları altında yaşadığı anlamına gelmiyor bu, kendi kendinin efendisi, o kadar ki, karşıdan karşıya geçip askerleri yakından inceliyor ve onlara el sallıyor, bunun üzerine bakışlar ona çevriliyor, silahlarla konuşmaya alışkın kişilerin sinirli gerginliğini yansıtıyorlar, çarpışma bittiği ve disiplin gevşetildiği için, askerler de ona el sallıyor, insanın karşısına her gün böyle mavi gözler çıkmaz.

Bu sırada Geraldo, Monte Lavre'ye giden bir araç buldu, başka gün olsa daha güç olurdu, ama bugün, keşke hep böyle olsa, bugün her yerde dostlar var, küçük bir kamyonet gidiyor, içi dar, ama böyle küçük rahatsızlıklar kimin umurunda, bu halk bir tahta üzerinde uyumaya alışık, sabanın kolunu yastık yapar, dizelin parasını ödeseler yeter, belki o bile gerekmez. Bizimle bir kadeh için; öyle olsun, kimseyi kırmak istemem. Maria Adelaide ağlamaya başlarsa şaşırmanın,

radlyoda, yaşasın Portekiz!, diye bağırdıklarını duyarsa, bu gece ağılar. şu anda mı olacak, yoksa dün ilk haberleri duyduğunda mı oldu, yoksa askerleri yakından görmek için karşıdan karşıya geçerken mi, belki de askerler ona el sallarken ya da Maria Adelaide babasını kucaklarken oldu, kendisi de bilmiyor, yaşamın değıştığını kavırıyor ve şöyle diyor, keşke büyükbabam, gerisini getiremiyor, bir şeyin değışmezliğı karşısında duyulan umutsuzluk bu.

Yine de arazideki herkesin devrim için marşlar söylediğini savunamayız. Anlatıcının, baraküdalar ve başka tehlikelerle dolu bu içdeniz için söylediklerini anımsayalım, papaz balıklarının olağan kutsal konuşmalarını da unutmayalım. Lamberto Horques'in bütün akrabaları sarayda görevli, alınlarını kırıştırarak yuvarlak masalarında oturuyorlar, öfkeleri yüzlerinden okunuyor, daha sakin olanlar karmaşık ve dikkatli tümceler kuruyor, ama eğer, bununla birlikte, her şeye karşın, belki de, arazideki büyük fikir birliğı böyle görünüyor. Sizin düşünceniz ne, Sinyor Rahip Agamedes; genelde uygun bir yanıt alınır bu soruya, ama kilisenin bilgeliğı sonsuzdur Rahip Agamedes, oysa Tanrı'nın sadık kulu ve arazideki insanları dine döndüren havari, kilisenin ne zaman kendini tutması gerektiğini çok iyi bilir, bizim servetimiz bu dünya değıl, o yüzden imparator imparatorluğunu bilsin, Tanrı Tanrılığını, ekici de tohum eksin. Bir olay bulanıksa, üzerinde fazla durmayın, sonra Rahip Agamedes biraz saçmalıyor, resimlerle konuşuyor, piskopostan buyruk alana dek zaman kazanmak istiyor yalnızca, ama ona güvenebilirsin. Ne yazık ki Leandro Leandres için aynı şey söylenemez artık, geçen yıl öldü, hizmetlerine yakışan bir dini tören yapıldıktan sonra, yatağında ruhunu teslim etmişti, halefleri, ortakları, kardeşleri ve şeflerinin ülkenin her yerinde tutuklandığı söyleniyor, eğer kaçmadılarsa, onlar tutuklanmadan önce Lizbon'da silahlar patlamıştı, ölenler vardı, şimdi onlara ne yaptıklarını bilmek isterdim. Kraliyet taburundan da pek haber yok, geri çekildiğı ve sessizce emirleri beklediğı dışında, Onbaşı Tacabo bunların hepsini utançla bildirmek

için Norberto'ya gitmişti, sanki çıplakmış gibi döndü ve geldiği gibi gitti, bakışları yere dikilmiş, Monte Lavre'nin içinden geçebilmek için yeniden bulması gereken yüzünü arıyordu, insanlar onu nasıl da süzüyor ve arkasından bakıyorlar, korktuğundan değil, kraliyet taburunda görevli bir onbaşı asla korkmaz, arazinin havası aniden soluğunu kesiyor, fırtına kopacak gibi.

Yine Bir Mayıs'tan söz ediliyor, bu konu her yıl yeniden açılıyor, ama bu kez herkes heyecanlı, geçen yıl anlaşmaya varmak ve toparlanmak için gizlenmek gerektiği düşünülürse, sürekli baştan başlamak gerekiyordu, güvenilir kişilere yer vermek, kararsızları harekete geçirmek, korkakları yüreklendirmek, kimileri gazetelerin yazdığı gibi Bir Mayıs'ın resmi olarak kutlanmasına izin verildiğine hâlâ inanamıyor, armağan büyük olunca, dilenci kuşkuya kapılır. Sadaka değil bu, diye açıklıyor Sigismundo Canastro ve Manuel Espada, bir Lizbon gazetesini açıyorlar, Bir Mayıs'ın özgürce kutlanacağı yazıyor burada, tüm ülke için bir bayram günü; belleği güçlü olanlar, ya kraliyet askerleri, diye ısrarla soruyor; kraliyet askerleri bizi geçit yaparken görecekler. Günün birinde böyle bir şey yaşayacağımız kimin aklına gelirdi, sen, yaşasın Bir Mayıs, diye bağırırken, kıpırdamayan ve sesini çıkarmayan bir kraliyet taburu ha!

İzin verilen bir şeye hep bir şeyler daha eklemek isteriz, yoksa günlük ekmeğini kazanan insanlar olmazdık, herkesin pencereyi çiçeklerle süslemesi ve örtüler sarkıtması söylenmeye başladı, sanki efendimizin günüymüş gibi, yapılmayan pek bir şey kalmadı, neredeyse caddeleri süpürüp, evleri boyayacaklardı, heyecan dalgalarının büyümesi bu denli kolaydır. Ama insanın dramı bu, dram sözcüğü elbette abartılı, kapana kısılmak olduğu kesin, şimdi ne yapacağım, ne tören örtülerim ne de karanfil ve güllerle dolu bir bahçem var, bu fikir kimin aklına geldi ki. Maria Adelaide genel heyecana kapılıyor, ama genç ve iyimser olduğu için, tören örtüleri yok diye herkesten geri kalamayacaklarını söylüyor annesine, bir çarşaf da iş görürdü, kapıdaki küçük pencereden sar-

kıtılan bembeyaz bir çarşaf, arazide bir barış bayrağı, yoldan geçen her sivil saygıyla şapkasını çıkarırdı, eğer bir kraliyet askeri ya da normal bir asker olsaydı, saygıdeğer insan ve işçi Manuel Espada'nın kapısının önünde dimdik selam verirdi. Çiçekler için kaygılanmayın anne, Amieiro çeşmesine gidip yaban çiçekleri toplayım, mayıs zamanı vadiler ve tepeler bunlarla kaynar, portakallar da iek açtığı için birkaç dal getiririm, o zaman penceremiz bir Berberi sarayının verandası gibi süslenmiş olur, ötekiler kadar iyi gözükürüz, herhangi biri değiliz biz.

Maria Adelaide orayı neden seçtiğini bilmeden çeşmeye gitti, vadilerin ve tepelerin çiçeklerle dolu olduğunu kendi söylemişti, çitlerin arasındaki oyuk yol boyunca yürüyor, burada bile elini uzatması yeterdi, ama aldırış etmiyor, kanının sonsuz dili konuşuyor içinde, çiçekler yalnız eğreltiotunun bolca büyüdüğü yerden koparılmalı, geride, güneşin ovaları ısıttığı yerde papatyalar yetişiyor, António MauTempo yeğeninin, yani Maria Adelaide'nin doğduğu gün onları getirdiğinden beri adları böyle. Bir kucak dolusu topladı bile, sarı aslanağzıyla karışık, şimdi yeniden yola doğru tırmanıyor, duvardan sarkan birkaç portakal dalını kıracak, ansızın şiddetli bir acıyla sarsılıyor, neyim olduğunu bilmiyorum, hasta değilim, yepyeni bir duygu bu, kendimi çok mutlu hissediyorum, belki de göğsümdeki eğreltiotunun kokusu yüzünden, yavaşça göğsüme bastırıyorum onu. Maria Adelaide çeşmenin kenarına oturdu, sanki birini bekliyormuş gibi. Kucağında iek demeti var, ama kimse gelmedi.

Ay ışığında Berberi kızlarının dans ettiği büyülü eşme öyküleri ne hoştur, eğreltiotunun üstünde inleyen şaşkın kızlar, onları beğenmeyen, kendi yüreğinin anahtarını yitirmiş demektir, söylenebilecek en az şey bu. Ancak o nisan gününden ve mayıstan sonra bildik kaygılar araziye geri döndü, gerçi kraliyet askerleri ve PIDE dönmedi, çünkü ikincilerin zamanı geçti, birinciler de kışlalarının içinde yaşıyor ve kapalı pencerelerden caddeye bakıyorlar, ille de caddeye çıkmaları gerekirse, duvarlara sinerek yürüyorlar, hiç-

bir şey bilmiyorum ve hiçbirini tanımiyorum. Başka olağan kaygılar var, kitapları karıştırıp, daha önce söylenmiş sözleri tekrarlama gereği duyuluyor. Buğday olgunlaştı, ama biçilmedi. Hasat engelleniyor, erkekler iş sorunca, iş yok, deniyor. Ne demek oluyor bu, özgürlük buymuş demek, Afrika'da savaş bitmek üzere, burada arazide devam ediyor. Değişimler ve umutlardan o denli çok söz edilmişti ki, askerler kışlalarını terk etmişti, topları okalıptüs dalları ve kan kırmızısı karanfillerle süslemişlerdi, korkmayın, kızıl deyin sinyora, artık buna izin var, radyo ve televizyonda sürekli demokrasiden ve öteki haklardan söz ediliyor, ama ben iş istiyorum ve bulamıyorum, bunun ne biçim bir devrim olduğunu bana kim açıklayabilir. Kraliyet askerleri güneşin altında tembellik ediyor, pençelerini bileyen kedi gibiler, sonuçta arazideki yasalar hâlâ daha aynı kişiler tarafından yapılıyor, her zamanki gibi onları durdurması gerekenler de aynı, ben, Manuel Espada, ben, António Mau-Tempo, ben, Sigismundo Canastro, ben, yüzünde yara izi olan José Medronho, ben, Gracinda Espada, 'Yaşasın Portekiz' çılgılım duyunca ağlayan kızım Maria Adelaide, ben, arazinin erkeği, ben, arazinin kadını, iş aletlerinden başka miras kalmadı bize, eğer onlar da önceden kullanılmadıysa ya da kırılmadıysa tabii, kendimi kırılmış ve kullanılmış hissediyorum, umutsuzluk Alentejo tarlalarına geri döndü, yine kan akacak.

Norberto, kimin daha güçlü olduğu en sonunda ortaya çıkıyor, diyor Clariberto'ya, onlara iş vermezsek, yeniden elimizden yem yiyecekleri zamanı sabırla beklememiz yeter. Büyük bir korku yaşayan ve bir süre kabuğuna çekilip uysalca bekleyen birinin yakışıksız ve kin dolu sözleri bunlar, Lizbon'dan gelen korkunç devrim haberleri karşısında karısı ve akrabalarıyla birlikte sövüp saymıştı, yollardaki ayaktakımı, her şey ve hiçbir şey için yapılan gösteriler, her yerde bayraklar, polis hemen başlangıçta silahları bırakmaya zorlanmıştı, onca hizmet yapmış ve daha da yapabilecek bir tüzel kurumun namusuna sürülen ne büyük bir lekeydi bu, ama tıpkı bir dalgakıran gibi, doğrudan bedeni siper etme-

mek gerek, çok cesurca görünürdü bu, oysa aptallık olurdu, elinden geldiğince gizlen, üzerinden geçer ve seni fark etmez bile, geçti işte, seni hiçbir yerde yakalayamadı, kabaran dalgaları, köpüğü ve onu izleyen seli en sonunda aştın, balıkçının yaşamından sözler bunlar, ama bu arazinin baraküdalar, piranhalar, dev ahtapotlarla dolu bir içdeniz olduğunu sürekli tekrarlamaya gerek yok, çalışacak gücün varsa, salıver gitsin, yalnızca domuzları ve koyunları güdecek kadar gücün kalsın, bir de kır bekçisini idare edecek kadar, karşılıklı saygıyı korumak için.

Ekinlerin kararı biliniyor, topraktan belli, tohum ekme zamanı yaklaşıyor, Gilberto ne yapacak, yanına gidip soralım, özgür bir ülkede yaşıyoruz ve herkesin sorumluluğu var, patronunuza söyleyin, ne yapmayı düşündüğünü bilmek isteyen insanlar var burada, ilk yağmur yağdı, tohum ekme zamanı geldi. Hizmetçi kız yanıt almak için giderken, biz kapıda duruyoruz, çünkü bizim gibiler içeri davet edilmez, o sırada hizmetçi kız homurdanarak geri geliyor, inşallah Amélia Mau-Tempo değildir, daha önce söz etmiştik ya ondan, patron bunun sizi hiç ilgilendirmediğini söylüyor, toprak ona ait, buraya bir daha gelerseniz, kraliyet taburunu çağıracak. Bunu söyler söylemez kapıyı suratımıza çarpıyor, serserilere bile böyle davranmazlardı, çünkü onların ve gizledikleri bıçakların önünde dizleri titrer. Daha fazla sormanın anlamı yok, Gilberto tohum ektirmiyor, Norberto tohum ektirmiyor, eğer başka birisi ektiriyorsa, ordunun gelip, burada neler oluyor, diye sormasından korktuğu içindir. Ama bu sinekleri öldürmenin başka yolları da var, numara yaparsın, gülümser ve yalandan iyi niyet gösterirsin, gayet tabii, lafı mı olur, dersin ve tam tersini yaparsın, dolaplar çevirirsin, parayı bankadan çekip yurtdışına gönderirsin, uygun bir bahşış karşılığında bunu yapacak yeterince insan var, ya da otomobile bir şeyler gizlersin, sınırda göz yumarlar, zavallı herifler otomobilin altında sürünerek boşa zaman harcarlar, artık çocuk değiller, ya da çamurluğu sökerler, çalışkan memurlar ya, görevlerini yapıyorlar, bu yolla beş milyon ya da

on-yirmi milyon ya da aile mücevherleri, altın ve gümüşler yok olur, nasıl isterseniz, kendinizi tutmayın. Buna karşın işçiler kaba ve görgüsüz davrandılar, çünkü koyu renkli, olgunluktan parlayan zeytinleri görmüşlerdi, zeytinyağı neredeyse kendiliğinden akacaktı, bir süre düşünüp tartıştılar, ne yapacağız ve nasıl yapacağız, sonra zeytinleri toplamaya başladılar, geçerli yevmiye tabelasına göre paylarını aldılar ve gerisini patrona getirdiler; bunu yapmanıza kim izin verdi, keşke kraliyet taburu yakınlarda olsaydı, üstünüze kurşunu sıkardı, yabancıların işine burnunuzu sokmamayı öğrenirdiniz; patron, zeytinlerin toplanması gerekiyordu, daha fazla beklenemezdi, yoksa hepsini kaybederdik, yevmiyemizi aldıktan sonra kalan zeytinler burada, sizin payınız bizimkinden daha büyük, kolayca kontrol edebilirsiniz; ama benim iznim olmadan yaptınız, sorsaydınız bile size izin vermezdim; kendimiz karar verdik. Bu sonuç, rüzgârın dönmeye başladığını gösteriyordu, ama Adalberto makinelerle ekinlerin üzerinden geçilmesini buyurduğunda, Angilberto tohumluk tahılı hayvanlara yedirdiğinde, Ansberto buğdayların ateşe verilmesini buyurduğunda, toprağın verdiği ürünler nasıl kurtarılabilirdi ki, kaç ekmek yitip gitti, kaç insanın açlığı ağırlaştı.

Norberto, savaşçı ve işgalciler gibi kılıç yüzünden her yanı nasır tutmuş ellerini mazgala dayayarak, ta yukarıdaki gözlem kulesinden yapıtını izliyor ve durumun iyi olduğunu düşünüyor, günlerin bilançosunu çıkarmaya kalkınca heyecanlanıyor, Lizbon'daki bu şeytanlar atalarımızın mirasını ayaklar altına alabilir, burada arazide kutsal anayurda ve kutsal inançlara daha çok özen gösteriyoruz. Çavuş Armamento'yu içeri çağırıyor, durumumuz yine iyi; Rahip Agamedes'i içeri çağırıyor, Rahip Agamedes, iyi görünüyorsunuz, sanki gençleşmişsiniz gibi; kuşkusuz bunun nedeni, yorulmak bilmeden siz Majesteleri'nin sağlığı ve ülkemizin kurtuluşu için dua etmemdir; benim ülkem, Sinyor Rahip Agamedes; elbette, Majesteleri'nin ülkesi, kraliyet taburunun çavuşu da aynı fikirde olacaktır; doğru, Sinyor Birinci Dom

João'dan aldığım emir böyleydi, görevdeki her çavuşa kelimesi kelimesine aktardım. Onlar çiftlik evinde böyle konuşmalar yaparken, kış geldi ve işçi halkı vurdu, soğuğa alışkın olmak hiçbir işe yaramadı. Ne yapacağız, sefalet yine geri döndü, çiftlik evlerinin köpekleri kadar değerimiz yok, onların en azından hep yiyeceği var, kapları dolu, kimse bir hayvanı aç bırakmak istemez, hayvanlara bakamayan almamalı, ama insanlara daha kötü davranılıyor, köpek olmadığım için iki gündür hiçbir şey yiyemedim. Konuşmak için burada toplanan adamlar bir köpek sürüsü gibi; uzun zamandır havlayarak dolaşıyoruz, günü gelince susup ısıracağız, kırmızı başlı karıncaların yaptığı gibi, onlardan öğrenmeliyiz, başlarını köpek gibi kaldıranlar onlar, inatçılıklarını iyi izle, eğer derim tırpanın sapı yüzünden sağlam ve nasırlı olmasaydı, çoktan kanardı.

Bazı şeyler öylesine söylenir, belki insanı rahatlatır, ama hiçbir şeyi değiştirmez, örneğin şöyle diyenler, işim varmış ya da yokmuş fark etmez, şuradakilerin işi var, ama ellerine ne geçiyor, kâhya açıkça alay eden bir yüzle gelip şöyle diyor, bu hafta para yok, sabredin, sabredin, belki gelecek hafta. Ama kendi cüzdanında Birinci Dona Maria ile ikinci Dom João'nun resimleri öpüşüyor, sonraki hafta da konuşma başka türlü gelişmiyor, durum aynı, bir hafta diyen, iki, üç, altı haftayı kastediyor, paradan iz yok, patronun parası yok, yönetim bankalara izin vermiyor. Kimse bu kâhyaya inanmasın, yüzyıllık yalan deposundan yararlanıyor, yeni bir şey bulmaya gerek duymuyor, ama yönetimin burada açıklama yapması gerekirdi, gazetelerde yazmak yetmez, biz bundan anlamayız, televizyonda ise her şey çok hızlı akıyor, biz daha bir sözcüğü sindirmeden, yüz tanesi izliyor onu, ne dediler, radyoda ise yüzleri göremiyorsun, söylenen şeyin doğruluğunu, ancak söyleyenin yüzünden anlarım ben.

Tarla işçileri arazinin çok önemli bir yerinde toprakları ele geçirecek oldular. Onlar için önemli olan işti, başka bir şey değil, yalan söylüyorsam sağ elim cüzama yakalansın. Onları başka bir çiftliğin işçileri izledi, çalışmak için geldik,

dediler. Yer yer böyle oldu, yabancı papatyanın baharda açması gibiydi, eğer Maria Adelaide onu toplamadıysa, bir günde binlerce kardeşi olmuştu, hangisinin ilk açtığını kim bilecek, hepsi beyaz ve hepsi güneşe doğru döndü, toprak gelin gibi süslendi. Ama konumuz beyaz değil, bu insanların derisi koyu renk, arazide fıkır fıkır kaynayan bir karınca yuvası, toprak şekerle dolu, şimdiye dek hiç bu denli çok başını kaldırmış karınca görülmedi. Yeğenlerim ve başka akrabalarından kötü haber aldım Sinyor Rahip Agamedes, demek ki Tanrı dualarınızı duymadı, böyle büyük bir mutsuzluk yaşamak için yaşlanmışım meğer, atalarımın ülkesinin hırsızların eline düştüğünü görmek için beklemişim, dünyanın sonu geldi, mala mülke el uzatılıyor, Tanrı'nın maddi ve manevi uygarlığımız için istediği dünyevi temeller bu mu; dinsiz, demek istiyor Majesteleri, dünyeviden daha kesin bu, sözünüzü düzelttiğim için özür dilerim Majesteleri; öyleyse dünyayı her şeyin temeline koymak isteyenlere dünyevi diyelim, görürsünüz, Santiago do Escoural'de olanların aynısı olacak, bir gün bu suçu pahalıya ödeyecekler; daha geçenlerde bunu konuştuk, bize ne olacak; sabırlı olmalıyız Sinyora Dona Clemência, çok sabırlı, biz kimiz ki, Efendimiz'in amaçlarına ve karmaşık yöntemlerine burnumuzu sokalım, çarpık satırlara düzgün yazmayı ancak o becerir, belki de yarın bizi öncekinden daha çok yücelteceği için alçaltıyordur, belki de bu cezadan sonra hem bu dünyada hem öteki dünyada ödüllendiriliriz, her şeyin zamanı ve yeri vardır, amen.

Lamberto, Onbaşı Tacabo'yla başka sözlerle, ama aynı mantıkta anlaştı, onbaşı eski savaşçı görüntüsünün gölgesiydi şimdi, kraliyet taburunun bu kuşkulu olaylara bakıp da toprakları vermesine akıl sır ermiyor, toprakları benim için savunmak onun görevi olmasına karşın parmağını kıpırdatmıyor, tek bir silah sesi bile duyulmuyor, tek bir adım, tek bir vuruş, dipçik darbesi yok, çalılıkların arasına gizlenen bu haydutların üstüne köpekleri bile salmıyorlar, öyleyse pahalı ithal köpekler neden alınıyor, güzel paramız hangi amaca hizmet ediyor, artık para ödemeyeceğim, her şey çöksün, za-

ten yakında yurtdışına gidiyorum, Brezilya'ya, İspanya'ya, ne güzel tarafsız kalan İsviçre'ye, beni utanca boğan bu ülkeden olabildiğince uzağa; çok haklısınız Sinyor Lamberto, ama benim onbaşı olduğum kraliyet taburunun elleri kolları bağlı, emirler olmadan hiçbir şey yapamayız, emirlere alıştık biz, şimdi de alışmadığımız şeyler geliyor, ayrıca, siz Majesteleri'yle konuşabilirim, çünkü size güveniyorum, başkomutan düşmanla işbirliği yapıyor, böyle konuşmakla disiplini bozduğumu çok iyi biliyorum, böyle açık konuşmam yüzünden belki günün birinde rütbem çavuşluğa indirilir, o zaman bunu hepsi birden öderler, üstelik faiziyle birlikte, size yemin ederim. Boş tehditler bunlar, hiçbir şeyi değiştirmezler, ama hafifletirler, bu arada sabah cimmnastiğini de unutmayalım, insan formunu korumalı, kalbim ne diyor doktor; pek iyi şeyler değil; o zaman yapacak bir şey yok.

Arazideki içdenizde dalgalar durulmuyor. Manuel Espada günün birinde Sigismundo Canastro'yla konuşmaya gitti, António Mau-Tempo'yu arayıp buldular, üçü birlikte Justo Canelas'la konuştu, sırada José Medronho vardı, Pedro Calção altıncı oldu, ilk kez bu denli çok kişi anlaşıyordu. İkinci adamla konuşulurken dört ses daha katıldı, iki erkek sesi, Joaquim Caroço ve Manuel Martelo, iki de kadın sesi, Emília Profeta ve Maria Adelaide Espada, bu adı yeğliyordu, hepsi gizlice konuştular, ama içlerinden birinin hepsi adına konuşması gerektiğinden, Manuel Espada'yı seçtiler. Sonraki iki hafta boyunca adamlar ellerinden geldikince göze çarpmamaya çalışarak çiftlikleri dolaştılar ve denenmiş yöntemi kullanarak orada burada konuştular, tartıştılar ve plan kurdular, her insan kendi savaşını verir, onlar için uygunsuz sözler kullanmayalım, diyelim ki, ikinci aşamaya geçtiler, hâlâ iş yapılan çiftliklerin ustabaşılarını çağırdılar, sıcak bir yaz gecesi onlara şöyle dediler, yarın sabah sekizde bütün işçiler, nerede olurlarsa olsunlar, römorklarla Mantas çiftliğine gidecekler, orayı işgal edeceğiz. Önceden tek tek konuşulan usta-

başılar bunu kabul ettikten ve en önemli askerler çarpışmaya yönlendirildikten sonra, herkes özgürlükten önceki son uykusuna yattı.

Güneş duruma uygun. Bu kuraklıkta anızları tutuşturuyor ve yakıyor, rengi sarıya çalan bu kemikler ya da mayalanmış eski ekin, boğucu sıcak ve şiddetli yağmurlar yüzünden iki kere yanmış. İş yapılan her yerden makineler geliyor, büyük, zırhlı taarruz araçları, işte yine o savaşçı dil, artık unutabilir miyiz bunu, traktörler ilerliyor, yavaş gidiyorlar, çünkü ötekileri beklemek zorundalar, işte geliyorlar, diye bağıriyor bir yandan ötekine, kıta dalgalanıyor, gelenler sürekli artıyor, römorklar doldu, kimileri yürüyerek gitmek zorunda, gençler bunlar, onlar için bir bayram bu, en sonunda Mantas Çiftliği'ne ulaşıyorlar, burada mantar ayıklayan yüz elli adam var, onlar da ötekilere katılıyor, sonradan ele geçirdikleri her çiftlikte birkaç gözcü bırakıyorlar, kıtada beş yüzden fazla erkek ve kadın var, sayıları altı yüzü buldu, yakında bini bulacak, din şehitlerinin yolundan giden, çarmıha kadar olan adımları izleyen bir hac yürüyüşü gibi.

Mantas'a vardıktan sonra, Vale da Canseira'ya, Relvas'a, Monte da Areia'ya, Fonte Pouca'ya, Serralha'ya, Pedra Grande'ye gittiler, tüm yazlık villalar ve çiftliklerde anahtarlara el kondu ve demirbaş eşya kaydedildi, biz işçiyiz, soygun yapmaya gelmedik, üstelik bunun tersini savunacak kimse kalmadı, çünkü hiçbir yerde, ne avlularda ne salonlarda ve şarap mahzenlerinde, ne ahırlarda ne kıyıda köşede kalmış yerlerde, ne domuz ağılarında ne tavuk kümeslerinde, ne sarnıçlarda ne sulama tanklarında, hiçbir yerde Norberto'lar ve Gilberto'lar yok, sırra kadem bastılar, kim bilir nereye kaçtılar, kraliyet taburu kışlalardan kıpırdamıyor, melekler gökyüzünü süpürüyor, bugün devrim var, katılan o denli çok ki.

Çaylak kuşu tur atıyor ve bin kişi sayıyor, görülmeyenler dışında, insanlar kör, doğru sayamıyorlar, kimin payı varsa, bin tane canlı ve yüz binlerce ölü, iki milyon acı çeken insan, topraktan yükseliyorlar, sayılar yetmiyor, hepsini

saymaya kalksak sayılar az kalırdı, darağaçlarından ölümler iniyor ve tanıdıklarına bakınıyorlar, yürekleri ve bedenleri onlara en yakın olanlara, aradıkları kişileri bulamazlarsa, yürüyerek gelenlere katılıyorlar, kardeşim, annem, karım ve kocam, Sara da Conceição da gözümüze çarpıyor, işte orada, elinde bir şişe şarap ve bir bez, Domingos Mau-Tempo da burada, boynunda ipin izi, şimdi de evinin kapısında otururken ölen Joaquim Carranca geçiyor, işte Tomás Espada, en sonunda karısı Flor Martinha'yla el ele, seni uzun zaman bekledim, nasıl oluyor da yaşayanlar hiçbir şey fark etmiyor, yalnızca canlıların bir işle uğraştıklarını sanıyorlar, ölen gömülür, onların düşüncesi bu, ama ölümler sık sık gelir, bazen biri, bazen öteki, yalnızca kimi sayılı günlerde hepsi gelir, traktörlerin araziye sarstığı ve sözlerin bitmek bilmediği bugün kimse mezarlarında tutamazdı onları, Mantas ve Pedra Grande, Vale da Canseira, Monte da Areia, Fonte Pouca, aç yaşamak, Serralha, kurtuluş yok, tepeleri ve vadileri aşıyor, şuradaki yol ayrımında gülümseyerek João Mau-Tempo duruyor, ya birini bekliyor, ya da kıpırdayamıyor, felçli bacaklarıyla ölmüş, böyle olacak, ölüme tüm acılarımızla birlikte gideriz, en son olanlarla da, ama böyle düşünmemiz yanlıştı, João MauTempo'da yeniden bir gencin bacakları var, şimdi sıçırıyor, salınarak dans ediyor, sağır bir yaşlının yanına oturuyor, çok yaşlı bu kadın. Faustina, karım, benimle birlikte bir kış gecesi sandviç yedin, ardından eteğin ıslandı, ne günlerdi onlar.

João Mau-Tempo, görünmeyen, sis gibi kolunu Faustina'nın omzuna atıyor, kadın bunu duyuyor, ama hissetmiyor, çekinerek eski bir şarkı söylemeye başlıyor, koro da hazır, kocası João'yla dansa gittiği günleri düşünüyor, João öleli üç yıl oldu, huzur içinde yatsın, o çılgın haliyle bunu diliyor, nereden bilecek ki. Çaylak kuşunun bulunduğu yükseklikten bakarsak, fırtınalı bir gecede katırlarıyla birlikte boğulan Augusto Pintéu'yu da görebiliriz, onun tam arkasında, çok yakınında karısı Cipriana yürüyor, kraliyet askeri José Calmedo da burada, çok uzaktan geldi, sivil giyinmiş, adları-

nı bilmediğimiz, ama yaşamlarını bildiğimiz pek çok kişi daha var. Hepsi oraya gidiyor, yaşayanlar ve ölümler. En başta doğası gereği koşup zıplayan köpek Constante var, bu eşsiz ve yüce gün onsuz olmazdı.